

ໜາກ 1

ນາມ

ภูมิพลัง

จังหวัดพิษณุโลก เป็นจังหวัดที่มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน มีความสำคัญยิ่งของจังหวัดหนึ่งทึ้งในด้านการเมือง การปกครอง การเศรษฐกิจ การสังคม การทหาร การศึกษา การศาสนา ศิลป์ปัจจุบันธรรม และภารกิจท่องเที่ยว (สุกากร พ. สงวนให้, 2536 : 1) โดยเฉพาะด้านศาสนาและศิลปะ ปัจจุบันนี้ จังหวัดพิษณุโลกมีศาสนสถาน โบราณสถาน ในราษฎร แต่เดิมปัจจุบันที่สำคัญ เช่น วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร พิษณุโลก วัดนางพญา วัดสุภาพมนตรี วัดราชบูรณะ วัดอรัญญิก วัดวิหารทอง พระราชวังชันทร์ พระพุทธชินราช พระทุறรัตน์สินธุ์ พระศรีศาสดา และ พระอัญญาราษฎรพลดัญญา เป็นต้น ซึ่งสืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณกาลมาจนถึงปัจจุบัน การศึกษา ศิลป์ สถาปัตยกรรม และภารกิจท่องเที่ยวเป็นมีเอกลักษณ์ที่สำคัญมาก จังหวัดพิษณุโลกยังคงเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ และวัฒนธรรมที่มีค่าและน่าสนใจอย่างมาก

ในจังหวัดพิษณุโลก มีช่างศิลป์รัชนาออกที่มีชื่อเดิมมาก คือ จ่าสิบเอกหัว บุรุษเบกต์ เกิดเมื่อวันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2475 ที่จังหวัดพิษณุโลก ครอบครัวมีฐานะยากจน จนการศึกษาเรียน นั้นอยู่ที่กษัตรีปีที่ 3 เศษทำงานช่างศิลป์และได้รับราชการเป็นพนักงานช่างศิลป์ ในปี พ.ศ. 2498 จนถึงปี พ.ศ. 2502 ทำงานได้รับอัตราเดือนละ ชาแกนน์ จ่าสิบเอกหัว บุรุษเบกต์ ได้ไปศึกษาการปืน และหล่อพระทุ่งธูปที่กองห้าดอนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากรกับศาสตราจารย์ศิลป์ปี พีระศรี อาจารย์ปีตน ธรรมศิริ และอาจารย์สนั่น ศิลปกร เป็นเวลา 3 เดือน เมื่อกลับมามาเร่งได้ทำการปืนหล่อ

พระบรมราชานุสาวรีย์ พระบาทสมเด็จพระนโรควรราชาฯ ประดิษฐานอยู่ในค่ายสมเด็จพระนโรควรราชาฯ ในปี พ.ศ. 2502 วงการช่างศิลป์ต่างยกย่องว่า พระบรมราชานุสาวรีย์นี้มีความละเอียด เรียบร้อย สวยงาม หากที่ตั้มไว้ต่อจากนั้น จ่าสินออกทวี บูรณะเขต์ ซึ่งได้รับเชิญจากหอพระพุทธชินราชจ้าวองพระพุทธชินราชจ้าวอทีจ่าสินออกทวี บูรณะเขต์ สร้างและทำให้จ่าสินออกทวี บูรณะเขต์ มีร่องเสียงมากเป็นที่รู้จักกันทั่วไป คือ พระพุทธชินราชจ้าวอง รุ่นประดิษฐานพระปรมາṇีໄรขั้ยข้อของ พระบาทสมเด็จ พระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช กปร. ไว้ที่ฐาน สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2516 จากนั้nmีถึงวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. 2521 จ่าสินออกทวี บูรณะเขต์ ได้ลาออกจาก การรับราชการทาง นาทีงานช่างศิลป์ต่อมาจนถึงปัจจุบัน (อุปนิพัตต์ พฤกษาวัน 2526, : 6 - 14)

จ่าสินออกทวี บูรณะเขต์ เป็นศูนย์ที่มีฝีมือในทางช่าง มีคุณธรรมสูง มีใจ肠 ใจนอบน้อมารี มีเมตตากรุณา อุทิศตนเพื่อส่วนรวมเป็นกรรมการและอาจารย์พิเศษของสถาบันการศึกษาหลายแห่ง มีผลงานหอพระพุทธชินราชเป็นที่ทำงานช่างศิลป์ เป็นสถานที่ศึกษาเรียน และศึกษาของนักศึกษา และประชาชนทั่วไป ได้จัดสร้างพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านเพื่อเป็นแหล่งการศึกษา ศันควา วิจัยทางศิลปะ วัฒนธรรมพื้นบ้านและจัดตั้งมูลนิธิเพื่อส่งเสริมการศึกษาและเยาวชน ขาดช่วงและผลงานของ จ่าสินออกทวี บูรณะเขต์ ที่คีเด่นชัดที่สุดคือ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่ (สถาบันราชภัฏเชียงใหม่ สถาบันในปัจจุบัน) ได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานปริญญาบัตรศิลปศาสตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาศิลปศึกษา ให้ในปี พ.ศ. 2527 มาวิทยาลัยครินครินทริวโรพ ประจำมิตร ได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานปริญญาบัตรศิลปศาสตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาศิลปศาสตรบัณฑิตศึกษา ประจำปี พ.ศ. 2527 และมหาวิทยาลัยศิลป์ป่างร ได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานปริญญาบัตรศิลปศาสตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาศิลป์ป่างร ประจำปี พ.ศ. 2541

ชีวิตและผลงานของจ่าสินออกทวี บูรณะเขต์ เป็นชีวิตที่น่าศึกษา เพราะเป็นช่างฝีมือชั้นยอดและเป็นปูชนียบุคลิกที่น่าภาคย์ โดยเฉพาะผลงานทางช่างช่างศิลป์ในการหล่อพระพุทธชินราชจ้าวองจ่าสินออกทวี บูรณะเขต์ สร้างได้ด้วยศักดิ์ หรือละเอียดเหมือนพระพุทธชินราชของค์จริงมากที่สุดซึ่งเรื่องนี้ถือได้ว่า เป็นเรื่องที่สำคัญและเป็นเรื่องที่น่าจะได้มีการศึกษาการสร้างพระพุทธชินราชจ้าวอง ของจ่าสินออกทวี บูรณะเขต์ ให้มีองค์ความรู้ในเรื่องการสร้างพระพุทธชินราช จ้าวอง ไว้เป็นมาตรฐานทางวัฒนธรรมของจังหวัดพิษณุโลกและประเทศไทยสืบไป จากมูลเหตุดังกล่าวข้างต้นก่อให้เกิดแรงบันดาลใจให้คณาจารย์วิจัยเรื่องนี้ขึ้น

วัตถุประสงค์

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาชีวประวัติ และผลงานของเจ้าสินเอกสารี บูรณะศรี
2. เพื่อศึกษาการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ของเจ้าสินเอกสารี บูรณะศรี
3. เพื่อเผยแพร่การสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดพิษณุโลก และประเทศไทย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การวิจัยเรื่องนี้มีประโยชน์ 3 ประการ ดังนี้

1. ได้ศึกษาชีวิต และผลงานของ เจ้าสินเอกสารี บูรณะศรี
2. ได้ศึกษาการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ของเจ้าสินเอกสารี บูรณะศรี
3. ได้เผยแพร่การสร้างพระพุทธชินราชจำลองเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดพิษณุโลก และประเทศไทย

หน่วยงานที่จะนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

หน่วยงานที่จะนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ มี 14 หน่วยงาน ดังนี้

1. สำนักงานสหกรณ์จังหวัดพิษณุโลก
2. สำนักงานพัฒนาการจังหวัดพิษณุโลก
3. สำนักงานหอการค้าจังหวัดพิษณุโลก
4. สำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัดพิษณุโลก
5. สำนักงานพัฒนาช่างฝีมือภาคเหนือ (พิษณุโลก)
6. กองบัญชาการกองทัพภาคล้านชัย
7. มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
8. วิทยาลัยเทคนิคพิษณุโลก
9. สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดพิษณุโลก
10. สำนักงานพาณิชย์จังหวัดพิษณุโลก
11. สำนักงานสามัญศึกษาจังหวัดพิษณุโลก
12. สำนักงานประชุมศึกษาจังหวัดพิษณุโลก
13. สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดพิษณุโลก
14. สำนักงานการศึกษา ศาสนา และศิลปวัฒนธรรม เทศบาลเมืองพิษณุโลก

ขอนเจด การวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้มีข้อบันเดตที่จะศึกษาเฉพาะช่วงประวัติ ผลงานและการสร้างพระพุทธชินราช จำลอง กรณีศึกษา จำกัดในเอกสารนี้ บูรณะฯ เท่านั้น

ระยะเวลาที่ทำการวิจัย

ระยะเวลาที่ทำการวิจัย 1 ปี ระหว่างวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2541 ถึงวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2542

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

การวิจัยเรื่องนี้มีคำนิยามศัพท์เฉพาะ ดังนี้

1. การศึกษา หมายถึง การศึกษา สังเกต และสัมภาษณ์เรื่องชิ้นค่า ผลกระทบของงานช่างศิลป์ของ จำกัดในเอกสารนี้ บูรณะฯ

2. การสร้างพระพุทธชินราชจำลอง หมายถึง กระบวนการในการสร้างพระพุทธชินราช จำลอง ขนาดใหญ่ (มีขนาดหน้าตักตั้งแต่ 20 นิ้วขึ้นไป) และพระพุทธชินราชจำลองขนาดเล็ก (มี ขนาดตั้งแต่ 20 นิ้ว ถึง 1 เมตร) ของจำกัดในเอกสารนี้ บูรณะฯ การสร้างพระพุทธชินราชจำลอง มีกระบวนการสร้างเหมือนพระพุทธรูป โดยทั่วไปทุกขั้นตอน พระพุทธชินราชจำลอง มีความแตกต่างจากพระพุทธรูปทั่วไปที่หน้าได้ชัดเจน คือ พระพุทธชินราชจำลอง เป็นพระพุทธรูป ศิลปะสมัย กรุงศรีอยุธยา หมวดพระพุทธชินราช มีร่องแก้ทวารคัวปลีมีลักษณะคล้ายหางนกยูงหลังที่ฐานทำเป็น นกยูง น้ำครัว น้ำเงา น้ำตาล ลักษณะที่ฐานเป็นหัวนกยูง แต่ไม่ใช่หัวนกยูง แต่เป็นหัวนกยูงที่ฐาน

3. กรณีศึกษา หมายถึง การศึกษาช่วงประวัติ ผลงาน และกระบวนการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ของจำกัดในเอกสารนี้ บูรณะฯ

4. จำกัดในเอกสารนี้ บูรณะฯ หมายถึง จำกัดในเอกสารนี้ บูรณะฯ อคิดข้าราชการทหารบก และช่างศิลป์ไม่มีอิทธิพลต่อการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ที่โรงงานผลิตพระบูรณะไทย ถนน วิสุทธิกษัตรี อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

บทที่ 2

เอกสาร และการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสาร

การวิจัยเรื่อง การศึกษาการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง กรณีศึกษา จ.สิงคโปร์ นิรภูมิศาสตร์ มีเอกสารที่เกี่ยวข้องที่สำคัญ ๕ เรื่อง ดังนี้

1. กำเนิดพระพุทธรูปในประวัติศาสตร์
2. พระพุทธรูปในต่างประเทศ
3. พระพุทธรูปในประเทศไทย
4. การสร้างพระพุทธรูป
5. การสร้างพระพุทธชินราช

การศึกษา เอกสาร มีรายละเอียด ดังนี้

1. กำเนิดพระพุทธรูปในประวัติศาสตร์

คำนิยามพระพุทธรูปในประวัติศาสตร์ มีดังนี้
ตามเดิมพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเพ็ญราชานุภาพ (2502 : 35 - 44) ได้ทรงกล่าวถึง
กุณิมพะราหุรูปไว้ในหนังสือด่วนนับพระพุทธเจดีย์ว่าด้วยเรื่องสร้างพระพุทธรูปว่า

.....นักประชญ์ในขั้นหลังที่กษัตริย์พระราชนองค์ใดทรงโปรดฯ ให้ความเป็นหลักฐานว่า พระพุทธรูปเป็นของพระโภณก (ผู้รังนาดิกรีก) ซึ่ง
เดือนໄสในพระบาทสเดนา เริ่มคิดประดิษฐ์ขึ้นในคันธาราฐมีอราว พ.ศ. 370 มีเรื่องด้านนัดดังจะ
กล่าวถือไปนี้ ก็อครั้งพระเจ้าอนดกชานแคลอร์นหาราชสามารถผ่อนอาณาเขตตั้งแต่ถือไปคลอดคนงาน
ในอินเดียข้างฝ่ายเหนือเมื่อ พ.ศ. 217 นั้น ตั้งหัวกโนกที่เป็นแม่ทัพนายกองครองบ้านเมืองรักษา
พระราชอาณาเขตคลอดคน ครั้นพระเจ้าอนดกชานแคลอร์นหาราชสืบพระชนม์ ผู้อื่นไม่สามารถจะ
รับด้านแห่งนั้นรักษาให้ ราชอาณาเขตถูกลับแขกกันออกเป็นประเทศต่าง ๆ ทางฝ่ายอาเซียน
พระโภณกที่เป็นจ้าวบ้านผ่านเมืองต่างก็ตั้งตนขึ้นเป็นอิสระหลายอาณาเขตด้วยกัน แล้วขักชวนชาว
โดยกพรรคพวงของตนให้มาตั้งถิ่นฐานดำเนินการกัน เป็นมูลเหตุที่จะมีพระโภณกมาอยู่ในอินเดีย

ตอนชาชแคนซ่างด้านตะวันตก เนื่องหนือซึ่งเรียกว่าอาณาเขตคันธารราฐ อาณาเขตคันธารราฐ เดิมนี้อยู่ในแคนเปร์ทีฟกานิสตานนี้ทาง อยู่ในแคนเปร์ทีฟของอังกฤษมนษาตะตะวันตกเดิม เหนือน้ำ ปัจจุบันนี้เป็นประเทศปากีสถาน ในสมัยนั้นขึ้นอยู่ในประเทศปากีเติร์ซึ่งแม่ทัพใหญ่คนหนึ่งตั้งตัวเป็นเจ้า ครรัตน์ต่อมนเข้าเมืองบัคเติร์เพื่อส่งความ ต้องตัดอาณาเขตคันธารราฐให้แก่ พระเจ้าจันทรคุปต์ ดันราชวงศ์โนรี ตั้งเป็นองค์พระอัษฎาของพระเจ้าอโศกมหาราช แต่นั้น คันธารราฐก็ตกเป็นเมืองของมหาราฐ เหราจะนั้นเมื่อพระเจ้าอโศกอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาเชิง ให้ไปประดิษฐานพระพุทธศาสนาในคันธารราฐ และพึงสันนิษฐานว่า พวกไชนกที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ ณ ที่นั้นคงเข้ารีดล้อมไม่มากก็ต้องแพ้เมื่อหันสมัยราชวงศ์โนรีมาถึงสมัยราชวงศ์ศุภะคะ ราชวงศ์ ศุภะมีอาบุกาน้อยไม่สามารถปักครองไว้ถึงคันธารราฐได้พวกไชนกในประเทศบัคเติร์ถูกขาย อาณาเขตตุรกแคนเปร์ทีฟเข้ามาโดยถูกต้อง จนได้คันธารราฐและบ้านเมืองในอุ่นแม่น้ำสินธุ มีเมือง ตักกะสิตาเป็นศูนย์กลาง ไว้ในอาณาเขตโดยมาก จึงรวมอาณาเขตเข้าเป็นประเทศคันธารราฐ ดังเป็น อิสรภาพมีพระเจ้าแผ่นดิน ไชนกปักครองหัวแม่ต่อมา พ.ศ. 343 เป็นศูนย์

กีประเทศคันธารราฐนั้นชาวเมืองไอกบิกันนับถือพระพุทธศาสนาสืบมาแต่ครั้งพระเจ้า อโศกมหาราช พวกไชนกตามมาเข้าเมือง ถือมาได้ตามคามสมพงศ์กับพวกชาวเมืองถิ่นก็เข้ารีด ล้อมไม่สำเร็จในพระพุทธศาสนาแต่พระเจ้าแผ่นดินนั้นจังถือศาสนาเดิมของพวกไชนกเช่นจังรา พ.ศ. 363 พระเจ้าแผ่นดินทรงอุทิศท่านี่ทรงพระนามว่ามิลินท์ มีอาบุกาน้อย ทำทรงครามแห่ อาณาเขตเข้าไปในเมืองอินเดียประเทศบัคเติร์มหาราฐเดิมคันธารราฐจะได้ไปทางนี้วิธีการปักครองของพระเจ้า อโศกมหาราช และได้ถมคามศุภะคองกับผู้รอบรู้พระพุทธศาสนา ต่อพระนาคเสนาเป็นศูนย์ กีทรง เดือนไม้ในพระพุทธศาสนา ประการพระองค์เป็นหลวงพุทธศาสนาปฏิบัติ ทำบุญบารุงพระพุทธ ศาสนาให้รุ่งเรืองเข้าไปในประเทศคันธารราฐ

ทุทธิเดชที่สร้างมาในคันธารราฐ ครั้งพระเจ้ามิลินท์นั้น กีอาบนบอ่ายังไงก็มีชัยชนะ ประเทศ แต่พวกไชนกเป็นชาวต่างประเทศไม่เคยถือข้อห้ามการทำรูปเคารพ ข้าคิดศาสนาเดิมของ พวกไชนกถือล้อมไว้ในการสร้างเทวazuป่าหัวรันสักการบูชาด้วย เผระเหตุนี้ พวกไชนกไม่ชอบ แบบของชาวอินเดียที่ทำรูปสิ่งอื่นสมมติแทนพระพุทธรูป จึงคิดทำพระพุทธรูปเป็นเครื่อง ประดับเดิมสถาณ พระพุทธรูปจึงมีขึ้นในคันธารราฐเป็นปฐม(ในระหว่าง พ.ศ. 365 จน พ.ศ. 383) ความที่กล่าวว่ามีหลักฐาน ด้วยพระพุทธรูปขึ้นเก่าที่สุดซึ่งตรวจสอบในอิพเด็ช หนในคันธารราฐ และเป็นแบบของชาวซ่างซ่างไชนกทำทั้งนั้น แต่เมื่อพิจารณาด้วยพระพุทธรูปคันธารราฐที่ พวกไชนกทำทั้งนั้น ได้ว่ามิใช่เป็นแต่ความคิดซ่างเชกศักดิ์ หรือทำตามอันกอใจของพวกไชนก การที่สร้างพระพุทธรูปขึ้นที่แรก น่าจะเป็นพระราชนารีของพระเจ้าแผ่นดิน และให้นักประชุม

ราชบัณฑิตกับพวกรนายช่างประชุมปรึกษาหารือกันว่า ควรจะทำอย่างไร และพวกรที่ปรึกษากันนั้น ก็คงรู้สึกว่าเป็นการยากมิใช่น้อยด้วย การทำพระพุทธรูป มีข้อสำคัญบังคับอยู่ 2 อย่าง คือ อย่าง 1 จะต้องคิดให้แปลกกับรูปภาคคนอื่น ๆ ใครเกินให้รู้ได้ทันทีว่าเป็นรูปพระพุทธเจ้ากับอีกอย่าง 1 จะต้องให้จามชอบใจคนทั้งหลายที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ในประการพระราชนิริยาค พระนังค์คือชาวภักดีธรรมรากศรีสร้างพระพุทธรูป (ปางขอฝน) ขึ้นและในหนังสือรัตนพิมพ์วงศ์ว่า เทวคานถุนิคพระพุทธรูปแก้วมรกตด้วยพระนาฬาเสนที่เมืองปักษ์ลีบุตร (ร่วมสมัยกับพระเจ้า มติินท์) ทรงตามด้านนาน แต่ผู้เดิมจะได้นลักษณะจากที่ไหนหากปรากฎไม่ก็ในขณะเมื่อแรกคิด แบบพระพุทธรูปนั้น พระพุทธเจ้าสดีดับขันธ์ปรินิพานแล้วตายร้อยปี รูปพระสันฐานของ พระพุทธองค์จะเป็นอย่างไรก็ไม่มีตัวผู้เคยเห็น มีแต่คำบอกเล่ากล่าวกันสืบมาว่าเป็นเช่นนั้นๆ เช่น ว่ามีลักษณะอย่าง มนahanุรุณ ในคันธีร์นา/or ลักษณะของพระมหาพุทธเจ้าที่เปลี่ยนตัวไป เช่น ช่างผู้คิดทำพระพุทธรูปได้อศัยค้านอกเล่าเช่นว่าอย่างหนึ่งกับอาศัยความรู้เรื่องหุ่นประวัติ เช่น ว่าพระพุทธองค์เป็นกษัตริย์ชาวมัชวิมประเทศ เสื้อออกผนวชเป็นสูงเป็นดันอย่างหนึ่งกับ อาศัยแบบอย่างอันป rak yot ในจริตประเพณีของชาวมัชวิมประเทศ ดังเช่นกริยาที่นั่งขัดสมาธิ และครองผ้ากาสาวพัสดรเหมือน เ เช่นพระกิริยารูปนี้มีอยู่ในสูงชันเป็นดันอีกอย่างหนึ่ง นอกเหนือ นั้นอาศัยแต่คิดที่นิยมว่าดีงามในกระบวนการช่างของใบอนุกเป็นหลักความคิดที่ทำพระพุทธรูปนี้ โดยรู้อยู่ว่าไม่เหมือนพระองค์พระพุทธเจ้าหรือจะนั่นที่สามารถให้คนทั้งหลายนั้นดีกว่าเป็น รูปพระพุทธเจ้าไว้ ต้องนับว่าเป็นความศักดิ์สิทธิ์แท้ที่เดียว

ลักษณะพระพุทธรูปโบราณที่ช่างโyn ก็คิดทำขึ้นในคันธารรษ สังเกตเห็นได้ว่าอนุโฒ คันธีร์นา/or ลักษณะกายซื้อ เป็นตันคือซื้อว่า อนุษฎาโโนมา กนูกนตร ทำพระอุณาโน ไว้ที่ หัวของพระชนงอย่าง 1 บางที่จะเอาความในบทอุณาที่สัตโน อันแปลว่าพระเศียรเหมือนทรงอุณหิส ค่าว่าอุณหิสแปลกันหลาຍอย่างว่ากรอบหน้าบ้าง ต้าโพกบ้าง มงกุฎบ้าง แต่รวมความเป็นอันเดียว กันว่าเครื่องทรงที่พระเดิร์นามาก็อนุโฒ ให้พระเศียรพระพุทธรูปมีพระเกศาตามลักษณะ แต่ พระเกศาตามมาตรฐานนี้เป็นแบบพระเกศาขาวกระหนวดมุ่นเป็นมาพีไว้บนพระเศียร อย่างพระเกษาพรมหากษัตริย์ แต่ไม่มีเครื่องศิรากรผ์ความคิดในเรื่องการทำพระเกศาลามี ทรงพราหมรัชญ์ฟูเวร์ (นักประชญ์ชาวฝรั่งเศส) สันนิษฐานว่ากิດจากความจำเป็นในกระบวนการช่าง ที่จะในลายจำหลักเรื่องพระพุทธประวัติมีภาพสมะทั้งพระพุทธรูปและรูปพระกิริยานุพุทธสาวก ถ้าทำพระพุทธรูปแต่เป็นอย่างสมะก็จะสังเกตยากว่าเป็นพระพุทธรูปหรือรูปพระสาวก ช่างโyn ก ประสงค์จะให้คนดูรู้จักพระพุทธรูปไว้โดยง่าย จึงถืออาหาดุที่พระพุทธองค์เป็นกษัตริย์โดย พระชาติและเป็นสมณะโดยเพศนี้ ทำพระพุทธรูปให้ส่วนพระองค์ทรงครองผ้าอย่างสมณะแต่

ส่วนพระเดิรท่าให้เหมือนอย่างพระเดิรกษัตริย์ เป็นแต่ลอดเครื่องศิรากรย์ออกเสียงพระพุทธรูปเชิง
แปลงกับบูรปอื่น ๆ จึงจะอยู่เป็นกันบูรปิตร ๆ ถูกใจว่าพระพุทธเจ้าความคิดพากนี้ช่างพากอื่นใน
สมัยขั้นหลังต่อมามีสามารถจะคิดแก้ไขไปเป็นอย่างอื่นได้ก็ต้องพยายามอย่างของช่างโายนกท่าต่อ
มาพระพุทธรูปเชิงมีพระเกดุมาลาก้าวยะประการจะนี้สำคัญเช่นกล่าวในหนังสือปฐมสูตรไว้ว่า
รูปพระเดิรท่าเป็นเรื่องนั้นของคิดธรรมชาติที่จะเป็นความคิดเกิดขึ้นมีอยู่ท่าพระพุทธรูปแล้ว
ลักษณะที่ทำตามจริยและเพ็ญในมัชณิมประเทศาตนนั้น เห็นจากการทรงนั้งขัดสมาธิ (ช่างโายนกท่านนั้น
ขัดสมาธิเพื่อร้อย่างเดียว) และอาการที่ทรงครองผ้าท้าให้หันหัวหันหางและหันหุน แต่มักชอบทำ
หันหุนจ้าให้ถูกก็ถูกสำคัญให้เหมือนจริงตามกระบวนการช่างโายนก นอกจากที่ก่อตัวมาในบรรดาลักษณะ
ซึ่งมิได้มีที่บังคับแล้ว พวกร่างโายนกทำตามคิดของชาวโายนกทั้งนั้น เป็นดังนั้นว่าควรจะทักทิ้ง
พระพุทธรูปถ้าท่าอย่างเทวazuที่จำของชาวโายนก คือ เทวazuป้อปอตโภ หรือรัตน์ที่ทำอย่าง
ประภานัยหากเป็นวงกลมอยู่ช้างหลังพระพุทธรูปตามแบบรัศมีของช่างโายนก ถ้วนก็ใช้ทำห่างของ
พระพุทธรูปนั้น เพราะท่าพระพุทธรูปตามเรื่องในพระพุทธประวัติพระพุทธรูปเชิงท่าตรงเรื่อง
ตอนไหน ช่างก็คิดทำกิริยาท่าทางพระพุทธรูปให้เข้ากันร่องรอยนั้น เป็นดังนั้นว่าพระพุทธรูปตรง
เรื่องเมื่อก่อนเวลาครรภ์สรุปทรงนั้นซ่อนพระหัตถ์เป็นกิริยาสมนิหาระพุทธรูปตรงเมื่อชนะพระบาท
ห้าพระหัตถ์ขวานาหือยที่พระเหลาแต่คราวท่าทางซึ่งอ้างพระธรรมเป็นพอยน พระพุทธรูปตรงเมื่อ
ประทานปฐมนิเทศนาทำเช่นนี้พระพุทธเป็นรูปว่าถูกหมาฆความว่าพระธรรมจักรพุทธรูปตรง
เมื่อมาป่าภูมิหาร์ (ทำ แผนป่าภูมิหาร์) ทำเป็นรูปพระพุทธรูปมีคลอกน้ำร่องคิดตามเรื่องพระพุทธ
ประวัติท่านองค์เกล้ามานี้ ต่อไปตลอดจนเมื่อเต็มเช้าตู่พระบรมราชานุภาพก็ทำเป็นรูปพระพุทธ
ไสยา ตามการคันครวิโนปัจจุบัน เพื่อกันว่าพระพุทธนี้เป็นรูปเนื้อริมเกิดมีขึ้นเป็นครั้งแรกใน
โลกวันนั้นจารราฐในรัชกาลของพระเจ้ากนิษกะวงศ์กุยณาฯ รวมพุทธศตวรรษที่ 7 และเป็นพื้นเมืองของ
ช่างครึก - ไรมัน

เมื่อพระพุทธรูปเชิงนี้คราวเห็นก็คงชอบใจจึงเดยกันเหตุให้เกิดครรภานลื่อนใส่ในการสร้าง
พระพุทธรูปในคันธารราฐ แต่ความนิยมดังไม่แพร่หลายไปประเศตอื่นในอินเดีย ด้วยความน่าเช
คันธารราฐมีสมัยพระเจ้ามิถินที่ไม่เกรงขวางทำให้โายนก ช่างมือสืบพระเจ้ามิถินที่แก้วเชื่องศีรีได้
ทรงกันธารราฐได้ต่อมานี้ยังสัก 30 ปี ก็เสื่บบ้านเมืองแก่พวกรະตะชี้ลงมาจากกลางทวีปอาเซีย
พวกรະตะชี้ได้ทรงคันธารราฐอยู่ชั่วระยะเวลาต่อหนึ่งแล้ว ก็มีพวกรุษณะ ชินเริย์กัว อิวชี
(Yuch - chi) ขอนำจากทางปลายแคนประเทศไทย ซึ่งได้คันธารราฐจากพวกรະตะชี้ก่อนแล้ว แต่ใน
สมัยเมื่อพวกรุษณะครอบครองคันธารราฐนั้น มีพระเจ้าแผ่นดินในกุษณาฯราชวงศ์องค์ 1 ทรง
พระนามว่าพระเจ้ากนิษกะ ได้ทรงราชสมบัติระหว่างใน พ.ศ. 663 ถึง พ.ศ. 705 สามารถแผ่
ราชอาณาเขตออกไปทั้งทางข้างเหนือและข้างใต้ ได้มัชณิมประเศตทั้งหมดไว้ในราชอาณาเขตเป็น

พระเจ้าราชาธิราชขึ้นเหมือนอย่างพระเจ้าโศกมหาราช ชะร้อยเมื่อพระเจ้านิษิตด้วยที่
ปักครองราชอาณาเขตอันกรังไหอยู่ไฟศาลา จะได้ทราบวิธีการปักครองของพระเจ้าโศกมหาราช
ซึ่งรวมทุทธจักรกับอาณาจักรเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน พระเจ้านิษิตก็เลื่อมใสในพระทุทธศาสนา
ประกาศพระองค์เป็นทุทธศาสนาปัจจุบันก่อปักครองพระราชาอาณาเขตตามแบบอย่างพระเจ้าโศก
มหาราชก็แต่พฤติการณ์ต่าง ๆ ในสมัยพระเจ้านิษิตกับสมัยพระเจ้าโศกเป็นข้อสำคัญ อุป
ท้ายอย่างเป็นต้นแต่ยุคประเทศต่างกันด้วยพระเจ้าโศกมหาราชตั้งราชธานีอยู่ ณ เมืองป่าญี่ปุ่น
ในมัชฉินประเทศอันเป็นท้องถิ่นที่พระทุทธเจ้าทรงสั่งสอนพระทุทธศาสนา มีจังหวัดสถานที่น่อง
ต่อพระทุทธองค์ และพระทุทธประวัติเป็นเครื่องนำรุ่งความเลื่อมใสแต่พระเจ้านิษิตตั้งราชธานี
อยู่ ณ เมืองบุรุษบุรี (ปัจจุบันนี้เรียกว่า เมืองป่าชوار) ในศันธาราชอันเป็นปัจจันประเทศปลาย
แคนอินเดียซึ่งพึงได้รู้จักพระทุทธศาสนาตั้งแต่พระเจ้าโศกมหาราชให้ไปสั่งสอนอีกประภาคร 1
พระไตรปิฎกที่รวมพระธรรมวินัยมากจนถึงเวลานั้นก็มีนภานุกูลของชาวมัชฉินประเทศแต่
ชาวคันธาราชเป็นคนต่างชาติ ต่างภาษาถึงเลื่อมใสในพระทุทธศาสนาให้มาที่จะเข้าไปพระธรรม
วินัยได้ซึ่งทราบเหมือนอย่างชาวมัชฉินประเทศ เหตุระเหตุทั้งกษัตริยามาเมื่อพระเจ้านิษิตที่นี่
พระทุทธศาสนาแม้พยากรณ์ตามแบบอย่างครั้งพระเจ้าโศกมหาราช ทั้งในการสร้างทุทธเจดีย์
การสร้างสังคายนาพระธรรมวินัย และให้เที่ยงสั่งสอนทุทธศาสนาอั้งนาปาประเทศที่กัลณະครา
อุปถัมภ์พระทุทธศาสนาครั้งพระเจ้าโศกนิษิตจึงให้คงครั้งพระเจ้าโศกจะบรรพนาเพดานปั้นสำลี

เรื่องตรัพยาพงศ์ชัย ปรากฏว่าเจดีย์สถานที่เกิดนี่ในคันธาราชญ์เมื่อครั้งพระเจ้านิษิต
นี้ทั้งพระธาตุอุบัติ บริโภคเจดีย์ และอุเทศิกะเจดีย์ พระธาตุอุบัติซึ่งนี่พระเจ้านิษิตสั่งให้世人หา
พระธรรมจากที่ในมัชฉินประเทศ เหตุอยู่ไปสร้างสถาปัตย์ไว้ป่าญี่ปุ่นถ่ายແหง ส่วนบริโภคเจดีย์
นั้นพระในคันธาราชญ์ไม่มีสถานที่ซึ่งพระทุทธองค์ได้ประทานอนุญาตไว้ให้เป็นพระบริโภคเจดีย์
เหมือนเช่นที่มีในมัชฉินประเทศซึ่งสมมติหัวปล้องต่าง ๆ ซึ่งอ้างเชื้อร่องทุทธประวัติ เช่นว่า เมื่อ
พระทุทธองค์ขึ้นเสวยชาติเป็นพระไโพธิสัตว์ได้ทรงบำเพ็ญบารมีอย่างนั้น ๆ ณ ที่เดียวนั้น ๆ แล้ว
สร้างพระทุทธเจดีย์ขึ้นเป็นหน่วยโภคเจดีย์ (เรื่องบริโภคเจดีย์ในคันธาราชญ์ถาวรตามในหนังสือ
พระมนราษฎร์ของหลวงจิณฟ้าเทียน และหลวงจิณช่วงเจียงที่ไปถึงคันธาราชญ์เมื่อราوا พ.ศ. 744
และพ.ศ. 1173) คติอันนี้ก็อาจหลงเหลือตามมติอื่นไปจนถึงว่าพระองค์ที่พระทุทธเจ้า คือพระ
ทุทธเจดีย์ พระโภคเจดีย์ และพระกัสเตป ทั้ง 3 องค์ได้ทรงประคิญฐานพระทุทธศาสนาที่ใน
คันธาราชญ์ แล้วสร้างบริโภคเจดีย์เนื่องในประวัติของพระองค์ที่ทุทธเจ้าทั้ง 3 พระองค์นั้นด้วย (คติ
ที่ถือกันว่าคันธาราชญ์ เป็นที่ตั้งพระทุทธเจ้าทั้ง 3 พระองค์ได้ทรงประคิญฐานพระทุทธศาสนา
ปรากฏอยู่ในหนังสือพระมนราษฎร์ทางของหลวงจิณช่วงเจียง ซึ่งไปถึงคันธาราชญ์เมื่อ พ.ศ. 1173
แต่อาจจะถือกันว่าเป็นเมื่อกาลก่อนที่จะมีพระเจ้านิษิตก็เป็นได้) เกษบเป็นปัจจัยไปถึงคติของ

พระอัลลัมมานะบานซึ่งจะกล่าวต่อไปที่อินเดียต่อไปข้างหน้าส่วนอุเทสิกะเจดีย์นั้น เผราพวง โยนกได้คิดทำพระพุทธรูปขึ้นในคันธาราราชตั้งแต่พระเจ้ามิลินท์ พระเจ้านิยกะก็เป็นเชื้อชาวด่าง ประเทศจึงเดื่อมใจในการสร้างพระพุทธรูป ให้หาซ่าชาวโยนก ที่มีฝีมือคิดทำพระพุทธรูปให้ งามสง่าเช่นนี้กว่าแต่ก่อน จึงเกิดคิดแก้ไขแบบพุทธเจดีย์ให้มีพระพุทธรูปเป็นประธานแต่นั้นมา เป็นต้นว่าแต่ก่อนมาเคยเข้าหลักเรื่องพุทธประวัติเป็นลายประดับพระสูป แก้ท่านเป็นชั้นรองน้ำ 4 ที่ศิศิคัณองค์ (ระมัง) พระสูป แล้วทำพระพุทธรูปให้เป็นขนาดใหญ่กริยาด่างกันตามที่พระพุทธ รูปในลายเรื่องพุทธประวัติในรองน้ำนี้ครรเห็นก็รู้ได้ว่านี้เป็นพระพุทธรูปเมื่อตอนไหนในเรื่องพุทธ ประวัติ อันนี้น่าจะเป็นต้นเค้าที่สร้างแต่เฉพาะพระพุทธรูปตั้งเป็นประธานในเจดีย์สถานต่างๆ (อาย่างวัดที่สร้างกันภายนหลัง) รูปพระโพธิสัตว์ที่สร้าง แต่ในสมัยนั้นสร้างแต่รูปพระสักขิโพธิสัตว์ เมื่อก่อนครรรษีเป็นพระพุทธเจ้าความที่กล่าวมานี้หลักฐานด้วยว่าพระพุทธรูป แหล่งที่มา ให้สัตว์ ของโบราณที่สันพบในคันธาราราชโดยเฉพาะที่ทำงานอย่างยิ่งเป็นฝีมือช่างโยนก สร้างในสมัย พระเจ้านิยกะเป็นพื้นที่เด่นเท่านั้น พระพุทธรูปโบราณที่พบกลางหัวป่าอนซีหักดิ้น ที่พบในนั้นคือ ประเภท เช่นที่เมืองพาราณสี เมืองมุรา และทางฝ่ายใต้ก็ได้กันอีกเมืองอยุธยาคีกีดี ที่เป็นชั้นแรกถัดไป อาจแบบอย่างพระพุทธรูปคันธาราราชไปทำทั้งนั้น รูปดังได้ว่าการสร้างพระพุทธรูปแพร่หลายต่อไป จนถึงนานาประเทศ แต่ครั้งพระเจ้านิยกะบูรุณพระพุทธศาสนาเป็นต้นมา (พระพุทธรูปแบบ มุราในนั้นคือไม่ได้รับอิทธิพลศิลปะคันธาราราชเสียแต่เป็นแบบอินเดียแท้ สันนิษฐานว่าอาจจะอินเดีย คงจะได้รับทราบว่าช่างคันธาราราชคิดทำพระพุทธรูปเป็นรูปมนุษย์ขึ้นซึ่งคิดทำเพื่อน้ำ สำหรับ พุทธรูปแบบโบราณนี้เห็นแก่ในแบบจีวรเป็นอีกอย่างหนึ่ง และเปลี่ยนแปลงพระเกศาเป็นนมวด)”

สมพระอยู่โพธิ (2518 : 1 - 7) ได้เมียนรือกันนิคพระพุทธรูปไว้ในหนังสือพระพุทธรูป ปางต่างๆ ว่าดังนี้

“ จาวรัตตุนิรันดรุหกเจดีย์ (เจดีย์ สังอันเป็นที่ตั้งแห่งการเคารพนุช่า) ที่สร้างในพระ พุทธศาสนา มีผู้จัดงานไว้เป็น 4 ประเภท คือ ชาดุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ ธรรมเจดีย์ และอุเทสิกะเจดีย์ อุเทสิกะเจดีย์เป็นของที่สร้างขึ้นโดยเฉพาะอุทิศต่อพระพุทธเจ้า ไม่กำหนดว่าจะต้องทำเป็นอย่างไร ถ้ามีไก่เป็นชาดุเจดีย์หรือบริโภคเจดีย์ หรือธรรมเจดีย์แล้ว ก็นับว่าเป็นอุเทสิกะเจดีย์ทั้งสิ้น ด้านโพธิ ที่ออกแบบตามแพะหรือต้อนมาจากต้นคิด รูปสลักเกี่ยวกับพุทธประวัติและพระพุทธรูป นับเป็น อุเทสิกะเจดีย์ ”

บรรดาศิลป์ในราษฎรคุกเขี้ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนานั้น พบหลักฐานว่าเริ่มเกิดขึ้นในประเทศาเดียวครั้งพระเจ้าไศกมหาราช (พ.ศ. 270 ถึง พ.ศ. 311) ซึ่งเป็นพระมหาจัตุรัชกาลที่ 3 ในโบราณราชวงศ์ ทรงเลื่อมใสในทุทธศาสนา และได้ทรงอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอันมากถึงกับยกพระพุทธศาสนาขึ้นเป็นศาสนาสำคัญแห่งชาติ ได้ทรงสร้างทุทธสถานดังสถานไว้หลายแห่ง แต่ในอินเดียสมัยนั้นยังมีข้อห้ามให้ทำรูปคนสำคัญเคราะห์ ต่อไม่ทำรูปพระพุทธองค์เป็นรูปมนุษย์ ซึ่งทำแต่รูปอื่นเป็นสัญลักษณ์แทน เช่น ปางมหาภิเนษกรรม ที่หันเป็นรูปม้าผูกเครื่องไม่มีคนเขี่ยปะทะกัน เป็นรูปธรรมอัจฉริยะ หันเป็นรูปปะรรมจักรมีรูปกว้างหนอนอันหมายความว่าทรงแสดงพระธรรมอัจฉริยะในมุคกษาวันปางประสุดก็ทำรูป พระนางศิริมหายาทรงประทับนั่งหรือเขินอยู่บนดอกบัวมีรังสองเชือกอื่อเด่นๆ หรือประนมญา (ประนมญา หมายที่เดิมไว้ด้วยน้ำอันดัน หมายดึงความนั่นคั่ง สมบูรณ์) เทลงบนเสียงของนายกษัตริย์ ดังที่ปรากฏอยู่ที่พระมหาสูปัสสานุสูตรฯ

รูปพระพุทธองค์ที่หันเป็นรูปมนุษย์ก็คือขึ้นภาคหลังทุกภาคธรรมที่ 6 เทกน้อยเป็นฝีมือช่างแคร์วันคันธาระ ปัจจุบันอยู่ในเขตป่ากีดสถาน และอาฟกานิสถานกับที่เป็นฝีมือช่างเมืองอุรพาดังจากนั้นเพิ่งถูกนักอักษรคุกคามขึ้นอีกสถาหันนั่น แม้จะงดงามด้วยศักดิ์สิทธิ์ แต่ก็ไม่สามารถก่อให้เกิดการต่อต้านก่อการประดิษฐ์ บางท่านกล่าวว่าพระพุทธรูปแรกก็คือขึ้นในรัชกาลพระเจ้ากันยกะแห่งราชวงศ์กุชาณะซึ่งครองราชสมบัติระหว่าง พ.ศ. 662 - พ.ศ. 706 และนับเป็นฝีมือช่างกรีกโบราณเชื่อถือว่าได้รับอิทธิพลและได้ช่างผู้ประดิษฐ์พระพุทธรูปมางานเมืองเชียดวันดอกเหตุที่ได้สร้างพระพุทธรูปขึ้นจนเวลาถ่วงเฉยจากทุบทปรินิพานมานานเข่นนี้ ลักษณะพระพุทธรูปจึงทำอนุโตหน้าพิมพ์มหาไวริส ลักษณะในคัมภีร์พระพุทธศาสนาและคัมภีร์อื่นที่มีกล่าวไว้เป็นค่าว่า เพื่อเป็นทุกษาบุสดิให้บุคคลที่ได้เห็นแล้วจะลึกซึ้งพระพุทธเจ้าผู้เป็นเจ้าของพระพุทธศาสนาเพื่อจะได้น้อมใจให้หัวตามคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ โดยมิได้คำนึงที่จะทำให้เหมือนพระองค์โดยแท้จริง

เมื่อกิตพระพุทธรูปแล้ว ต้องมีผู้นิยมสร้างกันแพร่หลายจนถึงปัจจุบัน และคิดทำเป็นพระพุทธรูปเป็นปางคงอยู่ ท้ายปาง พระพุทธรูปที่หันเป็นปางต่างๆ ท้ายปาง พระพุทธรูปที่ห้ามเป็นปางต่างๆ นั่นหมายดึง เรื่องตอนนั้น ๆ ในทุทธประวัติเต้นทางที่ก็หมายถึงท่าทางหรืออิริยาบถนั้น เช่น ปางประทานอภัย และปางประทานพรซึ่งมีผู้กล่าวว่าในทุทธประวัติของเราไม่มีเรื่องโดยเฉพาะสำหรับตอนนี้แต่เราริบามากอภัยมุตรา และรวมทราบของพระเป็นเจ้าของพระมหาณัฐมาปางประทานอภัย ก็อภัยมนุตรา หันเป็นพระพุทธรูปอื่น ยกพระหัตถ์ป่องไปข้างหน้าจะเป็นข้างขวา ข้างซ้าย หรือทั้งสองข้างก็เป็นปางประทานอภัยทั้งนั้น แต่ของเรามาแยกเป็น 3 ปาง ก็ ปางหันญาติ (ยกพระหัตถ์ขวาป่อง พระหัตถ์ซ้ายห้อย) ปางหันมหาสมุทร (ยกทั้งสองพระหัตถ์ป่อง) และปางหันพระแก่นจันทร์ (ยกพระหัตถ์ขวาป่อง พระหัตถ์ขวาห้อย) หัวตามที่อิริยาบถ

พระมหาณีบ้างทำกีเส้ากับปางไಡสนิท เช่น ปางห้ามญาติและห้ามพระแก่นจันทร์ แต่ปางห้ามมหาสมุทรไม่มีตอนไหนโดยเฉพาะท่านจึงอ้างເອດอนที่พระพุทธเจ้าไปป่าศัยโรงบูชาเพลิงของชฎีล อรุเวลกัสดาแปลงให้พระพุทธเจ้า พักโดยจนต่อถ้อยคำของพระพุทธเจ้าที่กล่าวว่าสมภกนีมาหาสมณด้วยกันแต่เดวนของท่านอรุเวลกัสดาต้องการให้พญานาคซึ่งอยู่ในโรงเพลิงนั้นทำร้ายพระองค์ หรือไม่ก็เมื่อน้ำในแม่น้ำนรัญชราขึ้นมาก็จะทำให้พระองค์ถึงอยู่ไม่ได้หรือตายไปเลยแต่พระพุทธเจ้ากลับทราบพญานาคให้หมดพิษร้าย และเมื่อน้ำขึ้นมาพระองค์ก็บันดาลด้วยฤทธิ์ป้องกันไม่ให้น้ำท่วมมาถึงพระองค์ได้ และแสดงค่านิโนธรรมเป็นปกติอยู่บนพระชฎีลที่เป็นอัศจรรย์และในที่สุดก็ยอมเป็นศิษย์ ท่านอาจารย์แต่ก่อนอธิบายกันมาว่าพระพุทธรูปในท่านี้เป็นปางห้ามมหาสมุทร ส่วนปางประทานพร (คือยกพระหัตถ์ขึ้นให้ข้างหนึ่งป้องไปข้างหน้า มีตะหันฝ่าพระหัตถ์ที่ห้อยลงมาออกไปข้างหน้า) จะบันเรื่องเข้ากับพุทธประวัติตอนไกดอนหนึ่งโดยเช่นเดียวกัน ไม่ได้ หลังนรินลาบุรีกัมพ์เคยกล่าวไว้ว่า สมเด็จเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงอธิบายว่า “..... ปางนางปางนี้หมายจากมุหารา ของพระมหาณีทำให้ปางไม่ ผืนพึงกิริยาท่านนี้ ซึ่งน่าจะเรียกว่าท่าแต่โบราณเขาไม่เรียกกัน ก็พระค้ำว่าท่าอุจะสื่อไปในทางหมายความได้.....”

เสพท่อน ศุภโภสภ (2512 : 260 - 262) ได้กล่าวถึงกำเนิดพระพุทธรูปไว้ในหนังสืออغاของพระพุทธรูปไว้ว่า

“.....ก่อนที่จะมีพระพุทธรูปขึ้นนี้ บรรดาพุทธศาสนิกชนในอินเดีย เมื่อได้สร้างปูชนียสถานขึ้น ไม่เป็นที่ลักษณะแล้ว หากจะมีการจาราดีนี้เรื่องราวในพุทธประวัติจะจำหลักแต่ก้าวประกอบนเรื่องท่านนี้ไม่ได้จำหลักพระบรมรูปของพระพุทธองค์ให้ปรากฏที่ตรงใจควรจะมีพระพุทธรูป ก็ให้ทำเครื่องหมายสัญญาลักษณ์แทนไว้ อาทิ ตอนประสูติจำหลักเป็นรูปคลอกบัว หรือรูปพระนางศรีมหาโพธิ์ที่บ้านที่ประทับยืนเมื่อันนั้นหลอกบัว บางแห่งก็ทำเป็นรูปช้างสองด้วยน อยู่สองข้างชูวง จับมือน้ำมนต์หลอมนานก่อนพระศีรษะของพระโพธิสัตว์ซึ่งไม่ปรากฏพระองค์อยู่ในภาพถ้าเป็นภาพตอนครั้งที่รูปเป็นนรูปบัวลังก์กายนี้ได้ดันพระศรีมหาโพธิ์เป็นเครื่องหมายแทนพระพุทธองค์ ตอนประทานปฐมเทศนา ทำเป็นภาพพระธรรมจักร ตอนแสดงปรินิพทานทำเป็นภาพก้อนมูสติน หรือพระสูปที่บรรจุพระบรมธาตุหลักฐานดังกล่าวนี้ จะปรากฏอยู่ที่สูปที่สาญจี และการทุต ฯลฯ

รวมความว่าชาวอินเดียในชั้นแรกนี้ ไม่นิยมสร้างพระบรมรูปของพระพุทธองค์ให้ปรากฏ จนกระทั่งต่อมามีพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราช พระมหากษัตริย์กรีก ได้กรีฑาท้าพเข้ามากรุงราชนี้อินเดียเมื่อต้นพุทธศตวรรษที่ 3 ผ่านไปแล้ว การสร้างพระพุทธรูปเป็นรูปร่างอย่าง

มนุษย์จะได้นังกิดมีขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อราศ พ.ศ. 300 ถึง พ.ศ. 400 ปีต่อมา โคลเซนเรือสาขกรีก ที่เข้ามาดูครองอินเดียแต่ครั้งพระเจ้าอเล็กซานเดอร์ ซึ่งมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาได้เป็นสู่ บริเริ่มสร้างขึ้นก่อนทั้งนี้ก็โดยที่ชาวกรีกได้ศึกษาและจัดงานในเรื่องการสร้างปฏิบัติกรรมเป็นรูปเทพเจ้า ต่าง ๆ ตามด้วยจึงได้เห็นสมควรที่จะสร้างพระบรมรูปของพระพุทธองค์ขึ้นไว้สักการะตั้งชื่นทวารูป ของทวยเทพทั้งหลายนั้น พระพุทธรูปจึงได้นังกิดมีขึ้นมาด้วยประการจะนี้ ณ ที่บริเวณแคร์วันคัน ธรรมชาติซึ่งเมื่อครั้งทุกกาลนั้นมีครั้งตักกะศิลปานีรราชธานี เป็นแหล่งที่อุดมด้วยศิลปศาสตร์และ วิทยาการแคร์วนนี้อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย ปัจจุบันอยู่ในประเทศปากีสถาน พระพุทธรูปแบบที่ว่านี้ มีชื่อเรียกกันโดยทั่วไปว่า พระพุทธรูปแบบคันธรรมราฐ นั้นเป็นศัลศักดิ์ ของพระพุทธรูปในโลก เป็นศิลปะที่รุ่งเรืองอยู่ระหว่างทุกศตวรรษที่ 6 - 7

โดยที่พระพุทธรูปแบบคันธรรมราฐเกิดขึ้นโคลเซนเรือสาขกรีกซึ่งมีลักษณะทรงเหลว พระพักตร์รอบชั่งทวารูปที่งดงามของกรีกอันมีเทพบริษัทแปลงโฉมเป็นคน มีพระพักตร์หน้ามีมือนฟรั่ง พระเศษเป็นเส้นหมอกชั่งคนสามัญขาวส่วนและเก้าบ้านสูง ซึ่งให้วัฒนาการมาเป็นพระเกคุมามา ในภายหลัง ส่วนเจริญนั้นก็ทำเหมือนเดื่อคุณของชาวใจกลาง มีร่องขึ้นเป็นริ้ว ๆ คาดเชือด้วยน้ำหนา ต่อมานะในระยะใกล้เดียวกันนั้นก็มีพระพุทธรูปอีกหนึ่งอุบัติขึ้นในอินเดียภาคเหนือ 叫做พิชัย นฤรุ อันเรียกกันว่า พระพุทธรูปแบบนฤรุ เป็นพระพุทธรูปที่ศิลป์ปั้นชาวอินเดียได้ประดิษฐ์คิด ขึ้นเองโดยตรง

ในการสร้างพระพุทธรูปของศิลป์ปั้นชาวอินเดียนั้น นับได้ว่าเป็นก้าวใหม่ของการสร้าง พระพุทธรูปชั่งแท้จริง เพราะนอกจากจะสร้างให้คงความลักษณะของชาวอินเดียแล้วยังจะห้อง ให้มีทุกการลักษณะที่เป็นมงคลต้องความคุ้มกันทั้งหมด ให้ศักดิ์สิทธิ์และอีกด้วย ดังนั้น พระพุทธรูปที่ชาว อินเดียประดิษฐ์คิดสร้างขึ้นในเวลาเดียวกัน จึงได้มีทุกการลักษณะแตกต่างไปจากพระพุทธรูปของ ชาวกรีกอย่างมาก ที่เป็นที่น่าภูมิใจกระมุนพระเศษอย่างแบบคันธรรมราฐและทำเป็นแบบ กันหนอ และนำเอาลักษณะของคติความด้วยหัวรับมาปรับเข้ากับกระบวนการช่างหัวชัย มีอาทิ แข็งก้อน อกนูนเกอนอคัน ก่อเป็นปล้องหนมือนหอยสังข์ และปลาชงมูกรุ้ม เป็นตน

เมื่อพระพุทธศาสนาเผยแพร่เข้าไปประเทศไทย ช่างในประเทศไทยนี้รับเอาคติ การสร้างพระ พุทธรูปของชาวอินเดียที่ว่านี้ไปใช้ด้วย นอกจากนี้ต่อมาอังไคคิดอัดข้าวใหม่ โคลสร้างให้คงความ ตามรูปลักษณะของตนในเชื้อชาติของตน และความที่เป็นของศิลปะความงามรู้สึก กการในของช่าง และประชาชนในประเทศไทยท้องถิ่นนั้น ๆ เพิ่มเติมเข้าไปอีก พระพุทธรูปที่สร้าง ขึ้นในสมัยหลัง ๆ ต่อมา จึงแตกต่างห่างไกลจากพระพุทธรูปอินเดียครุ่นเครินอิ่งขึ้นทุกทิศนกถายเป็น

ศิลปะของตนโดยเฉพาะไป จึงได้เกิดมีพระพุทธรูปในแบบอย่างต่าง ๆ กันมากตามยุคแต่ละวัน นิยมของชนแต่ละชาติหรือในแต่ละท้องถิ่น การสร้างพระพุทธรูปจึงได้พัฒนามากเป็นศิลปะแบบอุดมคติไป โดยศิลป์ปั้นผู้สร้างมิได้มุ่งจะให้เหมือนพระศรีโภนอันแท้จริงของพระพุทธองค์เลย หากศิลป์ปั้นในสมัยโบราณนั้น มีความคิดที่จะสร้างพระพุทธรูปในอันที่จะให้เหมือนพระศรีโภนของพระพุทธองค์อย่างแท้จริง เช่นเดียวกับการสร้างอนุสาวรีย์ของบุคคลในสมัยหลัง ๆ นี้แล้ว เราถึงคงจะไม่มีโอกาสได้ชมพุทธรูปที่เปล่า ๆ ในรูปแบบที่แตกต่างกันเป็นจำนวนมาก many ดังที่ได้เห็นในปัจจุบันนี้เป็นแน่ นับว่าเป็นเรื่องที่แปลกแต่จริงอย่างหนึ่ง เกี่ยวกับการกันนิคของพระพุทธรูป

ด้วยกันนิคของพระพุทธรูป เป็นเรื่องที่แปลก โดยนัยดังกล่าวมานี้เองจึงได้มีพระพุทธรูปในศิลปะต่าง ๆ กัน กันนิคซึ่นในแต่ละยุคแต่ละสมัยโดยไม่ขึ้นแบบกันให้ข้อคิดความบันดาลใจในเมื่อประสบพบเห็นหรือในขามที่เข้ากระบวนการมีสการต่าง ๆ กัน ถ้ายังเป็นเรื่องให้ศึกษาอย่างไม่มีวันที่จะจบสิ้นไป远ฯ ฯ การสะสมพระพุทธรูปและพระบูชาจึงมีก้าวหน้าด้วยเหตุดังได้บรรยายมาในนี้...."

สรุป พระพุทธรูปมีกันนิคในประเทศไทยเดิมที่ยก่อนโดยเดิมชาวทุกราษฎรเป็นรูปเส้นลักษณะแทนพระพุทธเจ้าก่อน เมื่อพระเจ้าอยู่หัวเนื่องด้วยความนิยมของพระมหาจักรีกรุงศรีราชธานีฯ รุกรานอินเดีย ในพุทธศตวรรษที่ 3 ต่อมาทางกรุงศรีได้นับถือศาสนาพุทธ และได้สร้างพระพุทธรูปขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 300 ถึง พ.ศ. 400 จากนั้นได้มีการสร้างพระพุทธรูปในแครวันคันธารราฐ (ปัจจุบันเป็นประเทศไทย) และเมืองอุรุ (ประเทศอินเดียภาคเหนือ) ซึ่งถือว่าเป็นพระพุทธรูปที่มีชั้นครุ ต่อมาในภายหลังแครวันต่าง ๆ คือสร้างพระพุทธรูปขึ้นโดยน้ำศิลปะพื้นบ้านมาผสมผสาน ก่อให้เกิดพระพุทธรูปแบบต่าง ๆ ขึ้นหลายแบบ

2. พระพุทธรูปในต่างประเทศ

พระพุทธรูปในต่างประเทศที่ถือเป็นศักดิ์สิทธิ์และมีอิทธิพลต่อการสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทยที่สำคัญมี 2 ประเทศ ดังนี้

1. พระพุทธรูปอินเดีย
2. พระพุทธรูปลังกา

พระพุทธชูปิยเดียว

สติห่อน ศุภโภกษ (2512 : 263 - 265) ได้กล่าวถึงพระพุทธชูปิยเดียวไว้ใน
หนังสือภาพพระพุทธชูชา ว่า

..... พระพุทธชูปิยรุ่นเก่าของอินเดียในยุคเริ่มแรกนั้น แบ่งได้เป็น 3 แบบ ด้วยกัน
ดังนี้

1. พระพุทธชูปิยเดียวแบบคันธาราราชุ (พุทธศตวรรษที่ 6 - 10) ซึ่งเกิดขึ้นโดย
ศิลปินกรีก - โรมันที่แครวันคันธาราราชุในประเทศปา基สถานปัจจุบัน มีรูปทรงพุทธศตวรรษที่ 6 - 7
ดังที่กล่าวแล้ว พระพุทธชูปิยแบบนี้มีลักษณะเหมือนมนุษย์สามัญมากที่สุด คล้ายกับเทวazuของ
ชาวกรีก - โรมัน ดังได้กล่าวมาแล้วแต่ตอนต้น

2. พระพุทธชูปิยเดียวแบบอุรุว่า (พุทธศตวรรษที่ 6 - 9) ซึ่งได้กันนิคมขึ้นทาง
เมืองอุรากาคนานีของอินเดียในยุคเดียวแบบกับคันธาราราชุเมื่อพุทธศตวรรษที่ 6 - 7 ของชาวอินเดียโดยตรง
อันแตกต่างจากแบบคันธาราราชุมาก มีพุทธลักษณะอวบอ้วนบึกบึนขั้นมาก ไม่อ่อนโยน นุ่มนวล
แต่ก็ยังคงมีลักษณะคล้ายมนุษย์สามัญตามธรรมชาติอยู่มาก

3. พระพุทธชูปิยเดียวแบบอมราวดี (พุทธศตวรรษที่ 7 - 10) ซึ่งได้กันนิคมขึ้นใน
อาณาจักรอันตราอันมีราชธานีอยู่ที่เมืองอมราวดีภาคตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศไทย เมื่อราก
พุทธศตวรรษที่ 7 - 10 ก็เป็นพระพุทธชูปิยรุ่นแรกที่ก้าวเข้าสู่ศิลปะแบบอุดมคติอย่างแท้จริงจะทั้ง
ลักษณะความธรรมชาติเกื้อให้โดยโดยสัมภัติ เชิง นับเป็นศูนย์กลางของแบบฉบับการสร้างหลัง ๆ ต่อมา
พระพุทธชูปิยแบบอินเดียอมราวดีได้รับอิทธิพลจากศิลปะเจ้อปันศักย์ศิลปะคันธาราราชุ กล่าวคือ^๑
มีพระรากกายถ่ำสันแต่ทำจีรเป็นรูปมีร่องรอยถ่ายของจริง

พระพุทธชูปิยเดียวสมัยต่อมา แบ่งออกได้เป็น 3 แบบ ด้วยกัน ดังนี้

1. พระพุทธชูปิยเดียวแบบคุปตะ	มีอายุรากว่าพุทธศตวรรษที่ 10 - 12
2. พระพุทธชูปิยเดียวแบบหลังคุปตะ	มีอายุรากว่าพุทธศตวรรษที่ 12 - 15
3. พระพุทธชูปิยเดียวแบบป่าละ - เสนา	มีอายุรากว่าพุทธศตวรรษที่ 14 - 18

พระพุทธชูปิยเดียวที่เห็นสมควรนำมากล่าวไว้ในที่นี้ คงจะมี 2 แบบ ดังนี้

1. พระพุทธรูปอินเดียแบบคุปตะ พระพุทธรูปแบบคุปตะ ได้กันนิมป์ในสมัยราชวงศ์คุปตะเร่องอันนาเจ ซึ่งเดิมมีราชธานีอยู่ในคราบป่าดึบบูรต่อมาได้ถ่ายไปอยู่ที่นครราชคฤห์และนครไอกสันพี ฯลฯ พระพุทธรูปแบบคุปตะนี้ถือกันว่าเป็นสกุลช่างที่สูงสุดของอินเดียที่ยังคงหล่อให้คงทนและงามที่สุดในประเทศไทย จึงเป็นพระพุทธรูปที่มีความงดงามเป็นยอดในกระบวนการศิลปะ ที่เหนือกว่าสกุลช่างใด ๆ ของอินเดียพุทธลัทธณะที่สำคัญก็ได้แก่ มีพระอัจฉราวดี นั่น พระองค์เด็ก หนุ่มอ้วรูปงามเนื้อ ปราศจากริ้วบ่าแห่งธรรมชาติแสดงให้เห็นถ้วนสัตคุณทรงอันงดงามได้อย่างเด่นชัดส่วนพระพักตร์นั้นก็สวยงามนิ่งชวนให้เกิดศรัทธาไปทางในองค์สมเด็จพระศากาได้เป็นอย่างดี เป็นพระพุทธรูปที่ได้พัฒนาขึ้นสู่แบบอุดมคติที่สมบูรณ์แบบที่สุดของช่างอินเดีย

2. พระพุทธรูปอินเดียแบบปาละเสนา เป็นพระพุทธรูปที่เราได้กันนิมป์ขึ้น ณ แคว้นเบงกอลในสมัยราชวงศ์ปาละ (ราชวงศ์พุทธวรรษที่ 14 - 16) แล้วสืบทอด下來ราชวงศ์เสนาจนถึงราชวงศ์พุทธพุทธวรรษที่ 18 ซึ่งได้เริ่งกันในยุคหลังนี้มาตั้งแต่แบบปาละ - เสนา มีถือกันว่าเป็นศิลปะทางพระพุทธศาสนาอันสุดท้ายของอินเดีย พระพุทธรูปอินเดียแบบปาละมีพระรากษาที่อยู่กับพระในโผละ ให้รับแบบอย่างอิทธิพลมาจากศิลปะคุปตะแต่ทำจิตร์ให้เหมือนกันอย่างมีความอ่อนไหวยิ่งขึ้น พระพักตร์คมโดยมีพระขนงและหระ ใบอนุรุ่ง ให้รับการตกแต่งเป็นล้านชั้นเด่นชัด กว่าพระพุทธรูปแบบคุปตะ ที่สืบต่อมีพระนาถกั้น พระมหาเครื่องในล้อมรอบเครื่องดื่มแสดงอาการภานุนั่นเช่นชากระดิษปะปาละนี้นิยมในทางพุทธศาสนาและถ้าทิพราหมณ์อยู่มากจึงนิยมการตกแต่งใบปีโภหารพระเครื่อง มีชื่อ ประกุมพัด ฉะเครื่องประดับต่าง ๆ นานาเป็นอันมาก ทำให้คุณรูปงามเกินความจำจมองอยู่บ้าง และที่สำคัญที่สุดที่เห็นได้ชัดเจนอย่างหนึ่งของพระพุทธรูปอินเดียแบบปาละนี้ก็คือนิยมทำบัวเมืองฐานรองชั้นแรกด้วยเศียรหินที่ฐานรองชั้นสองเป็นหินทรายที่มีลักษณะเป็นร่องรอยของแม่น้ำ ให้พัฒนาการมุ่นเขียนรูปแบบพระพุทธรูปเป็นงานเรียงแผนของเรขา....."

พระพุทธรูปลังกา

ເຖິ່ງອັນ ຖກໄສກພ (2512 : 265 -266) ໄດ້ກ່າວຈຶ່ງພຣະພູທຣູປັດກາໄວໃນຫັນສີອກພຣະພູທຣູປຸງຫາວ່າ

.....พระพุทธรูปลังกากันนั้น แบ่งหยานฯ ได้ 2 แบบ ดังนี้

1. พระพุทธรูปลังกากแบบอนุราษฎร์ (รวมพุทธศตวรรษที่ 8 - 14) พระพุทธรูปลังกากรุ่นแรกหรือแบบลังกาก่าได้รับอิทธิพลมาจากพะรัชดาหรือรูปแบบอนุราษฎร์ซึ่งนิยมทำจีวรเป็นกสีบองค์พระไม่อวนอ้วนวงพระพักตร์ค่อนข้างขาว นั่งขัดสมาธิราวน ชาขสังฆภูษิตาจันดพระนาเกรุนค่อมามีอิทธิพลของพระพุทธรูปแบบคุปตะลัว จึงนิยมทำจีวรแบบเรียบๆ ไม่มีกสีบองแต่ชาสังฆภูษิตาจะเช่นเดิมพระเกคุมมาลาไม่นุนสูง และไม่มีปลารਸมีจัดเป็นพระพุทธรูปที่มีแบบอย่างที่ลงงานที่สุดของลังกากใบราษฎร์

2. พระพุทธรูปลังกากแบบโนปัลันธรรษา (รวมพุทธศตวรรษที่ 14 - 18) พระพุทธรูปลังกากรุ่นนี้ส่วนใหญ่รับอิทธิพลมาจากแบบอนุราษฎร์ และเริ่มทำพระรัศมีเป็นป้า มีลักษณะแบบสันอยู่หน้าหรือพระเกคุมมาลา ก่อตัวกันว่าพระเกคุมมาลาของพระพุทธรูปลังกากรุ่นนี้ได้พัฒนาการมาเป็นพระเกคุมมาลาเป็นเพลิงในพระพุทธรูปสมัยครุฑุโญทัย

พระพุทธรูปลังกากรุ่นต่อมา จึงเป็นรุ่นหลังสุดนี้มีลักษณะกระด้างคุปรากษากริ่วติจิตใจ และนิยมนิ่มนิ่วแบบเรียบๆ ไม่ใช้แบบคันธารารูหรือแบบบองอ้วนคิดแต่ทำเริ่ว ละเอียดถี่บิน จนคล้ายกินงามไม่ถูกชนชาติอยุของพระพุทธรูปแบบลังกาก็โดยล้วนรวม ก็เห็นจะได้แก่พระภรรกายไม่อวนอ้วนพระพักตร์ค่อนข้างขาว และมักทำปางเต็มเรืองสัน (ต่างจากพระพุทธรูปที่สร้างในประเทศไทยที่นิยมทำปางมารวิชัย) นั่งข้อต้นเขี้ยว ชาขสังฆภูษิตา ฐานเป็นบัวคว่าบัวหงษ์กีมี แห่งส่วนมากมักเป็นฐานเนื้องเรียบๆ

สรุป พระพุทธรูปในชาติประเทศที่ถือเป็นต้นกำเนิดพระพุทธรูปมีชั้นครุ ที่มีอิทธิพลต่อการสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทยมี 2 ประเทศ คือ พระพุทธรูปอินเดีย ได้แก่ พระพุทธรูปอินเดียแบบมหารา พระพุทธรูปอินเดียแบบอนุราษฎร์ พระพุทธรูปอินเดียแบบคุปตะ และพระพุทธรูปอินเดียแบบป่าละเสนา และพระพุทธรูปแบบลังกาก ได้แก่ พระพุทธรูปลังกากแบบอนุราษฎร์ และพระพุทธรูปลังกากแบบโนปัลันธรรษา

3. พระพุทธรูปในประเทศไทย

เสท้อน ศุภไสกณ (2512 : 267 - 342) ไดเขียนเรื่องพระพุทธฐานปในประเทศไทย
ไวในหนังสือสภาพพระพุทธฐานปว่า

พระบุพเจตในประเทศไทย แบ่งตามสมัยประวัติศาสตร์ ได้ 8 สมัย ดังนี้

1. พระทูปฐานปั๊มข้อความวัด	พุทธศตวรรษที่ 11 จังหวัดสุโขทัย
2. พระทูปฐานปั๊มข้อเครื่องซับ	พุทธศตวรรษที่ 13 จังหวัดสุโขทัย
3. พระทูปฐานปั๊มลักษณะ	พุทธศตวรรษที่ 16 จังหวัดสุโขทัย
4. พระทูปฐานปั๊มเชียงแสน	พุทธศตวรรษที่ 17 จังหวัดสุโขทัย
5. พระทูปฐานปั๊มกรุงศรีฯ ไข่หอย	พุทธศตวรรษที่ 18 จังหวัดสุโขทัย
6. พระทูปฐานปั๊มอู่ทอง	พุทธศตวรรษที่ 17 จังหวัดสุโขทัย
7. พระทูปฐานปั๊มกรุงศรีฯ อุบลฯ	พุทธศตวรรษที่ 19 จังหวัดสุโขทัย
8. พระทูปฐานปั๊มอุบลฯ แก้สินธ์ฯ	พุทธศตวรรษที่ 24 ฉะเชิงเทรา

๑. พาราฟฟ์ชูปสมัยทั่วโลก

พระพุทธรูปสมนิษฐานวัดสันติธรรมวัดก่อท่อ จังหวัดศรีสะเกษ ที่ 16 เป็นพระพุทธรูปในประเทศไทยที่มีอาณาเขตที่สุด ก่อท่อที่สุด ตามมาตรฐานว่ามีสูงที่สุดในประเทศไทยที่จังหวัดนครปฐม เมืองอุทธรฯ จังหวัดสุพรรณบุรี และเมืองกรุงน้ำ จังหวัดราชบุรี โดยมีในราษฎรอน โบราณวัตถุโดยเฉพาะศิลปะรากภูมิไทยหลายหลัก

พระทูปชูรูปถังน้ำพารวดี ได้รับอิทธิพลมาจากการศึกษาที่คุณประชุมของอินเดียอย่าง
เห็นได้ชัด มี 3 สมัย ดังนี้

1. พระพุทธชูปสมัยทวารวดีสมัยแรก มีอาชญากรรมในราษฎรที่ 11 จังหวัด
ศรีสะเกษที่ 13 มีทุหตถักยันต์ด้วยพระพุทธชูปแบบคุปต์ เดิมอยู่นาก อายุ ทำธีรวรรษ ฯ และ^๑
นางติดกับพระองค์ พระอัจฉริยา พระพักตร์ค่อนข้างขาวและกลม พระนลาฎแคนค่อนข้าง
แหลม เป็นเรือนเสมอถัน พระเนตรเหลือบลงต่ำ หลังพระเนตรอุบัติได้ระดับกับพระนลาฎ

พระบรมโกง และจุดกันที่ทรงกลางพระนเสก พระนาสิกป้านในญี่ พระไอยช์ไม่กร้างนักวิมพี พระไอยช์หนา

พระพุทธรูปสมัยทวารวดีรุ่นแรกนี้ มีหุทระลักษณะค่อนข้างกระด้าง และไม่สู้จะได้ ส่วนศัศเท่าโคนัก เช่น มักทำพระหัตถ์ และพระบาทใหญ่ไม่สมกับองค์พระพุทธรูป เป็นดัน หุทระลักษณะที่คงตามที่น่าจะก้มที่พระเศษบริทั่งซึ่งรักษาศิลปะสมัยคุปตะไว้ได้มากที่สุด

2. พระพุทธรูปสมัยทวารวดีสมัยกลาง มีอยู่ในราฐพุทธศตวรรษที่ 13 ถึงพุทธ ศตวรรษที่ 16 ฝีมือช่างประณีตขึ้นกว่ารุ่นแรกมีหุทระลักษณะออกไปทางชาวพื้นเมือง (นุงญ) ยังห่าง ไกลจากฝีมือช่างแบบคุปตะมากขึ้น เช่น พระท้าตรีมีลักษณะแบบ พระเนหาร ไม่เป็นโทสุก หมายเครื่อง เครียดยังขึ้น เป็นดัน พระพุทธรูปสมัยทวารวดีรุ่นนี้มีมากกว่าพระพุทธรูปสมัยทวารวดีรุ่นแรก

3. พระพุทธรูปสมัยทวารวดีคุปกลาง มีอยู่ในราฐพุทธศตวรรษที่ 16 ถึงพุทธ ศตวรรษที่ 18 พระพุทธรูปสมัยทวารวดีสมัยกลางนี้ปราศภู�性ทางภายนอกของประเทศไทยที่ จังหวัดล้ำพูนเท่านั้น

พระพุทธรูปสมัยทวารวดี นิยมสร้างด้วยหิน มีขนาดใหญ่มาก ที่สร้างด้วยโลหะ สมุกหรือมีน้อย แต่ไม่ขนาดค่อนข้างเด็กแต่พระพุทธรูปสมัยทวารวดีสมัยปัจจุบันที่พบที่จังหวัดล้ำพูน ไม่มีพระพุทธรูปที่ตั้งสักดิ้น หรือ หล่อตัวของสัมฤทธิ์โดยมีแต่พระพุทธรูปปูนปั้น และพระ พุทธรูปดินเผาเท่านั้น

2. พระพุทธรูปชนิดคริวชัย

พระพุทธรูปสมัยคริวชัย สร้างราฐพุทธศตวรรษที่ 13 ถึงพุทธศตวรรษที่ 18 เป็น พระพุทธรูปที่พบมากในภาคใต้ที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี และจังหวัดนครศรีธรรมราชบนบ้างที่ จังหวัดนราธิวาส จังหวัดปัตตานี จังหวัดสุไหงปาดี จังหวัดลัมพูน และจังหวัดเชียงราย อาณาจักร คริวชัยมีศูนย์กลางอยู่ที่ไครังศรุปไม่ได้มีที่ท่าที่อยู่เป็นราชธานีน่าจะอยู่ในภาคกลางของชวารีอ ป่าเดิมบังในภาคอุมาตรา และเชื่อกันว่าเมืองไชยา ในจังหวัดสุราษฎร์ธานีเป็นเมืองสำคัญของ อาณาจักรคริวชัย เพราะได้พบโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุที่มีความงดงามมาก

พระพุทธรูปสมัยศรีวิชัย นิยมสร้างตามคติพุทธศาสนาในลักษณะมากจึงมีพระโพธิสัตว์อโถกิเมหเวร ส่วนที่ทำเป็นพระพุทธรูปมีน้อยและมีพุทธลักษณะคล้ายคลึงกับพระพุทธรูปในภาคชวา และ เกาะสุมาตรามาก

พระพุทธรูปสมัยศรีวิชัย แบ่งได้ 2 สมัย ดังนี้

1. พระพุทธรูปสมัยศรีวิชัยสมัยแรก ได้รับอิทธิพลทางศิลปะมาจาก ศิลปะสมัยคุปตะ ซึ่งมีความคงามมุ่นนวลมาก มีทรงพระได้สัดส่วนตามลักษณะตามธรรมชาติ หรือมีความงามกว่าพระพุทธรูปสมัยคุปตะซึ่งเป็นแบบครูเดิม

2. พระพุทธรูปสมัยศรีวิชัยสมัยหลัง ได้รับอิทธิพลทางศิลปะหลังสมัยคุปตะ และ สมัยปะละเสนา ซึ่งมีพุทธลักษณะไม่สูง ได้สัดส่วนสมทรงอุดอคหะเข้มงวด ค้างนิยมการตกแต่ง รุ่งรังอั้งการตามศิลปะสมัยปะละเสนา และมีการทำท่าขันหรือเรือนแพที่ประกอบองค์พระพุทธรูป

พุทธลักษณะของพระพุทธรูปสมัยศรีวิชัยที่สำคัญ คือ มีพระวรกายอิริยาบถอ่อนไหว ให้ส่วนสัดมากกว่าพระพุทธรูปสมัยทวารวดี พระหัตถ์ และพระบ่าให้ส่วนสัดกับพระวรกายไม่เท่าเทียมกัน บนพระเศียร มีพระเนตรได้บานดพองานหลังหัวชนิดไม้อุ่นอย่างพระพุทธรูปสมัยทวารวดี พระใบอนุสรณ์เล็ก ได้บานดกกำลังงานไม่ทำคว้าแขนเหมือนสมัยทวารวดี หรือสมัยลพบุรี

3. พระพุทธรูปสมัยลพบุรี

พระพุทธรูปสมัยลพบุรี สร้างขึ้นราบรื่นที่ 16 ลังทุตศศตวรรษที่ 16 ถึงทุตศศตวรรษที่ 20 เป็นพระพุทธรูปที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับพระพุทธรูปสมัยทวารวดี ทั้งนี้เนื่องจากทรงมีรูปแบบคุณภาพเช่นเดียวกัน ที่มาปักกรุงศรีอยุธยา เมื่อราบรื่นที่ 16 อัจฉริยศตวรรษที่ 18 โดยมีราชธานีของพระมหากาฬอุปราชอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา (ลพบุรี)

พระพุทธรูปสมัยลพบุรี มีพื้นมากในภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ที่ภาคกลางมีพื้นมากที่สุดที่ จังหวัดลพบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดนครราชสีมา

สำนักวิทยบริการสถาบันราชภัฏพิษณุโลก

พิมพ์ไทย
21

พระพุทธรูปสมัยลพบุรี มีพุทธลักษณะที่ได้รับอิทธิพลมาจากพระทุกรูปศิลป์สมัยทวารวดีผสมกับศิลปะสมัยขอม และ ศิลปะสมัยศรีวิชัยแต่เนื่องจากในสมัยนั้นเป็นยุคที่มีพุทธศาสนาถือเป็นหลักในชาติ พระบรมราชโองการได้มีความเจริญรุ่งเรืองในราชอาณาจักรลพบุรี พระพุทธรูปสมัยลพบุรี จึงนิยมสร้างเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องอย่างพระเจ้าจักรพรรดิ และสร้างรูปพระไหสีศรี นิ 4 กษ หรือ 8 กษ

พระทูทธูปสมัยเดิมเป็นพุรีมีทุกอย่างที่สำคัญ คือ พระพักตร์สันติออกุรุสี่เหลี่ยม
พระหนบุสันน僭แต่เป็นเหลี่ยมเล็กน้อย พระเนตรเลิมนุ่อมีงาพระเนตรชั้นพระ ไอยศร์กรีวะและ
พระขนง โถงเต็กล้อหัวขนงเชื่อมต่อ กันคล้ายแบบพระทูทธูปสมัยทวารวึคึมีไว้พระศกษากษาทุก
องค์ มีพระกรรษายาวซ้อนลงมาเรื่องราวอังสา มีกุญแจ (ต่างหู) ประกอบด้วยผ้าวนพระ ผ้าลายห่ม^{จีวร}
จีวรบางแนบพระองค์แสดงให้เห็นแต่ขอบจีวร แต่ชาดสังฆาภิกุที่ทานอธิษฐานพระอุระทำนั้น
พระเกคุมลาทำเป็นต่อมบูน (ไม่มีพระเกคุมหลอม) หรือมองกุญแจวงนี้ หรือ รัศกาล้า (เทรคันนก)
และมีอุพหิศ (กระบังหน้า) ประกอบ

พระพุทธชูปสมัยเดิมๆ ผู้คนที่นับถือพระพุทธชูปปางนาคปรกมากได้ให้รับอิทธิพลจากพระพุทธชูปนาคปรกในสมัยทวารวดี พระพุทธชูปปางนาคปรกสมัยหนึ่งนั้นงดงามท่านเป็นพระพุทธชูป คือ พระรัตนมหาเรศ โถยมีพระโพธิ์สักศักดิ์ที่พระบรมราชานุสาวรีย์มีลักษณะเป็นรากประทับทันต์อยู่ เมืองขัว และมีหางมีพุ่มหูการมีประทับเขินอยู่เบื้องซ้ายประทับพระพุทธชูปปางนาคปรกโถย ประดิษฐานอยู่บนพื้นดินดีกวักัน ที่เรียกว่า “พระนารายณ์ทรงปีน”

4. พระทักษรปัตมชัชชีวงศาน

พระพุทธชูปัทเมชิงແສນ ຕ້າງຈາກພູຖະຄວວຣນທີ 17 ເຊິ່ງພູຖະຄວວຣນທີ 21 ທີ່
ມີອົງເຊີງແສນກ່າວ (ອົງກອນເຊີງແສນ) ຈັງຫວັດເຊີງຮາຍ ພຣະພູຖະໜູປຳສັນຍືເຊີງແສນນີ້ດ້ານທອງງົງຢືນ
ມີຄວາມເຊື່ອວ່າໄດ້ຮັນອິທີພລມາຈາກພຣະພູຖະໜູປຳອິນເຕີບສິດປະປາຕະເສນາອາຈະໄດ້ຮັນໄຄຍຫຽງຈາກ
ອິນເຊື່ອ ທ່ານທັງພົມກ່ອງຂວາ (ອິນໂຄນີເຊື່ອ) ໄຄຂາຍຕິດຕໍ່ຄ້າຫາຍແຕ່ດ້ານທອງງົງໃໝ່ມີຄວາມ
ເຊື່ອວ່າພຣະພູຖະໜູປຳສັນຍືເຊີງແສນ ໄດ້ຮັນອິທີພລມາຈາກພຣະພູຖະໜູປຳອິນເຕີບສິດປະປຸນປະຖຸຄົດເຂົ້າກັນ
ພຣະພູຖະໜູປຳສັນຍືກ່ຽວຂ້ອງໃນເກະຂວາ (ອິນໂຄນີເຊື່ອ) ໄຄເຊື່ອວ່າພຣະພູຖະໜູປຳສັນຍືເຊີງແສນຢູ່ນແຮກນັ້ນມີ
ທຸກຄົດກົມພະ ແລະກາຮັດຈອກກາຍໃນຄຳ້າຍຄົງກັນພຣະພູຖະໜູປຳສັນຍືກ່ຽວຂ້ອງໃນຂວາແບບສຸດ
ຊ່າງສິດປີບຣມຫຼາໄວ້ເປັນຍ່າງນາກ

2
931.8
u2327
B.1

132012

พระพุทธรูปสมัยเชียงแสน แบ่งได้ 2 สมัย ดังนี้

1. พระพุทธรูปสมัยเชียงแสนสมัยแรกนิยมเรียกกันว่า พระสิงห์ มีพุทธลักษณะที่สำคัญ คือ มีพระวรกายอ่อนอวนอ้วน พระพักตร์กลมล้านและค่อนข้างหน่อง พระโสายญี่เล็ก พระหนุบเป็นพระอุรนมูนดูเก็บจะเป็นศตวรรษแรก พระรัศมีเป็นรูปบัวศูน หรือเป็นต่อมกลม พระศอกทำเป็นกันห้อยหมวดใหญ่ไม่มีไรพระศอกชาชีวะและสังฆภูมิล้านอยู่เหนือพระดันข้างซ้ายทำเข็วบางແນนน่อ นิ้วพระหัตถ์ทำยาวยาไถงอย่างดงาม และบางองค์ก็มี “ เส้นนิ้ว ” ด้วยพระพุทธรูปสมัยเชียงแสนสมัยแรกนี้ล้วนเป็นท่านที่นิยมเรียกว่า “ พระสิงห์ ” หรือ “ พระสิงห์ ” พระพุทธรูปสมัยเชียงแสนรุ่นแรกนี้มีฐาน 2 แบบ คือ ฐานเขียง ทำเรือนปราสาจากลวดลายนักนิยมพระเรียกว่า พระสิงห์หนึง และฐานบัวซึ่งมีฐานทึบบัวชันเดียวและฐานบัวสองชั้น (บัวค่าว่า บัวขาข) มีบัวกีบขนาดและมีคลื่ร ซึ่งนักนิยมพระเรียกว่า พระสิงห์สอง

2. พระพุทธรูปสมัยเชียงแสนสมัยหลัง เรียกกันว่า พระพุทธรูปสมัยเชียงแสน แปลง หรือ พระพุทธรูปสมัยเชียงแสนแบบเชียงไกมณฑ์กันนิยมพระเรียก กันว่า พระสิงห์สาม เป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นที่เมืองเชียงใหม่ในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ 20 พระพุทธรูปสมัยเชียงแสน รุ่นหลังนี้มีพุทธลักษณะแตกต่างจากพระพุทธรูปสมัยเชียงแสนรุ่นแรกมาก พระสิงห์ที่มีพิพากษา ศีลประของพระพุทธรูปสมัยกรุงศรีอยุธยาเข้ามาผสมออยู่อย่างเห็นได้ชัดเจน เช่น พระพักตร์ยาวเรียบเป็นรูปไปมากขึ้น พระวรกายดูถูงและโอคะองไม่อวนอ้วนเหมือนพระพุทธรูปสมัยเชียงแสนรุ่นแรก พระรัศมีทำเป็นปีนปล้องสำนพระศอกทำได้ละเอียด หากเป็นพระพุทธรูปนั้นก็นิยมทำเป็นพระพุทธรูป น้ำขัดสมานิรัน ชายสังฆภูมิทำขาวหรือนกงามเมืองพระนาภิปปะลายสังฆภูมิทำปลายตัดตรงบ้าง ทำเป็นแฉกบ้าง เป็นต้นซึ่งเป็นพุทธลักษณะของพระพุทธรูปสมัยกรุงศรีอยุธยาที่ส่วนฐานนิยมทำเป็นฐานบัวชันเดียวแบบบัวขาขไม่ต้องแยกและแสดงเกสรเป็นเม็ด ๆ ประดับโดยรอบฐานส่วนล่างดัดจากบัวลงมานิยมดูเครื่องประดับต่าง ๆ

5. พระพุทธรูปสมัยกรุงสุโขทัย

พระพุทธรูปสมัยกรุงศรีอยุธยาสร้างระหว่างพุทธศตวรรษที่ 18 ถึงพุทธศตวรรษที่ 20 เป็นพระพุทธรูปที่ได้รับอิทธิพลมาจากการศิลปะของพระพุทธรูปสมัยเชียงแสนยุคต้นมาพอสมควร ได้แก่ พระพุทธรูปสมัยกรุงศรีอยุธยา แบบวัดตะกوان จากนั้นได้มีการพัฒนาขึ้นสู่ขั้นสุดยอดจนเกิดเป็นพระพุทธรูปสมัยกรุงศรีอยุธยาแบบบริสุทธิ์ขึ้น ต่อจากนั้นได้จึงพัฒนามาเป็นพระพุทธรูป

สมัยกรุงสุโขทัยที่มีแบบพระทุทธชินราชซึ่งได้นำอาอิทธิพลมาจากการทุทธรูปสมัยเชียงแสนเข้ามา
ประกอบกับ จากนั้นก็ได้รับอิทธิพลจากพระทุทธรูปสมัยกรุงศรีอยุธยาทำให้พระทุทธรูปสมัยกรุง
สุโขทัยทั้งหมดเสื่อมจนเกิดเป็นพระทุทธรูปที่นักนิยมพระเรียกว่า พระทุทธรูปแบบกำแพงเพชร

พระพุทธชูปสมัยครุฑุ โถกทั้งเนื้อพระพุทธชูปนั่งมีพุทธลักษณะที่สำคัญ คือ
พระพักตร์ชูปไข่ พระรัศมีเป็นรูปเปลวเหลือง พระเศียรทำมนต์เป็นเกี้ยนหอยแผลกมีขนาดใหญ่กว่าพระเศียรของพระพุทธชูปสิ้นเชิงและเล็กน้อย พระนาสิกหยดมีรูปชัยสังฆารภิยาวนั้นถ้าพระนาภิ มีปีด้ายแยกเป็นๆ 2 แฉก และยังเป็นรูปเขี้ยวตะนานากรานเป็นฐานกระดานแกะสีทอง ๆ ตอนกลาง เป็นแผ่นรองไว้สำหรับใช้ในเล็กน้อย ไม่นิยมทำฐานเป็นฐานก้อนบัวอย่างพระพุทธชูปสมัยเชิงแสน

พระพุทธรูปสมัยกรุงศรีอยุธยา แบ่งได้เป็น 4 แบบ ดังนี้

๑. พระพุทธรูปสมัยกรุงศรีฯ ให้ทั้งแบบวัดและกวน เป็นพระพุทธรูปที่พนเครื่องแรกที่
วัดและกวนมีอยู่กรุงศรีฯ ให้ทั้งค่าฯ ถือว่านี่เป็นพระพุทธรูปสมัยกรุงศรีฯ ให้ทั้งค่าฯ และก็มีพุทธลักษณะที่ได้
รับอิทธิพลมาจากการพระพุทธรูปสมัยเชิงแสตน แต่พระพุทธรูปดังกล่าวมีนักายลักษณะพระพุทธ
ลักษณะที่สำคัญ คือ พระพักตร์แน่นกริ่ง พระนาติกสัน พระนลาฎแคน พระเศษบนวงศีเป็นก้น
หอยหอยตาม ฯ รูปทรงไม่สูงจะได้สักส่วนคุณกระด้างปราศจากความนุ่มนวลทำชาชลังชาภิชาวย่อซ่าง
พระพุทธรูปสมัยกรุงศรีฯ ให้ทั้งท่าปีลายเส้นชาภิเป็นแผ่นเด็กน้ำงาท่านเป็นเพี้ยนช่วงชานอย่างหอยตาม ฯ น้ำงา
นิยมท่านเป็นพระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิร้าน พระรัศมีท่านเป็นเปลวเพลิงอย่างหอยตาม ฯ ปราศจากกา
ศกเมืองไม่มีความงดงาม ฐานท่านเป็นฐานเสียงหน้ากระดานเรียบ ฯ

2. พระพุทธรูปสมัยกรุงสุโขทัยแบบบริสุทธิ์ เป็นพระพุทธรูปที่วงศ์การศิลปะท้าวไปนิยมยกย่องกันว่าเป็น พระพุทธรูปที่งามเลิศที่สุด มีพิพาระทลายในเมืองสุโขทัยเก่า และเมืองศรีสัชนาลัยเก่า

พระพุทธรูปสมัยกรุงสุโขทัยแบบบริสุทธิ์ มีพุทธลักษณะที่สำคัญ คือ พระพักตร์ เป็น วงรีรูปไข่ พระขนงໄก่ง พระนาสิก แผลลมรุ่มพระ โيونซึ้งเด็กบังคล้ายรูปคันตราและองค์พระ ออมขึ้นอย่างมีความอุบะงองค์พระ โيونซึ้งเด็กด้วยกำลังแข็งแรงและตัวรูปเปลี่ยนทรงครุฑ์ดังกล่าว ลักษณะของพระพุทธรูปสมัยเชียงแสน พระศาลาเป็นหมู่คลัสเตียนหอช แหาลมสูง และโดยมากไม่มีไรพระศาลา กะจะมีเจดีย์ทำเป็นเด่นเด็ก ๆ อย่างแห่เมนาเท่านั้น พระรัศมี เป็นเปลวเพลิงอย่างจดจ่อ พระวรกายอ่อนช้อยและสง่างามสมดั้ดส่วนไม่อวนอุวนตั้งพระพุทธรูป สมัยเชียงแสน มีพระอุรุระพาข พระอังสาไหญู่ บันพระองค์เด็กจนคล้ายรูปถ่ายของศรีเทศา หัวพระฉันไปในครองเจ้าแบบแน่นอน ตั้งจากภูมิใจกลางสิ่งใดๆ ก็ไม่เหลือแล้วและมนเป็นเชี้ยว ตะเขาน ส่วนชาขสังฆภูด้านหลังก็จะขาวลงมาจนเกือบถึงทับเที่ยงครับ พระกรรยาและกลมกลื่น ลักษณะการวางพระกรุจงงดงาม นิ้วพระทั้งคู่น้ำเรืองขาวและสีขาว และนิยมทำให้อ่อนนุ่มช สามัญ คือ ทุกนิ้วไม่เท่ากัน ส่วนฐานก็นิยมทำฐานหน้ากระดาษเกลี้ยงๆ และเดี๋ยวตอนก่อสร้างฐาน มักแต่งเข้าไปข้างใน พระพุทธรูปจะมีเศษหินทรายบริสุทธิ์นิยมสร้างพระพุทธรูปฝา้มารวิชัย ที่มากที่สุด และทำประทับนิ้วนิยมขัดさまาริราบหั้งสืบ

3. พระพุทธรูปสมัยกรุงสุโขทัยแบบบริสุทธิ์ชินราช ทุ่มลักษณะโดยทั่วไปซึ่ง ทั้งเมืองพระพุทธรูปสมัยกรุงสุโขทัยแบบบริสุทธิ์นิยมข้อแตกต่างกันตรงที่พระพักตร์นั้นค่อนข้างกลม พระรัศมีออกจะสูงกว่าสมัยกรุงสุโขทัยแบบบริสุทธิ์ พระอังสาบางองค์ออกจะอ่อนโถงมากกว่าพระพุทธรูปสมัยกรุงสุโขทัยแบบอื่น ๆ ฐานนั้นนิยมทำเป็นฐานบัวร่วมน้ำหายดี ไม่ได้ทำสูงอย่างฐานพระพุทธรูปสมัยเชียงแสน และมีลักษณะอ่อนโถงมากกว่าฐานพระพุทธรูปสมัย เชียงแสน พระอ่อนโถงมากและเสื่อมเสื่อมแต่คือออกจะแข็งมีไส้ด้องช้อนหุ้มนวลดังพระพุทธรูปสมัยกรุงสุโขทัยแบบบริสุทธิ์และลักษณะที่สำคัญที่เห็นได้โดยเด่นชัดที่สุด คือ นิ้วพระหัตถ์ยาวทำกันหั้งสี นิ้วชั้งเดียวกันจากพระพุทธรูปสมัยกรุงสุโขทัยแบบอื่น ๆ ตัวอย่างพระพุทธรูปสมัยกรุงสุโขทัยแบบพระพุทธชินราช ได้แก่ พระพุทธชินราชวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร พิษณุโลก พระพุทธชินสีห์ และพระศรีศาสดา วัดบวรนิเวศวรมหาวิหาร และพระศรีศา阁มนี วัดสุทัศน์เทพ วรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร

4. พระพุทธรูปสมัยกรุงสุโขทัยแบบก้าวแพงเพชร พระพุทธรูปแบบนี้มีกำเนิดขึ้นในราชอาณาจักรศตวรรษที่ 20 จนถึงศตวรรษที่ 21 พนมาศที่เมืองก้าวแพงเพชร พระพุทธรูปแบบกรุงสุโขทัยแบบก้าวแพงเพชรที่เป็นพระพุทธรูปสมัยกรุงสุโขทัยต่อมาโดยได้รับอิทธิพลจากพระพุทธรูปสมัยกรุงศรีอยุธยา มีพุทธลักษณะเจิดจรัสและแข็งกระด้างปราศจากชีวิตจิตใจไปทรงไม่ได้สัดส่วนมักจะสูงชะลูดไม่สละสละ ผลงานดังพระพุทธรูปสมัยกรุงสุโขทัยแบบบริสุทธิ์พุทธลักษณะที่สำคัญ ได้แก่ หัวชาติสังฆภูมิข้าว พระรัศมีเป็นรูปเปลวเพดิง ฝีมือหิน พระพุทธรูปนั่งจะทำฐานแบบเรือน ๆ ดังพระพุทธรูปสมัยกรุงสุโขทัยแบบบริสุทธิ์เหตุทว่าเมื่อการทำเป็นขาไಡะดิกกันฐานไว้ทางด้านหน้ามี 3 ขา ด้านหลังมี 1 ขา ฐานขาไಡะนี้เป็นอิทธิพลของพระพุทธรูปสมัยกรุงศรีอยุธยา

6. พระพุทธรูปสมัยอู่ทอง

พระพุทธรูปสมัยอู่ทองสร้างขึ้นราบทศกัตรีที่ 17 ถึง พุทธศตวรรษที่ 20 พระพุทธรูปสมัยอู่ทองมีพุทธลักษณะเรียนร่างคล้ายที่ก่อกรูปกาญจนบุรีสามัญมากมีลักษณะหางทางที่เต็มไปด้วยความเข้มแข็ง เดี๋ยวชาติห้ากรุงขามพุทธลักษณะที่สำคัญ คือ มีพระรากยั่งชะลูดพระพักตร์มีไพราะสกเป็นกรอบรอบวงพระพักตร์ พระหน้าป้านเป็นรูปคอกนแปลงสังฆภูมิข้าวทรงเครื่องนาภี และตัดกันเป็นล้านตรง ฐานเป็นฐานแบบหน้ากระดาษอ่อนเป็นร่องเว้าข้าไปข้างใน หรือที่เรียกว่าฐานสำาภาร แต่นิยมทำพระพุทธรูปนั่งเป็นนารวิชัยที่ประทับนั่งแบบขัดสมาธิรายเป็นที่นั่น

พระพุทธรูปสมัยอู่ทองความหมายถือเชื่อกันว่าพระพุทธรูปสมัยอู่ทองได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธรูปสมัยทวารวดี สมัยด่านบุรี และสมัยกรุงสุโขทัยผสมกันโดยในขั้นแรกได้รับอิทธิพลจากพระพุทธรูปสมัยทวารวดีรุ่นหลังมาผสมกับพระพุทธรูปสมัยด่านบุรีซึ่งก่อนแล้วพัฒนามาเป็นพระพุทธรูปสมัยอู่ทองแบบบริสุทธิ์ หลังจากนั้นได้รับอิทธิพลจากพระพุทธรูปสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นจำนวนมากโดยเป็นพระพุทธรูปสมัยอู่ทอง รุ่นที่ 3 ซึ่งมาอิทธิพลนี้แตกในหมู่นักเรียนเชื้อว่า ได้รับอิทธิพลมาจากการพระพุทธรูปสมัยทวารวดี สมัยคริวชัย และสมัยด่านบุรีมาผสมผสานกันจนเกิดเป็นพระพุทธรูปในสมัยอู่ทองขึ้น

พระพุทธรูปสมัยอู่ทองแบ่งออกได้เป็น 3 สมัย ดังนี้

1. พระพุทธรูปสมัยอู่ทอง สมัยที่ 1 มีอย่างการสร้างในระหว่างทุกเศษวรรนที่ 17 ถึงทุกเศษวรรนที่ 18 เป็นพระพุทธรูปที่ได้รับอิทธิพลมากจากพระพุทธรูปสมัยทวารวดีและพระพุทธรูปสมัยลพบุรีผสมกันทุกด้วยจะโดยทั่วไปมีลักษณะคล้ายคลึงกับพระพุทธรูปสมัยทวารวดีซึ่งกลับมาโดยเฉพาะในส่วนพระท้ากตร์ต่างกันที่หลังพระเนตรไม่คุณพระไอยช์ไม่แบบอย่างพระพุทธรูปสมัยทวารวดีเท่านั้น และพระท้ากตร์ออกจะเป็นรูปสีเหลืองและขาวกว่าพระพุทธรูปสมัยทวารวดี พระรัศมีหรือพระมาหินนิยมทำกันเป็นรูปเภาซึ่ครองต่อมกลมแต่ส่วนศีลคล้ายคลึงกับพระพุทธรูปสมัยลพบุรีลักษณะนี้ (ไม่ทรงเครื่อง) คือมีพระวรการสูงจะสูงมีฐานเป็นแบบฐานสี่เหลี่ยมแบบฐานสี่เหลี่ยมและปลายสั้นมาภูติดตรง

2. พระพุทธรูปสมัยอู่ทอง สมัยที่ 2 มีอย่างการสร้างระหว่างทุกเศษวรรนที่ 18 ถึงทุกเศษวรรนที่ 19 เป็นพระพุทธรูปที่ได้รับอิทธิพลมากบนพระพุทธรูปสมัยทวารวดีมากขึ้นโดยเฉพาะจะเห็นได้จากพระท้ากตร์ที่เป็นรูปสีเหลือง มีไว้พระเศษ พระบูนงเป็นเส้นตรงและหัวพระบูนงต่อเชื่อมกัน พระไอยช์กล้วง แล้วพระท้ากตร์เพิ่มไปด้วยความเคร่งเครียดซึ่งข้าง แตะพระท้ากตร์แบบนี้ได้กลมกลึงดังพระพุทธรูปสมัยทวารวดีในที่เดียว แตะพระพุทธรูปสมัยพัชร์เจตุณ พระหนุปีนคล้ายคลึงกันจริง ๆ พระวรการสูงจะสูงครองช่วงบนแบบนี้เช่นเดียวกัน ลักษณะนี้จะมีจังหวะเดียวกันคลื่อนขึ้นข้างซ้าย ข้างขวาของพระนากีมีปลายนิ้วตัดตรงพระนาสิก พระท้ากตร์และพระพาหนาคล้ายคลึงกันจริง ๆ ไม่อ่อนช้อย งดงามดังพระพุทธรูปสมัยทวารวดีในที่เดียว ฐานเป็นฐานแบบสี่เหลี่ยมนั้นก็มีลักษณะเดียวกันสร้างเป็นพระพุทธรูปนั่ง ปางมารวิชัย แบบนี้จะสามารถรับ

พระพุทธรูปสมัยอู่ทอง สมัยที่ 2 เป็นพระพุทธรูปที่นิยมสร้างกันอย่างแพร่หลายที่สุด สำหรับการสร้างเป็นฝีมือขั้นสุดยอดของศิลปกรทุกช่าง พระพุทธรูปสมัยอู่ทองมีทุกด้วยจะแบบงามสง่าอย่างนั้นกรอบ เดิมไม่ใช่ความเช้มเบื้องตืดเดียว พระวรกายโดยทั่ว ๆ ไปคล้ายคลึงกับนุษฐ์สามัญมากที่สุด นักนิยมจะเรียกพระพุทธรูปสมัยอู่ทองสมัยที่ 2 นี้ว่า พระพุทธรูปสมัยอู่ทอง หน้าแยก

3. พระพุทธรูปสมัยอู่ทอง สมัยที่ 3 มีอย่างการสร้างอยู่ในระหว่างปลาทุกเศษวรรนที่ 19 ถึง ทุกเศษวรรนที่ 20 ในระยะเวลา 100 ปีแรกของการตั้งกรุงศรีอยุธยา ทุกด้วยจะส่วนใหญ่เหมือนพระพุทธรูปอู่ทอง สมัยที่ 2 ทุกประการมีต่างกันที่เฉพาะส่วนพระท้ากตร์เท่านั้นที่แสดงให้เห็นว่าได้รับอิทธิพลมากจาก พระพุทธรูปสมัยกรุงศรีอยุธยาทั้งด้านพราะอิทธิพลของพระพุทธรูปในสมัยทวารวดี และพระพุทธรูปสมัยลพบุรีได้สูญเสียไปแล้ว พระพุทธรูปสมัย

อู่ทอง สมัยที่ 3 จึงมีพระพักตร์กลมยาว (ไม่เป็นสี่เหลี่ยม) แบบรูปไข่ พระรัศมีเป็นเปลวเพลิง พระชนงนิໄได้เป็นเส้นตรงหากแต่โถงและหัวพระบานงนิໄได้เชื่อมกันหนึ่งเดียวพระพุทธรูปสมัยอู่ทอง สมัยที่ 1 และ สมัยที่ 2 นักนิยมพระเรียกพระพุทธรูปสมัยอู่ทองสมัยที่ 3 นี้ว่า พระพุทธรูปอู่ทอง หน้ากากผุ่ม

7. พระพุทธรูปสมัยกรุงศรีอยุธยา

พระพุทธรูปสมัยกรุงศรีอยุธยา สร้างในราชธานีอยุธยา สมัยที่ 19 ถึง พุทธศตวรรษที่ 24 เป็นพระพุทธรูปที่ได้รับอิทธิพลมาจากการสร้างพระพุทธรูปสมัยอู่ทองและพระพุทธรูปสมัยกรุงศรีฯ โบราณ

พระพุทธรูปสมัยกรุงศรีอยุธยา แบ่งได้ 3 สมัย ดังนี้

1. พระพุทธรูปสมัยกรุงศรีอยุธยาอุดมด้าน เป็นพระพุทธรูปที่สร้างในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) ตั้งแต่เริ่มสร้างกรุงศรีอยุธยา ในปี พ.ศ. 1893 จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมไตรโลกนาคร (พ.ศ. 1991 - พ.ศ. 2031) เมื่อเวลา 100 ปีเศษ มีพุทธลักษณะคล้ายกับพระพุทธรูปสมัยอู่ทองยุคที่ 3 เหราซ่าน ได้นำพุทธลักษณะอันดงามของพระพุทธรูปสมัยกรุงศรีอยุธยาเรือนางครั้งก็เรียกว่า พระพุทธรูปสมัยอู่ทอง ยุคที่ 3

2. พระพุทธรูปสมัยกรุงศรีอยุธยาที่สอง เริ่มสร้างในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมไตรโลกนาคร (พ.ศ. 1991 - พ.ศ. 2031) ซึ่งคือเป็นสมัยหัวเลี้ยวหัวต่อของการทดสอบ ระหว่าง พระพุทธรูปสมัยอู่ทอง กับพระพุทธรูปสมัยอู่ทองเดิม จนเกิดการพัฒนามาเป็นพระพุทธรูปสมัยกรุงศรีอยุธยาอ่างขั้ดเงินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 (พ.ศ. 2034 - พ.ศ. 2072) พระพุทธรูปสมัยกรุงศรีอยุธยาอุดมด้าน ถือว่าเป็นพระพุทธรูปสมัยกรุงศรีอยุธยาที่แท้จริง ทุกหลักษณะเด่น คือ พระพักตร์ยาวรี รูปไข่ พระรัศมีเปลวเพลิง ตามแบบพระพุทธรูปสมัยกรุงศรีฯ ไม่ทำให้ผู้อ่านประทับใจ แต่ไม่นิยมทำติดเป็นเส้นตรง ตามแบบพระพุทธรูปสมัยอู่ทอง หรือไม่ก็ทำเป็นสองแฉกห้อขายตรงลงมา ก็ที

3. พระพุทธรูปสมัยกรุงศรีอยุธยา ยุคที่สาม เป็นพระพุทธชูปีตรัตน์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา บุคคลดัง คือ เริ่มต้นเดรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าปรมินทรมหาเจ้าสัวราชบูรพา (พ.ศ. 2173 - พ.ศ. 2190) นางนลินีกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พ่อแม่ ครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2310 เป็นเวลา 100 ปีเศษ นิยมสร้างพระพุทธชูปีตรัตน์แบบเจ้าจักรพรรดิราชธิราช มีทั้งแบบทรงเครื่องน้อย และแบบทรงเครื่องใหญ่ มีทั้งพระพุทธชูปีตรัตน์ปางมารวิชัยทรงเครื่อง พระพุทธชูปีตรัตน์ปาง ปางห้ามญาติ แต่พระพุทธชูปีตรัตน์ปางห้ามญาติ มีทั้งยกพระหัตถ์ข้างเดียว และยกพระหัตถ์สองข้าง ทุ่มหลักษณะของพระพุทธชูปีตรัตน์กรุงศรีอยุธยาคือถ้วยแบบทรงเครื่องน้อย จะสร้างเป็นพระพุทธชูปีตรัตน์งอกกุญแจ แต่กุญแจด (ต่างๆ) เท่านั้น แต่บางองค์ก็จะมีแค่สังวาล และพาหุรัคทองกร ประกอบด้วย ส่วนพระพุทธชูปีตรัตน์กรุงศรีอยุธยา ยุคสามแบบทรงเครื่องใหญ่ จะทำเป็นพระพุทธชูปีตรัตน์เครื่องอย่างเด่นคงทนริบูรัฟ คือ มีทั้งงอกกุญแจแบบชุดใหญ่ มีสังวาล หัมทอง ชาดไหส ขามแครง ทองพระบาท (กำไลข้อเท้า) และฉล่องพระบาทเชิงรอง พระพุทธชูปีตรัตน์กรุงศรีอยุธยา ยุคที่สาม ที่ซึ่งถูกถ้วยเทวดาหรือพระพุทธชูปีตรัตน์กรุงรัตน์โภสินทร์

8. พระพุทธชูปีตรัตน์กรุงรัตน์โภสินทร์

พระพุทธชูปีตรัตน์กรุงรัตน์โภสินทร์ สร้างในระหว่างปี พ.ศ. 2325 จนถึงปัจจุบัน โดยในช่วงต้น รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ได้สร้างพระพุทธชูปีตรัตน์ตามแบบพระพุทธชูปีตรัตน์กรุงศรีอยุธยาโดยหลวง คือ นิยมสร้างพระพุทธชูปีตรัตน์แบบเจ้าจักรพรรดิอยู่ ทั้งพระพุทธชูปีตรัตน์ แต่พระพุทธชูปีตรัตน์ ชุดนี้ในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 จึงได้พัฒนาเข้าสู่ รัชสมัย ให้เป็นแบบไทยผสมกับศิลปะตะวันตก อย่างกิດแบบของพระพุทธชูปีตรัตน์กรุงรัตน์โภสินทร์นี้ใหม่ ไม่มีพระเกศาลด่าทำเขี้ยวเป็นริ้วอย่างของจริง ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระอุลจฉานเด็กเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระพุทธชูปีตรัตน์ อย่างพระพุทธชูปีตรัตน์ชุดนี้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 คือ สร้างพระพุทธชูปีตรัตน์ ให้มีลักษณะคล้ายมนุษย์สามัญมากขึ้น ตามแบบศิลปะตะวันตก แต่มีพระเกศาลด่า พระสีดีปลวงหน้า พระเกศาบน魔兽เป็นปม แต่พระกรรษายาว

ในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระอุลจฉานเด็กเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระพุทธชูปีตรัตน์โภสินทร์นี้ คือ พระพุทธชินราชจำลอง โดยได้แต่งตั้งไปประจำ กิจการของหล่อพระพุทธชินราชจำลอง ที่หน้าพระวิหารพระพุทธชินราช วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ

รวมมหาวิหาร เมืองพิษณุโลก เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2444 เพื่อนำมาเป็นพระประชาน
ประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถ วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

พระพุทธชูปสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ในปัจจุบัน เริ่มนับกำเนิดในปี พ.ศ. 2500 ใน
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ได้มีการพัฒนาการสร้างพระ
พุทธชูปสมัยกรุงรัตนโกสินทร์สมัยใหม่ หรือที่เรียกว่า พระพุทธชูปสมัยกรุงรัตนโกสินทร์
ประยุกต์รัตนบาลไทยได้ให้มีการสร้าง พระพุทธชูปชื่นปางลีลา เพื่อเป็นอนุสรณ์ในงานฉลอง 25
พุทธศตวรรษ แล้วน้าไป ประดิษฐานที่ทุกคนชมพาด พระพุทธชูปองค์นี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่
หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระราชนครินทร์นามว่า “พระศรีสุคตพลดัญญ ประทานพุทธนพชาด”
เป็นพระพุทธชูปชื่นปางลีลา ตามแบบพระพุทธชูปชื่นปางลีลาสมัยกรุงสุโขทัย แต่ปัจจุบันเปลี่ยนรูป^{แบบ}
โดยได้จัดสร้างทำเป็นพระพุทธชูปชื่นปางลีลา กำลังเสด็จพระราชนครินทร์กลับจาก
พระที่นั่งช้างเผือก แบบเดียวกับพระพุทธลีลาสมัยกรุงสุโขทัย แต่มีหุบหลักกษัติ์ และการครองจักร
คล้ายพระภิกษุสามเณรมาก

ในปี พ.ศ. 2508 รัชนากรไทยได้คำแนะนำในการสร้างพระพุทธชูปสมัยชื่น เพื่อจะ
เลื่อนพระราชนครินทร์ให้เป็นพระพุทธชูปสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระพุทธชูปที่สร้างนี้ มีชื่อเรียก
กันทั่วไปว่า พระพุทธชูป ก.ป.ร. มีการออกแบบและสร้างขึ้นด้วยความประณีตยังคงเป็นพิเศษ
โดยได้ทำอาลักษณ์ที่คล้าย ของพระพุทธชูปสมัยกรุงสุโขทัย พระพุทธชูปสมัยเชียงแสน และ
พระพุทธชูปลังกาพนมพสานกันขึ้น ในการนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช ทรง
โปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชโองการจัดทำให้เสร็จ ให้พระพุทธชูป ก.ป.ร. มีความงดงาม
เหมือนสมพุทธลักษณะมากยิ่งขึ้น

พระพุทธชูปสมัยกรุงรัตนโกสินทร์แบบ ก.ป.ร. เป็นพระพุทธชูปนั่ง
ปางประทานพร พระที่นั่งหน้าอฐานัฐปั้นหัววัวหัวงาบนเท้าสิงห์ พาดพระหัตถ์ขวา ทรงเข่น
พระเพลาก บินระปรานากิไวย์อ่อน ก.ป.ร. ประดับหน้าผ้าทิพย์ ซึ่งนับเป็น การพัฒนาการสร้าง
พระพุทธชูปในประเทศไทย และเป็นพระพุทธชูปสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในยุคปัจจุบันอย่างแท้จริง

สรุป การสร้างพระพุทธชูปในประเทศไทย ได้รับอิทธิพลมาจากการสร้างพระ
พุทธชูปของอินเดีย และพระพุทธชูปของลังกา ก่อน จากนั้นจึงได้มีการสร้างพระพุทธชูปชื่นใน
ประเทศไทย ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 11 มาจนถึงปัจจุบัน โดยมีช่างฝีมือของอาณาจักรต่างๆ ได้นำ^{มา}
พระพุทธลักษณะของพระพุทธชูปค่างๆ มาสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ มี 8 สมัย คือ พระพุทธชูปสมัย

ทวารวดี พระพุทธชูปสมัยคริวชัช พระพุทธชูปสมัยลพบุรี พระพุทธชูปสมัยเชียงแสน พระพุทธชูปสมัยกุงสุโขทัย ก็ พระพุทธชูปสมัยอู่ทอง พระพุทธชูปสมัยกุงครีอสุชา และพระพุทธชูปสมัย กุงรัตนโกสินธ์ ซึ่งพระพุทธชูปในแต่ละสมัย จะมีพุทธลักษณะตามที่สกุลช่างในอาณาจักร หรือสุคสมัยนั้นนิยมกันว่ามีความคงงามเกิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของพระพุทธชูปใน ประเทศไทยขึ้น

4. การสร้างพระพุทธชูป

บทที่ ๗ สาริกบุตร (2526 : 48 - 51) ได้เขียนเรื่องด้านการสร้าง พระพุทธชูปไว้ในหนังสือทุทธากิจกพิช ว่าดังนี้

ด้านการสร้างพระพุทธชูป

ด้านการสร้างพระพุทธชูป หน้าตักแต่ละฝาดอยู่ใน ให้อาส่วนนั้น ตั้งขึ้นแต่หัว บางส่วน ดึงพระอุปไว้เป็นก้านด้า ด้าจะไม่ขึ้นหนีดอนนั้น ให้อาชราห่วงพระชนง แม่น้ำระเจ้า องค์ซ้อมให้อา ใจปลาพระนาสิกซึ่งจะเป็นทรงสูง แล้วให้อาส่วนพระทัศต์ ขวางพระอุรุะให้ ใจปลาชนนทั้งร้าชชุวพื้น ให้อาส่วนพระทัศต์สอน แต่บันพระองค์ซึ่งพระเศษเป็นสามส่วน ให้ออกส่วนตะน้ำ แล้วให้อาส่วนพระทัศต์สองส่วนกึ่งขวาเป็นพระหน้า แล้วให้อาส่วนพระทัศต์ไว้ไถตามน้ำและหัดม้าจุดนังใจ แล้วให้ปืนชุ่งพระหัศย์พระกรทั้งสามหัต อาส่วนพระทัศต์สอนเข้าส่วนต่อส่วน แล้วให้เจ้าพระทัศต์ร่วงแพ้สะคือออกไปจัง ได้สมอพระนา แล้วให้อาส่วนพระทัศต์ ตั้งแต่พระนาขึ้นมาจนได้สมอพระหัศต์ อนึ่งให้เจ้าพระทัศต์เป็น สามส่วนอาส่วนหนึ่นนั้นขวาเป็นพระไอยชร อนึ่งให้สอนอาแพตพระนาสิกมาสมอพระมนุชวง ลงเป็นศ้าสังฆภู แล้วให้เจ้าพระทัศต์เป็นสามส่วน อาส่วนหนึ่งตั้งขึ้นแต่พระอุปไว้ลงถุงสมอสีน พระศอก แล้วให้อาส่วนหนึ่นนั้นหัมแพตพระเกตุมาลาออกมาจงตรงพระอุปไว แล้วให้อาส่วนนั้นตั้งขึ้น ไปเป็นวงกรี แล้วให้อาคงพระทัศต์ไว้หน่อยเป็นรัศมี อนึ่งให้ปืนครองพระเนตรเป็นสีส่วน ไว้หัวอาส่วนหนึ่นเป็นตาค่า สองส่วนเป็นหางตา ด้าจะทำพระนาแต่สันดตลอดปลายนิ้วให้อา ส่วนพระทัศต์ พระกรรมกีอาส่วนพระทัศต์ และดตลอดเสียพอดสมควร อนึ่งท่านก้ามภิไก์ไขหน้า ตักตั้งขึ้นขาดส่วนพระเนตร ว่ามีทั้ง แล้วมิให้ปลานพระนาสิกหลักคั่งทรงพระอุรุะ ว่าสมการเจ้า วัคคิมหาช ให้ดักครองฝ่าพระหัศต์ซึ่งทึ่นสำรวมงาน อนึ่งให้เบ่งพระทัศต์เป็นสามส่วนไว้พระน ถາดส่วนหนึ่งจดพระชนง แต่ให้เหลือพระชนงมาจึงถูกพระนาสิกเป็นส่วนหนึ่ง แต่ไขหน่อย แต่ พระนาสิกมากพระไอยชร พระมนุเป็นส่วนหนึ่งแม้นพระปรม (พระบรรทม หรือ พระนอน)

พระอินก์ให้ใช้ส่วนตุ้งกัน แต่ให้ค่วงพระพักตร์ขาวออกไว้ แล้วให้อาครวพระพักตร์สอนลงไป ตั้งแต่ได้พระมนูจึงฝ่าพระบนาหาให้ได้หกส่วน แต่ให้ไขขอกไว้บ้าง ล้านเป็นพระทรงเครื่องก็ให้ใน เจ็ดส่วนมากออกกว่าทรงไตร ซึ่งจะเห็นทรงสูงงานฯ

๐ ฉ้าจะทำศิบุกประสมไว้ดีดสั่งของ ให้อาชินนาหนึ่ง บริสุทธ์ค่าถึงหนึ่ง สังกะสีสองถึง ติดด้วยน้ำประสาดศิบุกนั้นแล ฯ

๐ ฉ้าจะทุบนำมันเขียวท่ากระดาษเงิน ให้อานนำมันยางใส ๓ ทะนาน กระวน ๑ สักชี ๑ ผิวมะกรูด ๑ กระเทียม ๑ ขางสน ๑ หุงอย่างปีกกระดาษเขียวดังแม่ใช้ฯ

๐ นำมันเหลือง ให้อานนำมันยางใส ๓ ทะนาน กระวน ๑ สักชี ๑ ผิวมะกรูด ๑ กระเทียม ๑ รง ๑ พริกเทศ ๑ นำมันปลาดี้วชชา ๑

๐ ลิ้นจี่ให้อากา ๑ สารสัน ๑ ปลีอุกน้ำไฟ ๒ ปลีอุกโภด ๑ ครั่งชั่ง ๑ คั้น นอนกล้าเอาน้ำใส หุงด้วยขามตั้งก้างกระกะน้ำร้อนฯ

๐ ฉ้าจะทุบนำมันปีกดหองก้านมะลด แลดละดาดเครื่องเยี่ยนไว้ให้อานนำมันยางใส ทะนาน ๑ ถูกจันทร์ ๑ หลอกจันทร์ ๑ กระวน ๑ กานพู ๑ ขางผื้ว ๑ ชันมะขวิค ๑ หนังกระเบน ๑ หุงปีกน้ำ ๑ สนมเนื้อ ๑ สักชี ๑ นำมันพิมเสน ๑ พริกจ้ำฟ้าสูด ๑ รักดีหน่ออ่อนหนึ่ง หุงดับໂอดดั้ง ก้างกระกะน้ำร้อนวันใส่ไฟแต่สุมควรฯ

ทำเงินค่าให้อุมาศพูลชินให้เป็นคงแล้วคให้

ฉ้าจะประนามเหลือ่อน ให้อานเงินส่วนหนึ่ง หองสองส่วนกวนกันไว้ ลิ้กหัวร้อนนั้น เอาเงินสองส่วน หองส่วนหนึ่ง ห่าคุจกัน

ผิวจะใช้สีต่างๆ ในก้านมะลดให้วิเศษ ให้หาดก้อนแร่ต่างๆ ที่กินกับนำมันนกด (มนกเชช) เดือกให้ออนอิด

ฉ้าจะกระลากหอง ให้กวนกับนำมีฟื้ง ให้ดีดเขีด แล้วถางนำ้ให้หมดดึงเอาช่างไทรใส่ นำ้อ้อกวนกับหอง เอีชันແลี้วชัคค์วชัยในรา

ผิวจะทำนาให้เออนริสุทธิ์ 1 บาท สังกะสี 1 บาท ปี Roth 1 บาท ผักปะน้ำ ผักเม็ดไข่สี หน่อไม้ไผ่ บิดเอาน้ำเป็นขากวนให้กินกัน แล้วใส่เนื้อสูตรอุดมด้วยไข่ต้มแล้วจึงเอา ถ้าไม่เป็นนวลดีที่สูตรนำไปใหม่ เส้าห้องแดงบาทละ 2 ไฟ แล้วห่อันน้ำส่าหรีกับกันในผักกระชับ เค้าล้านแพน เปลือกสับประดับ

ครั้นหล่อเป็นรูปพระราชนครินทร์ จึงเอาผักโภชนาท์สาม นาตามากอิกสามส่วน เกลือส่วนหนึ่ง แล้วเอาปะทาการูปพระราชนครินทร์พอกสูตรไว้แล้วห่อพอกห่อสมควร จึงขึ้นสีนากรุกาม

๐ ผิวจะประสมเนวโลหะ เอเชิน 1 บาท จ้าว 2 บาท เหล็ก 3 บาท บริสุทธิ์ 4 บาท ปี Roth 4 บาท สังกะสี 6 บาท ทองแดง 7 บาท เงิน 8 บาท ทองคำ 9 บาท ๑

๐ ถ้าสัตโคโลหะ เอาจ้าว 1 บาท เหล็ก 2 บาท ปี Roth นาที สังกะสี 4 บาท ทองแดง 5 บาท เงิน 6 บาท ทองคำ 7 บาท ๑

๐ ปัญจะโลหะ เอานาฬิก 1 บาท ปี Roth 2 บาท ทองแดง 2 บาท เงิน 4 บาท ทองคำ 5 บาท ๑

ถ้าจะเชยนาทอย่างห้องน้ำลือใช้อ้อยย่างจีน ให้ผ่านน้ำกัดตากให้แห้ง จะเขียนตัวย่างศ์วันนี้พิมพ์ก็ตามแต่จะเขียน จึงอาหองผงนั้นโดยรวมไป แล้วประสาณศ์วายเครื่องเขียน

ถ้าจะประสมสังกะสีอย่างมั่งกุบล่า เอเชิน 1 บาท สังกะสี 10 บาท หลอมให้กินกันแล้วจึงหล่อรูปพระราชนครินทร์ตัวหงษ์ตามแล้ว เอาส้มมะขามเปี๊ยะ 1 เกลือ 1 มาศ 1 คินประดิษ์ 1 ต้มแซ่บไว้ให้หลายวันคัด

จนคำรามหล่อพระทุกธรูปของเก่าเพียงนี้

หวรอม ฤทธิ์ พ อุษยา (2512 : 1138 - 1433) ได้เขียนการสร้างพระทุกธรูปในหนังสือสกุลศิลปพระทุกธรูป ไว้ดังนี้

“.....ในสกุลช่างศิลปะศิวะกันแล้ว เราที่ต้องขอให้สกุลช่างศิลปะสมัยอู่ทองที่เป็นตัวของตัวเองคือตนอกจากทรงทุกทรงลักษณะเป็นของตัวเองแล้ว การหล่อสัมฤทธิ์ได้มีส่วน

ช่วยให้ศิลปะยุคนี้มีความสำคัญขึ้นอีกมาก ที่ได้แก่การได้ทดลองไถ่ย่างนา โดยปราบจากความเสียหาย ซึ่งจะทำช่างสกุลศิลปะใดๆ ทำได้โดยยาก แม้แต่ในศุภปัจจุบันนี้ การทดลองพระพุทธรูปขนาดบางอย่างบริสุทธินี้ก็หาได้ยาก ทั้งมีพระความประณีตของการปั้นหุ่นซึ่ง การทำเข็วว ฯ นี้ก็คือหัวใจที่วัดกินเข้าไปในระดับของหัวใจว่าใหม่ ๆ แหลว ๆ ศิรุชนาไม่ถูกไม่ป่นน้ำ แล้วนำอา มกราคมองศิรุชตั้งกรองอย่างน้ำ น้ำเข็ววที่ไหลลงมาจากทางเดียว (เรียกว่าดินน้ำด) มากรองศิรุชแรงกรองซึ่ง ก่อนแพ้สิ่งกรองศิรุชตัวขาวน้ำอย่างกรองเข็วว โดยใช้วิธีคนดินให้ทดลองไปในที่สุดที่กรองแล้ว แล้วนำมานำสักหุ่นน้ำเข็ววนี้ โดยมีสูตรเฉพาะความลึกของช่างหล่อพระน้ำเงินบดนี้ เมื่อคนให้หัวไปแล้วใช้เปล่งอ่อน ๆ ทางที่หุ่นเสียที่หนึ่งก่อนที่จะให้แห้ง ทางหัวข้างใน ช่างนอกให้หัว ที่ได้มีหัวพระเข็วซึ่งมีมันก์จะต้องทำเข้าในรั้วแรกให้หัวถึงหุ่นเข็วซึ่งนี้ก็เช่นกันใช้เข็วซึ่งธรรมชาตามาดึงเข็วซึ่งน้ำดี ผสมกับน้ำน้ำป่าและเพียง และด้วยหมุนวนลงไปศิรุช ชั้นที่กรองละเอียดแล้ว สิ่งที่จะเป็นสีน้ำตาล เสร็จแล้วตั้งไฟเผือกบนเต้นท์ไม่เหมือนมากหรือแข็งกินไปกรองศิรุชตัวกรองอีกชั้นหนึ่ง เช้าพิมพ์หรือประกอบหุ่นให้ แล้วจึงเทเข็วลงหุ่น (แบบ) เสร็จแล้วเอาผ้าห่มหัวใจ ถ้าหัวหุ่นเป็นพอๆ ก็จะต้องมาประกอบกันเข้าและชำรุดประกอบให้หัวไปต่อศิรุชมีดบ้าง ๆ เสร็จแล้วอย่างตัวหุ่นเข็วนี้ จึงถือ ฯ ตั้งไฟให้ร้อนป่าช้าตรงรอบหุ่น แล้วจึงอาษาหัวเข็วว การทำหุ่นชั้นนี้มักเป็นหุ่นขนาดชั้น หอยหัวหกไปปะกมมาได้ ด้านหางเป็นพระน้ำดีไม่ถูก เท่าที่มีหุ่นดินซึ่งก่อน ดินที่ว่านี้ก็ต้องน้ำดินและลักษณะที่ซึ้งน้ำได้กรอง หาเดือดอาดินซึ่งมีน้ำดีอยู่ จึงต้องมีหุ่นดินซึ่งก่อน ดินที่ว่านี้ก็ต้องน้ำดินและลักษณะที่หุ่น 3 ครั้ง 9 ครั้ง 15 ครั้ง) อิงหนานทำให้ถึงตี มีความละเอียดและทนความร้อนในเวลาผ่านได้มากขึ้น ไม่คือจะหายไป ผู้อาชีวะหัวเข็วที่จะให้หัวหุ่นเข็วนี้ให้หุ่นดินซึ่งก่อให้หุ่นดินเป็นแบบที่ต้องใช้เข็วซึ่งเป็นแผ่นๆ หานตามองค์พระ แล้วคอกแต่งให้เข้ารูปตามแบบอย่าง ใช้หุ่นดินเป็นแบบในส่วนแบบข้อม ฯ นี้ เป็นเช้าพิมพ์หุ่นหุ่น โดยใช้หินทำแบบและ แต่ละหัวหุ่นมาเป็นคลึงให้ได้รูปจะทำนานประมาณนาค โดยเสียแต่ช่าง ซึ่งคิดจะเอียดการทำหุ่นก็จะคิดเข็วว เป็นวิชาหล่อเมื่อสมัยข้าพเจ้าซึ่งมีอายุได้ 14 - 15 ปี ครั้งนั้นได้หันตัวย遁อย่าง เมื่อเป็นหุ่นและหุ่นแต่งหุ่นเข็วซึ่งถูกต้องตามแบบ (ผลงานเส้าสิ่งอาบ้าเข็วว หุ่น 3 ครั้ง 9 ครั้ง 15 ครั้ง) อิงหนานทำให้ถึงตี มีความละเอียดและทนความร้อนในเวลาผ่านได้มากขึ้น ไม่คือจะหายไป ผู้อาชีวะหัวเข็วที่จะให้หัวหุ่นเข็วนี้ให้หุ่นดินซึ่งก่อให้หุ่นดินเป็นแบบที่ต้องใช้คินปันพระละเอียดที่สุด มีความหนาพอประมาณที่จะกันกระแทก ได้เส้า เอาเชือกหนังถักเก็บน้ำหุ่นให้หัว ส่วนหัวในองค์พระก็ใช้คินอุดคงค์พระนี้อาจไม่ต้องใช้คินละเอียด ผสมน้ำราขละเอียดก็ได้ คินที่ว่าไม่ใช้คินแทนน้ำ เป็นคินน้ำด (คินผุ่นก็เรียก) และใส่น้ำผสมพอปั้นได้ มัคหุ่นเข็วนี้แล้วคาดกลมทั้งไว้ให้แห้งสนิทดีจริง ๆ จึงมัคกลวอคอีกเป็นครั้งที่ 2 แล้วเข้าดินผสมพระอีก ตอนนี้ใช้คินน้อยใช้กรามมากขึ้นตามส่วน แต่ต้องเป็นพระละเอียดเหมือนกันด้วย พระน้ำดีก็ต้องเชือก橡皮 3 ครั้ง ถ้าพระน้ำดีให้ยุ่งอาจต้องใช้หกครั้ง และด้วยมัคหุ่นก็มีขนาดใหญ่ตามส่วนเพื่อให้มีกำลังคุณดินที่ปั้นไว้กับหุ่นอยู่ที่ ที่ตอนฐานมัคหุ่นทำเป็นช่องมีรูสูงขึ้นมา

เพื่อเทหทอง แต่จะเป็นกี่รูปลักษณะซ่างจะเห็นเหมือน เพื่อให้การเทหได้สะควรและจำนานวนทองพอ กับองค์พระที่จะหล่อซึ่งซ่างต้องประมวลเพื่อเหลือไว้ ขาดไม่ได้ มีอ ๑ เทหทองไม่มีเต็ม มีอ 2 ต้องช่วยเทหตามมิฉะนั้นทองจะเข็นต่อ กันไม่ติดเป็นเรื่องสำคัญเหมือนกัน

ในเรื่องการผสานทอง นายช่างจะต้องรู้ขนาดว่าจะต้องใช้ไสหะชนิดใดมากันน้อช อย่างไร สีทองจะสุกขนาดไหน ทองมากก็จะเป็นส้มฤทธิ์ทองคำ ทองน้อยเงินมากก็จะหนักไปทางเนื้อเงิน (คนสมัยนี้เรียกว่าแม่น้ำเงิน ข้าพเจ้าก็ไม่ทราบว่าอาจะไรมานเรียก เพราะสมัยข้าพเจ้าที่พับหินไม่มีการเรียกว่าตังนี้) ทองแดงมากสีจะเป็นสีนากหรือถ้าเป็นดีบุกป่นสังกะสี ป่นทอง แคงทองเหลืองก็จะเป็นบรอนซ์อย่างที่เรียกันว่า วนวโลหะ หรืออัญชุโลหะ หรือสัตตตะโลหะ ปัญชะโลหะ ศรีโลหะ เช่นทุกวันนี้โดยพหุชน์การผสานทองจะเป็นแพคนิกสีคัลญ์ที่สุดของช่วงหล่อ การอ่อนอะไรทำให้ทองเยี้ยบทบางไม่ได้ และมักแห่วงเริ่ว แก่อะไรทำให้ทองอ่อนแห่วงเริ่ว ทองไม่หล สะควร แต่โบราณมาการเทหทองโดยใช้ตัวสูบในสมัยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ ขึ้นไปมีวิธีการคิดคิวว่าใช้สูบ มือต่อนอาจใช้นกลอมศวยไฟฟ้าก็ได้ เพื่อให้ทองหลวสนิทป้มเข้าหัวเชือก แต่สมัยเดิมใช้วิธีอุณหงส์ ด้วยไม้ชุดนิดที่เป็นมะคลานมา เช่น ไม้รังษีหุกย์และไม้พุด เป็นต้น และการประสมทองนั้นมักจะใช้น้ำประสาหงส์ทองใส่ลงไว้ด้วย บางทีก็มีกามะลัน บางทีใช้ยาซัด หังนี้เพื่อมิให้ทองที่นกลอมเมินขึ้น ตะกรันดีดีปากเบ้า เวลาหงส์จะถอยจะหายไป ตัวไฟฟ้าก็จะเป็นตีเหลืองมวลจัด เวลาไฟฟ้าข อกันของคุราจะดายน้ำตา แล้วก็งอกน้ำขันแทโภชみてร่องมือขับตรงกับเบ้าเรียกันว่า “ คีน ” มีขนาดต่าง ๆ แล้วแต่ขนาดน้ำเด็กใหญ่แค่ไหนแล้วใช้สูบมือสูบเข้าหัวเชือกแล้วปั๊มน้ำเด็กน้ำเด็กน้ำเด็กน้ำเด็ก ใจรุ ด้านบนนึงอาจตัวปีดไว้เพื่อให้ระนาขลงมา เอียดด้านบนนึงอยู่ทางผู้สูบ ทำด้วยไม้กอล์ดลักษณะไม้ตะพัด ชาวกรุงฯ หัวสูบตัว ๑ คีนเศษ พอเหมามือ ตอนปีกษาอุกสูบใช้ตัวดีดประกอบให้ติดอยู่กับปลาย กันสูบ เวลาซักกันสูบออกมานามก็จะดามเข้าไป เวลาซักลงเข้าไปลงก็เข้าไปที่เดาหลอม แต่ โบราณมาอาจใช้วิธีอุณหงส์ทองทำรำตัวลงมาด้วยได้ที่แล้วก็จะสันเบื้องลงมาตามรำ ไหลดลงใน องค์พระตอนฐานที่ทำช่องไว้รือที่เห็นชั่นแห่นที่พระบานาห์ก็มีอยู่

การอุณหงส์คือ การอุ่นรุ่นก็คือ นายช่างจะต้องคงอยคุณคุว่า หุ่นสูบซึ่งไหลดลง กุมดีดแล้วจะรือช้าง หุ่นแคงสุกไฟขนาด ไหนด้าจัดเกินไป เทหทอง ๆ มักเดือด หุ่นเข็นเกินไหไปเกินไม่ลง ติดป่ากุ่น หรือด้าหงส์ที่หลอมเข็นเกินไปก็ไม่ไหลดลงโดยสควรจะนั้นต้องมีกานด แล้วนี ความเข้าใจตามนี้โดยแท้จริง เมื่อเทหหงส์ลงเต็มแล้ว พระนั้นจะต้องทึ่งไว้ให้เข็นอาจส่างไว้ ๑ คีนก็ได้ ด้าเข็นเคาะหุ่นออกมือตอนหงส์หงส์ไม่สนิท ก็อาจร้าวหรือหักได้ง่ายจึงต้องรอให้เข็นจริง ๆ จึงเคาะหุ่นอาจดินออกอาจลากดออกและเมื่อเรียบร้อยก็ตัดเศษหุ่น (ชานวน) ออกเสีย โดยมากแล้ว ฝีมือการทำหุ่นประณีตแล้ว ไม่ต้องขัดภูหรือคนแต่งอะไร ใช้ได้เลย จะนั้นผู้มีความรู้ในเรื่องช่าง

หล่อจึงขัดว่าเป็นคนสำคัญคด้ายาหัวมาทำการสร้าง เช่นเรื่องพระพุทธชินราชเป็นต้นก็ เพราะเป็นอย่างว่า จึงต้องทำไม่สร้างใหม่ คือความรู้คณแรกยังดีไม่พอ ต้องหาซ่างที่คิดขึ้นไปอีก การทำทองจึงเรียบร้อยเหมือนอย่างสมมติว่าหัวมาช่วยสร้าง ตามไปข่าวก็เป็นเช่นนี้

เคล็ดเรื่องการเททองหล่อพระยังมีมาก คือมีทางไสยาสตร์ ให้ราศีตัว เวทยศาสตร์ ซึ่งนิหั้งพิธีทุกศาสนาทางพระนามผู้เข้าร่วมประปันอยู่ด้วย เช่นในสมัยโบราณจะได้อินเรียกว่า ฤาษี เป็นต้น ต้องมีฤกษ์ มีพิธีพิกรรม บวงสรวง อะไรมีอะไรอีกแล้วแต่จะจัดขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นมงคลนั่นเอง....."

วดี กัมพพหัต (2521 : 3 - 56) ได้เขียนเรื่องการสร้างพระพุทธชูปีริภูนั้งด้วยหล่อพระ มีรายละเอียดการสร้าง ดังนี้

"..... การสร้างพระพุทธชูปีริภูนั้นชาวบ้านมักจะเรียกว่า การหล่อพระ หรือการทำพระ ใน การเขียนเรื่องนี้จะพยายามนำคำศัพท์ของชาวบ้านมาใช้ทั้งหมดเดาที่จะทำได้ ทั้งนี้เพื่ออนุรักษ์คงไว้ซึ่งภาษาโบราณของชาวช่างนั่นเอง ช่างคงใช้กันอยู่ในหมู่ชาวช่างหลังหักห้ามลากาชในปัจจุบัน นอกจากนี้จากการได้สอบถามชาวช่างที่อยู่ของชาวบ้านไว้กับศัพท์ของภาษาลักษณะน้ำเสียง ศิลปกรรมประกูลว่า ส่วนใหญ่ไว้ค้าค้าพ่อใช้เดี๋ยว กัน ที่เป็นเช่นนี้พระจะว่า คุณงานของโรงงานหล่อกรรมศิลปกรรมชื่อว่าให้ญี่ปุ่นชาวบ้านช่างหล่อเก็บหักห้ามลากาช นั่น

โดยประวัติการดำเนินพระพุทธชูปีริภูนั้น ได้มีการพบหลักฐานเกี่ยวกับบรรดาศิลปะ วัสดุสถานอันเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ณ ประทศคันดีอีสมัยโบราณเจ้าอาณาจักรมหาราช ในราช พ.ศ. 270 ถึงพ.ศ. 311 พระองค์ทรงได้มีให้ใน พระพุทธศาสนามากจนถึงกันของพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของประเทศไทย หรือแม้คือในสมัยนั้นยังคงห้ามมิให้ทำรูปคนสำคัญรับเครื่องบูชา คือไม่ทำรูปพระพุทธองค์เป็นรูปมนุษย์ กลับมาทำรูปอื่น ๆ เป็นสัญลักษณ์แทน เช่น ปางประทานปฐมเทศนา ทำเป็นรูปธรรมจักร และกร่างหมอน หันหน้าซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อแสดงปฐมเทศนาในป่า นูกษาขัน และปางมหาภิกขุกรรมนั้น ซึ่งเป็นรูปม้าผูกเครื่องไม้มีคนเข้าหานี้ เป็นต้น

รูปพระพุทธชูปองค์ที่ทำเป็นแบบรูปมนุษย์ก็คือขึ้นจากหลังพุทธศตวรรษที่ 6 เป็นต้นมีอ่างแครวนกันชาระ และช่างมีองมุตราในประเทศปากีสถาน และอาฟغانิสถานปัจจุบัน จากนั้นก็เกิดสกุลช่างอิกสกุลหนึ่งทางภาคใต้ของอินเดียที่มีองค์มารวม แต่กระนั้นก็ซึ่งมีนักประชุมบางท่าน ก็ถ่าว่า พระพุทธชูปีริภูนั้นในรัชกาลพระเจ้ากนิษกะ ระหว่าง พ.ศ. 662 ถึง พ.ศ.

706 เมื่อพิมือช่าง กรีกโรมัน เชื่อว่าได้รับอิทธิพลจากชาวกรีกเชี่ยวชาญดัก เหตุที่ได้สร้างพระทูทฐานปูภัยหลังพระทูทแล้วต้องดับขันและปรินิพานนานานี้เอง จึงอนุโลมสร้างแบบขึ้นตามมหาวิริสลักษณะในคัมภีร์ พระทูทศาสนายและความที่ต่อรากล้าไว้กัน เพื่อเป็นทุกฐาน สถิตให้บุคคลได้เทียนรูปพระองค์ท่านแล้วระลึกถึงพระองค์ท่านถือเป็นเจ้าของศาสนា ให้ประพฤติความคำสั่งสอนของพระทูทองค์ โดยมิได้คำนึงที่จะทำให้เหมือนพระองค์โดยแท้

เมื่อมีศูนย์นิคมสร้างทำกันแพร่หลายจนปีชุบัน ได้ทันเป็นพระทูทฐานปูปางต่าง ๆ หลากหลาย ความหมายของปางหมายถึงเรื่องตอนนั้น ๆ ในพระทูทประวัติหรืออาจหมายถึงทำทางอธิบายอื่น ในประเทศไทยเริ่มจากสมัยทวารวดีมีราوا 10 ปีง สมัยศรีวิชัยที่พบ 6 ปีง สมัยลพบุรีที่พบมี 7 ปีง สมัยเชียงแสนมี 10 ปีง สมัยกรุงศรีอยุธยา มี 8 ปีง และในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์มีถึง 40 ปีง ปีชุบันมีพระทูทฐานปูต่าง ๆ ในประเทศไทยรวมแล้วมีประมาณไม่น้อยกว่า 50 ปีง

เรื่องราวของการหล่อพระทูทฐานปูในประเทศไทยในสมัยแรก เริ่มก่อนสมัยอยุธยา ใบพื้นที่นี้ไม่ปรากฏความแน่ชัด ต้องวัดอุ่นใจว่าอันพระทูทศาสนาน่าท่าที่พบในประเทศไทยนั้น มีตั้งแต่สมัยตึงเดิมซึ่งสร้างขึ้นตามศิลปะของเผ่าผู้ดั้งเดิม คือ รูปธรรมจักรและภาวะหมาดอน มาตรฐานพระทูทฐานปูมารวด คุณปะ นาตะเสนา และทวารวดี ซึ่งก็เป็นที่จังหวัดนครราชสีมา กาญจนบุรี ทุร้ายุรังษี อุบลราชธานี และนครปฐม ได้ตั้งแต่เดิม อย่างไรก็ได้พระทูทฐานปูเหล่านี้ ส่วนมากเป็นรูปคลิลา มีที่เป็นรูปสัมฤทธิ์บูรณะแต่เป็นขนาดเล็ก ทราบจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา ได้มีการหล่อ พระทูทฐานปูขนาดใหญ่ซึ่งคงหมายความมากดังเป็นที่ทราบกันทั่วไปอยู่แล้ว จึงเชื่อกันว่า วิธีการหล่อพระในประเทศไทยได้ตั้งหลักมั่นและเริ่มสร้างกันแพร่หลายแต่ครั้งนั้น

ในบรรดาที่ใช้ชื่อในการหล่อพระเรียกว่าเป็นพวกร่างทั้งนี้ การจะสร้างพระได้แต่ละองค์จะต้องใช้หลักฐานประเทกร่วมมือกันด้วยมีน้อยมากที่คน ๆ เดียวท่าได้ทั้งหมดและได้ดี ซึ่งแต่ละงานจะมีความชำนาญถ้วนไปในหน้าที่ของตน ความชำนาญนี้เป็นความรู้ความตระหนักรู้ของช่างแต่ละประเภทอันได้แก่ ช่างปืน หรือช่างปูป ช่างเททอง หรือช่างหล่อ ช่างลงรัก ปิดทอง หรือช่างขัด

การทำพระอัจฉริยะออกได้เป็นพวกการทำพระในญี่ปุ่น และทำพระเล็ก ความใหญ่ของพระนี้วัดขนาดจากหน้าตักเป็นนิ้วหรือเป็นศอก หากพระขนาด 20 นิ้วขึ้นไป ก็ถือว่าเป็นพระใหญ่ ซึ่งโดยมากทำการหล่อเพื่อเป็นพระประทับในใบสัตต์ หรือวิหารมากกว่านำไปบูชาตามบ้านเรือน

ในการหล่อพระจะมีการแบ่งงานออกเป็น 4 ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้

1. งานช่างปืน (ช่างรูป)
2. งานช่างเข้าคิน
3. งานเททอง หรือช่างหล่อ
4. งานขัด และช่างรักปีกทอง

การหล่อพระจะมีขั้นตอนที่สำคัญ 4 ขั้นตอนดังนี้

1. การปั้นหุ่นพระ

ก่อนที่จะขึ้นปั้นหุ่นพระจะต้องมีการเตรียมคินที่จะใช้ปั้น ในการเตรียมดินทุ่มนี้ วิธีการที่ยังขาดหายใจ ส่วนผสมของดินทุ่นคือดินเหนียวกับดินทราย ดินเหนียวที่ใช้กันอยู่ซึ่งมาจากการที่ยังขาดหายใจ ลักษณะของดินที่ใช้จะต้องมีคุณภาพดีและเหมาะสมที่จะใช้ มีสีเหลืองเจือปนเรียกว่า ดินปูนเปลือย เมื่อได้ดินแล้วจะนำมาตัดให้เหลี่ยม หุ่นคินเป็นก้อนเล็ก ๆ ใส่ลงในตุ่มหรือภาชนะที่หันหน้าไว้เป็นการหมักคิน ในคราวนี้หุ่นคินที่หันหน้าไว้เรียกว่าการแซ่ดิน ถ้าแซ่ไม่ดีดินจะเป็นไค เมื่อผสมกับทรายจะทำให้นุ่ดไม่เข้ากัน ดังนั้นการแซ่ดินจึงเป็นกรรมวิธีที่สำคัญคือเย็บเมื่อกัน เมื่อใส่น้ำลงไปในภาชนะที่แซ่จะต้องใส่จำนวนดินให้พอติดกันไว้ในตุ่มหรือภาชนะที่ใส่ และต้องคงอยู่แน่นไม่ให้หลุด ทำการแซ่ดินใช้เวลานานพอขนาดที่จะเห็นว่าเนื้อดินภายในหัวเข้าซึมได้ทั่วถึงกันดี ถ้าเรียบทรายนั้นนิ่มใช้ทรายมอญ จากตานบ้างพุด จังหวัดคนทบูรี และเบตติคต่อ กับจังหวัดปทุมธานี ด้วยมีเม็ดเล็กและละเอียด แต่ในปัจจุบันทรายที่ว่านี้ไม่มีแล้ว จึงต้องนำทรายที่ใช้ก่อสร้างมาร่อนเสือกอาบน้ำด้วยไม่ละเอียดมากนัก แต่ก็ไม่หมายแนวทรายที่ใช้กันที่ อัตราส่วนที่ใช้ผสมกับดินหุ่นนั้น ใช้คินหนี่ยว 1 ส่วน พสมทราย 3 ส่วน วิธีที่จะผสมผสานให้เข้ากันให้ดีคือการนำมานวดผสมกับน้ำพอกควรเรียกว่าเหมยบคิน เมื่อเห็นว่าดินกับทรายเข้ากันดี โดยมองแยกคินหนี่ยวกับทรายไม่ออกแล้วจึงนำมาปั้นเป็นก้อน ๆ ถูกเท่าผลสัมภ์ คือ มีเส้นผ่าศูนย์กลางราว 6 นิ้ว ปั้นແล็กน้ำวางเรียงบนกระดาน ซึ่งได้จัดสถานที่ไว้

โดยใช้กระบวนการยกพื้น ปรับพื้นหน้าให้เรียบร้อย ความกว้างในอยู่อยู่กับขนาดของพระที่จะทำ แล้ว วางแผนเป็นรูปองค์พระเรียกว่า ชิ้นหุ่นพระ

ในขั้นแรกนี้ ช่างปืนหรือช่างรูป จะชิ้นหุ่นพระทอนีรูป่างเป็นแกนท่านนั้น ก่อน ดินจะนำมารังสรรค์เป็นรูปหุ่นๆ โดยมีเหล็กหรือไม้เป็นแก่นกลางหรือเป็นหลัก เพื่อให้ชิ้นหุ่นได้ติด เป็นการประคองก่อนดินให้คงไว้ไม่ร่วง่าย และสะดวกในการงานที่จะตกแต่งชิ้นเป็นองค์พระ ส่วน การเข้าแขนพระเรียกว่า ออกราเคน จะใช้ถวัญญากเป็นโครงไว้รองบน

เมื่อหุ่นพระมีความแข็งแรงหรือ หมายพอตอกแต่งได้แล้วก็จะเริ่มต่อเดินกันตามไป ให้ได้ตามขนาดที่ต้องการของผู้ท่านหรือผู้ว่าช่าง ในการทำชิ้นนี้เป็นการทำหุ่นแกนใน การทำหุ่น จะเชื่อมความที่ซึ้งขนาด และมาตรฐานส่วนเป็นสำคัญ

เครื่องมือที่ใช้ในการทำหุ่นพระมี ๕ ขั้น ดังนี้

1. ระดับ มีไว้สำหรับระดับน้ำท่าให้จัดความพื้นฐานให้ความเที่ยงตรงไม่มีเอียง
2. ตุกติ่ง ใช้ห้องแบงความเที่ยงเส้นผ่าศูนย์กลางของสถาปัตยกรรมค์พระ
3. วงเวียน ใช้วัสดุแต่ง ด้านข้างขวาให้ส่วนนาทีถูกต้อง
4. ขาความ ใช้วัสดุคงค์ และวัสดุเพิ่มให้มีเป็นไปตามสัดส่วนและขนาด
5. กราด เป็นไม้สักประดิษฐ์ชั้นดี มีซี่เป็นเหล็ก ประดิษฐ์ไว้ทางแบบขนาด ใช้ซอกซอนคุ้นชิน ตกแต่งหุ่นแกนดิน

การตกแต่งพระนั้นจะทำกันโดย ขั้นตอนตั้งแต่ละของพระในรูปที่เคาะหากันมา ก่อน เช่น แบบสมัยอยุธยาที่มี แบบสมัยอยุธยา แบบสมัยเชียงแสน และแบบสมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นต้น ในการตัดเลือกแบบจะเลือกห้องค์ที่ทึ่นว่างมากของแนวและในสมัยนั้น ๆ แม้แบบจะเลือก หรือให้ญี่ปุ่นช่างเป็นกีสามารถอ่อนไหวของรูปไปให้ได้ตามสัดส่วนและขนาดที่ต้องการ ในกรณีหุ่น นักจะเอารูปมาวางไว้เป็นตัวอย่าง แต่ในปัจจุบันส่วนใหญ่ที่ทึ่นใช้ภาพถ่ายเป็นแบบ

หลังจากตกแต่งมกนจนเป็นที่พอใจแล้ว จะเริ่มงานปั้นตกแต่งจะเป็นรูปปั้นท่า สัดส่วนจริงตามที่ต้องการ งานชิ้นนี้นับว่าสำคัญ เพราะรูปจะส่วนหนึ่งไม่ชิ้นอยู่กันช่างปั้นโดยแท้

ในการสร้างพระใหญ่นั้นจะไม่เป็นนิวพระหัตถ์ นิวพระนาท พระกรรมา
พระรัศมี และเม็ดพระศากไปพร้อมกัน แต่จะทำค่างหากแล้วนำมาติดต่อภายนหลังในขณะที่เข้ารูป^{ขึ้น}
ซึ่ง

เมื่อปืนทุนได้ดีแล้วจะเริ่มงานตกแต่ง โดยใช้กระดาษทราย บัด ถู เพื่อปรับให้พื้น
ราบเสมอกัน จากนั้นจะทำร่องและทำร่อง เพื่อเป็นทางเดินของน้ำทอง เมื่อเวลาทากองดินรากนี้
จะแบ่งออกกลางของค์จากเดิรจึงฐาน แล้วผ่าตรงระหว่างกลางลงมาร่วมทั้งด้านซ้ายด้านขวา ส่วน
ตามองค์จะทำคัสด้วยก้างปลาทำให้น้ำทองที่เทวิ่งไหลได้รวดเร็วขึ้น

เมื่อท่ารากเรียบร้อยแล้วขั้นต่อไปจะใช้ดินอม อันหมายถึงคินหนานิจพัฒนากับ
น้ำดีด้านซึ่งคนโนรำนใช้เกลือเพาไไฟแล้วเอาขี้ด้านของเกลือมาผสมกับคินหนาน แต่ปัจจุบันใช้
เกลือด้านซึ่งพวกเกรร์ฟสมกับคินหนานยังแทน โดยจะละลายกับน้ำไฟให้หมดครัว กวนผสมให้เข้า
กันดีแล้วจึงนำมาทาให้ทั่วองค์ทุน การใช้ดินอมหานก็เพื่อประไสหันในการปกปิดผิวราย ที่เป็น<sup>ไว้มให้ทรุดร่วง และทำให้รูปทุนมีความแกนแข็งขึ้น ไม่ดูดซึมน้ำทองก่อนเข้าที่สิ่ง ทั้งทำให้ทอง
ร่วงได้สะดวกเมื่อเทหองด้วย หลังจากทาดินอมแล้วจะใช้ผึ้งอุดร่องทางเดินทั้งหมดด้วย ทำคราม
สะอาดๆทุนที่ได้ทำการอมดินนั้นไว บ่รไปตั้งไฟหุงแล้วทางด้วยเทือก ภือก គือก ใจการใช้ผึ้งที่
ผสมแล้วที่ขาวกันน้ำมันยังให้มีความเหนียว และถือตามด้องการให้ทางทุนแยกเพื่อให้เข้าผิด
เหมือนเป็นกาว) ท่องคันหนานนั้นให้ทั่วองค์เพื่อรอกการเข้าที่ผิดไป</sup>

ความหนานบางของเขี้ยวจะทำให้คุณหนานบางของทองที่เทวเป็นองค์พระออกมาก
แล้ว การตกแต่งใช้ไม้สนนิช (สนนิช ทำคัวห้องเหลือง หรือไม้มะเกลือกลม ป่าขบวนทั้งหัว
และท้าย) มาเกลือแยกตามซอกหัวหมุนระหว่างครและแต่งเสื่น หรือกล่าวได้ว่าแต่งส่วนละเอียดปลีก
ช่อยทั้งหลายให้ชัดเจน แล้วจึงติดเม็ดพระศาก (เม็ดพระศาก เป็นก้อนกลมม้วน มีลักษณะเป็นกลม
เหมือนกันหอยอุบัติธรรม) ตามพระเดิรชนดูสวยงาม สิ่งที่นำมาติดแต่งภายนหลังคือ นิ้วมือ^{หุ} และ จมูก หัวทือกล่าวนี้จะเป็นส่วนขี้ผึ้ง

ทุนขี้ผึ้งนี้จะทราบได้ว่าองค์พระสวยงามและได้ขนาดอูกต้องเพียงใด เพราะเมื่อจาก
จะดูรูปองค์พระที่ทุนขี้ผึ้งนี้ได้จะเหมือนกันทุกประการ ดังนั้นจึงเป็นขั้นปลายในการปืนทุน หาก
ต้องการแก้ไขในช่วงนี้ผู้ว่าจ้างมักจะมาดูรูปทุนขี้ผึ้งก่อน หากไม่พอใจจะได้ทำการเปลี่ยนแปลง
กันได้ จึงนับว่าเป็นขั้นสุดท้ายในการตกแต่งของหัวปืน หรือช่างรูปที่จะทำรูปให้เรียบร้อยและ
ทำให้สวยงามได้

เรื่องของขึ้นผังของรัฐบาลให้พอดีกับด้วย คือ ขึ้นผังสมัยก่อนใช้ขึ้นผังแท้ ครั้งเมื่อจะนำมายใช้ก็จะเกี่ยวกับชั้นจนและลาย ปัจจุบันนี้ขึ้นผังแท้หายากและราคาแพงมาก จึงใช้พาราฟินแทนโดยนำมาพอกลงกับชั้นและลาย หรือน้ำมันพืชเติมเพื่อให้หนืด ตามแต่ความเหมาะสมในการใช้ชั้นที่ว่านี้เป็นชนิดเดียวกับชั้นที่ใช้อุดเรือหรือยางเรือนน้ำดอง ขึ้นผังที่ผสมแล้วนี้โดยมากมักจะผสมผุนแผลเสร็จแล้วนำมานำส่งกระทรวงศึกษาฯ แล้วจึงกรองกระทรวงคาดเดียวที่ให้เป็นลักษณะควรแล้วนำมานำบดเป็นแผ่นโดยใช้กระดาษไม้สักหน้าเรียบเป็นแม่แบบ และใช้ไม้แกนแข็งกลึงจนกลมเป็นเครื่องมือใช้สำหรับบดขึ้นผังให้เป็นแผ่น เครื่องมือต่างๆ ที่ใช้กับการทำงานขึ้นผังนี้คือ ไม้สนีชด ใช้แต่งหน้า แต่งเส้น และแต่งน้ำ ขอเป็นเทล็ก ขอวีไว้สำหรับบดขึ้นผัง และมีดสำหรับตัดขึ้นผัง

2. การเตรียมการหล่อพระ

หลังจากได้รูปหุ่นขึ้นผังสวยงามตามความต้องการแล้วก็เริ่มถอยมือหาข้าว สร่วนผสมของขี้วัว คือ น้ำขี้วัวธรรมดานี้อาจมีคันกับน้ำให้เป็นเมือกแล้วผสมกับดินนวลด (ดินนวลดเป็นดินที่มีสีน้ำตาลเนื้อดินขุยละเอียดอ่อน ดินน้ำดินนี้มีอยู่ที่ด้านตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศไทย) เมื่อผสมได้ที่แล้วจึงนำมาหาให้หัวถึงท้องของค์พระ ประมาณห้าชั่วโมงรักษาความชื้นจนของรูปปั้นและคล้ายขององค์พระไว้ที่คงจะรักษาด้วยหัวทันประมาณ 3 ครั้ง ครั้งแม้มือเห็นว่าแห้งดีแล้วจึงนำตะบูงเข้ามีลักษณะแบบเดียวกับที่ใช้อุดเรือน้ำดองกลมให้หันกันราบฝ่ามือจนกระทั่งหัวของค์พระเรียบกว่า ลอกหอย จุดประสงค์ของการหล่อหอยคือ เพื่อให้ตะปูลีดแกนในกับดินข้างนอกหุ่นที่จะนำไปหุ้นในขั้นตอนไป ไม่ให้เคลื่อนที่และยังไม่หักหักหักหักของหอยอย่างที่ด้วย

เมื่อตอกหอยเสร็จหัวของค์พระน้ำวิ่งใช้ดินนวลดผสมกับทรายในอัตราส่วนดินนวลด 1 ส่วนต่อทราย 4 ส่วน ซึ่งช่างหล่อจะหัวเดินอ่อน ด้วยมีดินที่ละเอียด การหุ้มแบบบางๆ เรียกว่าเป็นการเข้าดินชั้นแรก วิธีเข้าดินอ่อนจะไปปะคินให้เรียบมีความบางพอควรไม่หนานัก ตกแต่งให้สมอ กันแล้วที่จะไว้ให้แห้งประมาณ 1 คืน จุดประสงค์ให้เข้าดินอ่อนก็เพื่อเป็นหลักกับหุ่นรูป กายใน มีอย่างที่มีลักษณะทางออกจะร่องออกง่ายเป็นฉลาม (ฉลาม หมายถึง ครีบจะเข้าของทองซึ่งหนาเดี้ยว พระท้องอาจจะวิ่งออกตามองค์พระ หรือตามรอยแยก) น้อยหลังจากนี้ใช้ดินเหนียว 1 ส่วน ผสมกับทราย 4 ส่วน ซึ่งช่างหล่อเรียกว่าดินแก่ นวดให้เข้ากันแล้วไปปะหันดินอ่อนนั้นจะมีคีตะปูลีดที่ตอกหอยเอาไว้ พอกหันไว้ประมาณ 2 ชั้น แล้วปล่อยทิ้งดินแก่ให้แห้งจากนั้นใช้ตะสาลนให้ร้อนเป็นศาสีเหลี่ยมเท่าฝ่ามือรอบองค์พระแล้วอาดินผสมทรายส่วนผสมเข้าด้วยกันดินแก่ ใช้พอกหันให้มีความเรียกว่า หันปอก กิงดินหันปอกให้แห้ง

เมื่อเห็นว่าทั้งปีกอกแห้งดีแล้ว จึงถ้มหุ่นพระ เพื่อจะรอทำการเททอง การสัมฤทธิ์
พระคือการนำพระลงพิงนอนกับ จะเขี้ยว (จะเขี้ยวคือไม้ 2 ท่อน ชาวไทสูงกว่าองค์พระและท่อนล่าง
ขนาดความกว้างขนาดกำองค์พระ 2 ท่อน วางขวางลงด้านหัวสองด้านเพื่อให้หัวกันเล็กน้อยแล้วหัว
เป็นชั้นพอที่จะรับช่วงไหคหพระ และฐานได้) ให้รับช่วงไหคหและฐานพระไว้สองด้านหนึ่ง เพื่อ
เตรียมการเคลื่อนย้ายขึ้นท้น (ขึ้นท้น หมายถึง การยกดันเยนศิษย์พระลงดินแล้วก่ออิฐสร้างเป็นฐาน
รองรับหุ่นพระศิษย์พระไว้) เมื่อถ้มพระแล้วทำการ สามัคคี หมายความว่าอาชะลงกระถังดิน
ภายในฐานตอกแต่งให้เรียบร้อยเมื่อเสร็จแล้วก็คีคหรือยกหุ่นพระขึ้นโดยให้ทางศิษย์ปักลงข้างล่าง
และขัดขึ้นท้นรองรับศิษย์พระ นำเหล็กม้าขีดปักองค์พระเพื่อเป็นหลัก และใช้ควรคให้อองค์พระ^๔
ขัดเกาะหลักไม่ให้สัมภ่อนที่จะรื้อจะเข้ออก จากนั้นจะเริ่มขันคินรองนอก บันปากของหัวรือชันวน
ค่าว่าปากออก คือปากทางที่จะเททองลง และขันกระบวนการทางด้านศิษย์ของพระซึ่งอยู่ครวงที่ต่ำที่สุด
กระบวนการ คือ ทางที่ปักลงให้牢靠 และเริ่มก่อเตาอิฐล้อมรอบองค์พระจนมิดองค์พระ ปักให้ห่างจาก
องค์พระพอสมควร ปักกระบวนการ ค่าว่ากระบวนการ คือคินหนึ่งขวบหมุนก้มแกลบอบหัวเป็นแผ่น สำหรับ
ปักเตาหุ่นหรือเตาของ ต่อจากนั้นก็เอาไฟสูมในเตาหุ่น เพื่อให้ปักคายในองค์พระถะถายเริ่ยกว่า
สำรอกปีผึ้ง หรือเผาให้ปีผึ้งละลายออกจากหุ่นผู้คนงานการอุ่นแหาหุ่นต้องมีความรู้พอในกฎสูตร
เปลวไฟ และคุ้ว่าปีผึ้งไหหลอกหุ่นศิษย์หัว สำหรับการใส่ไฟที่หุ่นพิมพ์นิยมใช้ไฟแพลมเป็น
ส่วนมาก

เมื่อสำราญที่สุดของหมาดลวิ่งไส้ทินให้เข้มแข็งอย่างมากเมื่อพิมพ์ ถูกดวง หมายความว่าหุ่น嫁ขึ้นไปที่มีปีกงดีดดูดซึ่งเป็นปลาไฟเมื่อชุดสัมภาระเก็บของมาทางปากช่อง เมื่อถูกหมาดลวิ่ง เรียกว่า ดับดวง แล้วข้างไส้ทินหุ่นจะกวนกระยะเวลาเดี๋ยวดับดวงไป แล้วติดไฟให้ร้อนน้อยลงเรียกว่า บ่ม จนกระทั่งพิษฟุ่นสูตร โดยสังเกตเห็นจากปลาไฟ และอัญญาณในเตาหรือที่หุ่นพระที่อัญเชิญปิดปากช่องเมื่อไส้ทินเข้าไป ช่างเททองจะรู้ดีและจะคงสังเกตดู เช่นเดียวกับน้ำทองจะใช้ได้หรือไม่ด้วยสังเกตจากปลาไฟ และอัญญาณในเตาทอง ในระหว่างนี้ค่าพาหุ่นจะถูกรื้อออกเพื่อเตรียมงานทำทอง

3. การหากองหล่อพระ

ในบันทึกของเครื่องพิมพ์ญี่ปุ่นอยู่นั้น ช่างทำนาท้องก็จะเริ่นทำงานไปพร้อมกัน
โดยก่อเตาหุง ในการก่อเตาอิฐด้องให้ไฟอยู่กว่าบ้านเดือนละ ว่างครึ่ง ว่างเดาหม้อและสารางเม้า
เสร็จเรียบร้อยจึงเอาหุงแห้งใส่เม้าท่าการสูบนหุง การสูบหุงแต่ใบราไฟใช้คนเป็นคู่สูบ การสูบ
คือการปั๊มลมเข้าเดาหลอมน้ำเหลือง ปั๊มบันไดเครื่องสูบลมไฟฟ้า วิธีการหลอมของงานทำนาท้อง

นับว่าสำคัญเช่นกัน เพราะต้องช้านาญงานในการสังเกตดูให้ไว้ทางร้อนได้ที่แล้วหรือยัง และวิธีการหลอมต้องค่อยๆ ใส่ห้องลงไปโดยอาส่วนที่จะลงไปครึ่งหลังเพาให้ร้อนพอควรก่อนแล้วจึงเทใส่ลงไปผสมกับน้ำหองที่ละลายแล้ว หากใส่หองเข็นลงไปในน้ำหองนั้นจะทำให้ระเบิดเกิดอันตรายได้

การหลอมน้ำทองใช้เนื้อเป็นกากะจะชี้ว่ามีลักษณะคล้ายกระป่องใส่น้ำ จะขออธิบายเรื่องของการทำน้ำและกระบวนการให้พ่อทราบกัน ทั้งน้ำ และกระบวนการ เป็นอุปกรณ์ในการเททองหล่อพระ ก่อรากศิริ เนื้อแบบโบราณใช้ดินเหนียวนาไม่ใช้บอนวัตถุกันซึ่งถ้าแกลงบอนวัตถุกันนี้ยว่าให้เข้ากันอย่างดีหัวกรรมวิธีที่ล้ำมาก เป็นอาชีพเฉพาะอย่างหนึ่งของชาวบ้านที่รับทำน้ำ และกระบวนการซึ่งจะทำควบคู่กันไป กระบวนการคือ ส่วนผสมที่ทำเป็นแผ่นใช้วางปิดบนเตาไฟเผาทุก เมื่อเป็นเป็นรูปเนื้อและแผ่นกระบวนการแล้วจึงนำไปตากให้แห้งก่อนนำมายังให้เข้ากับปืนกากะใน การหลอมทอง แต่กระบวนการใช้ปิดปากเตา เนื้อแบบโบราณที่ใช้ทำสร้างก่อรากานี้ ในปัจจุบันเลิกทำแล้วเพราะเนื้อแบบเก่าใช้หลอมทองได้ครั้งเดียวต้องทิ้งไป จึงหันมาใช้เนื้อที่ทำจากต่างประเทศ เช่น จากเยอรมันนี ซึ่งมีลักษณะรูปร่างเหมือนกันลักษณะของปืนกากะแต่คุณภาพการหàn ไฟใช้ได้ดี ใช้ได้นาน 20 - 30 ครั้ง ทำให้ใช้ย่างตื้นเบ็ดเตล็ดน้อยลง

เมื่อทุกอย่างพร้อมด้านศีลแล้วคือน้ำท่องดี พิมพ์ดีพร้อมก็เริ่มทำการเททองที่เดียว
ในการเททองต้องเริ่มปัชไฟออกจากเตาพิมพ์ให้มากเท่าที่จะมากยิ่งไปได้ แล้วรืออิฐที่ก่อไว้นั้น^๔
ออกให้หมดไปซึ่งน้ำระดับเมื่อการถอดความร้อน ในระยะนี้ต้องระวังอย่างยิ่งที่จะไม่ให้น้ำถูกพิมพ์พระ^๕
เทราดรอร้าให้หลุดร้าวได้ เมื่อจัดสถานที่สำหรับเทอร์เชร์อ้อยแล้วก็จัดพรบน้ำดาม คือใช้น้ำ^๖
โคลนคล่อนข้างเหลวพรบน้ำที่หุ่นพระนั้น เพื่อให้แห้งตัวที่เข้าปลอกอยู่ และเหล็กที่ปักมัดพิมพ์อยู่ยืน^๗
ตัวแข็งลงบ้างเพื่อที่จะได้ด้านทวนน้ำหนักของทองที่จะหลงไป เมื่อพรบน้ำดามเสร็จก็ใช้ดินชา^๘
(เป็นดินเหนียวผสมกรวดหินพิเศษเนื้อขาวกว่าดินน้ำเงิน) อุดชานส่วนที่เป็นรอยแตกร้าวให้ทั่วแล้วรีบปิด^๙
เตาทองทำการถอดออกจากเตา ผู้สอนต้องมีความรู้และมีกำลังแข็งแรง เมื่อถอนแล้วจัดการตัก^{๑๐}
หน้า หมายถึงมาด้านนอกให้หมดเหลือแต่น้ำทองเท่านั้น แล้วช่างทองจะยกเม้าทองนั้นโดยปกติ^{๑๑}
ช่างทองจะเอาผ้าชุบน้ำพันรอบมือและแขนเพื่อบรรเทาความร้อนการยกเข้าทองใช้ คีม คีบถอน^{๑๒}
หมายถึง คีมน้ำออกจาเดามาวางที่คีมแท หรือคีมโคนแม่ลูกส่งให้คันหนานำไปเคลื่อนปากของที่ปืน^{๑๓}
ไว้ที่หุ่นพระทำการเททองจนหมดเบ้า จากนั้นจึงนำอาเบ้าใบอื่น ๆ มาหดอ่อนกระแทกเมืองคพระ^{๑๔}
โดยสังเกตจากน้ำทองที่ล้านปากของอุกมาเป็นการเสร็จวิธีการเททอง คนที่ทำน้ำทองนี้เหตุองมือ^{๑๕}
แม่นทันความร้อนได้ดี ด้านเป็นพระองค์ใหญ่มากจะต้องทำสะพานໄต่ขึ้นไปเทบนร้านนั้นว่า

อันตรายมาก ผ้าพลาตน้ำหนักของกล่องเนื้อจะทะลุไปถึงกระดูก แต่ไม่ค่อยมีผู้ประสบอุบัติเหตุใน การทำงานนี่มากนัก เหตุทุกคนที่ทำงานหน้าที่นี้ต้องเดินทางมาก่อน ช่างพวณ์เรียกว่า ช่างท่อลง

ในการซึ่งที่เป็นพระองค์ขนาดใหญ่ การหลอมน้ำหนักท้องต้องทำหลาย ๆ เท่า และท่อที่ผสมต้องซึ่ง วัดให้เท่ากันในแต่ละเตาที่เผา เช่นน้ำหนักของทองในเบ้า ๆ หนึ่ง มีทองเหลือง 30 กิโลกรัม มีทองแดง 10 กิโลกรัม ทุก ๆ น้ำหนักต้องผสมให้เท่า ๆ กัน ทั้งนี้เพื่อให้พระทั้งองค์มีสีที่ผสมสีเดียวกันหมดน้ำหนักท้องต้องคำนวณ ให้พอต้นขนาดของพระที่ต้องการเท โดยคิดจากน้ำหนักของชิ้นที่ใช้ปืนหุ่นไว้แต่ละองค์ เรื่องนี้ช่างท่อลงย่อมรู้ดังนี้

เมื่อก่อตัวถึงร่องน้ำหนักแล้วขอก่อตัวอีกนื้อทองกับส่วนผสมเดือนหกครั้งตามรูป รูปที่ 4 แสดงร่องน้ำหนักท้องเบื้องพร้อม หมายถึง ໄโลอะอะไรก์ได้ ที่มีทองเหลืองเป็นส่วนผสมนำมาร่วม ๆ กัน และปามาหลอมเมื่อเจาท้องเหลือง ทั้งนี้พระท้องเหลืองจะร้าบกวนกว่าทองแดง (ราคาปัจจุบัน ทองเหลือง กิโลกรัมละ 20 - 30 บาท ทองแดงกิโลกรัมละ 40 บาท) ด้วยท่านมาจากการดองและผสมตั้งกะสี อัตราส่วนของทองเหลืองอย่างคือ สำหรับทองแดง ทองแดง 8 ส่วน กับตั้งกะสี 12 ส่วน หากปั้นสังกะสีมากไป จะทำให้เกิดคือมีลักษณะมาก และเนื้อเปราะ แต่ถ้าหากหัองการจะนำไปห้ององค์พระออกศิริมงคลที่สมควรลงให้มากขึ้น

4. ควรดูแลห้องหลังหล่อพระ

ในการซึ่งที่บะเทหท้องหากว่าหุ่นพระมีภาระมาก็ด้วย หรือมีร่องรั่วจะต้องรีบทำการดูดยาแก้น้ำหนักนี้เรียกว่า ช่างรับรั่ว ในเวลาหน่อยหัวขอช่างรับรั่วนี้จะมีหน้าที่ ดูดฟ้าอู่ดูดช่าง ให้ดีซึ่งตอนเสร็จการงานท่อทอง เสร็จงานนี้แล้วปล่อยห้องที่ไว้ให้เนื้อทองเข็น พระใหญ่จะทิ้งไว้อีก 10 - 20 ชั่วโมง แต่ท่างที่ต้องรีบ 2 - 3 วัน พระขนาดเด็กควรทิ้งไว้ราว 6 - 10 ชั่วโมง แล้วเชิงทุบคินและปอกอกน้ำดีที่ไม่ออก ช่างที่มีหน้าที่ดูดแต่จะทำการเคาะคินจัดแต่งท่าความสะอาด องค์พระ โดยหัวไปตะเข็บที่เป็นร่องครีบ และดูดรอบรั่วที่เป็นรูตัดตะปูที่เรียกว่าห้องกอกและดูด แหลกหัว ฯ จัดแต่งขั้กด่อนก็ดี ใบสมัยในราษฎร์นี้ใช้จะใบขัดเป็นงานละเอียดมาก ขึ้นแรกใช้กระไฟหอยางต่อมาจะใช้กระไฟตะเกียง จนกระทั้งกองกระดาษทรายขนาดและชนิดกระดาษ กระดาษขนาดเล็กแต่ขั้งซักขัดอีก ช่างพวณ์เรียกว่า ช่างขัด ในการถุงตะใบขัดจะต้องมีความชำนาญในการขัดให้ลึกให้ดีนั้นเท่าไหร่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับมือที่กัดตะใบป่องไป แต่ในปัจจุบันช่างตามโรงงานทุกโรงงานจะใช้เครื่องไฟฟ้าขัด และปั๊กขัดเจากันทั้งนั้น ซึ่งดูสวยงามกว่า มีงานมากแต่ไม่ทน เท่านี้อนใช้ขัดด้วยมือ

การทำพะรุงค่ามี 2 วิธี วิธีแรกคือการใช้น้ำยาไป กับกรดดินประศิวน้ำมาดูแล กับน้ำพอกอ่อนแล้วเอาพะรุงลงไปในถังที่ดินนั้น เมื่อเห็นว่าค่าดีแล้วก็นำขัดล้าง แต่งสีให้ค่า เสมอกัน ถ้าหากบางแห่งสีก็ไปเก็บลงออกทำให้เป็นสีเดียวกัน แล้วอาจะเกียงเตาหิน (ตะเกียง น้ำมันก้าน) เอาครัววนวนให้คูเรชแขงเจสนอกัน หากสีไม่เข้ากันก็ใช้เปลงขัด ส่วนวิธีที่สองนั้น ใช้ รัมค่าล้วนน้ำยาไปตัดสารเชื้อมชลไฟฟ์ กับน้ำยาฟอร์ริกคลอไรด์ โดยนำอาจะแตะชิ้นมาใส่ภาชนะแยก ต่างหากกัน และใช้เปลงทาสีอุ่นไปตัดสารเชื้อมชลไฟฟ์ หากท่องค์พระก่อนเมื่อเห็นว่าแห้งดีจึงนำมา ล้างน้ำให้สะอาด รอให้แห้งแล้วจึงใช้น้ำยาฟอร์ริกคลอไรด์ทาท่องค์พระให้ทั่ว ปล่อยให้แห้งดีจึง นำมาล้างน้ำ หากสีไม่เสมอ ก็ทากหันจนถูกด้ำท่ากันดูออกเจาสาวงาม พระแบบรัมค่านี้ก็ถูกสวย เป็นที่นิยมไปอีกแบบหนึ่ง

การทำอีกแบบหนึ่งก็คือ การลงรักปิดทองวิธีการนี้ออกจะยากลำบากด้วยมีขั้น ต่างหากออกไปอีกเรื่องกว่า ช่างลงรักปิดทอง วิธีท่าจะทำภายในเดือนกรกฎาคมของค์พระที่เททองให้ เรียบร้อยเกลี้ยงเรียบแล้วจึงอา rak ที่จัดเตรียมไว้มานด้วยเทานีชว ลักษณะรักเหมือนเป็นชิ้น ๆ นำมา ทากลงบนของค์พระเหมือนปูไว้รอบนั้น เกลี่ยปรับให้เรียบเรียบแล้วหันหัวหันหางของสีแล้วพิงไว้ให้แห้ง 4-5 วัน เมื่อแห้งแล้วขัดด้วยกระดาษทรายผิวที่เรียบๆ ประมาณ 1 เดือน ถ้าขึ้นนานก็ขึ้นดี เมื่อแห้งจะเป็นหิน พอกไข่ม้วน น้ำน้ำรักมาใช้ประท่าให้แห้งทั้งคันทั้งหัวให้แห้ง แล้วทำกระโถนตรอบของค์พระ เอาค้า ชุนน้ำคุณไว้บนกระโถนเพื่อรักษาความชื้นให้เหมาะสม ทั้งไว้หันน่องคืนวันรุ่งขึ้นต้องอาเมื่อتصفรัก ท่องค์พระถูกก่อน หากว่าไม่ดีมือก็แสดงว่าแห้งดีแล้ว สามารถรักน้ำหนทางค่าปิดทองมาปิดได้โดย ช่างที่ปิดทองห้องเครื่องเป็นอย่างดี จะได้ไม่เปลืองทองวิธีปิดนี้ใช้ปูเรชกันแผ่นต่อแผ่น ก็จะมีอายุคงทนกว่าต่อตอกแต่ปิดห้องและคูสวยงามเป็นการเดร็ฟท์ซึ่งรักปิดทอง งานของช่างลงรัก ปิดทองนี้หากทราบจะต้องรู้จักจัดทำหมู่รัก และวิธีการในการลงรักและปิดทองด้วย

จะขออภัยมาอธิบายเกี่ยวกับการจัดทำรักให้พอเข้าใจกัน รักเป็นน้ำยางชนิด หนึ่ง ได้มาจากต้นรักซึ่งมากจากประเทศพม่า หรือมีทางเหนือเช่น เมืองเชียงใหม่ ชื่อขาขันเป็นปืน ลักษณะเหมือนน้ำมันดินแต่เหนียวกว่า คล้ายยางมะตอยนำมาผสมกัน สมุก วิธีทำสมุกคือ เอาใบพอกแห้งที่สะอาดไปเผาไฟ และเอาเขี้ยวของใบตองดังกล่าวนึ่มมาผสม กับน้ำรักทางค์พระ ก่อนที่จะลงรักน้ำใส่ก่อนการปิดทอง

พระพุทธชูปัท戍สามแบบที่กล่าวมานี้ คือ พระขัด พระรัมค่า พระปิดทอง ใน ปัจจุบันมีผู้นิยมรัมค่ากันมากกว่าพระลงรักปิดทอง

เมื่อตกลงพระที่หล่อได้ตามที่ต้องการแล้ว ขั้นสุดท้ายคือการเบิกพระเนตรซึ่งถือว่าเป็นงานสุดท้ายเป็นการเสร็จพิธีการทำพระ

ในการสร้างพระทุกชิ้นจะต้องสร้างร่องแก้ด่างหาก ร่วมทั้งเททองต่างหากด้วย เช่นเดียวกับสร้างพระประธานองค์ใหญ่มากจะสร้างฐานแยกต่างหาก เททองต่างหากเสร็จแล้วนำมาติดต่อกันแต่งกายลัง

เกี่ยวกับฤกษ์ขามในพิธีกรรมของการหล่อพระก็ขึ้นอยู่กับฤกษ์ขามของผู้สร้าง จะนับวันและเวลาในการเททองจึงขึ้นอยู่กับฤกษ์ของผู้ว่างทำ ฤกษ์เททองอาจจะเป็นเช้า สาย บ่าย เช่น หรือค่ำ แต่ถ้าได้ฤกษ์เป็นเวลาตอนเข้าพระกษาจะ吉祥กัน เพราะจะได้มีเวลาพักผ่อนหลังจากเป็นงานใช้กำลัง

พิธีในการเททองส่วนใหญ่จะจัดท่านทางหัวไทรที่สร้างเป็นพระประธาน ผู้สร้างมักจะให้มีการจัดทำพิธี แต่ถ้าไม่ไปทางหัวใจต่างๆ นอกสถานที่ของโรงงานพิธีต่างๆ ก็จะไปทำ ณ สถานที่ที่ไม่ไปเททองนั้น

พิธี 2 แบบ ก็คือแบบรวมค้าทั่ว ๆ ไป และพิธีใหญ่ คือมีพูชาภิเษกด้วย ขณะเททองในพิธีจะมีเครื่องบูชาชาติ ฉัตตระ 4 นิมุน รองเคาน้ำเงิน จัดตั้งเพียงสามไกรในสามมีเครื่องถังเจริญ หัวหมู นายศรี กลัวชน้ำไว้ มะพร้าวอ่อน ขมิ้นชันแมลง ขันน้ำดันขาว น้ำและบุหรี่ นายชุมพบทองจะแต่งกายด้วยชุดขาวทุกคน จัดกันไว้เป็นศูนย์กลางแล้วนิมนต์พระมา 9 รูป สรวดชัยมงคล เมื่อมีพิธีใหญ่คือพิธีทุกฐานกิ่งกอกหรือปูอกเศก ซึ่งโดยมากจะมีในเวลาถ่องคืนจะมีพระสังฆ์มาทำพิธี เครื่องปูอกเศกมีหัวอกกีบมนทุกbaseกิ่งกอกเรียกว่า เพี้ยนชัย เครื่องใช้ในพิธีมีแจกัน 2 คู่ ใช้คอกบัวใส่แจกัน ๆ ละ 4 ดอก มีเชิงเทียน 4 ด้าน ใช้เทียนหนัก 1 นาที รวมเป็น 4 เล่ม กระถางฐาน 4 กระถาง แต่ละกระถางใช้ฐานก้าละ 9 ดอก มีเชิงเทียนสำหรับทำเชิงชันวนอุคอก 1 อัน ทั้งหมดนี้คือ พิธีกรรมในกระบวนการหล่อพระ

การทำหล่อพระขนาดเล็กหรือพระบูชา

การทำหล่อพระขนาดเล็กนี้มีกรรมวิธีคล้ายกับการสร้างพระขนาดใหญ่ แต่จะแตกต่างกันที่ได้จัดน้ำมาเพื่อตอนท้ายของเรื่อง

พระบานาดເຄີຍທີ່ສ້າງມາກຄືອ ປ່າງປະທານທຣ ເຊັ່ນ ພຣະທຸກຫຼູບປ່ານ ກປຣ. ເປັນດັນ
ຈຶ່ງເປັນທີ່ນີ້ມັກໃນປີ້ອຊັ້ນ ແລະກີ່ພຣະປະຈຳວັນຊີ່ໄດ້ເຈີ່ນໄວ້ດອນກໍາເຊົ່ວ່ອງ ສມັຂກ່ອນນີ້ມັກພຣະ
ນັ້ງສາມາຮີ ແລະພຣະປ່າງສະຫຼຸງເປັນພຣະນູ່ຈາ ນີ້ມັກມາກຄືອພຣະບານເຄີຍທີ່ນີ້ແຕ່ 5 ນີ້ ແລະ 9 ນີ້ ຂນາດ
7 ນີ້ ນັ້ນຊັ້ນໄວ້ກ່ອຍຈະນີ້ມັກ ອ່ອງໄວ້ກີ່ພຣະນູ່ຈາບານເຄີຍທີ່ອາເມີນາຄົ້ນແຕ່ 3 ນີ້ ຂນອົງບານາດ
20 ນີ້ ກີ່ໄວ້ ທັງນີ້ເປັນອຸ່ກັນໄວ້ທຸກໆນູ່ຈາ ແລະດອກນີ້ດ້ວຍ

ในการสร้างพระเด็กให้เป็นรูปคัวดินแทนไขวแต่ทำกันน้อย ส่วนใหญ่เป็นด้วงหัวทึ่งแล้วนำงานมาพิมพ์ เมื่อถูกดัดแปลงแล้วจะง่ายต่อการพิมพ์มากใช้ทำกันต่อไปไม่ต้องเสียเวลาในการปั้นรูปอีกบ่อยๆ แบบที่ทำคือตั้งแต่ขนาดหน้าตัก 8 นิ้ว ถึง 20 นิ้ว โดยจะใช้หินเป็นพิมพ์ไว้

ช่างตามสั่งจะนำมาขัดเกลาก่อนแล้วจึงนำไปติดตั้ง โดยใช้ผ้าพันเป็นชั้นขนาดหนาพอจะป้องกัน
สนับสนุนไว้ก่อนแล้วจึงนำมือจับหัวตีกันน่ออ ขณะลงบนแผ่นสังกะสีที่พิงพาดไว้รับน้ำทราย พอ
ความร้อนถึงมือก็รู้ว่าน้ำได้นึมน้ำซึ่งขัดดกแต่จะรอขี้แมลงและไช้ผึ้งอุดรูแมลง ตัดครึบและตะเข็บข้าง
ท่าให้เรียบร้อยเป็นการเสร็จเรื่องยกแต่งซึ่งแบบหนานฯ

ขันด่อนมาศือ นำส่วนต่าง ๆ มาเพื่อเติมให้ครบองค์ เช่น ส่วนที่ทำพินปีไม่ได้ ต้องพากห้อศอก เท้า ข้อมือ ฐานและถึงอกแต่งอื่น ๆ เช่น ร่มมี มีดพระศัก และพวงกุญแจต่าง ๆ ที่ติดตามฐานเรื่องลักษณะของฐานน้ำจะได้อธิบายให้ทราบในตอนต่อไป เมื่อตกแต่งจนเรียบร้อยแล้วเป็นอันว่าหมุดงานนี้เสร็จ และถ้าใช้คินเจ็บชี้เป็นคินแพนนิชวนทรัษ แต่ค่อนช่างร่วนชัดกระหึ้ง

ให้เต็มข้างในใช้เหล็กเป็นแผ่นเสียงถึงเพิร์ช (ด้านใน) เสร็จแล้วติดชานวนที่ทำเป็นทางเดินของน้ำท่อนวัวเททอง เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้วเริ่มนลจงชี้วัวแล้วเข้าคิน โดยวิธีการเช่นเดียวกับการทำพระองค์ใหญ่ คือลงคินอ่อนคินแก่ แล้วจึงควบคัดครึ่งรอบองค์พระ ให้แน่นลักษณะแบบตาข่ายจากนั้นก็ติดกระบวนการและติดปืนปากขอกรุ่งเป็นทางสำหรับเททอง

การสร้างพระเล็กนั้นนิยมทำจำนวนมาก จะนั้นจึงมักทำพร้อม ๆ กัน โดยบ้านชาวเรียงใช้ห่อเหล็กเป็นตะแกรงทำร้านวางห่อเหล็กเป็นแนว แล้วใช้อิฐส่องทำเป็นตามผาลักษณะ การทำตามผาลักษณะกับแนวทางท่าหุ่นพระใหญ่พิเศษกันที่ทำตามพระเล็กเป็นร่างเพื่อเอาพระวงเรียงกันที่ละหลาด ๆ องค์สำหรับเตรียมเททองพร้อม ๆ กันไม่เป็นการเสียเวลา เดือนนั้น ๆ 甲状หุ่นขนาด 9 นิ้ว ได้ราว 30 องค์ หากเป็นพระขนาด 5 นิ้ว จะวงเรียงได้ประมาณ 100 องค์ การหน้าหุ่นก็มีกรรมวิธีเช่นเดียวกับการทำพระใหญ่ทั้งสิ้น

เครื่องมือและสิ่งของที่ใช้ทำพระในปัจจุบันเกือบหมดไป ไปหลายแบบพอสรุปได้ คือ ไม่มีไครประกอบอาชีพ ทำเป็นส่วนพระ ใช้เบัวนาบประทุมหรือมันเนียนแทนเครื่องสูบลมแท่งก่ออัน เป็นกล่องไม้สีเทาดียมนั้น ปัจจุบันเปลี่ยนมาใช้เครื่องสูบลมไฟฟ้าอีกอย่างคือวิชาช่างคหบดีซึ่งมีช ปัจจุบันเลิกทำกันแล้วหันมา尼ยมใช้เครื่องไฟฟ้าซึ่งๆ กัน หรือปิดเจาแทน

ที่คล้ายมนต์นี้คือ การหล่อพระพุทธรูปแบบใบราษฎร์ ซึ่งทุกโรงงานทำพระจะมีวิธี การสร้างเหมือนกันทุกแห่ง จึงเป็นการคิที่จะเขียนไว้ให้ทราบทั่วถึงกันบ้าง

การสร้างพระ ชาวบ้านมีไม่ได้กันนึงคิดสร้างแบบทำขึ้นเอง ส่วนใหญ่ทำตามรูปร่าง คั่งเดิม เช่น แบบสมัยกรุงสุโขทัย แบบสมัยเชียงแสน แบบสมัยกรุงศรีอยุธยา แบบสมัยอยุธยา และ พระพุทธชินราช ฯลฯ สัดส่วนที่คำนึงถึงจะคงอิฐถือของเดิมเป็นหลัก จะขอเชิญดูสัก ๆ พอก เป็นสังเขปดังนี้

แบบสมัยกรุงสุโขทัย มีลักษณะสวยงามมาก หน้ารูปไข่ มีรอยขีดอ่อนชือยกลาย ผู้หนึ่ง มองคุณเรื่องงานไปทั้งองค์คุ้มเมินอิบตัวงามมาก บ่งบอกถึงคิดປัชชันสูง ตามประวัติศาสตร์ กล่าวว่าเป็นพระขาวเมืองสุโขทัยมีความอุดมดีกินดี มีความสุข ศิลปะที่แสดงออกมาก็เป็นดังที่เห็นกัน เช่นพระพุทธรูปในสมัยนั้น

แบบสมัยเชียงแสน มีลักษณะเป็นผู้ชายเพิ่มด้วย อกกว้าง มีกล้าม ลักษณะกลม แสดงถึงความบึกบึน กระหายน้ำ

แบบสมัยอุ่งทอง มีลักษณะขรุป่ามีอนาคตกรรมคามาก แสดงถึงความรู้สึกของคนให้เห็นชัด หน้าดู ส่วนใหญ่เป็นพระนั่ง

แบบสมัยกรุงศรีอยุธยา ไม่ค่อยสวยงามนัก อายเป็นพระประภากษณในสมัยนั้นไม่ค่อยมีจิตใจที่จะทำอะไรกันนัก เนื่องจากมีสังคมภิกขึ้นบ่อยๆ ครั้ง และช่างมีน้อย

พระพุทธชินราช เป็นพระทุกประป้องค์เดียวมีลักษณะสวยงามที่สุด ตรัมมันต์ ปถายสมัยกรุงศรีฯ ให้ทั้ง ลักษณะพระพักตร์เป็นแบบสมัยกรุงศรีฯ ให้กับเชียงແຫ

แบบสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นพระที่สวยงามไปมากแบบหนึ่งที่มีนาฏหาดุได้ที่วัดสุทัศน์ มีปางต่างๆ กันร้าว 40 ปาง

คนโบราณได้ทำพระ ให้มีคล้องกันให้ได้สักส่วน เช่น หน้าเดียวกันเท่าไหร่ สมควรจะมีศิริให้ดูแลให้ดี อกกว้างขนาดไหน เท่านั้นที่เป็นดี แต่ส่วนที่เก็บมาแล้วก็ต้องไปจากลักษณะของมนุษย์ เช่น ใบมุขตอน เกตุหรือรสมีท่อญี่ปุ่นศิริ แล้วพระชินมีอีกหัวกินหัวข้างมาก ก็พระผู้ที่มีจดประสงค์เพื่อที่จะให่องค์พระทุกประปฐนตกลงมาไว้ในรากนุษยธรรมค่า จะนั่นการที่คือว่าดีเด่นจะ พระแบบสมัยอุ่งทองมีลักษณะเหมือนนายมากที่สุดนั้นคือ การสร้างไม่ได้เพิ่มเติมอะไรให้เปลี่ยนพิเศษมากนักนั่นเอง

ในการบูชาพระทุกนั้นที่มีพระกัน 3 แบบ ซึ่งอีกันว่าเป็นไซคเป็นสาม เช่น แบบสมัย อุ่งทอง หน้าดูซึ่งมีความร่าเริง มีอุ่นหัวอุ่นน้ำ แบบ 2 คือ แบบสมัยกรุงศรีฯ ให้ทั้ง หมายถึง ทำให้สุขในสุจฉะไว้ท่านองนั้น ส่วนแบบที่ 3 คือ แบบสมัยเชียงแสน หมายถึง ร่าเริงมีเงินหมื่น เป็นแบบนี้

อนึ่ง ในปัจจุบันพระทุกประปฐน 3 แบบ ซึ่งเป็นพระปางประทานพรกับพระพุทธชินราชซึ่งมีลักษณะสวยงามและมีชื่อเรื่องแยกกันคุณจะเป็นที่นิยมกันมาก

พระสำหรับบุชาตามบ้านมีผู้นิยมสร้างกันเป็นพระประจำวันก็มีมาก พระที่จัดไว้เป็นพระประจำวัน คือ วันอาทิตย์ ปางถวาย恩คร วันจันทร์ ปางห้ามญาติ วันอังคาร ปางพระนอนไสยาสน์ วันพุธ ปางพระอุ่นนาตร วันพฤหัสบดี ปางพระนั่งสมาธิ วันศุกร์ ปางพระเขินรำพึง วันเสาร์ ปางพระนาคปรก

ลักษณะของฐานพระวีนตามแบบ เผ่าแนบสี่เหลี่ยมและแนบมีลายบัวที่ฐาน แนบของบัว มี 2 แบบ คือ บัวคว่ำและบัวหงาย แบบที่สองเป็นแนบบัวชั้นเดียว ส่วนลักษณะของฐานร่างบัวชั้นแยกแยกออกไปอีก เช่นมีลักษณะแบบใบปี๊เหล็ก (เมื่อน Cain ใบเหล็ก) ในมะตูม (ในแหลม เหมือนในมะตูม) และขาวคลาด (มีรูป朵 朵 คล้ายขาวคลาด)

พระที่จะใช้ฐานแบบใด ใช้บัวอย่างไรขึ้นอยู่กับความสวยงามตามแบบของพระ และผู้สร้างท่า เช่น พระพุทธชูป ภปร. จะใช้บัวแบบใบมะตูม พระพุทธชูปแบบสมัยกรุงสุโขทัย ก็จะใช้ฐานบัวใบปี๊เหล็ก แบบสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ บัวเป็นแนบขาวคลาด พระแบบสมัยอุท่อง และพระแบบสมัยกรุงศรีอยุธยาฐานมักจะไม่มีลวดลายอย่างไร แบบล้มยี้ชิงแสน บัวแบบขาวคลาด และแบบบัวชั้นเดียว ส่วนใหญ่แล้วพระเขินจะใช้ฐานบัวชั้นเดียวกัน แต่พระพุทธชินราชฐานเป็นฐานสิงห์มีบัว 2 ชั้น คือบัวคว่ำและบัวหงาย

แม้ว่าการหล่อทำพระพุทธชูปจะมีมานานับตั้งแต่ สมัยกรุงสุโขทัยปัจจุบันนี้ก็ตาม ประเพณีวันปีชีวะการหล่อเพียงบางอย่างที่เปลี่ยนไป ทำให้วิธีการที่สำคัญในการหล่อพระของชาวพุทธ นี้ได้หายหน้าหรือเปลี่ยนแปลงเลย គานักวานนี้ทางวิชาการก็มีได้ช่วยให้มีวิธีใหม่เกิดขึ้น ซึ่งใช้ให้เห็นว่าบรรพบุรุษของเรามีความสามารถออกแบบอย่างสูงส่ง....."

สรุป ประเทศไทยมีการหล่อพระพุทธชูป มาตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 1200 เป็นต้นมา ก่อให้เกิดพระพุทธชูปศิลปะสมัยทรายศิลป์ สมัยลพบุรี สมัยอุท่อง สมัยเชียงแสน สมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งพระพุทธชูปแต่ละสมัยจะมีพระพุทธศิลป์ แตกต่างกันด้วยลักษณะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะบุคคล การหล่อพระพุทธชูปในประเทศไทยใช้ช่างที่มีฝีมือ และใช้เทคโนโลยีที่มีความทันสมัยในการสร้าง แม้ว่าการสร้างพระพุทธชูปจะมีการสร้างต่อเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบันนับเป็นเวลาได้ประมาณ 1300 ปีแล้วก็ตาม แต่การสร้างพระพุทธชูปทุกๆ หลัก ก็จะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในเรื่องการใช้วัสดุในการสร้างพระพุทธชูปเป็นตามทุกสมัย

5. การสร้างพระพุทธชินราช

การสร้างพระพุทธชินราชนี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อ้างใน สุนทร ชามพูนท, 2513 : 16-25) ได้ทรงพระราชนิพันธ์ เรื่องการสร้างพระพุทธชินราชไว้ใน เรื่อง พระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์ และพระศรีศาสดา โดยได้กล่าวถึงการสร้างเมืองพิษณุโลก การสร้างพระพุทธชินสีห์ และพระศรีศาสดา จากพระราชพงคาวด้วยเมืองหนึ่ง และได้กล่าวถึงการที่พระมหาภัตtriyi ในอดีตทรงมีความคุ้นเคยรักษา เสื่อมใสในพระพุทธชินราช ดังนี้

“..... ศุภมัตคุณหทัยกราชล่วงແລ້ວ 2409 ພັດທະນາສັງລົງຈະຮະ ຈຸດຕັກຈາກ 1228 ປີບາດ ອຸງອຸກ ດັນນີເວື່ອງພຣະຊິນຣາຊ ພຣະຊິນສීහි ພຣະສ්විසාස්ථ ພຸກຮປ່ງມາຄູ່ຮ້າມພຣະອົງກົງ
ຕໍາຮອງຢູ່ໃນວັດມາຫາຕຸມມືອງພິບພຸໂຄກນີ້ ໄດ້ມີຄໍາໂນຣາພເລຳແລະເບີ່ນຮ່າມນາບສົບຖານາໃນຮາຊ
ພັງຄວາມເມືອງໜີ້ວ່າ ພຣະເຈົ້າສ්වරົມໄຫວປຶກເຂັ້ມແໜ່າພັນດີນມີອຸ່ນເຫຼັກແສນ ໄດ້ຮຽນຮ້າງໄວ້ມີ
ຄວາມວ່າດີມມືອງເຊີ່ງແສນແທກ່ອນຈຸດຕັກຈາກ 400 ຖຸກສະການກາທົວໄດ້ 1581 ຈົ່າໄປເປັນມືອງໄຫຍ່
ມີເຈົ້າຍຄຣອນຄຣອນສົບມາຫາຊັ້ນເຈົ້າພັນດີນ ແຕ່ມີອ່ານາງນຸດແໜໄປໃນມືອງລາວຕ່າງໆ ຈົ່າສັນ
ເໜືອແຕກນີ້ອໍານານາມາເຊີ່ງເບົດແຄນສາຍນີ້ພໍາເຫົນເອົາ ວິຊາພັນດີນມືອງເຊີ່ງແສນພຣະອາກົ່າທັນທຽງ
ພຣະນາວ່າພຣະເຈົ້າສ්වරົມໄຫວປຶກ ເທົ່ານີ້ໄດ້ກ່ຽວກ່ຽວກັບພຣະຄົມກົງໃນພຣະຫຼາຍຫາສານາ ຄື
ພຣະວິນຍ ພຣະສຸດວ ພຣະປ່ວມຕົ້ມາກແລະໄດ້ັ້ນການພຣະພຸກສາສານາໃຫ້ຮູ່ງເຮືອງຈາງວິຫຼາມາກໃນມືອງ
ເຊີ່ງແສນນີ້ ທ່ານເຫັນໄດ້ພຣະຫາວ່າມີພຣະນາວ່າພຣະນາງປະຖຸມຫົວໆ ເປັນຮາຊີຄາຂອງສົມເຕົ້ຈ
ພຣະເຈົ້າກຽງແບ່ງພຣະອົງກົງນີ້ ໃນວັດທີ່ພຣະເຈົ້ານາງຮ້ວນຮາຊຄຣອນມືອງຄຣີສ້ານາລັບ ຄື ມືອງ
ຄວາມໄລກໃນເວລານີ້ເປັນພຣະເສີ ທ່ານນີ້ມີພຣະຫານຸດສອງພຣະອົງ ກ່ຽວພຣະນາມເຫົາຫຼັດ
ສາກວ່ານີ້ ເສົາໄກສົງຫາຫົ່ານີ້ ຄວັນພຣະກຸມກາຮັກທັງສອງພຣະອົງທ່າງເຈົ້າສົງແຜນທີ່
ໃຫ້ຈຳນັກຮ້ອງນາຍຫົ່ານີ້ ຈ່າການຢູ່ ນາຍຫົ່ານີ້ເປັນບຸນນາງຂອງທ່ານຄຸມພວກນ່ວ່າໄພ່ ແລະສົ່ງຂອງ
ນຣາຖຸກເກີຍີນເປັນອັນນາກເປັນເສີນນີ້ຈີ່ ໄປປານໃຫ້ພາກັນໄປເຫັນຫາດີນທີ່ໃນປ່າຍເບົດແຄນຂອງທ່ານ
ທີ່ໄກດ້ຕ່ອກັນເບົດແຄນເກັ່ນດີນສາຍນີ້ ຂຶ່ງນີ້ມືອງດົນຂອງພຣະນາງປະຖຸມຫົວໆອັຄຣມເສີ ເວລານີ້
ຍັງຄົດຫຼັງຢູ່ໃນກາງໄມ້ຕົວຕະນິທ ຄວະຄົດສ້າງມືອງໄວ້ໄກສັແໜ່າພັນດີນສາຍ ເພື່ອທີ່ຈະໄດ້ເປັນທີ່ອູ່
ພຣະວິນຍຫຼາຍສອງພຣະອົງ ຂຶ່ງນີ້ເຊື້ອສາຍີ່ພໍາຍພຣະມາດນີ້ເປັນຫາວສາຍ ຖ້າໂດຍວ່າກາຄານາໄປ
ເມືອງຫົ່ານີ້ ຜູ້ກຣອງແພັນດີນີ້ພໍາຍສາຍຈະເສີ່ຫາງໄມ້ຕົວ ຈະສ່ວງເຫັນມາປ່ຽນອານາໄນເບົດແຄນທີ່ເປັນຂອງ
ຈົ່າແກ່ມືອງເຊີ່ງແສນ ກີ່ຈະໄດ້ເປັນທີ່ນີ້ປຶ້ມແລະກຳໝາງມັນຄັນຂ້າສີກສັດຮູ້ກໍາເບົດແຄນຂອງມືອງ
ເຊີ່ງແສນສົບໄປ ຈົ່າກົງຮ້ອງ ຈ່າການບູ້ອັກບໍ່ໄວ້ໄພ່ ຄຣານດວຍບັງຄົມດາຈາກມືອງເຊີ່ງແສນທີ່ຂວາມ
ດິຈິປ່າຍເບົດແຄນມືອງຫົ່ານີ້ມືອງເຊີ່ງແສນຂ້າງທີ່ສະວັນອອກເຈິ່ງໄດ້ ເຫັນເບົດແຄນຂຶ່ງຫົ່ານີ້ມືອງ
ເຊີ່ງແສນ ໂອນອ້ອມລົງນາຫັງແມ່ນໜ້າຕະວັນອອກ ນ້ຳໄຫລລມມາຮວມປ່າກນ້າໂພໃນແຄນສາຍ ເຫັນຄວ່າ

ว่าจะต้องสร้างเมืองให้ใหญ่ไว้ในส้าน้ำตัวบันออกนั้น กันชาวยุคใหม่ที่ตั้งกุญชรเมืองสุโขทัย แต่เมืองศรีสัชนาลัยสวรรค์โลกไกส์ศิริชัยข้างตะวันตก จึงเลือกที่ด้านลับน้ำพราหมณ์ ซึ่งตั้งอยู่สองข้างฝั่งแม่น้ำเป็นทิศตะวันตกแต่เขามองแคลงลงมา เห็นว่าที่บ้านพราหมณ์ควรจะสร้างเป็นเมืองชั้นໄได้ จึงคิดจะสร้างเมืองจะให้ทำกำแพงสองฝั่งน้ำ แต่จะให้มีป้อมดังฝั่งแม่น้ำตรงกันสองฝั่งฝากเมืองนั้น จ้านกร่อง จ่าการบุญไศคิดการจะแผนที่ และมีหนังสือไปกราบบุญขอความอนุญาตที่แขวงอินธนูน แตะเหตุผลให้สมเด็จพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกทราบความสมเด็จพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกทรงเห็นชอบด้วย จึงจะเกณฑ์ไทรทอกในเมืองเชียงแสนและเมืองชั้นเป็นอันมาก สมควรพอเป็นกำลังจะมาสร้างเป็นเมืองให้ใหญ่ให้รื้ว ๆ ได้แล้ว ให้คุณเตบีชอาหารและสิ่งของแต่เครื่องใช้ที่จะใช้ในการให้ยกตามจ้านกร่อง จ่าการบุญมาถึงตำบลที่จ่าทั้งสองนั้นถือกไว้แล้วท่าการขัดสร้างเมืองตามแผนซึ่งจะการไว้นั้นได้ขึ้นการในเวลาช้าร้อน ๖ เดือน ๓ ปีน ค่าปืนถูกเมืองหก ฤดูกาลกราช ๓๑๕ พระพุทธศาสนาถูกต่อสู้ถึง ๑๔๙๖ เวลาเพี้ยนเวลาชาติเมืองนั้น มีการทำไปแล้วครึ่ง จ่าการบุญนายด้านนายกองก็มีในราชงานไปกราบบุญแก่พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎก ให้ทราบเมือง ๆ จนการกำแพงและป้อมสองฝั่งน้ำขวนจะสำเร็จ มีอ่าวเป็นหนึ่งกันเข็มดีอนเพล่แกรกเริ่มการนั้นมา จึงพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกเสด็จขอกพุทธไชยวัฒนารามอุตรดิตถ์ และพระราชนูตรทั้งสองพระองค์ที่อยู่ท้องพระเนตรเมืองสร้างใหม่ ครั้นแต่คิมมาหอคหราตนครเห็นก็ชอบพอดีที่ให้สร้างที่ประทับให้ใหญ่ลงประทับเสด็จอยู่ในที่นั้นนานวัน แต่จังหวะสั่งให้ตั้งการราษฎร์กอบก้าวและชักดิการแก่เมืองสร้างใหม่ แล้วทรงปลดผู้คนมาเข้าพระเมืองว่าจะขนาดนานานามเป็นพระนครข้าจะฯ ไรศ จึงรีบอพราหมณ์ผู้รู้วิชากราบบุญขอตั้งให้ต่อ วันเดียวพระราษฎร์ตั้นนิมนต์ให้เป็นอิษามหาพิมพุ พระราชนั้นขอนหาราษฎร์นานามพระนครว่าเมืองพระพิมพุโดยก็ติด จึงมีรับสั่งว่า เมืองนี้จังจะก่อแพงเป็นเมืองเดิร์วัชร์แยกอยู่สองฝั่งฝากแม่น้ำคูเมืองเป็นเมืองฝั่ง แม่น้ำเป็นถูกคั้นเหมือนกำแพงกันอยู่กาง อนนี้เดินจะสร้างก็ให้ทรงพระราษฎร์ตั้ริว่าจะพระราษฎร์ให้พระราชนูตรทั้งสองพระองค์เสด็จอยู่ควรให้นามเป็นสองเมือง แล้วจังพระราษฎร์ตั้นนิมนต์ให้ตั้งชื่อพราหมณ์ กรานทูลนั้นเป็นนามเมืองที่จะตะวันออกกว่าเมืองพิมพุโดยกตติ์ เมื่อถูกตั้งนิมนต์ขึ้นจากกวนหนอนน้ำมะได้น้ำแต่พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกเสด็จประทับอยู่ที่นั้นนานวันซังไม่คิดเสด็จกลับพระนครเชิงแสนนั้น ตัวพระราษฎร์ประสังค์จะทรงปันพิญพระราชนูตร ทำบุปผาจังพระพุทธศาสนา และไว้พระเกียรติบดีพระนามปรากฏอยู่ในภาคหน้า ด้วยการสร้างเจดีย์สถานซึ่งเป็นอิฐรัตน์สูงลักษณะล่างห้าด้านเสื่อมได้จะทรงสร้างวัดมหาธาตุภายในเมืองฟั่งตะวันออก มีพระปรางค์มหาธาตุตั้งกลาง มีพระวิหารพิพ ๔ กิต มีพระระเบียงสองชั้น แล้วขัตการสั่งให้ปืนหุ่นพระทุหูปสานพระองค์ เพื่อจะดังเป็นพระประธานในพระวิหาร

ครั้นนั้นพระเจ้าศรีธรรมไตรปัจ្ឧก มีพระราชาสันให้ไปทูลเชิญถวายสมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม ณ เมืองศรีสัชนาลัยสวรรค์โลก ซึ่งเป็นเมืองเดิมของพระราหเทวี ขอช่างพระมหาณ์มาช่วยเป็นหุ่นพระพุทธรูป เพราเวลานั้นมีคนเล่าลือสารเสริญช่างเมืองศรีสัชนาลัยสวรรค์โลก ว่าทำพระพุทธรูปได้งาม ๆ ดี ๆ ก็เมืองสร้างใหม่นี้อู่ไม่ไกลนักแต่เมืองศรีสัชนาลัยสวรรค์โลก พระเจ้าศรีธรรมไตรปัจ្ឧกทรงพระวิตอกว่า ถ้าจะทำพระพุทธรูปขึ้นแต่โดยลำพังคงมีอีกชาวเชียงแสณกลัวเกลือจะไม่งามดีสู้พระพุทธรูปเมืองสวรรค์โลกไม่ได้ จึงให้ไปขอช่างเมืองศรีสัชนาลัยสวรรค์โลกมาช่วยทำด้วย สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามเมืองสวรรค์โลก จึงโปรดให้ช่างพระมหาณ์เมื่อวันที่ดี 5 นาย มีชื่อจดหมายไว้ในหนังสือโนราษ นาอินทร์ 1 นาพรหม 1 นาพินหย 1 นาราชสังข์ 1 นาราชฤกศ 1 ช่างพระมหาณ์ 5 นายมาพร้อมกับทุกดึงเมืองสร้างใหม่แล้ว พระเจ้าศรีธรรมไตรปัจ្ឧกให้ช่างเมืองสวรรค์โลกสมทบกับช่างชาวเชียงแสณ แต่ชาวเมืองหรรภุญชัยช่วยกันทำหุ่น พระพุทธรูปสามองค์ซึ่งทรงเครื่องสัญฐานคล้ายกัน แต่ประมณนั้นเป็นสามขนาดคือพระองค์หนึ่งตั้งพระนามเริ่มว่าพระพุทธชินราช หน้าตัก 5 ศอกคืบ 5 นิ้วมีเศษอีกพระองค์ 1 เริ่มพระนาม ไว้ว่าพระพุทธชินสีห์ หน้าตัก 5 ศอกคืบ 4 นิ้ว อีกพระองค์ 1 เริ่มพระนาม ไว้ว่าพระศรีศาสดาหน้าตัก 4 ศอกคืบ 6 นิ้ว มีสัญญาณอาการคล้ายกัน อายุพระพุทธรูปเชียงแสณ ไม่อาจย่าง พระพุทธรูปไม่มีเมืองศรีสัชนาลัย สวรรค์โลก และเมืองสุโขทัยที่หัวน้ำสันยาวไม่เสมอ กันอย่างเมืองศรีสัชนาลัย สวรรค์โลก ตุ่นหัวบ้าน ช่างทั้งปวงและคนดูเป็นอันมากเห็นพร้อมกันว่าพระพุทธรูปสามพระองค์ นั่งงามดีหาที่จะเสมอได้ แล้วจึงให้เข้าดินอ่อนดินแก่ชนวนหรือหัวรดปลอกให้แน่นหน้าพร้อมมูลบริบูรณ์แล้ว จึงให้ร่วบรวมจัดซื้อห้องค้ำสัมฤทธิ์ช่างดีได้มาเป็นอันมากหลายห้อง แล้ว ครั้นทุ่นเป็นพิมพ์พระพุทธรูปสามพระองค์ที่เข้าดินแล้วเริ่งแล้ว กำหนดลงคลุกน้ำจะได้เทหอง ณ วัน 5 เดือน 4 ปี 15 ค่ำ ปีเตาะแต้ พุทธศักราช 317 ปี สมเด็จพระเจ้าศรีธรรมไตรปัจ្ឧก จึงดำเนินสั่งให้อารามนาխบุนพระภิกษุทางที่ทอยู่ในดินที่มีโภบอนคอบไกล์ตีียงเมืองนั้น หั้งฝ้าห้องตามความว่าสี แลดรูจูราดี นิหารอุบາพีและพระคริมนันท์ วัดเขามอมแคลงเป็นประชาน และให้สวดพระประพิทักษ์มนต์หมายมงคลทำสังกิริยาธิฐานอารามนาหนองค่าให้ช่วยในการนั้น และให้ชีพ่อพระมหาณ์ทำการมงคลพิธี ตามพระมหาณ์ศาสตร์ด้วยช่วยในการพระราชประஸงค์ แล้วจึงเททองหล่อพระพุทธรูปสามพระองค์ด้วยเนื้อหองสัมฤทธิ์ในรากไม้ ครั้นเทหองเต็มแล้วพิมพ์เย็น แกะพิมพ์ออก รูปพระชินสีห์ พระศรีศาสดาสองพระองค์นั่นบูรณะดี มีน้ำหองแล่นคลอดเสมอถัน เป็นการสำเร็จ แต่รูปพระชินราชเข้านั้นไม่ลงบูรณะ ช่างได้ทำหุ่นรูปใหม่แล้วหล่ออีกอีก สามครั้งก็มิได้สำเร็จเป็นพระองค์ สมเด็จพระเจ้าศรีธรรมไตรปัจ្ឧกโทมนัสันก์ แล้วทรงดึงสังกิริยาธิฐานอังบุญบารมี แล้วรับสั่งให้นางประทุมเทวีตั้งสังกิริยาธิฐานด้วย ครั้นนั้นมีปะขาวคนหนึ่งเข้ามาช่วยปืนหุ่นทำการเชิงแรง ปะขาวคนนั้นเป็นใช้ใบไม้ผุด ไครตามซื้อตานล้านก์ไม่

บอกไม่มีครุภัณฑ์ ช่วยทำการทั้งกางวันกลางคืนไม่มีเวลาพัก ครั้นรุ่ปหุ่นงามศิลป์เรืองเข้าดินพิมพ์ แห่งแม่สัว กำหนดคงดอยขี้จะได้เททอง ณ วัน 5 เดือน 6 ปีนี้ 8 ค่ำ ปีนະเสิง นาพศกธุลศิกราช 319 ทุทธาสนกากลล่วงแล้ว 1500 นาทีนอญชี้เข็คบัน จึงดำเนินสั่งให้อารามนาขุนบุรพะกิกุลสูงนี้ แกะชิ้พ่อพระนามผู้ทำการลงคลพิธีเหมือนครั้งก่อน แล้วเททองที่ศิมบิรุษน์ ปะขาวที่มาช่วยทำ นั้นก็เดินออกจากที่นั้นไป แล้วออกจากประดุเมืองช้างทิพเนื้อหาไปที่ ต้นดอนนี้งบ้านนั้นได้ ซึ่งว่าน้านตามปะขาวนายนทุกวันนี้ พระเจ้าคริธรรม ไดรปีกุกเมื่อต่อขัมพ์ระหว่างรุปปอโภกใน บริบูรณ์งามดี จึงมีรับสั่งให้ช่างการไปตามสืบหาดูปะขาวนั้น จะมาพระราชทานรางวัลก็ไม่ ได้ด้วยเดช พระเจ้าคริธรรม ไดรปีกุกให้ช่างแต่งตัวระหว่างรุปไปให้เกลี้ยงสนิทดี ที่ทวายหนึ่กิให้ดูอน ออกเสียงเป็นขันเป็นทวายทองใช้แทนที่ แล้วขัดศิรัชกเจาสนิมอช่างเครื่องสัมฤทธิ์ที่เกลี้ยงเกลาดี แล้วเชิญเข้าประดิษฐานไว้ในสถานทั้งสาม ต่อพระทุกกริมนราชาอญชั้นวิหารใหญ่ ดูดานทิศ ตะวันตกพระมหาธาตุพันพระพักตร์ต่อแม่น้ำ พระทุกกริมนสีฟ้าอัญชิพเนื้อ พระคริศาสดาอัญชิพได้ พระวิหารหลวงใหญ่ทิพะวันออก เป็นที่บรรณนัมสักการ ที่ดูดานมหกกริมนราชาตุดีและเป็น ที่ขุนบุรพะสูงนี้ เมื่อท่อพระทุกกริมนสีฟ้าและพระคริศาสดาอญชิพนั้นทางสัมฤทธิ์ซึ่งเป็นชนวน และชาม สมเด็จพระเจ้าคริธรรม ไดรปีกุกนั้นให้ร่วมรวมนาหดอนหล่อ ในองค์พระ ทุกกริมนราชาซึ่งหล่อครั้งหลัง แต่ทองสัมฤทธิ์ซึ่งเป็นชนวน และชามในองค์พระทุกกริมนราชาที่นั้น สมเด็จพระเจ้าคริธรรม ไดรปีกุกค่ารักสั่ง ให้ช่างนั่นหุ่นพระทุกหุ่นนี้ได้ก่อตั้งและเอารองที่ เหตือจากพระทุกกริมนราชาอญชิพ เวิยกามพระเหลือ ชนวนและชามของพระเหตือนั้น ก็หล่อเป็น รูปสาวกของพระเหตือที่สององค์ ครั้นเสร็จแล้วสถานที่นั้นพระทุกหุ่นรุปสามพระองค์อยู่ตรง หน้าพระวิหารพระทุกกริมนราษานั้นให้ก่อเป็นชุกกะซีกังหุกหุ่นทางท้อง แต่เดาอุมหุ่นทั้งปวง นั้น แล้วเอามุกดินอันน้ำนมถมกับดินพิมพ์ที่ดูดอย่างหราพระทุกหุ่นรุปสามพระองค์อมเป็นชุกกะซี รุ่งสูมหอก แล้วให้ปูรุกศันพระมหาไภริสามตัน สำแดงเป็นพระมหาไภริสถานของ พระทุกกริมนราชา พระทุกกริมนสีฟ้า พระคริศาสดา สามพระองค์เรียกนามว่าไภริสามสี แล้วจึงให้ สร้างปฐมานะสถานวิหารนี้อุปในระหว่างดันมหาไภริ หันหน้าต่อทิศดูดูรูดแล้วเชิญพระเหตือกับ สาวกสององค์มาร์ยาไว้ในที่นั้น แสดงเป็นที่สำคัญว่าเป็นที่ห่อพระทุกหุ่นรุปทั้งสามพระองค์ที่เมือง หน้าแผ่นนั้น ตามเดิมพระเจ้าคริธรรม ไดรปีกุกจึงดำเนินสั่งให้สร้างพระราชวังอยู่ฝั่งตะวันตก เห็นอีก พระหน้าวัดมหาธาตุน้อยหนึ่ง

ครั้นการพระอรามและพระราชวังพระนครเสร็จแล้ว ให้มีการสมโภชเชิดวัน กาหยหลังจังทรงตั้งจันกรอง ข่าการบุญ ให้เป็นที่เสนาณศิมชุมนุมอัน กเพื่อจะให้เป็นศูรักษณ์เมือง พิษณุโลก ไอชนบุรีทั้งสองฝ่าย แล้วทรงพระราชนารีศิลป์เมืองนั้นไว้เป็นพระนครที่ประทับ ส่าหรับส่าราษฎรพระราชนฤทธิ์ให้กับแผ่นดินสยาม ซึ่งเป็นเมืองเดิมของราชอาณาจักรและจะให้เป็นที่

สำหรับกำกับรักษาไม่ให้ชาวสยามที่เป็นใหญ่ในอนาคต จะถ่วงความเกิน溢เข้ามายังเขตแดนของพระองค์ที่ล่อแหลมตามลงมาอยู่ที่นี่ จึงจัดการให้มั่นคงเป็นดั่งพระนคร พระองค์เสด็จประทับสำราญพระราชทุทข้อซึ่งในที่นั้นนานถึง 7 ปีเศษบ้านเมืองมีศูนย์อยู่แห่นหนานบริบูรณ์ แล้วจึงเสด็จกลับขึ้นพระนครเชิญเสณทรัพพระค่าริว่า เมืองพิษณุโลกจะให้พระราโชรส เสด็จไปอยู่ดั่งที่พระราชนำริวแต่เดิมก็เห็นว่าเป็นทางไกด์ พระองค์ก็ทรงเจริญพระชนมชาญจริญถึงปัจจุบันวัยเด็ก จึงโปรดให้เจ้าชาติสำคัญไปครองเมืองเชียงรายเป็นที่ไกล ให้เจ้าไกรสารราชแสดงไปครองเมืองละไว ซึ่งเป็นเมืองไกด์ในพิศได้ไกด์ทะลุ แต่ไปขอรับเจ้าสุนทรเทวีเป็นราชธิดาพระเจ้ากรุงสยาม ณ กรุงศรีสัชนาลัยสรรค์โลกมหอกิ่ง เป็นพระมหาสีหงพระเจ้าไกรสารราช ณ เมืองละไว แล้วรับสั่งให้ราชอัมมาตย์คุณคนไปสร้างเมืองใหม่อีกเมืองหนึ่งไกด์เมืองละไวเพียง 500 เส้น ครั้นเมื่อเสด็จแล้วรับสั่งให้อัมมาตย์ไปรับเจ้าวงศ์เกรียงกุณยวารามมาแต่เมืองกำแพงฯ มากิ่งกี้แห่งราชธิดาของพระองค์เด็ก โปรดให้ไปครองเมืองใหม่นั้น พระราหานานมีร่วมเมืองสนาราชนคร แล้วจึงรับสั่งแต่ให้เจ้าชาติสำคัญไปครองเมืองใหม่นั้น พระราหานานมีร่วมเมืองสนาราชนคร ไตรปักษ์ บรมบพิตร พระชนม์ยืนได้ 150 ปี แล้วจึงเสด็จศรีสัชนาลัยสรรค์อีกคนสั่งข่าวสารไปทุกเจ้าชาติสำคัญ ณ เมืองเชียงรายแสดงด้วยจากเมืองเชียงรายเดินทางระหว่างประเทศเด็ก ที่ได้มานะประดิษฐ์ ขึ้นเสวยราชสมบัติในเมืองเชียงแสนสืบพราวนศรีบุษราคามหลวงพระเจ้าแผ่นดินจึงสถาปัตยูลังกาประวัติไป

ก็ผลพระทุทธชินราช พระทุทธชินสีห์ พระเครือสำคัญตามพระองค์นี้เป็นพระทุทธปถุนิการดีล้ำเลิศประกอบไม่ได้ชุบทลักษณ์แบบประเสริฐ มีคราญเห็นเจ้าหากอกินบัวลักษยาอยู่เป็นที่สักกวางบุชานั้นดีอนแท้ในราก แม้พระเจ้าแผ่นดินคุณกรุงศรีอยุธยาค่า ที่ได้มานะประดิษฐ์บุกเบิกให้พระบรมราชูปถัมภ์ในแผ่นดิน ก็ทรงนับถือทำกรสักการบุษราคามหาลัยพระองค์

เมื่อจุดศักราช 746 ปีชวด ฉศก สมเด็จพระราเมศวรแสดงขึ้นไปตีเมืองเชียงใหม่ เสด็จกลับมาถึงเมืองพิษณุโลกมหการพระทุทธชินราช พระทุทธชินสีห์ เปลื้องเครื่องด้นทำกรสักการบุษราคามแล้วให้มีการสอนไกชเจ็คัน แล้วเสด็จกลับขึ้นพระนคร

เมื่อจุดศักราช 926 ปีชวด ฉศก สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าเมืองเสด็จอยู่ ณ เมืองพระพิษณุโลก กับสมเด็จพระบรมชนกนาดมหาราชธรรมราชาธิราชนั้นได้เสด็จลงไปช่วยราชการทรงทราบเมืองหงสาวดี มีขัชชนาเสด็จกลับมาขึ้นเมืองพระพิษณุโลกทรงเปลือยเครื่องทรงออกบูชาพระทุทธชินราช พระทุทธชินสีห์ แล้วให้มีการสอนไกชสามวัน ภายหลังมาพระองค์ต้องไปกักขังอยู่เมืองหงสาวดีช้านานเมื่อได้ช่องแก่การและกลับคืนมาซังกรุงศรีอยุธยา เมื่อเสด็จกลับจากเมืองหงสาวดีครั้งนั้นได้ทรงรับมหาเดรคันฉ่องเข้ามา แล้วได้เสด็จขึ้นไปในมัสการพระทุทธชินราช พระทุทธชินสีห์เมืองพิษณุโลกแล้วได้ทรงบูชาด้วยสามวันเหมือนครั้งนั้นอีกครั้งหนึ่ง

เมื่อจุลศักราช 953 ปีถัด คริศพะเจ้าเอกสารโปรดอิศวรบรรณาด เสด็จขึ้นไปประพาสจังหวัดพิษณุโลกทุกด้าน มีพระราชนิยมในการตัวรัสรสั่งให้อาทองนพคุณเครื่องดันซึ่งเป็นราชปีกคามแผลเป็นทองประทาย แล้วเสด็จไปทรงปิดในองค์พระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์ ทั้งสองพระองค์ด้วยพระหัตถ์เสริบบริวารย์แล้วให้มีการสมโภชเป็นไหการสักการะเจ็ดวัน

อันสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช และสมเด็จพระนเรศวรบรรณาด และสมเด็จพระเอกสารโปรดอิศวรบรรนาดสามพระองค์นี้ เมื่อแผ่นดินสมเด็จพระเจ้ามหาจักรพรรดิราชาธิราช แม้ได้เสด็จประทับ ณ เมืองพระพิษณุโลกทั้งสามพระองค์ ได้มอบพระองค์เป็นอุปถักรปฎิบัติ พระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์ และพระพุทธศรีศาสดา ได้ทรงทำกรบูชาสักการเนื่องๆ มาเป็นอันมาก หากอ่านจากประวัติที่พระองค์ทรงบันทึกไว้ว่าความเดื่องในพระพุทธศาสนาเชื่อมาก อันประเสริฐทั้งสามพระองค์นี้ กاخหลังมานะพระองค์ที่ทรงได้สรวษาราษฎร์เป็นพระเจ้าแผ่นดิน สวยงามใหญ่ มีชัยชนะศัตรูหมู่ป้อมจำนวนมากทั่วทุกทิศทุกทาง โดยสืบต่อมาการสืบฯ กันมาถึงสามแผ่นดินด้วยพระราชมิพระเจ้าแผ่นดินสามพระองค์ นั้นก่อตั้งชาบูรากฎหมาย พระเจ้าแผ่นดินสยามแบบทุกแผ่นดินในการหลังมา ก็พอลองบันถือพระพุทธศาสนาปฎิบัติ คือ พระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์สืบมา และคนเป็นอันมากก็คงใจเห็นว่าพระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์ 2 พระองค์นี้งานนักไม่มีพระพุทธศาสนาใหญ่บูชาที่ไหน ๆ ใหม่ก่องามดีไปกว่าได้ เก็บจะเป็นของที่เทพคานเข้าสิงช่าจุนกุมิตรเป็นมนุษย์มาช่วยสร้างช่วยทำเป็นแน่

พระพุทธนี้มีศูนย์ถือนมัสการบูชาแล้วอันนนนน พระเจ้าแผ่นดินบางพระองค์ก็ได้เด็จไปในมัสการบูชา แล้วส่งเครื่องมัสการ などでครั้งปฏิสังขรณ์ทำบุญบารุงไปบูชาและคำชาห์ให้เป็นปรกติเป็นอภิลักษณะดีของสถาน

มีความในพระสยามราชนพงคาวดราว่าเมื่อจุลศักราช 1022 ปีชวด ไถศก สมเด็จพระนราภิญราษฎร์พระเจ้าช้างเผือกเสด็จไปดีเมืองเชียงใหม่ กดับมาลึงพิษณุโลกเสด็จไปปั้นมัสการพระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์ ท่าสักการบูชาแล้วเล่นกรรมหารพนมโภชสามวัน

ครั้นเมื่อถึงปีขາล จัตวาศก จุตศักราช 1024 สมเด็จพระนราษณ์พิตร พระเจ้าช้างเผือกเสด็จพระราชนิยมันขึ้นไปปั้นมัสการอีกครั้งหนึ่ง

ครั้นแม่นเดือนสูงศักดิ์พระศรีสุริเยนทราราชบดีเดศจังป่าทรงสร้างพระอาราม ณ ต่างก็
ให้พระท่านช้าง เป็นที่ประสุดหมายของพิธิตร แล้วเสด็จไปทรงนัมสการพระพุทธเจนรา
พระพุทธเจนสีห์ด้วย

เมื่อปีมະแມ ເອກສກ ສັກຮາຍ 1101 ເປັນພ່ານດິນພະບາຫສມຕື່ພະບານຮຽນ
ນິກຣາຊາທິຣາຊນໍມໂກສໄດ້ທຽງພະບາຫພວກຫາອຸດສາຫະໄຟສ້າງບານປະຈຸປະດັນນຸກຄູ່ນີ້
ທຽງພະບາຫອີກຄວາມພະຖານທີ່ຈິນຮັງຈາກໄຟປະຈຸປະດັນນຸກຄູ່ນີ້

ครั้นเมื่อ วัน 2 เดือน 9 แรม 4 ค่ำ ฉลัตครรษ 1132 ปีขาต ไชศก พระเจ้ากรุงธนบุรีเสด็จพุทฯ ไปท่าพื้น ไปประทานปรามเจ้าพระฝางซึ่งดังตัวเป็นเจ้าอยู่เมืองสาวัตถี แล้วหันเมืองพิษณุโลกแล้วเสด็จประทับแรมรอดท่ากองทัพเจ้าพระยาณราชนอยู่ก้าวัน ครั้นเจ้ากรุงธนบุรีได้เสด็จไปทรงน้ำสการพระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์ พระครรภานุศาตหิงสานพระองค์ ได้เปลือยพระกฎหมายของนชาพระพุทธชินราช

พระอักษรที่ต้องการใช้ในเอกสารนี้เป็นแบบที่มีลักษณะง่ายๆ ไม่ซับซ้อน สามารถอ่านและเขียนได้สะดวก ไม่ต้องใช้เครื่องหมายพิเศษมาก สำหรับผู้ที่ไม่ชำนาญภาษาไทย แนะนำให้ลองอ่านตัวอย่างต่อไป แล้วลองฝึกซ้อมดูบ้าง ท่านจะพบว่าไม่ยากนัก เมื่อได้ลองใช้บ่อยๆ ก็จะชำนาญขึ้นเรื่อยๆ ครับ

ครั้นเมื่อถวายผ่านคืนกุญแจนบูรีแล้ว สามเดือนเข้าพระยาหมาภัยศรีศักดิ์ก็ถูกห้าม
และเข้าพระยาสุรศักดิ์พุฒาราช ได้เดินขึ้นวังที่ในพระบรมราชวัง และพระบรมราชนาค
และเข้ามาต่อหน้าที่ซึ่งเป็นนายใจเด่นนั้น พระเจ้าอยู่หัวก็ทรงตั้งให้เป็นพระเจ้าต้องข้าราชการ
กรมหลวงจักรเจษฎา พระบรมอธิปุของท่านพระยาหมาภัยศรีศักดิ์ ซึ่งเป็นสมเด็จพระบรม
ชนกนุภาพ และพระมหาเสงข์อุดรราษฎร์ของเดิมซึ่งวันนั้นซึ่งประดิษฐานอุทัยในพระบรมหาราชวัง
กรุงรัตนโกสินทร์ที่นั่นทูลขอรับพระราชทานหัวราชานี เป็นสิ่งของสำคัญเครื่องระลึกถึงพระบรมราช
บรมพุทธศรีบรมมานาคากลางวันนี้

ນາງរຍາເວົ້ອງທັງປວງນີ້ ຄືອະສຳແດງທ່ານທັງຫລາຍຊື່ນີ້ເປັນດັນເກົ້າຂອງພະບານມ
ຮາງຈາກ໌ ຜົດຈຳບັນແດນຕໍ່າຮັງ ແລະ ກຽງຮັດນໂກສິນກຣມທິນທຣາຊູ່ຂານີ້ ແຕ່ເຄີນໄດ້ເຄຫດຮອງແຫັ້ນນັ້ນສາກ
ນັ້ນເຊື້ອພະຖານທີ່ນະວັດ ພະຖານທີ່ນະວັດ ພະຕົມຄາສດາ ສາມພະຮອງຄົມແດ່ກ່ອນ ພະຖານຫຼຸມສາມ
ພະຮອງຄົມນີ້ກີ່ເປັນທີ່ມອວຍຕົກແດ່ແຮກສ້າງມາຈີນເຊິ່ງປີທີ່ທັງດັນພະບານມຮາງວັງຈີກວິນທີ່
ກຽງຮັດນໂກສິນກຣມທິນທຣາຊູ່ນັ້ນດັ່ງນີ້ ນານໄດ້ເຊີ່ງ 825 ປີ ຊຶ່ງເປັນຮະຫວ່າງພະພາສັນກາແຕ່ 1500
ອັນເຊີ່ງ 2321 ຖາແຕ່ ຈຸດທັກຮາຊ 319 ອນ 1144 ເມືອງພະທິບໍາບຸໄລກທີ່ເປີດໃຫຍ້ມັດຕົນຫາຫຼວງ ຈີ່ ຈີ່ ດາວ
ທີ່ເປັນເມືອງຫຼວງ ດາວທີ່ເປັນເມືອງຫຼັນນາຫລາຍຄົງຫລາຍຫນ ຫ້າສີກົມພັດເອີ້ນນາພະຫຼຸມເອົາໄດ້ເອົາໄຟຈຸດ

คุณภาพดีนี่ที่ต่าง ๆ ในเมืองนั้นสืบทก่อนหน้า แต่พระพุทธรูปสามพระองค์นี้ก็มิได้เป็นอันตราย
ควรเห็นเป็นอัศจรรย์ คนเป็นสันมากสำหรับว่ามีเทวcarikya และนางสาวหัวกสร้าคัญเป็นแนวว่า พระ
พุทธชินราช พระพุทธชินสีห์สองพระองค์นั้น งามแผลมแก่ตามากกว่าพระพุทธชูปีไหญู่น้อย
บรรดาโนรีไนแพ่นเดือนสามทั้งปักษ์ได้ฝ่าอยหนือ และตลอดกาลนานมาถึง 900 ปี มีผู้เดินปืนเอา
อย่างไปมากนายกีฬาขยตบานล ซึ่งจะมีพระพุทธชูปีที่คนเป็นอันมากดูเห็นว่าเป็นดีเป็นงามกว่า พระ
พุทธชินราช พระพุทธชินสีห์ ส่องพระองค์นี้ไปก็ไม่มี จึงคาดเห็นว่าเมื่อทำราชรอยช้างที่เป็นศิลปะ^๑
เทวค่าที่นับถือพระพุทธศาสนาและมีอาชญากรรมได้เคยเห็นพระพุทธเจ้า จะเข้าสิงในด้วหรือคลื่อใจ
ช้างผู้ทำ ให้ทำไปตามน้ำใจมนุษย์ ดังหนึ่งประขาที่ว่าก่ออนนั้น ลักษณะเป็นของมนุษย์หัว กีจะคล้าย
ละม้ายกันกับพระพุทธชูปีอื่น โดยมีศีริเมื่อช้างในเวลาหนึ่น ดังรูปพระพุทธหล่อช่างประดิษฐานอยู่ใน
ปฏิมากรรมสถาน วิหารน้อยที่ให้สามเศียรที่หล่อพระพุทธรูปสามพระองค์นั้น ก็เป็นผู้มอช้างใน
ครั้งคราวเดียวกัน แต่รูปพระพุทธที่ละม้ายคล้ายกับพระพุทธชูปีสามัญที่เป็นผู้มอช้างเมื่อพินิจโลก
ไม่แปลกไป เหราจะนั้นจึงมีคุณสมบัติปีกอยู่ช้าง ได้เห็นได้ที่จารณาสรวจสถาปัตยกรรมชินราช พระ
พุทธชินสีห์ ขึ้นคืนนิยมนับถือด้วยกันเป็นอันมากไม่ว่างวาย แต่คนที่เป็นประขาวนานนี้ก็เห็น
ปรากฏว่ามิใช่มนุษย์ เพราะจะนั้นจึงเห็นว่าพระพุทธชูปีทั้งสามพระองค์นี้เทวค่า ชนทั้งประเทศ
นับถือบูชาเป็นอันมากจนทุกวันนี้แล้ว

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (พระบรมราชูปถัมภ์) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติไว้ในวันที่ ๑๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๔ ดังนี้

“.....อันจะกล่าวว่าที่วิเคราะห์เวลาแลบุคคลและฐาน ที่เมื่อเวลาสร้างพระพุทธ
ชินราช ให้เป็นก้าหนนคชัตเจน นักจดที่เขียนไว้ในพระราชพงศาวดารเนื่องนั้นเป็นการยกที่จะ
ให้แยนน่อนลงได้

พระราชพงษ์ราชนครินทร์ นิความจริงอยู่ในนั้นเป็นอันมาก แต่เป็นหนังสือที่เกี่ยวกับสมุดข้าคหายน้ำของทุกบ้าน แต่เชื่อได้ว่ามีอยู่หลายฉบับ ตู้ซึ่งเก็บรวบรวมสมุดข้าคห้วยเดาข เพล่านั้นมาตัดตอนเป็นฉบับเดียว ไม่ตู้จะเป็นคนถวันถีนัก ก็ตามแต่ที่เก็บไว้ ซึ่งมีความช้าวน เวียนไม่เป็นลำดับ นอกจากหนังสือขาดตอนกพร่องนั้นด้วยอักษรันหนึ่ง

แต่ตั้งมีหนังสืออื่นซึ่งควรจะเปรียบเทียบเวลาได้หลาจฉบับ ซึ่งเขาได้เขียนลงในใบลานเป็นภาษาครุบ้าง ภาษาไทยบ้าง ภาษาดาวบ้าง แต่หนังสือเข่นนั้นก็ซึ่งเป็นความถูกทาง ซึ่งจะเกี่ยวกับให้ความเจริญแจ้งได้ ด้วยเหตุผลอย่าง คือ ศักราชจึงว่าคงจะเป็น ๓ อายุ คือหุทธศักราช มหาศักราช ฉุตศักราชก็คือ กำหนดที่ใช้ซึ่งไม่ใช้ชื่อ บางคราวใช้ศักราชนั้น บางคราวใช้ศักราชนี้ ใช้แต่ท่านนั้น ซึ่งมีผู้แก้เปลี่ยนตอบศักราชอยู่บ่อยๆ หลาญเมืองด้วยกันให้เป็นคราวหนึ่งแล้วก็เดินเสีย กลับใช้ศักราชก่อ บางเมืองก็ใช้ศักราชใหม่ไปนาน บางเมืองก็ใช้น้อย ผู้ซึ่งแต่งเรื่องราวด้วยนี้ ข้อมูลนวนสอนสวนของ เมื่อเวลาที่ศักราชของเดินให้ได้มาคนน้อย เท่าไครไม่รู้แน่ เขียนเกยก็มหัสกราชที่เฉลยกันอยู่บังคับนี้ ทำให้เวลาเดือนถือศักดิ์กันไปตั้ง 100 ปี ในศักราชทั้งปวงเหล่านี้ ทุทธศักราชเป็นโภสีข้างหน่อนอน แต่ก็เป็นพระที่ร้ายที่ไม่ควรจะมีให้เป็นชั้นหลังๆ มา ถืออย่างหนึ่งนี้เรื่องเรียกชื่อธรรมชาติเมืองประเพณีหล้านั้นมักจะมีชื่อบางๆ ซึ่งคนไม่พอใจเรียก หาชื่อสักๆ ฯ เรียกตามแต่จะได้ บางที่ก็ตามชื่อเดิน ถ้าหากที่ก็จะใหม่ตามความพอดี ที่จะอนดเรียก เพราะฉะนั้นในหนังสือต่างๆ เรียกคน ฯ เคียวต่างๆ กัน ซึ่งมีล้านวนที่แปรรูปให้ฟื้นฟื่อนอิกบ้าง

พระราหุฉะนั้น ในกรณีที่จะเรียกเรื่องเรื่องแห่งพระทุทธชินราชในเวลาอันถัดนั้น จึงไม่ได้ศึกษาayanที่จะมุ่งหมายถูกต้อง ซึ่งทางศิลปะของประเพณีนั้น และมีเชิงเรื่องโภสีเดียว ว่าต้องอยู่อย่างไรเป็นหน่อนอน บุตรไม่ศักดิ์จะเกี่ยงศักราชจากหนังสืออื่นๆ ให้เป็นหน่อนอนในใจว่าตรงกันแท้ จะให้ถืออย่างศักราชซึ่งพระนาฬกสมเด็จพระชัยมหาราชด้วยอยู่หัว ได้ทรงถ้าหนนไว้ในเรื่อง พลศราภาราหุทธชินราช พระทุทธชินมีห์ และพระศรีภากษา อันได้ถูกทิมห์เมื่อ ฉุกศักราช ๑๒๒๘ นั้น เป็นอันก่อตัวตามพระราษฎรพากยวาระหน่อ ซึ่งในตอนนั้นสังเกตว่าเป็นอันเรียบร้อยมาก ไม่ถูกและเทอะ

แต่ซึ่งสืบต่อถ้าวัดถึงประเพณีเรื่องราวยังถัดกัน เนพะแต่ในเวลาหนึ่งบ้าง คือ ประเพณีข้างฝ่ายหนึ่งอธิบายถ้วนว่า ล้านนาไทยในเวลาหนึ่งครอบงำเข็นไปครอบคลุมหัวเมืองดาว และเมืองซึ่งทราบกันโดยมากกว่าประเพณีนั้น อันอยู่ฝ่ายใจฟังข้างซ้ายดกคลไปจนเขตแดนจีน และมีมาเมืองเชียงแสนซึ่งแต่ก่อนเคยเรียกว่านาคนทรเป็นเมืองใหญ่ในหมู่ชนทั้งปวง ซึ่งมีชาติเรียกว่าไทย เป็นเมืองหลวงแล้วเหมือนกับประเพณีอื่นๆ ที่โภสีเดียว พระเจ้าแผ่นดินเมื่อมีพระราชาอนุชาติ พระไหรสต ย้อมจะแบ่งปันเขตให้ปักครองแหลกทั่วประเทศให้อยู่ใหม่ ครั้นเมื่อพระเจ้าแผ่นดินซึ่งเป็นใหญ่นั้นได้ถ่วงดับไปแล้ว เจ้าผู้ครองเมืองนั้นๆ ย้อมเป็นผู้ซึ่งสมควรจะได้รับราชสมบัติสืบทอด พระราชนิคิ ถ้าพระเนษฐามากบ้างน้อยบ้างด้วยกันทั้งนั้น เมื่อคราวมีอำนาจพอที่จะให้เจ้าผู้ครองเมืองทั้งปวงยอมอยู่ในอ่านao ผู้นั้นก็ได้เป็นใหญ่สืบสันดิวงศ์ไป บางคราวก็เข้าไปปกครองเมืองเดิน

บางคราวก็อยู่ในครั้งสร้างขึ้นกษัตริย์ ตั้งพระราชโถรดุราพระอนุชาไปกรองเมืองเดิม เมื่อเข่นนั้น เมืองใหม่ก็ถูกเป็นเข่นเมืองหลวง เมืองก่อตั้งก็ถูกเป็นเมืองประทุมราชอยู่ในอำนาจเมืองใหม่ ต่อไป เมืองในประทุมราชนานาไทยนี้ เมืองเดิมก็คือเมืองเชียงแสนที่กล่าวมาแล้ว กษัตริย์สร้างเมืองเชียงราย เมืองพะ夷ฯ เมืองฝาง เป็นต้น ในเมืองเหล่านี้เมืองเชียงรายเป็นราชธานีมากกว่าเมืองอื่น แต่กษัตริย์หลังเมื่อไได้ประทุมราชิกุญชิใช้ จึงได้ข้ายเข้ามาตั้งเมืองเชียงใหม่เป็นราชธานี ส่วนข้างตะวันออกเฉียงเหนือ เมืองยวานชา คือเมืองหลวงพระบางเป็นเมืองก้า แล้วเมืองเข้าชั้นกันกับเมืองเชียงแสน แต่กษัตริย์หลังแยกกันออกเป็น 2 อาณาจักร คือ เมืองเชียงรายสัตนาคนทุดเดิม และเมืองจันทบุรี คือเวียงจันทน์ตั้งเป็นศรีสัตนาคนทุดเข็มใหม่

ในเมื่อก่อนนั้นเมืองเชียงใหม่เป็นเมืองหลวงนั้น ได้ตั้งประทุมราชให้ญี่ปุ่น อาณาเขต อันติดกันกับเมืองเชียงแสนและเมืองหลวงพระบางต่อแคนหัวรอโลส เป็นข้าราชการใหญ่ เรียกว่า หริกุญชิใช อยู่ที่เมืองนครลำพูนทุกวันนี้ ประทุมราชิกุญชิใชขึ้นก็มีเมืองเจ้าต่าง ๆ เมืองกัน คือ เมืองครุฑะลาภกุณฑ์ นครลำพูนเป็นต้น ต่อแต่นั้นลงมาเป็นพระราชาสามัคกรอีกแห่งหนึ่ง ตั้งราชธานีที่เมืองสวรรค์โลกถูกศรีสัตนาไกด์ ภัยพระเจ้าแผ่นดินที่มีอำนาจใหญ่เด่น พระนครเจ้าครองเมือง คือเมืองไคลอร์ชิไทร์ เมืองทุ่งชั่ง ในยุคนี้เรียกว่าคำโพธนคร และเมืองบริบูรณ์นคร เมืองยวานชาและอื่น ๆ ในพระนครเหล่านี้เมืองสวรรค์โลกและเมืองไคลอร์ไทร์ ไทยผลัดกันเป็นเมืองหลวง เช่นเชียงแสนเชียงรายจะนั้น

ฝ่ายข้างแม่น้ำพิง ตั้งแต่ได้เขตหริกุญชิใชลงมาจนถึงเมืองกำแพงเพชร ไม่ปรากฏว่าเป็นจังหวัดนี้ให้ตั้งขึ้นเป็นปึกแผ่นนั่นคงในคราวเดียวหรโตรกันกับประทุมราชซึ่งก่อตั้มมาแล้ว แล้วก่อตั่วต่อไปข้างหน้า แต่ก็คงได้มีจังหวัดนี้อันหนึ่งซึ่งบางคราวได้เป็นเอกสารฯ เพราะปรากฏว่าได้พระนามมีรัตนปัญญาจารึกไว้ขอให้ชุมเป็นไว้ไว้ ณ เมืองกำแพงเพชร ซึ่งเป็นเมืองหลวงแต่กษัตริย์คงมีเวลาซึ่งคงไม่ถูกจารึกไว้ในอำนาจพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งมีอำนาจอยู่ใกล้เคียงนั้นบ้างตามคราวตามสมัยที่เมืองได้มีอำนาจ ต่อมากษัตริย์จึงประกาศว่าพระราชนี้เมืองเชียงราย ได้ออลงมาตั้งเป็นเขตราชอยู่ในพระราชาสามัคกรนั้น ปรากฏชื่อว่าเมืองชลีช้านานจึงได้เลื่อนลงมาตั้งกรุงทวารวดีหรืออุษา ดำเนินถนนของโสน

ส่วนข้างตะวันออกแลตอนข้างใต้ลงมา มีราชธานีให้ญี่ปุ่นกรุงละไว ซึ่งตั้งอยู่ที่ลพบุรี นิเมืองเข้าเป็นบริหารอย่างเดียวกัน คือ เมืองแสนราชนคร ซึ่งกษัตริย์เป็นไซชุมิยา ตั้งที่วัดเดิมฟั่ง

ระหวันออกกรุงค่า แลพันทุมบูรี คือ เมืองสุพรรณบุรีเป็นศัน มีอาณาเขตตรงไปจนถึงปากน้ำเจ้าพระยาในอสามานย์หนึ่ง เมืองละไว้ดังเป็นเมืองหลวงอยู่ร้านาน ภูษานั้งจึงได้ชื่อลงนามตั้งที่ศรีโอชาโขรา แล้วเปลี่ยนเป็นศรีอยุธยา จนภูษานั้งที่สุดเป็นทวารวศิริศรีอยุธยาที่หน่องไส้

ตั้งแต่เบศแคนศรีอยุธยาลงข้างได้ฟังระหว่างออก เมืองราชธานีใหญ่ดังอยู่ที่พระนครหอสูง มีสำนักปักผิดกอดไปในแผ่นดินเบมาราดหอตนที่ฟังทางเดินแคนญูวนอิก อาณาจักรหนึ่ง

ข้างฝ่ายตะวันตกในแม่น้ำลากูน มีราชธานีตั้งขึ้นภูษานั้นภูษานั้นประเทศาซึ่งก่อตัวมาแล้ว ข้างศันมีเมืองหอสูงตั้งอยู่ ณ เมืองนครศรีธรรมราช มีสำนักเพิ่มไปในประเทศาลากูนทั้งปวงหอดอก จนถึงเมืองมะลากา อีกราชอาณาจักรหนึ่ง

พระเจ้าแผ่นดินในประเทศาทั้งปวงนี้ มีเต็มทันนี้มีศรีไม่ครึ้นกันใช้แต่เพียงไปมา ศักษาได้มีการอาวหมงคด วิวามงคลยกกันและกัน แห่งบางคราวก็มีการศึกสงครามแต่่งคิ รุกหนีเมืองเบดแคนกันในเมืองเก่าทั้งหลายนั้น เช่น เรือยเส้น หอสูงพระบูรพา อะไว หิรัญไช สวรรคโลก นครหลวงนี้ด้วยมีเรือรบจำนวนมากให้ทั้งนี้เป็นพระบูรพาใหญ่มาแต่ก่อนทุกกาลที่แล้ว

นั้นเมื่อขึ้นก้าวถึงเรื่องที่กรุงเมืองพิษณุ โลก น้ำดีเด่นกว่าแม่น้ำจุกศักการ 400 ແດ ก่อนทุกเศษว่า 1500 เป็นเวลาที่กำลังเมืองเชิงเส้นมีอันหนัก ขะนนี้มีพระเจ้าแผ่นดิน ของคุณนี้ทรงพระนามว่าพระเจ้าศรีธรรมไตรปักษ พระท่านทรงรับเรียนคัมภีร์ในพระพุทธ ศาสนา คือ พระวินัย พระสูตร พระปรัมปราอันมาก ได้ทรงอัตการทำบุญบำรุงพระศาสนานี้รุ่งเรือง ในเมืองเชิงเส้นนี้จึงเรียกท่านว่าเมืองเชิงเส้น แต่ถึงว่าพระองค์ทรงพระราชนรรทัณฑ์นี้ ก็หาที่จะ ได้เว้นการที่จะแพ่พระราชนรุกษาทั้งพระราชนรรทัณฑ์ให้ก็ว่างช่วงไม่ ในเวลาที่ไม่ครึ้นใน ระหว่างกรุงศรีด้วยน้ำไทยกับกรุงเชิงเส้นห่างเหินกันไปหัวใจการผลักพระเจ้าแผ่นดินใหม่ พระเจ้า กุลงเชิงเส้นคิดเห็นว่ากำลังเมืองศรีสัชนาໄกอยจะห้อย่อนลง จึงได้หันหดกธีรชาพดงมาตีเมืองศรี สัชนาໄดส พระเจ้าแผ่นดินกุลงศรีสัชนาໄดอยเวลานี้ทรงพระนามพระเจ้าพสุธร ฉาพสุธรราชได้ จัดการตกแต่งพระบูรพาศรีเป็นสามารถ พลทหารชาวเชิงเส้นจะเข้าเมืองศรีสัชนาໄดไม่ได้ พลทหารทั้ง 2 ฝ่ายด้วยความเป็นอันมาก ในขณะนี้พระสงฆ์ ซึ่งเป็นพระราชาคณะถือใหญ่ มีนาม ว่าพระพุทธ โภญาจารย์ได้อวยพระพรก้ามปรมนพระเจ้าแผ่นดินทั้ง 2 ฝ่าย ขอให้ทรงการศึก พระเจ้าแผ่นดินทั้ง 2 พระองค์ ก็ทรงยอมตามคำพระเอื้อวายพระพรอนันน์ จึงได้เริ่มกระทำ ทางพระราชนิคริศต์กัน พระเจ้าพสุธรมีพระราชนิคริศต์หนึ่ง ทรงพระนามว่าพระทุมมาราชเทวี

พระเจ้าพงษ์ราชจึงนำพระราชดิถองค์นั้นไปปักวายพระเจ้าคริสต์รมไตรปีฎกฯ รับพระราชดิถ์แล้ว เลิกทักษิณลับไปประนเครชัยสน จึงตั้งพระนางประทุมมาราชเทวีไว้ในพระอธรรมเหยี่ยว กรุงศรี สัชนาไลย กับกรุงเชียงแสน ก็กลับเป็นราชสัมพันธมิตรไม่ตรีกันสนิทเด่นนี้สืบมา พระนางประทุมมาราชเทวีมีพระราชโอรสด้วยพระเจ้าคริสต์รมไตรปีฎก 2 พระองค์ พระองค์หนึ่งทรงพระนามเจ้าไกรสารราช อีกพระองค์หนึ่งทรงพระนามเจ้าชาติสาคร อีกในชนนี้กล่าวว่าองค์หลังเป็นพระเจษฐา องค์แรกเป็นพระอนุชา

แลดต่อค่าดับน้ำมานำพระเจ้าคริสต์รวมไตรปีกุก ทรงพระราชาคำริที่จะอยู่พันกรุงศรีสัชนาไลยกิ่ห์มั่นคง แลดเพื่อการที่จะจัดการป้องกันถูกแพ่นข้าราชการเขตแคนดะไว้ก็ จึงทรงพระราชาคำริที่เห็นว่าควรจะสร้างพระนครขึ้นในที่ใกล้ แม่น้ำร่วมแควแม่น้ำยม แม่น้ำน่านและวันออก คือดับปากพิง ซึ่งในเวลาเดียวกันนี้เรียกันว่า 2 แควหนึ่งน้อยกว่าอีกเมืองคือสุธรรมารักษ์อีกด้วย แต่เดียวให้ลงแควกลางซึ่งตั้งเมืองพิจิตรเก่าเป็นสำคัญอยู่ จึงทรงชี้ให้ทรงตั้งกรุงศรีสัชนาไปด้วย ทรงทราบพระราชประสังค์ที่จะสร้างเมืองใหม่นี้ ว่าเป็นการซึ่งจะป้องกันข้าศึกฝ่าตระโภ ขึ้นไปอีกพระราชอาณาเขตกรุงศรีสัชนาลัย แลดคิดจะให้พระราชโอรสองค์เป็นพระเจ้าแผ่นดินธนูศรีสัชนา ໄโดยเศศีจามครองเมืองนั้น เพื่อจะให้เข้าพระอิษฐาป้องกันพระราชอาณาเขต แลดอย่างเห็นด้วยก็ อย่างหนึ่งว่ามีนิทานก่ากล่าวมาว่า พระพุทธเจ้าได้บินจากใต้ฟ้าลงมายังโลกนี้แล้วบุคคลนั้นที่ได้ดันสมอที่เข้าสมอแคลด ซึ่งเดิมเรียกว่าพานมเสนอ ควรจะเป็นที่ตั้งพระพุทธศาสนา จึงมีรับสั่งให้จ่านกรองแลดจารบุญ คุณญาณ ไพรพลด แลดเสบียงอาหารลงมาตั้งจุดบนสถานแยกนั้น จะควรตั้งพระนครในที่แห่งใดก็ให้จัดการสร้างขึ้น เมื่อจ่านกรอง ทำการบูญถงมหาถังด้านดงซึ่งพระพุทธเจ้าไปบพิชัยภาคซึ่งมีบ้านพระมหาพัชร์อยู่สองฝั่ง เห็นว่าเป็นที่มีด้านน้ำตรงแลดเป็นที่แผ่นดินนาน เป็นไข่ถุงคือที่จะตั้งเมืองได้ จึงได้เกณฑ์ไพรพลดที่มาແກพระมหาพัชร์อยู่ในที่นั้นให้ดังเดาพาอิฐที่จะสร้างกำแพงเมือง แล้วจะก่อรากให้สร้างเมืองตามขนาดนี้ก็ คือ ตั้งกำแพง 2 ฝั่กน้ำ ก่อป้อมลงมา จาริมแม่น้ำทั้งหนึ่งฝั่งน้ำไปทั้ง 2 ฝั่กแล้ว มีใบบอนอกสั่งแผนที่ไปถวายพระเจ้าคริสต์รวมไตรปีกุก เมื่อทรงเห็นชอบด้วยแล้วทรงโปรดให้เกณฑ์คณเมืองผ่านเมืองพาร์เพิ่มเติมลงมาช่วง เมื่อคราวเหตุยกกรหั้งปวงพร้อมแล้ว จึงให้พระมหาพัชร์ทำพิธีทางไสยาสตรสาระเกล้ารัตนบง ไส้อ่าພวยเหตุวิจิร์รัตนการสร้างกำแพงเมืองในเช้าวันศุกร์ เดือน 3 ขึ้นค่ำ 1 ปีชกุ เบญจศกจุลศกกราช 315 พระพุทธศาสนาคาดล่วงเดือ 1496 วันนั้นเป็นวันซึ่งนับว่าเป็นชะตาเมืองพิษณุโลก กำหนดคืนเดียวกันนี้ ตั้งแต่ต้นสะกัดช้างหนึ่งกิ่งวังช้างหนึ่งแคน เหตุว่านานมาสายน้ำก็จะเช่าคลังพังไปบ้างงอกขึ้นบ้าง

จ้านกรองสร้างข้างตะวันตก จ่าการบุญสร้างข้างตะวันออก ท้าการแห่งกัน เป็น กับ 7 เดือน การก่อ
กำแพงเมืองสีสวัสดิ์ จึงส่งช่าวขึ้นไปกราบทูลพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎก จึงได้เสด็จท่านโชาดง^๔
มาพร้อมด้วยพระอธรรมคาม Hess และพระราชนูกรทั้ง 2 พระองค์ ตั้งพัฒนาอยู่ไกด์เมืองประมาย
100 เส้น ครั้นเมื่อได้ทอดพระเนตรการเมืองนั้นทั่วแล้วเป็นที่ต้องพระราชทานข้อความสังเกต ว่าเมืองพิษณุโลก
การราชพิธีกลบหายแลลงคลการสร้างเมืองใหม่ แล้วทรงปลูกยาศิลป์ห่อพระมหาเศียร ว่าจะขนาด
นามเมืองใหม่ว่าอะไรดี ซึ่ห่อพระมหาเศียรรู้วิทยากรานทูลข้อความตามสังเกต ว่าเมืองพิษณุโลก
คำนินามจึงนั้นเป็นนามพิศว์ เพราะจะนั้นของพระราชนานามพระนคร ว่าเมืองพิษณุโลก
พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกที่ชอบพระไทย แลทรงพระราชนาริต่อไปว่า เมืองนี้ก่อกำแพงวงเป็น^๕
เมืองเดียว กีดแต่แยกอยู่ 2 ฝั่งน้ำ ดูเหมือนเป็นเมืองฝ่าแยก แม่น้ำเป็นถูกกันเหมือนกันทางกั้นอยู่กลาง
อนุ่มเดิมกีดทรงพระราชนาริจสร้างพระราชนานามพระราชนอรรถ 2 พระองค์ ควรจะให้นามเป็น 2
เมือง จึงพระราชนานามเมืองฝั่งตะวันออกตามคำเชิฟห่อพระมหาเศียรยังคงไว้ เมืองพระ^๖
พิษณุโลก แต่เมืองฝั่งตะวันตกนั้น พระราชนานามตามชื่อพระมหาเศียร ต้องยกให้เป็นก่อน
อักษรพระว่าเมืองไอกนบุรี อาไครยเหตุว่าแม่น้ำชื่อไอกนบุรี ไม่ใช่ชื่อรวมกันเป็นเมืองเดียว จึงได้วา
เมืองพิษณุโลกไอกนบุรี แล้วพระองค์กีดเดินเข้าไปด้วยพระราชนอกรุ่งเรืองในเมืองฝ่ายซ้ายตะวันตก
และประทับสำราญอยู่ ในที่นั้นนานวันขึ้นมาคิดกีดจะเด็ดขาด เพื่อจะเป็นที่อยู่พระราชนกุศลท่าน
บารุง พระทุทธคามนา ให้พระเกียรติศักดิ์ให้ปรากฏพระนามไปในกาลหน้า ด้วยการสร้างเจดีย์
สถาน ซึ่งถือเป็นสถา瓦ตุรุษศูนย์กลางทำลายล้างเตียนไม้ได้ อิกฝ่ายนั้นกันพระองค์ทรงพระราชนาริ
ราชการ จึงจะน่าประทับใจมากตามทางเมืองละไว้

บัดนี้จะว่าด้วยการนรรษาทุกสิ่ง อันพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกได้ทรงสร้างที่ใน
เมืองพระพิษณุโลกนั้น ก็พระราชทานให้กับการสถาปนาพระมหาเศียรปางสูง 8 วา แต่ให้สร้าง
วิหารกิ่กทั้ง 4 ทิศ มีพระระเบียงล้อมรอบ 2 ชั้น แล้วทรงพระราชนาริจสร้างพระทุทธคามนาหันพระ
พระวิหารนั้น

ในวิหารนั้นที่เมืองศรีสัชนาไลย ทั้งสรรคโลก แลไปโภชนา เป็นที่เด่องค่า
ปรากฏในการฟื้นฟื้นช่างค่างๆ ทั้งการที่ทำพระทุทธคามปางมีฝีมือคีดเชิงนัก พระองค์จึงทรงพระวิเศษไป
ว่าถ้าจะทำแต่ตัวยี่ฟีมือช่างเมืองเชียงแสน จะถูกพระทุทธคามปางเมืองสรรคโลกไม่ได้ ก็จะเป็นที่เดือน
เสียพระเกียรติศักดิ์ อิกประการหนึ่ง การที่พระองค์มีพระเศษานุภาพครอบจั่งประเทศหรือกุญแจและ
ศรีสัชนาไลขออยู่ได้ ควรจะให้ปรากฏพระเกียรติศักดิ์ไว้ จึงมีพระราชนาถานไปปั้งกรุงศรีสัชนาไลย
ขอช่างมาช่วยหุ่นพระทุทธคาม สมเด็จพระเจ้ากรุงศรีสัชนาไลยจึงส่งช่างพระมหาเศียรฝีมือคีด ๕ นาย

ให้มาถับราชทูมมีชื่อจดหมายไว้ในหนังสือใบราชว่า ข้อบานอินทร 1 นาพรหม 1 นาพิเศษ 1 นาราช
สังข 1 นาราชกุศล 1 รวมพราหมณ์ 5 นาย ครรัณเมืองมีองพะพินญ์โภกแล้ว พระเจ้าศรีธรรม
ไตรปีฎกจึงให้ช่างสรวรรณโภกสมบทกับช่างชาวเมืองเชียงแสน แลช่างชาวเมืองหริภุญไชย ซึ่ง
พระองค์ให้ตามเดือนเกิดอนด้วยกัน ช่วยกันทำหุ่นพระพุทธชูป 3 พระองค์ มีทรงพระสัมภูตาน
คล้ายกัน แต่ประมายนั้นเป็น 3 ขนาด คือพระองค์ 1 ตั้งพระนามเริ่มไว้ว่าพระพุทธชินราช
หน้าตักกว้าง 5 ศอกศิบ 5 นิ้ว อิอกพระองค์หนึ่งเริ่มพระนามว่าพระพุทธชินสีห์ หน้าตัก 5 ศอก
4 นิ้ว มีเศษอิอกพระองค์ 1 เริ่มพระนามไว้ว่าพระศรีศาสดา หน้าตัก 4 ศอกศิบ 6 นิ้ว พระองค์ทรง
เกอกลักษณะอาการตามขอบพระไทยให้ช่างทำ คือสัมภูตานอาการนั้นอย่างพระพุทธชูปเชียงแสน
ไม่เอօอย่างพระพุทธชูปในเมืองหริสัชนาโภกเมืองสรวรรณโภก และเมืองไสโกในไทยเดือนพฤษภาคมเดือนนี้
พระหัตถ์ซึ่งพระสรวรรณโภกไสโกในไทยไม่เสมอ กันอย่างหนัก รับสั่งให้ทำให้เท่านอกันตามที่
พระองค์ทรงทราบว่าเป็นพุทธลักษณะ แล้วให้ช่างผลักหั้งปวงศูเป็นอันมาก เห็นพร้อมกันว่า
พระพุทธชูปทั้ง 3 พระองค์นี้ งามดีหากให้ตั้งไว้ในวัด จึงได้เข้าดินอ่อนดินแก่ ดินชันวนทรงทองอวยรด
ปลอกแคน่นหนาพร้อมบริบูรณ์เสร็จแล้ว จึงให้รวมรวมหาห้องสัมฤทธิ์อย่างดีได้สถาชาร์อหันตรา
ตรัตรเครื่ยมการซึ่งจะหล่อทั้งนี้ได้สำเร็จแล้ว พระเจ้าศรีธรรมไตรปีฎกจึงคำรัสสั่งให้อารามน้ำมนุส
พระกิจมุสงษ์ ซึ่งมีให้รอบคอบไสโกอิอกเมืองนั้น หั้งฝ่ายคบเคาน์วาสีและรัฐบาล นิพรบุนาห์
และพระศรีวิมานนทั้งน้อยวัดเจาสามอแคงเป็นประ oran ให้สวดบัวพุทธมนต์ตามมงคลท่า
สังฆกิริยาธิฐาน อุราวนะษาพยาดาให้ช่วยในการนั้น แล้วให้ผู้อัคราหมณ์ทำพิธีตามพราหมณ์
ศาสตร์ด้วยข่าวในกราธรรมราชนะสังค์ ครั้น ณ วัน ๕ ๔ ค่ำปีฉะสัปตศก ฉุตศกราช ๓๑๗ ได้
ทรงเททองหล่อพระพุทธชูปทั้ง 3 พระองค์ด้วยเนื้อทองสัมฤทธิ์โบราณแท้ ครั้นสำเร็จแล้วมีอพิมพ์
เส้นให้แกะพิมพ์ออก รูปพระพุทธชินสีห์และพระศรีศาสดาบริบูรณ์ดี มีน้ำทองแต่นิดเดียวลงกับน้ำ
เป็นการสำเร็จ แต่รูปพระพุทธชินราชหักก้นทองไม่แต่น้ำมนูรัณ ช่างได้ทำหุ่นรูปใหม่และหดอีก
จัง 3 ครั้ง ก็ไม่สำเร็จเป็นอย่างดี ตามเดือนพระเจ้าศรีธรรมไตรปีฎกทรงพระไทยนั้นจึงทรงตั้ง
สังฆกิริยาธิฐาน แล้วขอขมาบุญหารมีของพระองค์เป็นที่ดีแล้วรันสั่งให้สมเด็จพระนางประทุมราชาเทว
ทรงอธิฐานด้วย จึงได้จัดการหุ่นพระพุทธชินราชใหม่ ครั้นนั้นมีปะขาวกันหนึ่งข้ามชาห์วันนั้นหุ่น
หักกางวันกลางคืนไม่มีเวลาหดดด ครั้นรูปหุ่นสำเร็จงานดีเข้าดินพิมพ์หงส์แล้ว กำหนดมหาอุกฤษ
เททอง ณ วัน ๕ ๖ ค่ำปีฉะสัปตศก ฉุตศกราช ๓๑๙ พระพุทธศาสนากลั่งแวงแล้ว ๑๕๐๐ หล่อ
อุที่ 7 วัน คำรัสสั่งให้อารามนาขุนบุนพระกิจมุสงษ์ชี้ พ่อพราหมณ์ทำการลงคดพิธีเหมือนครั้งก่อน
แล้วเททอง ๑ ก็แล่นเดินสมบูรณ์ ปะขาวที่มาช่วยทำหุ่น ก็เดินออกรจากที่นั้นออกไปประทุมเมืองช้าง
เหนือ ไปถึงที่ดำเนินดหนึ่งก้าหอยไป บ้านนั้นจึงได้ชื่อว่าปะขาวหาดอยู่ตอนทุกวันนี้ พระเจ้าศรีธรรม

ให้ปีกมือต่ออยพิมพ์พระทูฐรูปออกเท็นบริบูรณ์งานดี จึงมีรับสั่งให้ข้าราชการไปเพื่อเที่ยวสืบหาตัว ประชาชนผู้นั้น เพื่อจะพระราชทานรางวัลก็ไม่ได้ตัว จึงโปรดให้ช่างแต่งตัวพระทูฐรูปให้กลี๊ง เกลาดีแล้วซักเงาบ่าย่างเครื่องถ้าฤทธิ์ไม่ได้ปีกทอง ให้เชิญเข้าประดิษฐานไว้ในสถานที่ทั้ง 3 คือ พระทูฐชินราชอยู่ในวิหารใหญ่ สถานที่ศิศะวันดุกพระน้ำชาตุคันพระทักษิรต่อเม่น้ำ พระทูฐชินสีห์อยู่ทิศเหนือ พระศรีศาสดาอยู่ทิศใต้ พระวิหารใหญ่ศิศะวันดุกเป็นที่บรรณสวนสักการ ที่ถวายมัสการพระมหาธาตุและเป็นที่ชุมนุมพระสงฆ์ พระทูฐรูปซึ่งปรากฏทุกวันนี้เป็นของ สร้างขึ้นใหม่

อนึ่งเมื่อเวลาที่หล่อพระทูฐชินสีห์ และพระศรีศาสดาเสร็จแล้วนั้น ทองคำ แฉلنวนของพระทูฐรูป 2 องค์ที่เหลืออยู่ สมเด็จพระเจ้าศรีธรรมไตรปีก รับสั่งให้ห่วงลงใน ทองชั่งจะหล่อพระทูฐชินราช ครั้นเมื่อหล่อพระทูฐชินราชแล้ว ให้ปั้นหุนพระทูฐรูปหน้าตัก ศอกเศษเอาหองที่เหลือจากพระทูฐชินราชหล่อ เรียกนามว่าพระเหลือ ถ้วนชั่งวนและล่านของ พระเหลือนั้นก็หล่ออยู่พระสาวก 2 องค์ สำหรับพระเหลือตนนี้เอง ครั้นเมื่อการหล่อพระสำเร็จ แล้วจึงรับสั่งให้เก็บอธิฐานก่อนเป็นเดาหลอมทองแล้วตุ่นหุนหล่อพระทั้งปวงนั้น มาที่เป็นชุดชีสูตร 3 ชุด ก และให้บุคคลนั้นที่อื่น มาสนับสนุนหุนพิท่อจากพระทูฐรูปตนในชุดชีนั้น แล้วทรงปลูก ต้นมหาโพธิ 3 ต้น แล้วคงว่าวันปีนี้พระมหาโพธิสถานของพระทูฐชินราช พระทูฐชินสีห์ พระศรีศาสดา 3 พระองค์ พระราชนครวุ่วที่ทรงปลูกตนให้เป็นที่จัดให้หล่อพระทูฐเจ้าทั้ง 3 พระองค์นั้นจึงเรียกนามว่าโพธิสามเส้าสืบมา แล้วให้สร้างปูนมาสเตียนสถานเป็นวิหารน้อยใน ระหว่างล้านมหาโพธิชั้น 3 หันหน้าคือทิศอุตร แล้วชื่อพระทูฐกับพระสาวกทั้ง 2 องค์เข้าไว้ใน ที่นั้น ให้เป็นหลักแสดงสถานที่ซึ่งได้หล่อพระทูฐเจ้าทั้ง 3 พระองค์นั้นปรากฏอยู่จนทุกวันนี้

ในระหว่างเมืองทรงกำลังบ้าพิญพระราชนครวุ่นนี้ ก็ทรงได้สร้างพระราชวังใน เมืองฝั่งตะวันตกเนื่อง ที่คราหน้าวัดมหาธาตุหน้ายานนิ่ง ก่อกำแพงเป็นพระราชวังเป็น 2 ชั้นแล้ว พระราชนมยาธิ์ทรงใหญ่หนักหัวตามสมควรแก่พระราชอัธชาติฯ ครั้นเมื่อการพระอารามการ พระราชวังแล้วพระนกรแล้วเสร็จก็ให้มีการโนรพยายามโภช 7 วันแล้วเสด็จประทับสำราญอยู่ใน เมืองพระพิษณุโลกนั้นนาน 7 ปี จนเมืองพิษณุโลกมีอาณาประชานบริบูรณ์มั่งคั่ง สมบูรณ์เป็น พระนครอันหนึ่ง

ในระหว่างเมื่อพระองค์เสด็จประทับอยู่ ได้ทรงพระราชนคริการแผ่พระราชนาเขตลงมาโดยคำดับ จนถึงเมืองละโว ที่ตกลงอยู่ในอ่านางของพระองค์ เผราจะนั้นการซึ่งทรง พระราชนคริการไว้เดิมว่า จะให้พระราชนครองสองเมืองพิษณุโลกนั้น ก็เป็นปีนแปลงไปเป็น

พระราชทานอภิเศกให้พระเจ้าถูกเชอ เจ้าไกรสรราชเต็ช ไปเสวียราชสมบัติในกรุงตะไว้ ให้ไปข้อรับนางสุนทรเทวีอันเป็นพระราชธิดาพระเจ้ากรุงศรีสัchanava โถษสวัրคโลก ซึ่งผลัดแผ่นดินใหม่เป็นพระนาคราชของสมเด็จพระเจ้าไกรสรราชนั้นมาตั้งไว้ในที่พระอรมณ์เหลือ แล้วทรงสร้างเมืองใหม่อีกเมืองหนึ่งห่างเมืองตะไว้ 500 เมตร ประกอบด้วยพระราชวังและกำแพงเมืองหรัตนบริเวรัฐ พระราชทานนามเมืองวันสนธาราชนคร ให้ไปรับเจ้าวงศ์กรีชกุณพราหมณายิเศก กับด้วยพระราชบิชาของพระองค์ ให้ครองเมืองใหม่นี้ ครั้นเมื่อราชการฝ่ายช้างได้มั่นคงแล้ว พระองค์จึงทรงพระราชค่าริทั่งยกถังคินไปอังพระนครเชียงแสน จึงทรงตั้งให้ช้านกร้อง จ่าการบุญญมี演สถานมีชุดเสมอถันรักษาเมืองพิษณุโลก แล้วพระองค์ก็เดินทางไปอังเมืองเชียงแสนแล้ว จึงได้แต่งให้เจ้าชาติสาคร ไปครองเมืองเชียงรายอันเป็นเมืองไก่พระนครเชียงแสน พระเจ้าศรีธรรมไตรปุญจน์วนบพิตรค่ารังพระชนมายุ อายุได้ 150 ปี จึงเสด็จสวัสดิ์ ยามาด้วยที่ส่งข่าวสารไปปุกเจ้าชาติสาคร ณ เมืองเชียงราย เจ้าชาติสาครเดือดไปเมือง เชียงแสน จัดการดูแลพระเพลิงพระบรมศพตั้งแต่เดือนตุลาคม แต่ที่สวยงามสมบัติในเมืองเชียงแสนสืบสันติวงศ์มา

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชคำรับสัตระเสริฐภราดรุณ ๓
พระองค์นี้ไว้ว่า

“..... ที่บลพระทุกรัชนา พระทุกรัชนสีห์ พระศรีสัตตา ๓ พระองค์นี้ เป็นพระทุกรัฐภูมิบุกรัฐสัมภิศ ประกอบไปด้วยพระทุกรัลกษณพะอันประเสริฐ มีสิริอันมหาศาล อะภิเษกงานข้ออธิปัตย์เป็นที่สักการบูชา นับถือมานาคไปนาน แม้พระเจ้าแผ่นดินกรุงศรีอยุธยาจะถูก ที่ได้มีพระเดชานุภาพมหาศาลประภาณ์ในแผ่นดิน ที่ทรงนับถือที่การสักการบูชาหมายพระองค์....”

“..... ผู้จดสกอราก ๗๔๖ ปีวอกนศก สมเด็จพระราเมศวรเต็จที่นี่ไปดีเมื่อเชิงใหม่สศึกษักนลงนาอัจฉริยพิษณุโลก นมัสการพระทุกรัชนา พระทุกรัชนสีห์ เป็นสิ่งเครื่องที่น่าสักการบูชาและมีไหร่พสุณโภช ๗ วัน แล้วสศึกษักนินจังพระนคร.....”

แต่ในระหว่างตั้งแต่แผ่นดินสมเด็จพระนราศวรสืบมานั้น พระเจ้าแผ่นดินได้แต่งพระราชคำนินในการพระราษฎรกรรมทางน้ำมีอยู่บ้าง แต่ไม่ปรากฏว่าได้สศึกษาไปมั้ยการพระทุกรัชนา พระทุกรัชนสีห์ เหตุซึ่งพระเจ้าแผ่นดินในตอนนี้ไม่ได้สศึกษักนนั้น เพราะหัวเมืองหนือเป็นเมือง ไม่ใช่มีองค์กรองสืบพระสกุลกันบ้าง เป็นจ้านายในราชวงศ์ที่สันนิษบ้าง แต่ถึงวันที่สักการบูชาเมืองแห่งนั้นจะไม่ได้เป็นจ้านาย ในราชวงศ์ที่ไกสีชิต ก็คงนั้นเนื่องในพระราษฎร์โดยมาก

มีปรากฏในแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ นับเมืองประเทศราชข้างฝ่ายเหนือ ซึ่งมีเจ้าครองเมือง คือ เมืองพิษณุโลก ๑ เมืองโศกโภไทย ๑ เมืองพิไชย ๑ เมืองสวรรค์โตก ๑ เมืองกำแพงเพชร ๑ เมืองพิจิตร ๑ เมืองนครสวรรค์ ๑ ทั้งนี้เห็นจะเป็นพระราชวงศ์ห่าง ๆ และราชตระกูลก่า แต่เมืองลพบุรีซึ่งสมเด็จพระรามศรีอยุธยาเมืองอุทุมพรบุรี ซึ่งสมเด็จพระบรมราชาริราชาทรงเมืองในพระราชวงศ์แท้ดังนี้ หาได้นับเข้าในจำนวนเมืองประเทศราชเหล่านี้ไม่

และในเมืองเหล่านี้ก็อุ่นเมื่อจะมีเหตุที่รุ่นผู้รุกหน้าล้อมเขตแดนกันอยู่น่อง ๆ บางที่ก็ตั้งแข็งเมืองขึ้นต้องยกขึ้นไปปราบปราม เช่น แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาริราชาที่ ๑ เสด็จขึ้นไปเมืองพิษณุโลก เมื่อได้มีเมืองแล้วก็คงจะเสด็จเข้าไปปั้นแม้การพระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์ แต่หากล่าวในทางความคิด ไม่

อนึ่งเมืองชุมศักดิ์ ๗๘๖ สมเด็จพระรามศรีอยุธยาเป็นสมเด็จพระบรมไตรโลกนารถ เสด็จขึ้นไปเมืองพิษณุโลก ซึ่งกล่าวว่าได้เห็นน้ำพระเนตรพระพุทธชินราชตกเป็นโถหิน นั้นก็ปรากฏชัดว่าได้เสด็จไปปั้นแม้การพระพุทธชินราช บุคคลนี้ได้กล่าวถึงการสมโภชบูชาอย่างไร ก็ เพราะไปมั่วกล่าวถึงน้ำพระเนตรเป็นการตกในถ้วยล้วนเท่านั้น

ครั้นเมื่อจุลศักราช ๘๖๘ สมเด็จพระเจ้าอยุคเชออาทิตย์วงศ์ ซึ่งภายหลังเป็นสมเด็จพระบรมราชาธิราชแห่งจุลฯ เสด็จขึ้นไปครองเมืองพิษณุโลก ก็นั้นว่าคงปฏิบัติบูชาพระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์ เพราะเสด็จประทับอยู่ในเมืองนั้น

ต่อหน้านามสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช เสด็จขึ้นไปครองเมืองพิษณุโลก พระองค์ได้ทรงปฏิบัติบูชาพระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์ และทรงได้สร้างอารามซึ่งใกล้เคียงกันเป็นหลายด้านล้อมรอบ ว่าพระองค์ทรงนับถือเลื่อมใสในพระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์มาก มีพระราชนิรันดร์สมเด็จพระอุมาเทราขึ้นเจ้าอยู่หัวได้ทรงไว้ว่า

“..... อันสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช และสมเด็จพระบรมราชนารถ แตะสมเด็จพระอุกาหศรุอิศวรบรมนารถสามพระองค์นี้ เมื่อแผ่นดินสมเด็จพระเจ้ามหาอัครพระศรีราชธิราชได้เสด็จอยู่ ณ เมืองพิษณุโลก ทั้งสามพระองค์ได้มอบพระองค์อุปราชากปฏิบัติพระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์ พระศรีศาสดา ได้ทรงทำการสักการะบูชาเนื่อง ๆ มาเป็นอันมาก หากอำนวยพระราษฎร์ให้พระองค์ได้ทรงบันทึก ด้วยความเตือนใจในพระพุทธปฎิมากรอันประเสริฐ ทั้ง ๒ พระองค์นี้ ภาษหลังนามพระองค์ก็ได้ทรงสวางราชนับติเป็นพระเจ้าแผ่นดินสยามให้อยู่มีใช้

ชั่นจะศักดิ์สูงมีปีชิงนมิตรทั่วทุกทิศทุกทาง โดยลำดับราชการเป็น ๆ กันมาถึงสามแผ่นดิน ด้วยพระบารมีพระเจ้าแผ่นดินสยามแทบทุกแผ่นดิน ในภายหลังมาได้ทดลองนั้นถือพระทุทธไปยังการคือพระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์สืบมา แล้วคนเป็นอันมากก็ล่องใจเห็นว่าพระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์พระองค์นี้งามนัก ไม่มีพระทุทธรูปใหญ่ผู้น้อยที่ไหน ๆ ในเมืองก็ไม่กล้าว่าได้ เห็นจะเป็นของที่เทพบดันเข้าสิงช่างถูกต้องมิตรก็เป็นนิบุญย์มาช่วยสร้างช่วยทำเป็นแน่”

มีคำชี้แจงพึงกล่าวได้อีกว่า พระเจ้าแผ่นดินกรุงสยามโดยมากซึ่งทรงนับถือในพระทุกประภูมิกรังห์ 3 พระองค์นี้ มีพระเจ้าแผ่นดินสามพระองค์ อันพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิริจักรกล่าวมาเดิ้ล เป็นสำคัญนั้นได้ทรงนับถือด้วยมีเหตุอ้างอื่น อันควรจะเป็นที่ดึงด้วยเหตุว่าพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกผู้สร้างพระทุกประภูมิกรานนี้ ก็นับถือเป็นด้วยเชื้อสายแห่งพระบรมราชวงศ์เชียงรายอันเป็นบรมราชวงศ์สืบเชื้อสายมาเช่นนี้ จึงจะมิได้ทรงนาโดยล้าดั่น ก็นับถือเนื่องจากกันได้ดั่งเช่นสมเด็จพระบรมราชโภษฯ สมเด็จพระอุกาทรธกิจฯ บรรดา 2 พระองค์นี้ พระราชนารคากีกือ ตามคือพระวิถุนักขัตติย์ อันเป็นพระราชาดิคุสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชเชียงรายฝ่ายเหนือเด็จพระบรมราชวงศ์ซึ่งเป็นพระราชาบิคากีเป็นเชื้อสายสมเด็จพระร่วงเจ้า อันเมื่อพระเจ้าแผ่นดินกรุงศรีสัชนาไลยก็สืบมาโดยทางมีอย่างสวรรค์โลก แลไปสุดไปท้าย พระเจ้าแผ่นดินเชิงสีบลังคทิวงศ์ต่อมาเริ่นไว้แต่ที่คันนายาวแล้ว ก็นับว่ามีสัมพันธ์อันอาดูตนันแม่ใจได้ โดยในเชียงใหม่โดยมากดังนี้

การลักทรัพย์ของบุตรหลานที่มีบ้านอยู่ในประเทศไทย จึงสมควรห้ามไว้ตามพระราชบัญญัติฯ ได้ทรงท่านี้เป็นการประชุมมิได้ก่อตัวในพงศาวดาร ส่วนถ้อยคำของก้าวอีกหนึ่งประเจ้ายังมีคืน อันทรงได้ทรงทักษะภาษาพุทธปฏิมากรทั้งสามพระองค์นี้ ต่อมาที่พึงจะเก็บความได้ดามที่ข้างว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้จัดตั้งในวิชรญาณวิเศษเล่ม ๓ แต่สูญตั้งหนังสือนี้ มีความรังเกิงในไวหารด้วยค่าความที่ได้ลงพิมพ์ไว้นั้น ว่ามีสูญเสียแต่แขกแรมถึงมากหาใช้พระกระถางของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้งหมดไม่ เผราเมื่อเวลาทรงแต่งนั้นสูญเริงหนังสือฉบับนี้ได้แก้อุทิ้ปนั้นແสนอ ถึงว่าการนานาชาติสวัสดิ์ไม่ได้มีทางก่อไวหารได้ เผราจะนั้นจึงกล่าวถือศรัทธาให้ท่านทั้งปวงพึงทราบว่า บรรดาข้อความนักจากที่ได้คัดมาว่าเป็นกระสารรับสั่งของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในหนังสือฉบับนี้ແດ้วย อย่าได้เชื่อถือว่าหนังสือเรื่องนี้ได้ลงพิมพ์ไว้ในวิชรญาณวิเศษเล่ม ๓ เป็นพระกระถางของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวบริสุทธิ์ทั้งสิ้นขอให้อธิบายเป็นหนังสือซึ่งมีสูญแขกแรมจะเชื่อถือเอาก็เท็จหนวดไม่ได้

บัณฑิตได้ก่อตัวถึงเหตุการณ์อันพิราบเจ้าแผ่นดิน ให้ทรงกระทำการสักการะบูชา
แด่ พระนหนาปภูมิกรนี ตามคำพิราษรพงศาวดาร และตามที่ได้ทราบมา การที่พระเจ้าแผ่นดินได้
ทรงทำการสมโภชบูชาบ้านนี้ซ่อนปีกอนเป็นไปในเวลาเมื่อเสด็จพระราชดำเนินการพระราช
สองครั้น นี้ไวยชนาแก่ศัตรุทมุปปัจามิตรและเสด็จทรงนมัสการบ้านนี้อย่างหนึ่ง เมื่อบ้านเมืองอยู่เย็น
เป็นสุขปราศจาก ざ้าศึกศัตรุนาชาวนานนั้นประการหนึ่ง ในสองประการนี้

เมื่อฉุดศกราช ๙๒๖ ตามเดือนพฤษภาคมนารถเจ้า เสด็จเข้าไปช่วยราชการ
สังค河流เมืองหงสาวดีมีไข้ชนนະ เสด็จกลับมาซั่งเมืองพิษณุโลก เปิดล้อเครื่องทรงออกบุชา
พระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์ แกะมีการสามไกช ๓ วัน ครั้นภายหลังมีพระองค์เด็กเข็นไป
อยู่ ณ เมืองหงสาวดีครั้งหลังในปีเดียวกันนั้นก็เปิดล้อเครื่องสุวรรณลังการจิตยาภรณ์ ทรงทำการ
สักการะบุชาพระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์อีกครั้งหนึ่ง

เมื่อฉลุศกรราช 993 ปีເດືອນຕົວ ຊາຣສຈາກມຽນນີ້ແລ້ວເມີນຮັບອະນຸຍາດ
ເອກາທສຽງອີກວຽນນາຮອດເສື່ອພະຣາຊຳນິນໃຫ້ໄປນັ້ນມີກອງພະຖາກຊື່ນຮາຍເມືອງທີ່ນີ້ໄສ
ດໍາເລັດສັ່ງໃຫ້ເອກອງນັ້ນພຸພະເຂົ້າຮ່າງປະກາດສີປີພະຖາກປົງນາກ ພະຊຸມຮາຍ
ຄ້ວຍພະທັດສີເສົ່າງບົງຍາຍ ແຕ່ວັນທີມີການນົດອົງທຶນໄນຣາຫຼຸ່ມຫາ 7 ວັນ ນີ້ຄືນຢືນໄຫວາຮັງນັກ
ໃນທີ່ນີ້ກວຽຈະສັນເກດໄດ້ວ່າພະຖາກຊື່ນຮາຍດັ່ງແຕ່ສ້າງນາມີ້ນີ້ເປົ້າກອນເປັນແພັນຕົກເກລື່ອງຫ່າງຫະ
ທອງສັນຖຸທີ່ ສົມເດືອນຮະເຊັກທສຽງໄດ້ທຽງປົກທອງພະຖາກຊື່ນຮາຍເປັນຫວັງແຮກ

ท่อน้ำมานกิดพระพุทธบาทเข้ม พระจัมพนคินสถาปนาแผ่นเสด็จพระราชดำเนิน
หมักถาวรพระพุทธบาทเป็นอ่องไก๊ นำไปต่ำเสด็จพระราชดำเนินนอกพระนครแห่งได้ไก๊กว่านี้
ไม่ต่อมากการภายนบ้านเมืองก็ไม่เป็นปกติจนอุดลักษณ์ 1022 ปีชวดไทย กบ บ้านเมืองเริ่มนร้อยเป็น
ประกติ ตามเด็จพระนราทรงเมืองท่าทางเสด็จพระราชดำเนินไปปนมสการเป็นครั้งแรกให้มีการมหาราษ
ทุมโภช 3 วัน ครั้นเมื่อปีชาติจัตวาศกอุดลักษณ์ 1024 เสด็จพระราชดำเนินอีกครั้งหนึ่ง ครั้งนี้จัง
เมืองไก๊ในไทย เช่นการบุนกองหัวพื้นไปจัดการป้ายเบตรแคน

จุดศักราช 1132 ปีชาลโไทสก พระเจ้ากรุงธนบุรีเสด็จขึ้นไปปราบปรามเมืองฝาง
แนะนำมสการพระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์เปลื้องทรงสหกอกรวงพระพุทธชินราช

ส่วนในบรรณราชวงศ์ นี้ สมเด็จปฐมบรมมหาอุปการบดี เมืองกรุงค่านสียะเก่าข้า
ศึกได้ขึ้นไปป่าไศขออยู่เมืองพิษณุโลก แล้วได้เป็นกรรมนาเสนอคดีของเจ้าพิษณุโลก ซึ่งตั้งเป็นเจ้า
ในเวลาหนึ้น ครั้นเมื่อเจ้าพิษณุโลกสิ้นเชิงล่วงไปแล้ว พระองค์เสด็จอยู่อีกไม่ช้ากีสื้นพระชนม์ใน
เมืองพิษณุโลกนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ พาโลกเมื่อครั้งกรุงธนบุรีได้เป็น
ขอมพุทธไชยาทพ ไปปราบปรามประเทศใจๆ ในทิศนั้น ก็ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงมสการ
พระพุทธปฏิมากรทั้ง ๓ พระองค์นี้ทุกครั้ง แล้วได้ตั้งรับพม่าข้าศึกอยู่ในเมืองพิษณุโลกนั้นเองกี
เป็นหลายเดือน พระบาทสมเด็จพระพุทธเดศานภากาໄโลยก็ได้เคชตามเสด็จพระราชดำเนิน
สมเด็จพระบรมชนกนารถ แลกรมพระราชวังนวรມมหาสุรศิหนาท ก็ได้เป็นพี่เข้าพระราชวังสุรศิหพิษณุ
วาชิราช ผู้สำเร็จราชการเมืองพระพิษณุโลก คำชี้กล่าวว่าเนื้อเขตราชอาณาจักรต้องพระบาท
สมเด็จพระฉลุจอมเกล้าเจ้า ออยู่หัวว่า

“.....พระบรมราชวงศ์ ผู้ดังข้างและดำรงกรุงรัตนโกสินทร์ให้ราษฎรบ้านนี้ ได้
เคยส่องสเปนมสการนับถือพระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์ พระศรีศาสดา ๓ พระองค์คามแห่ง^๔
ก่อนพระพุทธชูป ๓ พระองค์ที่กีเป็นหัวสรรษ คิดแต่แรกสร้างมาจึงเป็นที่ตั้งพระบรมราชวงศ์
กรุงรัตนโกสินทร์ให้ราษฎรบ้านนี้ นานได้ถึง ๘๒๕ ปี ระหว่างทุกๆ กาล ๑๕๐๐ จน ๒๓๒๑
ถูกดัดแปลง ๓๑๙ จน ๑๑๔๔ เมืองพระพิษณุโลกก็เป็นที่ตั้งเจ้าของเมืองฯ ตีๆ กลางที่เป็นเมือง
หลวง กลางที่เป็นเมืองขึ้นหลายครั้งหลายหน ข้าศึกมันเหตุอื่นเข้ามาทางญูเอ่าได้อาไฟจุดเผาอื่นต่างๆ
ไม่มีอื่นนี้เสียเก็บหมด แต่พระพุทธชูป ๓ พระองค์นี้มิได้เป็นอันตราย ควรที่นี่เป็นอัศจรรย์
คนเป็นอันมากสำคัญว่ามีเทวดารักษา แลบทางเข้าพระเศษที่นี่เป็นแน่ว่า พระพุทธชินราช
พระพุทธชินสีห์สองพระองค์นั้น งามแผลลมแก่ตามากกว่าพระพุทธชูปใหญ่น้อยบรรดาคนมีในแผ่น
ดินสยามทั้ง ปักษ์ได้ฟังหนึ่ง+++++ จึงคาดเห็นว่าเมื่อทำธรรมอย่าง ที่เป็นศิริสังเกตุว่าคนที่นับถือ
พระพุทธศาสนา และมีอัญเชิญมาได้เคยเห็น พระพุทธเจ้าจะเข้าสิงในตัวถุกดใจช่างศักดิ์ ให้ทำไป
ตามนั้นให้ของมนุษย์ดังหนึ่งปะขาวที่ว่าก่อนนั้น+++++ เผระจะนั้นจึงมีศักดิ์ปัญญา ซึ่งได้
เห็นได้พิจารณาพระศรีวิลาก พระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์ขึ้นคืนนั้นบดีอ ด้วยกันเป็นอันมาก
ไม่ว่างวาย แลกคนที่เป็นปะขาวมานั้นกีเห็นปรากฏชัดว่ามิใช่นุษช์เพระจะนั้นจึงเห็นว่า
พระพุทธชูปทั้ง ๓ พระองค์นี้เทวดาทำ ชนทั้งปวงจึงได้นับถือบูชาเป็นอันมากจนทุกวันนี้แล.....”

เมืองพิษณุโลกตั้งแต่ถูกพม่าแห่ายึดครองทั้งหมดจนกวันนี้ก็ยังคงร้าง ถนนไปอุตร์ใหม่ก็ไม่ได้ปฏิสังขรณ์อันใดซึ่น วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ซึ่งไม่ได้ถูกทำลายใหม่นี้เข้ามาดูทุกโครงการไม่อ่าง โดยอาชญากรปัญจั้งบาร์บอสต์เด่นทางวิหารพระทุกชิ้นราษฎรแห่งเดียว พระระฆังนั้นมีอยู่ด้วยกัน 1191 ปีฉลุยกอก กรมพระราชนวัฒนธรรมหาศักดิ์พิเศษ ซึ่งได้รับสั่งให้ไปเชิญพระทุกชิ้นที่ห้อง แหล่งอ่องมาธังกุวงเทพฯ ห้องแพะหน้าค่าหนักน้ำรังน้ำมีการถมไกช 3 วัน แล้วจึงเชิญซึ่นน ประดิษฐานไว้ที่บุษคานะวันเดียวกับพระอุไนสอดวัฒนวนิเวศ ซึ่งท่านทรงสร้างขึ้นใหม่นั้น การถังไม่แก้วส่วนเรื่องกีฬาราชค พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เชิญเสด็จพระออมเกล้าน้ำจืดหัว เมื่อ ซั้งทรง吩咐ไว้ปะรักทันครองวัดบวรนิเวศ เมื่อวันพุธเดือนธันวาคมที่นี่ฟ้าค่ำปีวอกตุ๊กฤตศักราช 1199 รุ่งปีซึ่น พระบาทสมเด็จพระออมเกล้าน้ำจืดหัวเชิงทุกขอให้ธีรบนาไว้บุษคานะวันออก แต่ได้ทรง ก้าวให้พระรัศมีฟังพระเนตรแล้วฟังเสียงพระอุณาไม่ถูกแม้สัก ปีกทองใหม่ทั้งองค์ กระนั้นเมื่อเดือนธันวาคม ของวัลย์ราชสมบัติแล้ว ซึ่งท่านทรงท่องคำลงยาหุ่นพระรัศมีเป็นน้ำหนักหงษ์สีเดียบต่ำตึงยอดหงษ์ฐาน ใหม่ เมื่อการฐานได้ปะกอบแก้วส่วนเรื่อง ทรงปีกทองทรงพระทุกชิ้นที่ใหม่ทั้งพระองค์และฐาน พระบาทสมเด็จพระออมเกล้าน้ำจืดหัว ทรงเครื่องบันธิในพระทุกชิ้นเส้นเป็นอย่างอิ่ง ได้ทรง บำเพ็ญพระราชกุศล มีการรวมไฟสพณ์ไกชเป็นหมากห้าม

ส่วนพระศรีศาสดาหนันเดินเข้าอิทธิการวัดบางซือร้าง เสียงดังมาก ที่วัดอ้อช้าง สมเด็จเจ้าพระยาธรรมมาทร ใช้ญาติ เห็นว่าเป็นพระสำคัญงาน ซึ่งได้เชิญไปได้รับประคุ้มชูเป็น วัดของท่าน ครั้นเมื่อพระบรมราชสมเด็จพระออมเกล้าน้ำจืดหัว ได้เสด็จลงอิฐวัลย์ราชสมบัติ ทรงพระ ราชค่าร่วาพระศรีหงส์ตามเป็นพระสำคัญ ไม่ควรจะอุ้นในวัดรายบูร ซึ่งได้เชิญมาไว้ที่วัดสุทัศน์ แห่งวาระเมือง ภาคหลังจึงถ่ายไปไว้ที่พระวังหลวงวัดบวรนิเวศ เมื่อปีกุนเบญจศก ฉักราช 1225 ไม่ว่าหากพระศาสนานั้น พระศรีหุ่นมาเดินกีหักลงด่องเมื่อ ไปถึงวัดบวรนิเวศแล้วจึงได้ เทกองยุก แต่หังหาได้ปีกทองไม่เป็นพอดีเดี๋ยวราศค ซึ่งได้ปีกทองแต่ทำการพระวิหารนั้นแล้ว ส่วนเรื่องในปีชุบันนี้

พระบาทสมเด็จพระออมเกล้าน้ำจืดหัวเมื่อซั้งทรง吩咐ไว้ เดี๋ยวราชดำเนิน ไปเป็นมีตการพระทุกชิ้นที่นั้น แต่ประพากหัวเมืองหนึ่งทั้งปวง เมื่อปีชงเสงบญจศก ฉักราช 1195 เสด็จถึงเมืองสวรรค์โลก ไปกิจไทย เมืองฝาง และเมืองกัมพงเพื่อร่วงทราบอั้นฐาน ทั่วไป ครั้นเมื่อปีขาตอสุกศก ฉักราช 1228 ในวันคลอปะทีบีนเดือน 11 แรมค่ำ 1 ได้เสด็จพระ ราชดำเนินโดยเรือพระที่นั่ง อรรคราชวุฒชั้นทางสำนักถังเมืองพิจิตรเก่าอันบดันดีนั้นแห่งตอน เป็นสั่งแล้ว ซึ่นไปถึงเมืองพิษณุโลก ทรงนั้นสการพระทุกชิ้นราษฎร ปลดล็อกก้าวอกจากพระกร ตามนี้พระหัตถ์พระทุกชิ้นราษฎร แลบชาติวนายศรีปันด้วยรักปีกทองสำรับ 1 ปีกเงินสำรับ 1

ผลด้านไม้เงินทองเครื่องสักการบูชาตามสมควร โปรดเกล้าฯ ให้มหาดเล็กล่นหนังซึ่งมีอยู่ ณ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุนี้เป็นการสมโภชห้วง ประทับ 2 ราชรี เสด็จพระราชดำเนินกลับทางคลองเริงถึงกรุงเทพฯ ณ วันเดือน 12 ขึ้นค่ำ 1 มีกำหนด 15 วันเท่านั้น

ด้วยเรื่องราวอันกล่าวมาทั้งปวงนี้ แลด้วยได้ตามแสดงเสด็จพระราชดำเนินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เห็นพระพุทธลักษณะพระพุทธชินราชว่า งามหาพระรูปอื่นใด เปรียบมิได้ครั้นเมื่อสร้างวัดเบญจมบพิตรขึ้น ได้พาขามนาฬาพระพุทธรูปซึ่งจะเป็นพระประธานทั้งในกรุงและหัวเมืองตลอดจนกระทั้งนิจเมืองเชียงใหม่ เชียงแสน เชียงราย เมืองนครลำพูน เมืองลำปาง เมืองน่าน พระที่ควรจะเชิญลงมาได้ก็ได้เชิญลงมา โดยมากที่เชิญลงมาไม่ได้ก็ได้ให้ถ่ายรูปมาสูตรเจ้า 5 ศื้อ พระเจ้า 9 ศื้อ พระเจ้าล้านทองเป็นต้น ก็ไม่เป็นที่พอใจ จึงคิดจะจะหาพระพุทธรูปองค์ใดให้งามเสมอพระพุทธชินราชนั้นไม่มีแล้ว ครั้นเชิญพระพุทธชินราชลงมาที่เห็นว่าเป็นหลักเป็นศริของเมืองพิษณุโลก ประดิษฐานอยู่ในเมืองนั้นดังเดิมร้างเมืองมาถึง 900 ปี เศยแล้ว และพระพุทธชินสีห์ที่เชิญมาแต่ก่อนก็ไม่เป็นที่ดอนใจของชาวเมืองพิษณุโลกเป็นอันมาก ยังมีคำเล่ากันอยู่ทุกวันนี้ว่า เมื่อเชิญออกจากพระบรมราชานุสาวรีย์ รายฎราภัณฑ์ความเครียดใจกรรওห์น เป็นอันมากเสียนทางสังคไปทั้งเมืองเหมือนคลื่นเรื่อง แลแต่นั้นมาฝันก็แสลงไป 3 ปี ชาวเมืองพิษณุโลกได้ความจากขันไปเป็นอันมาก ตั้นคพระพุทธชินสีห์ลงมาถึง กรมพระราชวังบวรมหาศักดิ์พลเสธก์ทรงพระประชวรพระโรคمانน้ำได้ปีเศกที่เสด็จสรวงคต รายฎราภัณฑ์กล่าวว่า เพราะเหตุที่ทำน้ำปีเศกพระพุทธชินสีห์อันเป็นศริของเมืองพิษณุโลกลงมานั้น เห็นว่าการที่ฉือค่างๆ เผ่นน้ำจะไม่กรงฉือกตัว แต่ไม่ควรจะทำการกุศล ให้เป็นที่คือครองรากษา ไม่เป็นที่พอใช้ บางคนเป็นอันมาก จึงได้ประทานที่จะคิดแลกขันให้มีให้เมื่อพระพุทธชินราช เพระมีด้วยอกหักอยู่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้พระองค์เข้าประดิษฐานการอ่าษพระพุทธชินสีห์หล่อเป็นพระชินสีห์น้อย ตั้งไว้ในวัดพระศรีรัตนศาสดารามองค์ 1 มีลักษณะมีข้อศอก คลึงมากจ้าได้ดีด ครั้นเมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปเมืองเหนือครั้งนั้น ก็ได้โปรดเกล้าฯ ให้ถ่ายพระพุทธชินราชลงกลับมาอ่างถ่ายพระศรีศาสดา หล่อเป็นพระน้อห์นไว้อีกทั้ง 2 องค์ แต่พระน้อห์ 2 องค์นี้ถูกหินจากองค์เดิมมาก

อนึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดพระพุทธสิหิงค์ ซึ่งประดิษฐานอยู่ในพระที่นั่งพุทธไชยวัրคในพระราชวังบวรฯ มา ก เมื่อทรงสร้างวัดราชประดิษฐ์ มีพระราชประสังค์จะไครรเชิญพระพุทธสิหิงค์ไปตั้งเป็นพระประธาน แต่พระเหตุที่พระนั้นตั้งอยู่บนพระที่นั่งในพระราชวังเป็นที่สูงไปอยู่แล้ว ไม่ควรจะเชิญไปไว้ที่วัด ให้เป็นการค่าศักดิ์ไป จึงโปรดเกล้าฯ ให้ถ่ายออกเท่าพระองค์หล่อขึ้นใหม่ พระพุทธรูปทั้งหลาภเนล่านี้ คือ พระพุทธสิหิงค์ และ

พระพุทธชินราชน้อย พระพุทธชินสีห์น้อย พระศาสดาน้อย ก็ได้ประดิษฐานอยู่ในวัดราชประดิษฐ์บันนี

อนึ่งมาคิดเห็นว่าพระพุทธชินราชอันมีพระศรีวิลາศ พุทธลักษณะอันงาม ประดิษฐานอยู่ที่เมืองพระพิษณุโลกเป็นระยะทางอันไกล ผู้ใดมีความปรารถนาที่จะนั่งสักการะดังความเชื่อทางพหายานขึ้นไปถึงได้เป็นอันยาก จะต้องลงทุนมากจึงจะได้ไป ด้วยได้สร้างขึ้นใหม่สำหรับเฉพาะประดิษฐานไว้ในกรุงเทพฯ ก็จะได้เป็นที่ชนทั้งปวงอันมีความปรารถนาที่จะนั่งสักการะ ได้ไปมาก่าย จะเป็นประโยชน์แก่คนที่มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอันมาก แต่การที่จะถ่ายพระพุทธชินราชนี้ เป็นอันต้องคำศูนย์นั่งรaculaศักดิ์ใหญ่ แล้วนั่งปวงเป็นอันมากก็ถ้าว่า ไม่มีศูนย์จะด้วยให้หนีอนได้ เพราะเชื่อว่าพระพุทธชินราชของเดนมาร์กเป็นเครื่องของพวกสร้างด้วยยาไฟซึ่งชาธิฐานของสมเด็จพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกเป็นที่ดัง แต่ครั้นเมื่อได้ปลูกนาหารือด้วยช่างหลวงประดิษฐ์ปฏิญา ซึ่งเป็นบุตรหม่อมเจ้าสุวรรณ ในพระเจ้าอัยกนรอ กรมหมื่นพระค์หริรักษ์ ซึ่งเป็นที่อกณาหล่าก่อช่างปืนช่างหล่อพระพุทธชูปมา ๓ ชั่วคนแล้วนั้น หลวงประดิษฐ์ปฏิญาเรียนอาสาว่าจะดูให้เหมือนเดิมได้ จึงได้ติดการซึ่งจะสร้างพระพุทธชินราชใหม่ ได้มอบการทั้งปวงให้กรมหลวงค่าครางราชบู腊ห์ เป็นผู้จัดการทั้งปวงอยู่ที่กรุงเทพฯ เพื่อจะไม่ให้มีที่บัดข้องอย่างหนึ่งอย่างใด ฝ่ายการที่เมืองพิษณุโลกนี้ได้มอบให้พระองค์หริรักษ์ราษฎรานุวัตร ซึ่งเดือนเชิงเป็นพระยาสุรศักดิ์วิษณุศักดิ์ เป็นผู้จัดการทั้งปวงให้ห้องประดิษฐ์ปฏิญาเป็นศูนย์ด้วยยาไฟนั้น นิช่างหล่อขึ้นไปชั่วครึ่ง หลวงอันทรงพิชิตเรือนรากช่างหล่อช้ำ ๑ บุนพินิจสรบทั้งบล็อกหินที่ดัดแปลงช่างหล่อขาว ๑ บุนฤทธิ์สร้ำน ช่างพลพัน ๑ บุนหมื่นช่างหล่อ ๖ คน ซึ่งนำไปทำการที่เมืองพิษณุโลก ได้ลงมืองานเบ็ดเตล็ดช่างพระพุทธชินราชตั้งแต่วันที่ ๑๓ ธันวาคม รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๙ ตรงอันวันพุหัสันดีแรม ๗ ค่ำเดือนอ้าย ปีชวดไทยศกฉลุศกราช ๑๒๖๒ ผู้ว่าห้องที่จะหล่อนั้น ได้ให้พระชاهดุษฎาให้ชินท์อาเป็นหอง ซึ่งไม่ได้ใช้สักวันไปโรงหล่อ เศรีญไไว แลต่อเรื่องซึ่งจะให้หนาเพรับพระพุทธชูปหอครองซึ่งจะเชิญขึ้นประดิษฐานในอุโบสถ กษัยหัดงสมเด่นช้าฟ้ากรณานุมนิรศราনุวัตติวงศ์ ซึ่งนำไปตรวจสอบการถั้นลงมายังความด้องกันกับ รายงานที่ได้อธิบายทางโถรเด่นน่อง ๆ ว่าพระพุทธชูปที่เป็นขึ้นใหม่นั้นและน้ำแข็งหนีอนพระพุทธชินราชแม้แต่

อนึ่งได้ส่งช่างรักขึ้นไปให้ทำการรักพระพุทธชินราช เมื่อถ่ายพิมพ์ล้วนให้เกลี้ยง เกต้าเดี่ยงขึ้นกว่าແต่ก่อน เพื่อจะได้ปิดทองใหม่ทั่วทั้งพระองค์

ครั้นเมื่อการทั้งปวงพร้อมแล้ว ได้ออกจากกรุงเทพฯ พากแรมไปตามระบบดึงเมืองพิษณุโลก วันที่ 16 ตุลาคม ร.ศ. 120 เวลาป่ายได้เข้าไปในมีตถการพระพุทธชินราช และตรวจการทั้งปวงซึ่งได้เตรียมไว้เรียบร้อยแล้ว โรงที่ดังพิมพ์พระปูงบูนในทิศทักษิณ ซึ่งเป็นเมืองหลังโพธิสานเส้าอันเป็นที่หล่อพระแต่เดิม แต่ตั้งโรงข่าวอึกโรงหนึ่งต่อลงไปข้างไดร์ร์กกำแพงวัด ส่าหรับวางเตาและสูบซึ่งใช้ถุงเชิงถึง 60 เตา การพระราชพิธีได้ตั้งในวิหารพระพุทธชินราช ตั้งพระแท่นสูคถ่านะพานไปยังเรือนแก้วพระพุทธชินราช พระไชยวัฒน์เจนหลังซ้าง แต่พระไชยนาวาโภหดี้ ม้าหมุ่หันที่บูชาเดิมส่าหรับพระวิหาร เวลาบ่ายสวัสดิ์พระสงฆ์ 10 รูปตั้งน้ำวงศ้าชี พระสงฆ์ซึ่งจะสวดพระราชนิพิธ์นี้เป็นเวลาขัดข้อง ด้วยเกียรติอยู่ในพระยา จึงได้นิมนต์พระราชนุนิ (เย็น) วัดมหาธาตุ กับบานเรียน 3 รูป พิธีกรรม 1 รูป ซึ่งนำไปจารณาอยู่ ณ เมืองพิษณุโลก นอกรั้วนี้เป็นพระทัวเมือง มีพระปราการมุนีเจ้าคอมมูนีเป็นประธาน

ครั้นรุ่งขึ้นวันที่ 17 ตุลาคม รัตนโกสินทร์รถ 120 เวลาเข้าเมือง 52 นาฬี เป็น
ฤกษ์ปิดทองพระพุทธชินราช ได้ปิดทองศิริมีอห์วังพระพักตร์แฉะชุดชั้นวนเทียน ไขข์ อธิบูรณ์
ให้พระราชนูนิจดูดเทียน ไขข์ และเดียงพระสรวง 30 รูปแล้ว เว็บสถาปัตยการปลายเป็นทุกราดิเศษ
ตั้งแต่เวลาเช้านี้ไป และเริ่มการสมโภษพระพุทธชินราชศิริมีอห์วัง ไหว้คราย 2 โมงค่ำ
2 โมงค่ำ ปิดทองพระพุทธชินราชแล้วเช้าวันรุ่งขึ้น ให้พระศิริรูปไปกานห่องไสเป็นที่รับน้ำอินเดีย
ซึ่งนัก ได้ถวายเพรชภาคสินวัลจงเป็นพระภูษาในพระบناทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว อันพระเจ้า
ไชยาและกรมหลวงสรวงสุคุณประทานถวายเป็นทุกราดิเศษ แต่ครั้นจะทรงที่พระองค์ก็ไม่เป็นที่
พอใจในการเชื่่งพระพุทธรูปอันงามมีศักดิ์ไปทุกหน่อยเสีย จึงได้กลับจากไว้ที่นิ้วพระหัตถ์ ที่พระองค์นั้น
ได้ถวายซึ่งว่าแต่ที่ราชรงสานหนึ่ง ส่วนเศษซึ่งถือหัวรับพระกรรณนั้นได้ประดับไว้ที่ฐานแล้ว ได้ถวาย
เครื่องยนต์พระยาการศักดิ์ไม้ทองศักดิ์ไม้เงิน เพื่อบรรจุเทียนห้องเทียนเงิน ตะเกียงน้ำมันหอมตามแบบเครื่อง
บรรณาการเจดีย์สถานที่สำคัญทั้งปวง แห่งบ้ายหรือเป็นศิริรักษ์ 2 สำรับ ตามแบบอย่างในรัชกาลที่
4 แต่เดิมเหมือนแล้วน้ำหนึบเรือนเทียนซึ่งทำหัวชรัก ปิดทองปิดเงินเป็นลารับกันขึ้นนั้น ได้ดึงให้
พระมหาณ์เบิกแวงเวียนเดินผ่านสถานไทยด้วยเหตุวันนี้เป็นศักดิ์ไป การวิษณุเทียนนั้นร้านมากจนต้องสวัสดิ์
มนต์ไปฟ้าแรง

วันที่ 17 , 18 , 19 ตุลาคม ทรงพระพิธุกรรมตั้งเป็นรัชกาลไม้แพดิ้ง มีหนังเข้า
รายการเชิดสมโภษทั้ง 2 วัน ๆ แรกค่ำร่วง วันที่ 2 ทรงนับกพหารเรื่อง วันที่ 3 นาฬาถือแก่กรมวัง
เวทนช้านี้ถึงพระราชวังชั้นที่หนึ่งนั้นทุกวัน ซึ่พ่อพระมหาณัตติ์ทรงพระราชนิรดิคามพระมหาณัตติ์

ครั้นศุภมงคลฤกษ์ วันที่ 20 ตุลาคม รดคนโกลสินทรศก 120 ตรงกับวันอาทิตย์ ขึ้น 8 ค่ำ เดือน 11 ปีชุดตรีศอก จุลศักราช 1263 เวลาเข้าชั่วโมงแล้ว 38 นาที 44 วินาที พระอาทิตย์ สวิฟต์ รายีตุต พระอังคารสติดร่ายีพิจิก พระทุพสติดร่ายีตุต พระเสาร์สติดร่ายีธนู พระ พฤหัสบดีสติดร่ายีธนู พระราหูสติดร่ายีตุต พระศุกร์สติดร่ายีพิจิก พระเกตุสติดร่ายีมังกร มนุตยสติดร่ายีพิจิก พระจันทร์สติดร่ายีมังกรสวายดุกษ์อุตราสาช พระลักษมาสติดร่ายีตุต เกาะนวงค์พฤหัสบดี ตรีทางค์ศุกร์ ได้เททองลงในพิมพ์ แต่ในระหว่างพระราหูนี้มีพระบรม วงศานุวงศ์ แลลข้าราชการรายภูรเป็นอันมาก ได้นำห้องเงินนาคและเครื่องญูปพรรณมาบรรจุในแท่น เพื่อจะหล่อพระพุทธรูปเป็นอันมาก เป็นหน้าหันก่องประนาม 3 ชั้น เงินประนาม 1000 บาทเศษ สิ่งของญูปพรรณต่างหาก พิมพ์นั้นจุกหองมากกว่าที่จะเป็นอันมาก เพราะฉะนั้นจึงมีได้ห้อดแล้ว เสร็จได้ในวันเดียว หอนพระเพลาได้หล่อต่อไปในวันข้างหน้า จำนวนหองที่ได้เมื่อวันพิมพ์นั้นดังนี้ พระศีรษะ 28 เม็ด หนัก 1120 ชั้น พระรัศมีหองเบ้าครึ่ง หนัก 60 ชั้น พระองค์หัวหอง 25 เม็ด หนัก 1000 ชั้น พระหัตถ์ขวาหองเบ้า 1 พระหัตถ์ซ้ายหองเบ้า 1 หนักรวม 80 ชั้น พระกรขวาหอง 6 เม็ด หนัก 240 ชั้น พระเพลาหอง 36 เม็ด หนัก 1440 ชั้น รวมหอง 98 เม็ดครึ่ง หนัก 3940 ชั้น

ครั้น ณ วันที่ 27 ตุลาคม กลับลงมาถึงเมืองพระพิษณุโลก ได้เท็นพระมหาชน ราชเชิญลงบนรูปในเรือเสร็จแล้ว คงพระม้าศรีโค้กใหม่บนพระพุทธชินราช และสังเเกรคาว่าใหญ่ กว่าองค์เดิมเป็นอันมาก ห้องนี้คือเป็นลังยาดครุฑ์ค่า

ทั้งหล่อพระใหม่นั้น ได้ให้ก่อซุกชั่ปถูกด้านมหาโพธิไว้เป็นสำคัญ เหมือนอย่าง พระเจ้าพริธรรมไตรปุก ทรงปูถูกมหาโพธิสามสิบันนั้น ไม่ได้ให้หุบบืนพระพุทธรูปขนาดพระเหลือ อีกองหัวหนึ่งที่จะได้เก็บหองชนวนที่เคลือจหาหล่อพระ หล่อขึ้นสำเร็จแล้ว จะได้เชิญไป ประดิษฐานไว้ที่ขอดเขาจำปีด อันเป็นที่ดังที่ว่าการเมืองลับแผล เพื่อให้เป็นมัลการของพระชนชนา ที่ไม่เที่ยวเมืองลับแผลสืบไป

ในการที่จะตกแต่งพระพุทธรูปชั่งหล่อใหม่นั้น คุณเป็นกรรมมากมากนัก ไม่แตกเท่าน ว่าจะต้องหักล้างได้ภายใน 6 เดือน การซึ่งกำหนดไว้น่าจะเป็นที่เคลื่อนคลาดหมัดหั้งสิบพระยาชล ยุทธไบรินทร์จึงได้ แนะนำว่าให้ไปแต่งที่โรงหล่อกรมทหารเรืออัน มีเครื่องมือพร้อมจะทำได้เร็ว ขึ้นแลกที่นั้นก็เป็นอุดมสถาน เพราะเป็นบ้านหลวงเดิมของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก แลรับอาสาว่าจะแต่งหั้งกลางวันกลางคืนให้แล้วสำเร็จทันจะได้ เมื่อได้รับคำแนะนำ รับรองดังนี้ มีความยินดีเชื่อว่าจะสำเร็จ จึงได้เลิกการซึ่งจะให้เรือพระະเวศาเมืองให้สมไปข ดังเช่นข้า ราชการແกรายภูร์มีความประสงค์นั้นเสีย ให้เรือกลไฟตามที่กุฎุเทพฯ หุคพักแต่เวลาค่า

เรือพระทุทธชินราช ได้ออกจากเมืองพระพิมพ์โดยในวันที่ 30 ตุลาคม รัตนโกสินทร์ศก 120 จึง
กลุ่มเทพฯ วันที่ 2 พฤศจิกายน รัตนโกสินทร์ศก 120 และได้เชิญขึ้นโรงหล่อลงมือแต่งคดอย่าง
กถางวันกลางคืน 24 ชั่วโมง โดยมีช่างผลัดเงี้ยบันถันเป็นสำรับ การที่ทำนั้นค่านินไม่ໄປค่าโดย
รวมเรื่วเป็นอันมากตอนเข้างบนซึ่งได้หักอ้วนแรกไปสี่จังหวะ แต่ตอนถ่ายซึ่งต้องถูมหินที่เป็นสอง
ครัวซ่ารุคหด้ายแห่งต้องกดแต่งเข้าไม่เทคาม การที่ทำนั้นอยู่ช้างจะหนักมาก เพราะเนื้อทองเหลือง
ครั้นเมื่อตัดแต่งเสร็จแล้วจึงได้ลงสมุด เพื่อจะให้รักษาไว้ในวันนั้น ได้ใช้น้ำแข็งทั้งแท่งใหญ่ไว้
รองพระองค์รักนั้นก็แห้งเร็วได้อ่างประดูนา สมุดซึ่งไม่หนาถึงที่ซึ่งควรจะขั้ดให้เกิดขึ้นกล้าได้
แต่หัววันถ้าหนาซึ่งจะเชิญไปวัดเบญจมบพิตรนั้นกระซิบ จึงได้อานรักนั้นกลับซึ่งกดแห่งพะ
ເວີບຮອຍ

ครั้นวันที่ 10 ธันวาคม รัตนโกสินทร์ศก 120 กำหนดปิดทองเป็นครั้งแรก มีพระ
สังฆราชคาดผ้าฟ้าใหญ่สูงเอื้อยไปช่วงเป็นอันมาก มีกรรมหมื่นชั่วโมงในวันนี้ แต่ก็เป็นวันรัต
เป็นประจำ พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการ ซึ่งได้ไปด้วยเพื่อตานั้นก็ได้ปิดทั่วทั้ง

ความสังเกตในการที่ได้เก็บเดินทางลึกลับนี้ แต่แรกคุณเหมือนว่าพระเจ้าจะ
ใหญ่เกินไปดังเช่นก่อตัวแล้วแต่ก่อน แต่ครั้นเมื่อถูกตัดเข้ากับพระองค์ท่อนที่ 2 ถูกตัดซ่อนลงไป
เป็นอันมาก ครั้นเมื่อคุณตัดเข้ากับห่อนพระเพลาก จึงเห็นว่าส่วนนั้นพอสมควรขนาดนี้ แต่มือแต่ง
เนื้อทองคำถึงแก่น้ำเป็นเงาซึ่ง ก็เลยเห็นเหมือนพระทุทธชินราชที่พนมญูโกกมากขึ้นทุกที แต่ไม่
เหมือนอย่างวันซึ่งปัจจุบันแล้วนี้ เมื่อเวลาปิดทองสำเร็จนี้เป็นที่ไถมันสับบิกานาใน ด้วยได้เห็นพิมพ์
พระบรมราชโองการอัน โอกาสห่องไสเหมือนเมื่อได้เก็บเมื่อวันที่ 29 ตุลาคม รัตนโกสินทร์ศก 120 อีก
ครั้นหนึ่งจะนับครั้นเมื่อปิดทองพระพักตร์สำเร็จแล้ว ให้เปิดพระเนตรแต่ติดพระอุณาโลมห้องค่า
แต่รูปพระอุณาโลมนั้น เห็นว่าพระอุณาโลมพระทุทธชินราชที่เมืองพิษณุโลกซึ่งเป็นของท่าขึ้น
ใหม่พระของเดินทางนั้นไม่จำตาม ซึ่งได้ถ่ายอย่างพระอุณาโลมพระทุทธชูป่าใหญ่ในกรุงก่อตั้งค์หนึ่ง
ซึ่งมีหออยู่ต่ำระดับชั้น ซึ่งลงมาไว้ที่วัดนิเวศน์ธรรมประวัติคดนาดให้ได้กับพระทุทธชินราช
งานดีกว่าของเดิมเป็นอันมาก

ครั้นเมื่อวันที่ 11 ธันวาคม เวลาช่วงอ่ำรุ่ง ได้เชิญพระทุทธชินราชซึ่งคุณเขียนบน
แท่นรอก อันทำเฉพาะตั้งบนร่าง เคลื่อนออกจากโรง ด้วยรือประดูโรงหล่อเตือนมาตรฐานแรงอึ้งที่อุตสาหะ
พยายามสถาปั้นขึ้นแล้ว ใจไปยังปั้นขึ้นชั่วชักให้ถอดออกเสื่อนลงไป ด้วยในทำกถางเรืออันได้ต่อขึ้นไว้
เฉพาะที่จะเชิญพระนั้น แล้วได้จัดการคุณมพชาป้ออย่างที่ทรงพระกระยาสนานประกอบศักดิ์
เศวตราชตระ 7 ชั้น อุตุ ณ เมืองบัน แล้วเลื่อนไปจอดประจำทำซึ่งได้ทำขึ้นให้คดหานปั้นขึ้นลงไป

ตรง หน้าพลับพลาแอล โรงพิธีซึ่งปููกันน์ใหม่หน้าโรงหล่อนั้น แลบดังเครื่องสูงสองแผลทั้งหน้า หลัง ตรงท่าพระทุทธชินราช ตั้งมุรุนต์ ดอกไม้เงินทอง การ นกการเวกแทนพระกรรมธรรมย อย่างโถสักันต์มีพระกุดบังสูรย์พัดใบก ที่มีศรียะแกลท้ายเรือนีราชวัตรปักตรกัมมะ ล้อทั้ง 4 กิ๊ฟ

ครั้นวันที่ 12 เวลาบ่าย พระสงฆ์ราชาคณะผู้ใหญ่ 20 รูป มีกรรมหนี่นวชิรญาณว ไหรสเป็นประธานสวดพระทุทธมนต์ที่พลับพลาหน้าโรงหล่อ พระสงฆ์สวดพระทุทธมนต์ในพระ อุโบสถวัดเบญจมบพิตร 20 รูป แล้วก็เล่นโนราบท่า ทั้งบนบกและในแม่น้ำ มีดอกไม้เพลิง เสียงพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการเป็นการสมโภชศิริ

ครั้นรุ่งขึ้นวันที่ 13 ธันวาคม เวลาเช้าโมงครึ่ง ได้ดำเนินกระบวนการพิธีจากโรงหล่อ ขึ้นไปโดยที่ศูนย์ กระบวนการหน้ามีเรือประดุจ เรือหารปินใหญ่ เรือเตือและเรือคั้ง เรือกอกง เรือคุ้ชัก ซึ่งเป็นกระบวนการแห่งพระราชทานนิเตี๊ยดามบุกเบิกฯ กระบวนการหลังมีเรือกราน ดายสี กรมหนี่นวชิรญาณวไหรส เรือกรุบม่านทองเมืองสมเด็จพระราชาคณะและพระราชาคณะ สุวรรณบดีหรือญบัตร ต่อไปเรือราชนาดใหญ่คุ้นเคยกระถุนานามุกรรมนนเรียน หัวอนกับทุก คณะแล้วจึงถึงเรือแห่งพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการจัดเข้ามาเป็นกระบวนการ ประมาณเรือห้องล้าน ไม่น้อยกว่า 1000 ลำ แล้วซึ่งได้เข้าในกระบวนการแห่งนั้น ไม่น้อยกว่า 1000 คน ได้ดำเนินขบวนเดิน ไปตามล้าน้ำเข้าพะจะาเดิชวัดกองสามเสนอันได้เปิดทางให้กล่าวไว้ต่อหัวนแห่งพระทุทธชินราชนี้ เมื่อกระบวนการแห่งไปถึงปักกุดของปกรณ์ประชากร ได้แบ่งกระบวนการเพียงแต่เรือคั้ง 4 คู่เสี้ยวเข้ากอง ปกรณ์ประชากร นอกนั้นพายค่องขึ้นไปในคลองสามเสน กระบวนการพระสงฆ์ตามเข้าไปในคลอง ปกรณ์ประชากร แล้วไปจันเพลทวีดเณญุจมพิตร พระราชาคณะตั้งแต่ผู้ใหญ่ลงมาณสมอเทพ ฉันสำรับในพลับพลาการเมริญ นอกจากฉันที่ศาลาบรรพัสรักษ์ ศาลาเบญจพิศภาคเลร้าน ซึ่งได้ปููกันน์สำหรับงานน้อง ที่เป็นงานวนพระสงฆ์ที่ได้ฉันเข้ากระหง 500 ห้อง 16 รูป

ครั้นเมื่อพระทุทธชินราชถึงหน้าวัดแล้ว ได้เชิญขึ้นจากเรือเวลา 5 โมงครึ่ง ได้ ดำเนินธรรมชั้นความร่าง ประดิษฐานพระทุทธชินราชบนแท่นฐานในพระอุโบสถ เป็นการสานรื่นโดย ความ ตกลงดี หมายเหตุการณ์อย่างหนึ่งอย่างใดไม่ เป็นที่รับชนอินดี ด้วยความวิตกอยู่ว่าการทั้ง ปวงตั้งแต่ปืนแผลหล่อพระทุทธชินราชมา ล้าหากว่าไม่งานดีได้ดังพระสงค์ถามีเหตุการณ์อย่างหนึ่ง อย่างใดให้เป็นอันตรายแต่ผู้หนึ่งผู้ใดคนนี้ ก็จะเป็นที่โภนัสเสียใจ และเป็นที่รังเกิดของประชุม ชนสืบไปภาคหน้า การซึ่งเป็นไปดังเช่นกล่าวมานี้ ย่อมทำให้เดินความปีติโภนัสเป็นอันมาก

ครั้นเมื่อรือดะพานเสร็จแล้ว ได้เปลี่ยนสายสะพานพรัตนราชวรากรเป็น ถนนพระหัตถ์พระพุทธชินราชเป็นพุทธบูชา และในวันที่แท่พระพุทธชินราชนี้ก็เป็นที่พรัตน์ร้อนด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยขออาสาประชาราษฎร์ล้านหกตามเดิมตลอดทาง ตั้งแต่พระที่นั่งราชกิจวินิจฉัยไปตลอดจนถึงวัดเบญจมบพิตรແสดงให้เห็นว่า เป็นที่ชื่นชมยินดีด้วยกันทั่วหน้า

ตั้งแต่วันที่ 14 ธันวาคม ไปจนถึงวันที่ 20 ได้โปรดให้ประชาชนทั้งปวงได้มีโอกาสเปิดทองพระพุทธชินราชตามความปรารถนา ที่ได้มายออนบูชาเนื่อง ๆ นั้น ชนทั้งปวงได้มานุชยาและเปิดทองด้วยมือของตน เมื่อซังไม่พอใจปรารถนาให้ออกเงินให้เป็นการส่วนตัวก็ต้องค่าที่จะเปิดทองนั้นตามความปรารถนา เป็นจำนวนคนที่ได้มามอง 11777 คน ส่วนที่ไม่สามารถที่มาด้วยคิดเป็นจำนวนเงินที่ได้รับแล้ว 21459 บาท 21 อั้ง ย่อมมีคนมาบูชาตลอดวันซึ่งไม่ได้มาทุกวันในระหว่างนี้

อนึ่งการที่หลวงประดิษฐ์ปฏิญาณ ให้มีความหมายถือจะสร้างพระพุทธชินราชให้งานดีได้ถึงเพียงนี้นั้น ได้รับบ้านนี้เดือนยาเป็นพระประดิษฐ์ปฏิญาณงานช่างหุ้นและเครื่องราชอิสริยาภรณ์ซึ่งເພື່ອສະໜັບທີ່ 4 ຍຸນໄມຣັດ ແລະ กາຈຳເຈີນປັນຫຼິນຂຶ້ນໄວ້ ให้รับແສ້ມເສຈະໄດ້ຮັບຄ່ອໄປຢາຍหน້າ ສ່ວນພະຍານແຫຼງການໃຊ້ນໍາຫຼັກຊື່ເປັນຜູ້ໄດ້ຮັບອາສາດາແຕ່ທະນະຫຼາດພະຍານທີ່ ให้ส່ວນສໍາເລັດໄດ້ທັນກຳຫານຄັນນັ້ນ ໄດ້ຮັບພານທອງຮອງລ່ວມເພີ່ມເກີຍຕິດຕາ ໄທີ່ອີ້ນກວ່າພະຍານທອງສານໝູອີກຫຼັນນີ້ ນຽວຄາຈ່ານທີ່ແດນຍາຫ່າງຈຶ່ງຕົກແຕ່ງ ທັງຄ້າພື້ນຖານໃຫຍ່ງໆນັ້ນ ຈຶ່ງໄດ້ສູນທອງໃນກາຮ່ອງທະນະຫຼາດພະຍານປຸ້ມກາຮົງນັ້ນ ກີ່ໄດ້ຮັບປັນຫຼິນຈົງຈາກພະຍານອີສະວະ ແລະ ເຈີນຄວາມແກ່ງງານພູກຄົດ

ครั้นวันที่ 23, 24, 25, 26 ธันวาคม ได้เริ่มมหกรรมการถ่องพระพุทธชินราชพระสองพี่น้องและส่วนพระบูชาที่ได้รับอาหารบิษามาต 3 วัน ๆ ละ 30 รูป และมีการเล่นด่าง ๆ มีใบบูชาเป็นต้น ทั้งไม้ด้อม ฉุวนหก มงคลรุ่ม ฤดาติໄນ້ และมีการตั้งพระพุทธชูปปฏิมากรอันเป็นพิมพ์ถอดสักการบูชา ซึ่งสูงโดยประมาณ 1.50 เมตร ได้ทั้งพระพุทธชูปอันมีอยู่ในโรงพระอุโบสถ พลับพลาการเปรียญ และพระระเบียง อันพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ได้รับเป็นสัญญัดรักษา กີ່ຕ່າງຄນຕ່າງມາຊ້ารະບັດສີ ແລະ ตັງເຄື່ອງສักการบูชาເປັນໄທຫາຮັກການທີ່ຈົດກັດແລ້ວ รັນຮາຍທົ່ວໄປທັງໃນພະອາຮາມແລ້ນອົກພະອາຮານ ให้ເປັນທີ່ชື່ນໝາແກ່ປະชาຫນທັງປວງທົ່ວໜ້າ

ครั้นวันที่ 27 ธันวาคม พรบสงหน์ราชคฤห์ แตะพระครุฐานานนท์เขียนอันดันใน
พระอภิรานทั้งปวง พร้อมกับจัดการตั้งกรະวนพแห่งเครื่องสักการมาบูชาพระพุทธชินราช และให้
เจริญพระพุทธมนต์ในสถานที่ต่าง ๆ มีพระอุโบสถเป็นศูนย์ แตเดิมที่อยู่บ้านประทักษิณราษฎร์ใน
ปุชนียสถานเป็นการเคารพต่อพระพุทธชินราชโดยความยินดี

ก็แล้วการซึ่งได้หล่อพระพุทธชินราชองค์นี้ ตั้งแต่เริ่มขันการมาได้ใช้เงินพระคลัง ซึ่งที่เป็นค่าเสื่งของ ค่าจ้างเงินเดือนช่าง และเงินรางวัล เว้นไว้แต่ทองคำสำหรับปืนของเก่า เพื่อจะเป็นบุญราษฎร์ส่วนด้วย บัดนี้การก็ได้สำนึกรู้ดังความประณานาทกประการแล้ว และพระพุทธชินราช พระองค์นี้ได้ดังใจมีความประสงค์จะยกไว้ให้เป็นสมบัติของพุทธศาสนิกชนทั่วทุกแห่งแล้ว มิไอกำลังซึ่งจะได้กระทำการสักการบูชาเพื่อเป็นการเจริญพุทธานุสสติ อันเป็นหมายเข็งจะนำให้จด น้อมไปในท่าน ศิริ ภารนา ให้สำนึกรู้ในทางสุคติตามประสงค์ ขอพุทธศาสนิกชนทั่วปวง จะได้รับ พระพุทธชินราชนี้ไว้เป็นที่สักการบูชา และจะได้ออนุในท่านในส่วนภาคตากล แล้วแต่ทำให้สำนึกรู้ ประโยชน์ผลแห่งความประโคนย่างดุณแลกดูทั่วทุกแห่ง

คำชี้แจงของรัฐบาลที่ขึ้นราชบัลลังก์มีความเจ้าประภาก ในการเดินทางเข้าบ้านรัฐบาล เช่นเดียวกับเจ้าหน้าที่ กรมสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ ประทับนั้น เป็นคราวๆ กว่าร้อยปี

ຖរម៉ែត្រ ទិន្នន័យ នាមរាជក្រឹត ភគ្គ ប្រវិជ្ជាគងមា ទុកដារិកាង ពីនិង
វត្ថុសាធារណៈសាមុប្រិ ប្រើប្រាស់ចំណេះដឹង សវនារោ ពេក្តុកកុវិសទេសក្បូរិមុទ្ទិតសាយករាយនេ
ដុំឡាយទិន្នន័យ រគន កិចិនីកកំកើត ដឹង សិរី ប្រើប្រាស់ ប្រវិជ្ជាគងមាត្រាគារ ឲ្យមាន
រាជក្រឹត សិរី សាមិត្ត រាជាផ្លូវខ្លួន និងរក្សាទុកដារិកាង ប្រើប្រាស់រគន កិចិនីកកំកើត
និង ការរំពួល នាមរាជក្រឹត ប្រើប្រាស់ ក្រុង ប្រើប្រាស់ ការរំពួល កិចិនីកកំកើត និង
ការរំពួល កិចិនីកកំកើត និង ការរំពួល កិចិនីកកំកើត និង ការរំពួល កិចិនីកកំកើត និង

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ไว้ในปี พ.ศ. 2444 ดังนี้

อธิบายเรื่องเสด็จลงเท้าฝ่ายเหนือ

หัวเมืองมหาพิมพุโลกแฉมทลนครสวรรค์ ตั้งแต่ปากน้ำโพธิ์ขึ้นไป แต่โบราณรวมเรียกกันว่า “เมืองเหนือ” คำที่เรียกอย่างนี้เห็น จะเกิดขึ้นแต่ศึกค่าน้ำรรท ซึ่งครั้งพระเจ้าอู่ทองกรุงศรีอยุธยา ศึกครั้งนั้นแพ่นิดเบ่งกันเป็น 2 ราชอาณาจักร พระเจ้าธรรมราชาลิไทยในราชวงศ์พระร่วงครองกรุงสุโขทัยทั้งปีนใหญ่ข้างฝ่ายเหนือ พระเจ้าอู่ทองครองกรุงศรีอยุธยาเป็นใหญ่ข้างฝ่ายใต้ ประชาชนทั้งสองฝ่ายเป็นไทยศักดิ์กัน แต่อยู่ต่างอาณาจักรเป็นต่างพวากัน พวากกรุงศรีอยุธยา จึงเรียกพวากไทยที่อยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำป่าสักว่า “ชาวเหนือ” พวากกรุงสุโขทัยที่เรียกพวากที่อยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำป่าสักว่า “ชาวใต้” แล้วเรียก 2 ราชอาณาจักรนั้นว่า “เมืองเหนือ” และ “เมืองใต้” เป็นเดิมมา สันนิษฐานว่ามูลเหตุจะเป็นดังกล่าวว่า ครั้นเมื่อ 2 ราชอาณาจักรนั้นรวมกันตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระบรมราชชนนี 1 การปักครองก็เป็นอย่าง 2 อาณาจักร ต่อมากว่า 200 ปี ซึ่งที่เรียกว่าเมืองเหนือเมืองใต้จึงได้กันห้อมา จนถึงเมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเลิกวิธีการปักครองหัวเมืองเหนือ อย่างเป็นอาณาจักรต่างหาก ลดลงเป็นเพียงหัวเมืองขึ้น 7 เมือง ซึ่งที่ซึ่งเรียกรวมกันว่าเมืองเหนืออย่างเช่นเรียกอยู่ข้างเดิน เหตุด้วยหัวเมืองเหล่านั้นอยู่ไกล จะไปมากับราชธานีต้องเดินทางตั้งตีอน อย่างเรียกกันว่า “อยู่สุดหล้าฟ้าเขียว” เพราะฉะนั้นกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี พระเจ้าแผ่นดินน้อยพระองค์ที่จะได้เสด็จขึ้นไปถึงเมืองเหนือ มาถึงกรุงรัตนโกสินทร์นั้นรำยานีอิ่งห่างลงมาข้างใต้ในรัชกาลที่ 1 ที่ 2 ที่ 3 จึงหาได้เสด็จขึ้นไปประพาสถึงเมืองเหนือไม่ แต่เมื่อรัชกาลที่ 3 พระมหาธรรมเดชฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงหนาทอยู่ทดลองครั้งแรก ได้ทรงพระอุคลาภเดศด้วยขึ้นไปกรุงศรีเมืองเหนือเมื่อปีมะเส็ง พ.ศ. 2376 เหตุจึงไปถึงเมืองนครสวรรค์ เมืองพิจิตร เมืองพิมพุโลก เมืองสุโขทัย เมืองสวรรค์โลก และเมืองอุตรดิตถ์ คุณเมืองจะเป็นครั้งแรกที่เจ้าหน้าที่ในกรุงฯ นี้ได้เสด็จขึ้นไปเมืองเหนือในเวลาบ้านเมืองเป็นปกติ

การที่ทรงมาทุกเสด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จถูกคงคิปถึงเมืองเหนือครั้งนั้น เป็นหัวห่อด้วยลักษณ์ในพงศาวดารของเมืองเหนือ ถูงจะว่าสำคัญในพงศาวดารของสหามประภาพทั่วไปก็ว่าได้ข้อสำคัญนั้น คือในเบื้องต้นได้เสด็จไปพบหลักศिलาจารึกและพระแท่นนัังศิลาของพระเจ้ารามคำแหง ทั้งหลักศิลาการึก (ภาษาขอม) ของพระเจ้าธรรมราชาลิไทย โปรดเกล้าฯ ให้ส่งลงมาข้างกรุงเทพฯ แล้วทรงพิจารณาจารึกนอ่านาได้ความ ได้รู้เรื่องพงศาวดารสหามครั้งราชวงศ์พระร่วงครองกรุงสุโขทัยแน่นอนมาแต่เดิมนั้น อีกข้อหนึ่ง ได้ทรงทราบพระหนักแก่พระราชาอุทัยว่า การที่เสด็จไปประพาสถึงเมืองไกลเซ่นนั้น ได้ทรงรอบรู้ กิจสุขทุกข์ของไพรีพื้นดินเป็น

ประโยชน์แก่การปกครองพระราชาอย่างกรอถั่งชิง เพราะฉะนั้นต่อมานี้ได้เต็มที่
ด้วยธรรมบัติของทรงอาเป็นราชบุรุษเต็จประพากสุดที่หัวเมืองใหญ่น้อยนั้นเอง ๆ จนคลอครัชการ

เมื่อปีข้างหลัง พ.ศ. 2409 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงราชอุดมสุภาพ
เสด็จขึ้นไปเมืองหนึ่งอิถกครั้งหนึ่ง เสด็จโดยเรือพระที่นั่งบรรคราชราเวศ ซึ่งเป็นเรือกลไฟขึ้น
จาก 2 ปล่อง ให้ญี่กร่วงเรือกลไฟพระที่นั่งทั้งปวงที่มีอยู่ในวัดานั้น ด้วยมีพระราชประดิษฐ์จะให้
กระบวนการเสด็จไปได้ในเรือนเดียวกัน ไม่ต้องกะเกณฑ์พาหนะให้สำาบาก พระบาทสมเด็จฯ พระจุล
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงหนวดเป็นสามเณรอยู่ ก็ได้เสด็จตัวขึ้นครัววนนั้น ออกเรือพระที่นั่งจากกรุง
เทพฯ เมื่อวันพุธสุดคือเดือน 11 แรมค่ำ 1 เดือนกุมภาพันธ์ จ้าวคนเขานำส้าน้ำทางแม่น้ำ
พิจิตรกำลังลีก ชาเขื่นเรือพระที่นั่งขึ้นทางค่าน้ำนั้น ได้เสด็จแรกให้ไว้ตั้งแต่เช้า จึงตามเดิม
พระสุริเยนทราบดี พระเจ้าเสือครั้งกุลงศรีอยุธยาได้ทรงสร้างไว้ ที่ประทุมเมืองพระบาทสมเด็จ
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นไปในมัศการพระที่วัดไทร์ประทุมรัตน์นั้นทรงพระราชนิริยา
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงหนวดอยู่ ซึ่งไปร่วมฯ ให้ทรงพระราชนิริยาและให้
กระบวนการแห่งเสด็จต่างพระองค์ ส่วนพระองค์ทรงพระราชนิริยาและให้ทรงพระราชนิริยาในไป เรื่องนี้มีอัน
นาว่าเป็นบุราชนิมิตรอันหนึ่ง ซึ่งแสดงว่าพระบรมราชูปถัมภ์ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะให้ทรงรับ
ราชทาบท

เรือพระที่นั่งอธิราชวราเดชขึ้นไปเมืองหน่อกรังนีน เล่ากันว่าถ้าหากยังนัก
เพรษสำเภาผู้ไม่แคนแพะคลุกในที่บ้างแห่ง ทั้งสายน้ำได้ให้พร หัวเรือพระที่นั่งเกศคลึงบ่อช ฯ
เดือนปีขากรужาหา 7 วันซึ่งอิงเมืองพิษณุโลก เมื่อวันพุทธสามค่ำเดือน 11 แรม 8 ค่ำ ประทับ
สมโภพระทุกราชอยู่ 2 ราชี บนปีวันเชอร์เดือน 11 แรม 10 ค่ำ ก็ต้องเสด็จกลับ เพรษ
นำติดคง เกรงเรือพระที่นั่งอธิราชวราเดชจะคิดอยู่กลางทาง เมื่อจากลับทางส้าน้ำเมืองพิจิตรเก่า
น้ำที่ศีรษะแล้ว ห้องกล่องเรือพระที่นั่งลงมาทางคดองเรือ คือส้าน้ำที่ตั้งเมืองพิจิตรใหม่บันนี

มีการอย่างหนึ่ง ซึ่งปรากฏว่ากิติขันในครั้งพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาดุจารักษาฯ เมื่อ พ.ศ. 2409 คือเสด็จไปประกอบพระราชเครื่องหน้าตาภากถาง อันเป็นที่สานักกรุงเทพตามที่เมืองในราชทางธงชัยทุกดิ่นไม่เป็นส่วนร่วมแก่บ้านเมือง เพราะประเพณีในสมัยนั้นในคราวเป็นผู้ว่าราชการจังหวัด ต้องหาที่สร้างชวนที่อยู่ แต่ปฐกสร้างศาลาภากถางด้วยทุนของตัวเองมิได้มีสถานที่เป็นของหลวงประจำสำหรับบ้านเมืองอย่างทุกวันนี้ ทรงสั่งให้พระราชนฤทธิ์ ซึ่งทรงพระราชนิพนพิษพระศัลย์ข้างที่ให้ไปสร้างศาลาภากถางใหม่ เป็นของทรงคอบแทนผู้ว่าราชการจังหวัดที่จัดการรับเสด็จครั้งนั้นทุกเมืองโปรดเกล้าฯ ให้ท่านเริชญ์ไม่ใช่หลักเป็นถ่ายทอดท่องพื้นประดับ

กระจก เหตุที่ 1 ลายเป็นรูปพระมหาลงคุณเหมือนตราด้านหน้าเงินเหตุยูนาทรัชกาลที่ 4
เหตุที่ 2 ลายเป็นรูปร้างอยู่ในวงจักร เหมือนตราด้านหลังเงินเหตุยูนาทรัชกาลที่ 4 เหตุที่ 3
ลายเป็นรูปตราพระราชศีห์ใหญ่กระบรรลุนหาดไทย พระราษฎร์เหตุยูนาทรัชกาลที่ 4 ให้ไปติดประดับ
ไว้ที่ศาลากลางซึ่งสร้างใหม่แห่งละชุด แต่ต่อมาเมื่อเปลี่ยนดัวซึ่งว่าราชการจังหวัด ด้วยที่ตั้งจวนและ
ศาลากลางอยู่ตามประเพณีเมื่อก่อนจัดมาต่ำเกินบาน ก็ต้องเปลี่ยนเป็นรูปตราพระราชศีห์ใหญ่ ให้ติดประดับ
มาก แต่ซึ่งมีเหลืออยู่บางแห่ง กระบรรลุนหาดไทยได้ให้จำลองแบบอย่างมารักษาไว้ มีอยู่ในศาล
ถูกบุนชนบัณฑิต จังหวัดที่ 5 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระราชนิรันดร์
ประโภชน์ในการเสด็จประพาส เหมือนอย่างสมเด็จพระบรมชนกนาถ จังหวัดที่ประพาสตามหัว
เมืองไหอยุ่นอยู่ในพระราชอาณาเขตที่สามารถจะเสด็จได้เนื่องนิธิ ดูเหมือนจะได้เสด็จทั่วทุกเมือง
ไม่มีเว้นแต่ขังทรงพระอุตสาหะเสด็จไปทอดพระเนตร กิจการบ้านเมืองจึงนำบุรุษประทุมศึกษาด้วย
คราวนั้นพะเมืองเหนือได้เสด็จ 3 ครั้ง ๆ แรกเมื่อรัตนโกสินทร์ศก 120 (พ.ศ. 2444) คือคราวที่
ทรงพระราชนิพนธ์พระราชหัตถเลขา เสด็จโดยรถไฟไปเที่ยวกระวังงามปะอิน แต่นั้นทรง
เรือพระที่นั่งเก่ง เรือกลไฟจูงขึ้นตามลำแม่น้ำ จนถึงเมืองฝางซึ่งหนีอยู่เมืองอุตรดิตถ์เป็นที่สุดทาง
ครั้งที่ 2 ในรัตนโกสินทร์ศก 125 (พ.ศ. 2449) เมื่อทางรถไฟที่เข้าไปปัจจุบันนี้เป็นเมืองนครสวรรค์แล้ว
เสด็จโดยทางรถไฟขึ้นไปถึงเมืองปากน้ำไทร แต่นั้นทรงเรือแม่ปะเป็นเรือพระที่นั่งด้วยชินหางถ้า
น้ำพิงจนถึงเมืองกำแพงเพื่อเป็นที่สุดทาง ครั้งที่ 3 ในรัตนโกสินทร์ศก 127 (พ.ศ. 2441) เสด็จ
โดยทางรถไฟขึ้นอีกเมืองนครสวรรค์ แล้วทรงเรือพระที่นั่งล่องค่าน้ำที่บ้านเข้าไปกันน้ำมะนาวแพ่
ประพาสทางด้านน้ำเมืองชุมพรบุรี

การเดือนเมืองหนึ่งมีอ. พ.ศ. 2444 เป็นคราวแรกที่จะได้เดือนเมืองหนึ่งในรัชกาล
ที่ ๕ จังหวัดปัตตานี ให้จัดกระบวนการสืบราชดินนิเป็นการเดือนมณฑลในทางราชการมี
ประกาศ กระແສພະราชนำริทั่งแห่งที่เมืองหนือครั้งนั้น แต่ทรงพระราชนราภกกว่า ดังแต่พระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเมื่อปีขาลา ถึงล่วงมาถึง ๓๕ ปี พระพักนิกราชวามเมืองหนึ่ง
ที่จะได้มี โอลิมปัสพาราซื้อญี่หัวของตนอีก สมควรจะสถาปนาสิ่งสำคัญพระราชนราภกานไว้ตาม
หัวเมืองให้เป็นที่ระลึกถึง การเดือนเมืองหนึ่งครั้งนั้น ทำนองเดียวกับที่พระบาทสมเด็จ
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างศาลากลางพระราชนราภกานแต่ก่อนมา แต่มาในชั้นนี้ได้
สร้างศาลาวัสดุประจันมณฑล ศาลากลางประจันหัวด แล้วที่ว่าการอ่านกอคลอตอนที่อยู่บ่อง
ข้าราชการ เป็นของหลวงประจำที่มั่นคงแล้ว ได้ทรงทราบว่ามีการที่ซังไม่ลงระบบเป็นอยู่อย่าง ๑ คือ
ในการพิธีถือน้ำพัฒน์สักยาประจำปีที่อยู่ใกล้กรุงเทพฯ ต้องมารับน้ำพิพัฒน์สักษาไปจากกรุงเทพฯ
แต่จังหวัดที่อยู่ห่างออกไบ แต่ก่อนมาเคยใช้กระเบี่ยเครื่องยศที่พระราชนราภกานญี่หัวราชการเมือง
ชุมน้ำพิพัฒน์สักยาแทนพระแสง ครั้นเดิกประเพณีการพระราชนราภกานเครื่องยศประจำเดือนนั่ง

เสียแล้ว หัวเมืองซึ่งมีพระแสงส่องสำหรับทุบນ้ำพระพิพัฒน์สักตาไม่ จึงโปรดให้สร้างพระแสงราชวุธขึ้นสำหรับพระราชทานไว้ประจำหัวเมืองซึ่งหัวดลจะองค์ จังหวัดอันเป็นที่ตั้งที่ว่าการนมาหากเป็นพระแสงด้านท้องฝักลงหาราชวัด จังหวัดนอกนั้นเป็นพระแสงด้านท้องฝักของเมื่อสักดิ้งไปถึงเมืองไหనที่พระราชทานพระแสงสำหรับจังหวัดนั้น และมีพระราชกำหนดว่า ด้านเดียวไปประทับที่จังหวัดใดเมื่อใดให้จวบนำพระพิพัฒน์สักตาด้วยพระแสงราชวุธนั้นด้วยอย่างไร จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างสถานเจ็นเป็นลายรูปพระอุลมงกุฎ กับอักษรพระนามขึ้นด้วยอักษรย่างหนึ่ง สำหรับพระราชทานเด็กชายหนูผู้คนหัวเมืองที่สักดิ้งไปประพาศครั้งนั้น (สถานราพระอุลมงกุฎกับอักษรพระนามนี้ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างด้วยทองคำ สำหรับพระราชทานพระแสงราชวุธและพระราชทานแยกสถาน เริ่มนี้ขึ้นครั้งนั้นเป็นต้น จึงปรากฏในราชที่ดินเดชาที่พิมพ์ในสมุดเล่มนี้ ว่าเมื่อได้สักดิ้งไปถึงเมืองไหนได้มีการพิธีพระราชทานพระแสงราชวุธและหัวรำราชการกรรม จังหวัดนั้นจัดการสมโภชพระแสงราชวุธเนื่องในการรัชกาลเดียว แต่เมื่อเรื่องปรากฏว่าทรงพระอุดมฯ โปรดเกล้าฯ พระราชทานสถานแยกเด็กชายหัวเมืองทุกราชประเทศไป

(ฉบับที่ 12)

เมืองพิษณุโลก

วันที่ ๑๗ ตุลาคม รัตนโกสินทร์ศก ๑๒๐

จังกรมหลวงเทววงศิริโร阇ประการ

อนุสันธิรายงานเมื่อวันนี้ เวลาเช้า ๒ โมงจากจากปากพิงชื่นมาถึงพิษณุโลกเวลาบ่าย ๒ โมงเศษ ระยะทางที่มีบ้านเรือนแล้วดี ที่ซึ่งในเช้าไปเป็นนาดลอดไปทั้งนั้น ที่เมืองทั้งสองฝ่ายได้ตั้งเรือนสำราษการแต่ที่แล้วเรียนดัง ๆ เรียงรายขึ้นมา มีโรงตลาดสักขาว เมื่อจะว่าโดยย่อแล้ว เมืองพิษณุโลกเปลี่ยนเป็นคนละเมืองจากที่ผ่านได้เคยเห็นมาแต่ก่อน ทั้งที่เขากมิฐานได้อยู่อย่างนั้น หัวขอม่น้ำไม่สู้เปลิกเปลี่ยนไปมากนัก กรุงออกจากแต่ก่อนสักหน่อยหนึ่ง ขอคิดที่จำนวนหน้าคดลับเมืองพิษณุโลกซึ่งพึงจะท่านสืบขึ้นใหม่คงแต่งเป็นหลังพลา มีข้าหลวงท่ากินาถ

แล้วว่าราชการกรรมการเมืองรับอยู่ที่จะพานี้นั้น ที่คดีนี้มีพื้นดินตกแต่งเป็นสนามและสวนกว้าง มีเรือนฝากระดานหังคามุงสังกะตี 4 หลังนอกร้านแต่นึงกัน ปูอุกซึ่นใหม่เพิ่มเติมอีกหน้าห้องตั้ง มีเครื่องตกแต่งอยู่ดีคงแก่เครื่องประดับอันประณีตทั่วไปทุกห้องทุกแห่ง เป็นอย่างที่จัดเป็นอย่าง สวยงามก่อนหนอนอยู่เรื่องด้วย เสียแต่อาการหรือนักเทศอีกประนาม ให้เดือนการพิธีต่อไปต่อหุ่งนี้ เวลาปีช ๓ ไม่เคยลงเรือข้ามไปวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ซึ่งอยู่ดีอยู่กันคนละฝั่งน้ำตึกน้อย สังเกตดูอันหน้าวัดดูกะบุ ไม่กว่าแต่ก่อนสักหน่อยด้วยถึงห้องอยู่กราวหนึ่งแต่เดี๋ยวเนี้ยไม่พัง แล้ว เขาได้ก่อกำแพงในอนนหน้าวัด ระหว่างมานั้นสการพระเหลือ ซึ่งฉันได้ปฏิสังขรณ์แล้ว เมื่อตั้งเป็นแผ่นตามเดี๋ยวพระราชนิมนิจมานั้น เขาได้ขัดสีทองซึ่งปิดหนาจนสังเกตไม่ได้ร้า รูปจะเป็นอย่างไรนั้นออก เห็นรูปชั้ดเงนดวงพระทักษิร์งามอยู่เกินกว่าฉันได้เดียดเน่ว่าจะงาน แม้ว่าเข้าไปในมีสการพระทุกชั้นราชเวลาเนี้ยจะรักแต่ดีก็เรียบจะปีกของ แต่เศษๆตั้งคึมไว้ร้า บังชั้งห้องแต่เห็นได้ดันดัด วิหารนั้นก็ทำซ่องกระบอกที่หังคานดีง นักนเดือนปีคิให้มีดูๆ ปีคิให้สร้างได้ดีดดัด แต่เป็นธรรมชาติโดยที่ไม่ใช่อะไรแต่เมื่อเดี๋ยวๆ ก็มีอุบัติมาบันดาลลงไม่ เป็นอันมากแต่มีผู้เห็นด้วยกันหลายคนว่า สังเกตควร่วนหมื่นหนึ่งชื่อมว่าพระทุกชั้นสีห์ ทั้งนี้จะ เป็นด้วยพระชั้นราษฎร์ด้วยความสามารถดูดีงสายตาพระอุรุวะ พระมหาชนสีห์ทั้งสูงสายตาดีงที่พระชั้น ซึ่งเห็นด้วยกว่ากันได้ดันดัด ทั้งพระชั้นราชหน้าตักกว้างกว่าพระทุกชั้นสีห์หนอนดันดัดนี่ แต่ได้อุพระทุกชั้นเมื่ออยู่ในที่นั้น อุเม็คิ ๑ อิตพารายองค์ แต่พระทุกชั้นราษฎร์ดีกว่านี้ดี หมอดึงอุกรามไปปีนดินทางพระระเบียงโดยทักษิณ ไปวิหารพระทุกชั้นสีห์ ๑ บัน ซึ่งฉันได้แฉ เห็นแต่ก่อนมีแต่ดูนบงปุ่นไว้บ้างนั้น บันนี้สำเร็จเป็นอย่างดีร้ารุคแล้วแต่วิหาร ได้ปฏิสังขรณ์ ชั้นทั้ง พระทุกชั้นสีห์ พระศรีศาสดา พระพิพิธภัณฑ์วิจารณ์ (พระพิพิธภัณฑ์วิจารณ์ (อกเช่)) น้ำขออุรุวะ เป็นตู้ปฏิสังขรณ์ แต่พระทุกชั้นทั้ง ๒ พระองค์ซึ่งหมายว่าจะจ้ากองพระทุกชั้น สีห์และพระศรีศาสดานั้น ที่ไม่เห็นแก่หนอนโดยไม่ควรจะดีดองสังสข แล้วอุพระวิหารพระศักดิ์สิริ ด้านตะวันออกซึ่งพังลงมาเหลือแต่เสาอยู่บ้างกับหนังหุ่นก็ถ่อง มีพระทุกชั้นพิงฟ้าอยู่ๆ ไม่จำ เลย ไม่สมกับวิหารแต่เป็นสิ่งกันอยู่นั้นนี่ว่า พระศักดิ์สิริที่วัดสารกษาปีกจากพระวิหารนี้ จึงเป็นขึ้นไว้แทน นัยหนึ่งว่าไปจากวัดพิหารทอง พระปีนองค์นี้เป็นของเดิม และในบริเวณวัดนี้ นิเอดีญแลกอุทิช ๑ เป็นอันมากอย่างดี ไม่รุคแทนทั้งนั้น จนเหลือแต่กองอุรุกนี้ พระปารามมุนี (พระปารามมุนี (เปลี่ยน) เดิมเป็นพระครุยอยู่วัดสามเซ็น ในกรุงเทพฯ ทรงตั้งเป็น พระราชาคณะ ไปอยู่เมืองพิษณุโลก ครั้นชาวบางไปรดเกล้า ให้กับดันมาอยู่วัดประยุรวงพราสา แล้วถ้ายไปอยู่วัดปุ่มคงคาน) อยู่กูหันหน้าวิหารใหม่นี้ มีพระอุโบสถหลังหนึ่ง พระประภานองรักไว้ ซึ่งไม่ได้ปีกของ ก็พอๆได้ มีรั้วหงหดอที่แขวนไว้เป็นรูปครุฑามีดีเดียงไม่ตู้กระ เป็นของใน ครั้งแต่ก่อนพระเจ้าอยู่หัวบูรพาไกด์ราวดีช่วงกันนานประզูบุก ใจที่จะหดอพระชั้นราษฎร์ นั้นได้ดังดันให้พระเหลือ เป็นโรงสำหรับเผาพิมพ์โรงหนึ่ง โรงสูบนดอนทองหนึ่งใหญ่ๆ วาง

ครั้งนี้ใช้สูบยืนทั้งสิ้น เวลาป่าย ๕ โมงเศย ได้ส่วนคนต์ตั้งน้ำร่วงด้วยแล้วเป็นการส่วนคนต์ในที่จะปิดทองพระพุทธชินราชด้วย เวลาค่ำส่วนคนต์จบแล้วกลับมาลับพลา ตามรั้วอนุชนทรงฝังน้ำดาม ประทีปคลอคเป็นที่รุ่งเรืองมาก ข้าแต่เวลาตามงานถึงเวลา กลับจากวัดนี้นำใบแม่น้ำทรายลง จนกลางคืนร้อนแฉมยุง

วันนี้เวลาตี ๗ โมง ๕๒ นาทีปิดทองพระพุทธชินราช ผันได้ปิดทองพระคลอคหัวทั้งพระพักตร์ ตามอย่าง สมเด็จพระอุกาศธรรษฐทรงปิดทองพระพุทธชินสีห์ แล้วจุดเทียนไขข พระราชนูนี (พระราชนูนี ที่นั่น) ภายหลังเป็นพระเทพเมธี แล้วเลื่อนเป็นพระธรรมเจดีย์ ไปกรองวัดพระเชตุพน ในเชิงกาน ปังจุบันนี้เลื่อนเป็นพระอุบลลิคุณปามาจารย์ ให้เขียนมาทำบรรยายถูกต้องเป็นศูนย์ ส่วนการปิดทองนั้น พระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการ แลกรมช่างรักปิดต่อไป แล้วสานริ้วไม้สักมาบ ๑ โมง เปิดให้รายถูรเข้าไป演มัศการ ไปพลอยปิดข้าที่พระชัชช์ดองปีกใหม่ร่าไป ยกเว้นห้องห้าม การรักที่พระพักตร์ดีมาก เมื่อปิดทองแล้วแล้วเหมือนหุ้มแผ่น ศักดิ์สิทธิ์มาก ตอนถังไม่ครั้งปิดทองพระพุทธชินสีห์ ตอนพระองค์เป็นปานกลาง ตอนถังไม่สูรีบนร้อย

เวลาป่าย ๓ โมงท่าทางพรไห้บริษัทที่ประร้าน้ำที่ว่าการมาดู ผู้มาจากเสนา ตามเคย เวลาขึ้นไปที่พระรัชวังที่ตั้งอยู่หน้าอพลับพลาประมาณ ๒๐ เส้น วิ่งก้าวห่วงโดยรี ๖ เส้น โดยกว้าง ๓ เส้น ศีนกั่นหนง ๒ ชั้น ชั้นนอกอยู่ข้างจะซ่อมหุ้น ให้มากก่อนหลังหันดินหน้ออยแต่ ชั้นในที่ขึ้นหลังอิฐ ๒ ห้องเศษ ๓ ห้องกึ่น ที่ในวันนี้นั้นอิฐมีรากซึ้งเข้าใจวันเป็นพระที่นั่งโดยหา ๒๒ ๙๙ กว้าง ๗ วา มีกำแพงแก้วส้อมรอบ ทางพระที่นั่งไปข้างละ ๕ วา โคลบอรุ ไม่ได้ยื่อ บุ้งอ่องหนนั่งอย่างใดเลย คงเนคุห์เนะมีนหักขวางหนืออนดั่งพระที่นั่งจันทรพิศาสนเมืองกพบูรี ผู้มีจะเป็นครั้งกรุงเก่า ต่อจากนั้นออกไปตามด้านริชั่งที่จะเป็นข้างใน มีสะรำขาว กลางสะเป็น เกาะที่จะเป็นที่ตั้งพระที่นั่งขึ้น ในกระนั้นยังมีน้ำอยู่ มีรั้วน้ำเข้ามา แต่จะมาขากแต่งไกเพียงไกซัง ถังไปไม่ถึง มีดันเจกศันไห้ ซึ่งคุกมีมากจนในเล็ก แต่ก็ถังก้านคดงอ คุกมีอนดิมจะเป็นไม้ดัด ปลูกอยู่ร่องสระน้ำร่อง康熙เป็นระยะห่างคนปูถูกไม้ไช้ขึ้นเอง เน่าว่าขังมีสารต่อออกไม้ออกน่าจะ ขังมีพระที่นั่งอันได้อันหนึ่งตั้งอยู่ที่ริมสระนั้น เพาะเห็นมีอิฐอยู่มาก วังนี้พึงจะตรวจสอบและถังใน ครั้งนี้ จะกำหนดแน่ชัดเจนยังไม่ได้ แต่เป็นวังตั้งอยู่ใกล้ก้านแพงเมืองค้านเห็นอ่อนหักลักษณะกรุง เก่า ได้ตั้งเครื่องสังเวชญาเจ้าผู้ครองเมืองแต่ที่สำคัญ คือ พระเจ้าคริธรรมไตรปิกุลซึ่งเป็นผู้สร้าง พระเจ้าไกรศราราชซึ่งเป็นพระมหาธรรมราชาองค์แรก ๑ พระรามควรซึ่งเป็นสมเด็จพระบรม ไตรโลกินารอ ๑ พระอาทิตย์วงศ์ซึ่งปรากฏนามว่า บรมราชาหน่อพุทธาง្ក ๑ พระมหาธรรมราชา

เวลาพอกบไปที่วัดพระมหาธาตุ ปีกดทองเหลืองรุ่งโรจน์เป็นอันมาก ได้อวย
เครื่องบรรณาการมหิดล ไม้ก่องเงิน แล้วครัวขังลาภแต่คาดหน้าได้ทรงที่พระองค์ไม่ ทุ่มไว้เพียง
ฐานกลั่นจะบังรูปเสือไม่เห็นดันดับ แม้ได้อวยພาคากทรงสะพักพระบาทสมเด็จ พระนั่งเกศานี้
อยู่หัว ซึ่งพระเจ้าอัยยิ่งชื่อ กรมหลวงวรวเรศรุสุดาประทานที่ได้ใช้อัญเชิญอนันน์เป็นเครื่องบูชา
แล้วตั้งนายกเครื่องนำสู่วัดชั้นรัก ปีกดเงินสำรับ 1 ปีกดเงินสำรับ 1 เวียนเทียน การเวียนเทียนนั้นไม่แท้
จน 2 ทุ่ม เพาะรายถูรนิตย์กันมาก ต้องสาวคนดีไปพากง ครั้นเวลาสาวคนดีจบแล้ว ฉุดคงไม่
เหลือ แล้วมีหนังเข้าราชการถ่าน อย่างเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าอยู่หัวเสด็จขึ้นมา
นั้นได้เคยเป็นผู้จัดการเล่นหนัง เดินมือถูกสำรับวัดครับสังข์ว่าเมื่อครั้งทรงผนวชเสด็จขึ้นมาเคยให้
มหาดเล็กเล่นสนไกช มีตัวผู้ซึ่งเคยเล่นตามเสเด็จมา คือ พระยาณพินทรเป็นพระยาณรุณ พระยา
สมบัตินาถอยู่ เป็นเจ้าหนี้น สรรเพชรหดทองสีทิช ข่า หลวงสีทิช ร้าย ซึ่งเป็นจ่าขุน เป็นการ
สนุกครึ่นครึ่นมาก ครั้นนี้ได้ปีนเป็น 3 วัน ๆ แรกต่อวัน วันที่ 2 ทหาร วันที่ 3 มหาดเล็กต่อวัน
เล่นพอให้สนุกมาก เดินเวลา 4 ทุ่มความเคยอย่างแต่ก่อน

สยามินทร์

(ฉบับที่ 13)

เมืองพิษณุโลก

วันที่ 18 ตุลาคม รัตนโกสินทร์ 120

จึงกราบลงทูล惶惶ฯ ไปประการ

อนุสนิธิราชนิเวศน์ เวลาช้า 2 ไม่พบเสืออ่องลงไปปืนที่หน้าตลาด ตลาดนี้
เหมือนเมืองพิจิตร แต่ไม่พอจึงต้องอนุญาตให้ปักกูโกรังคล้อ ไม่ถูกทั้งข้างบนข้างล่างหลายเดือนห้า
เดือนปีก่อนไปโกลด์ชั่าโรงสุราเป็นโรงคพน้ำอยู่ไม่ได้ค้าขาย ฝ่าไม้ไฟหัวลงคำมุงแยก ใช้เดือนหนึ่ง
จึงก่อตัวเล็ก ระหวัดุโรงสุราเด้วกอัมบ้านมาดูโรงเรียนแทนที่ นักเรียนมี 20 คน เป็นบุคลกรรมการใน
หัวเมืองเหล่านี้ มีอาชีวะคนเดียว กจะเป็นราชการได้ แต่โรงเรียนนั้นซึ่งเด็กมีแค่ห้องนอนแล้วห้อง
เรียนยังเยียดกันจะขาดพอหินา มีเรือนครุฝรั่งหลังหนึ่ง ภาระรับรองค่อนมาก มีลักษณะไม่ไว้ให้
ตั้งแต่ประคุณฯ ปางนี้จึงบันโรงเรียน มีอ่านแยกครรภ์ ภาระผ่านห้องเรียนที่จะเอียคห้องนาผู้ซึ่งงานที่เดินใน
อันกอยเมืองได้ทำมาล้วนเสร็จ เป็นการที่เครื่องเกริ่นไว้ดีนักควรอุดหนุน ออกงานนั้นไปผ่านหน้าบ้าน
เข้าเพนักงานบ้านไม้มีแล้วที่พักตัวรอภูธร ซึ่งปัจจุบันได้ทำบ้านใหม่ เป็นแต่ตัวไสหที่เดินอยู่ แล้วถึงคุกที่
คุกนี้ทำดีมากกันด้วยสังกะสี แต่ตัวไสหคันถนนรอบ เพราะถนนที่เมืองนี้ต้องยกสูงเพื่อจะกันน้ำ
เหตุฉะนั้นรัวลังกระถินนี้จึงถูกขึ้นไปได้ประมาณ 7 ศอก พื้นที่ข้างในทำอนนเป็นลานหญ้าและยก
ร่องปูอูกผักต่างๆ เป็นพวกๆ ในนั้นมีเรือนจำอยู่ก่อต่าง พื้นสองชั้น ๆ บนเป็นที่บัง ชั้นล่างเป็นที่
ทำงานมีคิโภด การซึ่งยกที่คุมขึ้นสูงชั้นนี้ ถูกเป็นที่ให้คนไทยพ้นจากความเจ็บไข้ ให้ห้องที่บัง
สำรั้งนรดีห้องคุณน้ำดี ชั้นล่างซึ่งเป็นที่ทำงานนั้นกีสูงผลเสื่อสาข มีโรงงานพังชั้นและโรง
กลีบเดือด อีกตอนหนึ่งเป็นที่ทำครัวแต่ไม่คงจะสะอาดดี การควบคุมนักโทษเป็นอย่างระเบียบเรียบร้อย
ดี มีวิธีตรวจให้เข้าใจด้วยตัวเองที่ลักษณะ ในที่สุดนั้นนักโทษมีโอกาสสร้างภัยการโดยมากด้วยกันนี้
ขออุดหนุนผ่อนโทษเป็นพื้น เพื่อจะให้เป็นการประกอบกันกับที่ได้ไปเชิญกันถึงที่คุมขัง ได้สั่ง
ให้ลัดโทษจัตุลอดชีวิตมีกำหนดเพียง 20 ปี 6 คน ไทย 20 ปีลดเพียง 15 ปี 7 คน ไทยที่

จำนวนจะถึงกำหนดให้พื้นที่ไปก่อตั้งกำหนด ๓ คน นักไทยที่มีอยู่ในเวลาหนึ่งรวม 104 คน ออกจากคุกไปที่วัดมหาธาตุนั้นส่วนพระทุกระชินราษฎร์แล้วนั่งชุมแพดินอยู่ ๕ โถงเศษจึงได้กลับพลับพา

เวลาบ่าย ๕ โมง ไปดูที่ว่าการเมือง ซึ่งได้ทำโดยไม่สักมั่นคง แล้วคระเบียบ วางแผนเรียบร้อยดีทุกอย่าง ออกรถที่นั่นไปตามทางบ้านกรรมการและผู้พิพากษาเหลือคงถึงปีอน หมุนกำแพงเมืองจึงได้ลงเรือขึ้นไปวัดมหาธาตุ กำแพงเมืองตั้งแต่กำแพงด้านนอกนี้อยู่มาถึงด้านใต้ ขาว ๖๐ เส้นทั้งสองฝั่งต่อกัน แต่ข้างฝั่งตะวันตกกว้างประมาณสัก ๒๐ เส้น ฝั่งข้างตะวันออก แคบประมาณ ๑๐ เส้น ๑๑ เส้น ป้อมที่กล่าวแต่เมื่อแฉ่ก็นี้ที่จะเป็นป้อมที่สร้างครั้งแผ่นดิน พระนารายณ์ พร้อมกันกันป้อมวิไชยประศิฐ มีการสมโภชเวียนที่บานเอกสารหมุนต่อไปวันก่อน แล้วชุดดอกไม้เพลิง และมีหนัง วันนี้ท้าวยรุก ทหารเรือเล่น เวลา ๔ ทุ่มก็ลับพลับพา

สยามินทร์

(หน้าที่ ๑๔)

เมืองพระหมาภิรม

วันที่ ๒๐ ตุลาคม รัตนโกสินทร์ ๑๒๐

ถึงกรรมท้องเหตุระหว่างว่าโรงประหาร

อนุสันธิระหว่างวันที่ ๑๙ เวลาเช้า ๒ โมงเศษ ลงเรือขึ้นฝั่กไปขึ้นที่ท่าวัด มหาธาตุแล้วเดินตามถนนริมน้ำไปเข้าวัดมหาธาตุ เดินไปตามริมแม่น้ำสระบอบวัดมหาธาตุ ไปจนถึงที่สุดอันเป็นถนนเดิมปูด้วยอิฐลายสอง ตรงประตูซึ่งเรียกกันว่าประตูผี พระเป็นทักษิณ ที่มีเศษหินคุกเมืองพากหินไปมาทั้งนั้นด้วย ในเมืองห้ามไม่ให้เผา ถักขยะเหมือนกันกันเมือง สถาบูรพระท้าครั้งเดียวกัน ระยะทางประมาณ ๑๒ เส้น ๑๓ เส้น แล้วกลับมาเดียงพระที่ วัดมหาธาตุ แล้วกลับพลับพา เวลาบ่าย ๔ โมง ไปขึ้นที่ท่าตลาดเดินไปตามถนนที่ตัดใหม่อันเป็น ลักษณะถนนจะว่าไม่ได้พูนคืนก่อทางใช้ดันสองข้าง ถนนชั้นนี้กว้างกว่าซึ่งทำมาแต่ก่อนไม่เปลี่ยนแรงแต่กันน้ำได้เหมือนกัน ทาง ๒๐ เส้น จึงวัดระยะแล้วซึ่งอยู่ทางท้ายเมืองพิษณุโลก ที่นี่ที่

จะเป็นที่ประ帕สเดิมมีหานองไหอยู่เป็นป่าราน วงอกนั้นวัดโดยรอบประมาณ 50 เส้น มีสนบุนเดิม เขตตัดเป็นที่ว่างกลางป่าถูกบัวหลวง แล้วตัดเป็นคลองออกไปจนถึงป่าหลาภายสาช ทางที่จะลงบึงน้ำบุคเป็นคลองซอกแซกทำนองประทุมวัน มีวิหารตั้งอยู่ในที่เก็บน้ำเป็นกำเนิดมีหานกัน 2 วิหาร มีพระพุทธรูปไหอยู่แต่ร้างคลองทั้งปางนี้เป็นคลองชุดได้แต่เดินทั้งสิ้น คูเป็นที่ล่อไหอยู่โดยกว่าประทุมวันหลาภายเท่า ห่วงที่จะสนบุนมาก การที่ตัดแต่งครั้งนี้เป็นแต่องผลป่าถูกที่นั่งเลือก ๆ เรียงรายไป รอบที่นั่งหล่านั้นทำที่นั่งกรรยากรรมการขายอาหาร เป็นการสนุกครึกครื้น เสียงแต่เวลาน้อยไปเพื่อหาหัวไว้ เลี้ยงกันแล้วกัดลับเวลาค่าลงเรือนมาเข้าที่วัดมหาธาตุ สรุลมันดีอีกเวลาหนึ่งแล้วมีหานังวันนี้มหานเดิมเสียแล่น เวลา 4 ทุ่มกัดลับพลับพา

วันนี้เวลาเข้ารุ่งไปที่วัดมหาธาตุ ทองยังไม่ได้ที่จึงเลี้ยงพระเดินก่อน จนเวลาเข้า 2
โมงจึงได้เททอง ทองที่ตั้งสูบหลอม 60 เม็ด พอดีเพียงพระศิริและรองค์พระรัตน์กับพระ
หัตถ์ แต่พระเพลาและพระกรอึกซ่างหนึ่งทองไม่พอ จึงต้องไว้รอไว้นอกพุรุ่งนั่ต่อไป หลวงประ^๔
สิทธิ (หลวงประสิทธิปัญญา หน่อ湿润วงศ์งามา) ทรงนั่งลงแล้วทรงฟังในกรรมหมื่นผ่องค์หัวรักษา^๕
ได้เดือนเป็นพระประสิทธิปัญญาในคราวนี้ ว่าพระศิริมั่นคงยังกินที่จะมาก พระเดชที่ดัง^๖
แก้ไขมาก แต่ขันว่าเป็นด้วยคะแนนของพิศ หมายความอยู่นี่ไม่มีสู้ได้ได้เห็นหล่อของในนี้ ผู้ใดไม่ได้
หล่อมาถึง 50 ปีกว่าแล้ว จำนวนทองที่กะพินี้นั่นดีนี้ พระศิริจะ 15 เม็ด กดยาเข็น 25 เม็ด
พระองค์จะ 12 เม็ด กดยาเข็น 30 เม็ด ดินภายนอก แต่พระนั้นเป็นอย่างข้างจะหนาพระ^๗
ช่างก็ไม่สู้ไว้ใจ ตามพระองค์นานถึงนิวหนึ่งตลอด นานกว่าพระพุทธชินราชเดิม แต่การที่จะเสีย^๘
หายจะไปมั่นหนึ่งจะไม่เสีย เนื้อทองก็มีบั้นมาพอที่จะใช้อีกถึง 30 เม็ด แล้วได้หล่อพระองค์เด็กๆ^๙
อีก ๓ อย่างดี การที่ทำอยู่ข้างจะข้ามจากพื้นที่ไม่ว่างสักนิด ได้แจกเงินผู้ใหญ่บ้านซึ่งมาช่วยสูบทอง^{๑๐}
กันถะ ๖ บาท ใช้สูบละ ๒ คนเป็นร้อยอั่ติบคน สองหลังเป็นคนสองร้อยอั่ติบคน แล้วได้ให้^{๑๑}
สัญญานั่นควรพระยาศรีสุริยวราษฎรบุรุษ เป็นพระยาสุรศิริวิสิษฐ์ศักดิ์ ตำแหน่งข้าหลวงเทศาภินา^{๑๒}
แล้วได้ตั้งพระครุและให้สัญญานั่นควรข้าราชการในมณฑล แล้วจึงได้ดับเทียนไชย ได้ออกจากเมือง^{๑๓}
พิษณุโลกเวลาเช้า ๕ โมงเศษ มาถึงที่เมืองลากูนาก นิบ้านเรือนแน่นหนาแล้วมีเรือซึ่งบินไปรับบรรทุกเข้าทางแควันออยขอ^{๑๔}
ออยมาก เมืองหารามพิรานนี้พันธ์ไม้ได้ก่อสร้างเป็นคังนี้แล้ว เป็นเมืองที่มีแผ่นดินอุดมดี ตามระยะเวลา^{๑๕}
ขันบ้านช่องผู้คนมีมาก ทำนาแลทำไร้ช้อช เวลาออยดังปูกชาสูบตามริมแม่น้ำ การซึ่งเปลี่ยน^{๑๖}
วันเก็บค่าที่ปูกชาสูบอย่างใหม่ เป็นเครื่องซักน้ำให้รายวันปูกชานากซึ่น จนเมื่อปีก่อนนี้ข้าหล่อ^{๑๗}
คนใช้งานน้ำไม่หมุนหรือเคลื่อนมีอันมาก กลัวบางที่เป็นจะไม่มากเช่นแต่ก่อน ตามบ้านเรือนเป็น^{๑๘}
ส่วนผลไม้ทั่วทุกแห่งมีส้มเป็นสำคัญ ต้นส้มใบสูงใหญ่เหมือนต้นมะม่วง เวลาที่มาเนื้อกินกานหนด^{๑๙}
แต่ซึ่งมีที่เกิดออยบ้าง ต้นน้ำนี้กว่า 300 หล. มีรายกรที่บินรูบันดูนี้อันจะกินมาก ที่หลังพลับพลานฯ

จัดเป็นยามส้าງเร้นดินเด่น มีบุตรบรรยายพากถูกแบบตี 50 คนเคยทำบันมต่าง ๆ มาให้ได้เจอกับผู้ขาวม้าและเสนา

อนึ่งในความระยะทางที่เข้ามา พื้นจากเขตบ้านคนแล้วไปไม่เห็นทุ่งว่างเปล่าอչ่างข้างล่าง มีป่าไม้กระชาและมาดลอดทาง ที่พัลลพานีก็ทำเหมือนอย่างที่อื่นในเมฆาลนี เป็นที่สนับขี้

ตั้งแต่มาถึงพิษณุโลกแล้ววันนี้ลดลงวันละสองวัน หย่อนสองวันเป็นวันน้ำลดอีก 2 หจกเศษเกือน 3 หจก มีฝนแต่ประปรายเล็กน้อย ได้กำหนดไว้ว่าเมื่อถึงอุตรดิตถ์จะต้องกลับเรือไฟกลับแต่วันนี้เวลาถูกทางวันฝนตกครั้งหนึ่งไม่สูงมาก เวลาที่ต้องการหันน้อหันนี่ บังกวันนี้จะต้องลับขึ้นได้คนทั้งปวงเป็นที่เรียบร้อยสนับขี้

สยามนิทรรศ

พระบาทสมเด็จพระมหามงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระบาทสมเด็จพระมหามงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อ้างใน สุน พ.ศ. 2513 : 60 - 70) ทรงพระราชนิพนธ์เร่องเที่ยวเมืองพระร่วงได้ทรงเสด็จถึงเมืองพิษณุโลก นิพัทธ์การพระทุทธชินราช และสมโภชพระทุทธชินราช ดังนี้

ตอนที่ 21

พิษณุโลก

เมื่อระหว่างนี้ยกขึ้นสายไปถึงเมืองพิษณุโลกแล้วก็ต้องทำการสมโภชพระทุทธชินราชพระพุทธรูปวันที่ 28 กุมภาพันธ์ นั้นเอง ตอนเย็นข้าพเจ้าได้ขึ้นฟากไปวัดมหาธาตุตรงเข้าไปนมัสการพระทุทธชินราช จุดเทียนบนมัสการแล้วนิมนต์พระสงฆ์เจริญพระธรรมนั้น จนแล้วๆ คอกไม้เหลืองแล้วสูตตะคร ครั้นรุ่งขึ้น วันที่ 29 กุมภาพันธ์ เวลาเช้าสวายอาหารบิษามาตรมคพระสงฆ์ แล้วเวียนเทียนบนโภชพระทุทธชินราชถูกต้องตามธรรมเนียม ตามธรรมศาตีท่ากันแต่เท่านี้ แต่ครั้นนี้ข้าพเจ้ารู้สึกว่าควรทำอะไรเพิ่มเติมให้แปลกขึ้นอีกสักหน่อย เพราะการที่ได้บันนาทีไว้ในเมืองอยู่นานเรียนรู้ขึ้น ปราศจากความໄบ้เจ็บต่าง ๆ ในเวลาเช้าวันที่ 29 นั้น จึงได้จัดการเดิน

สรรพกิจที่สันนิษฐานหาก มีร่างวัลเจอกให้กับผู้ที่มาแข่งขันประชันฝีเท้าแต่งคanto ตามสมควร ครั้นเวลาค้ามีการเลี้ยงข้าราชการ รุ่งขึ้น ๆ วันที่ 1 มีนาคม เวลาที่มีผลกระทบทางข้าราชการ และเข้าในกรมเด่นให้ข้าราชการดู

นอกจากสมโภพระพุทธชินราช ยังมีสิ่งที่เป็นธรรมเนียมที่ต้องกระทำอีกอย่างหนึ่ง คือ ไปปะวงสรวงเทพารักษ์ที่วังจันทน์ เพราจะนี้พ่อเตี้ยของการสมโภชแล้ว รุ่งขึ้นวันที่ 2 มีนาคม เวลาเข้าข้าไปที่วังจันทน์ กระทำการบวงสรวงที่ศาลวังจันทน์ การทำการบวงสรวงที่ศาลากกลางวัน แล้วที่ไข่เดินถูวังต่อไป ในวันมีสาระอยู่แห่งงานนั้นเรียกว่าสาระสองห้อง เพราจะมีตอน เป็นคันคันอยู่ระหว่างกลาง เป็นสาระที่อยู่ของอยู่ และด้านมีน้ำแข็งอยู่เดิมก็จะคุณนายคี วันนั้นมีถ้วยแพง เป็นสองชั้น ที่น้ำไม่สูญเสีย แต่ห้องเดียวที่ดันไม้ขึ้นอยู่เป็นทรงในนั้นเรียกยากร แต่เห็นได้ว่า เป็นวังย่อน ๆ และป่าสาทรราชฐานคงจะทำด้วยไม้ จึงไม่มีร่องรอยเดียวอยู่เลย ห้องด้านตะวันออก มียอดกำแพงอยู่แห่งหนึ่ง เข้าใจว่าตรงนั้นจะมีหลังคลาสูง และหลังนั้นออกไปคงจะเป็นหน้าหารา ดาน การก่อสร้างใช้อัญเชิญเมื่อตอนเช่นที่กรุงก่อ

เมื่อวันที่ 4 มีนาคม จ้าพัวได้ไปคุยคุยหาญ “ไปโคลาบทางเรือล่องลงไปในไก่กล นักกีจึงท่า ขึ้นเดินไปไม่ถึงเส้นนึงวัด วัดคุยวามณีในชั้นแรก ๆ พากันลงที่บัวสันหว่างกรุงเก่ากี หาพนไม่ในพระราชทานต่อห้องกรุงแห่งนั้นบันสมเด็จพระกรรมพระปรมາṇិ᳚ มีความอยู่ว่า “ศักราช 810 เป็นพระสัมฤทธิ์ศักดิ์ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเจ้าสร้างพระวิหารวัดคุยวามณี ” ต่อลงมาอีก วรรคหนึ่งมีข้อความ “ศักราช 811 เป็นะเสียงอสកะ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเจ้าทรงหนวด ผ วัดคุยวามณีได้เปิดเดือนเดือนตุลาหนวด ” ดังนั้นเห็นได้ว่านี้เป็นวัดสำคัญ แต่เพราจะว่าไม่มีข้อความ ก่อสร้างไว้เป็นแน่นอนว่า วัดคุยวามณีนั้นมีอยู่ในเขตแคนเมืองไหหน ก็พากันเข้าใจเสิช่าว่าอยู่ที่กรุงก่อ ครั้นก่อสร้างปีรัตนโกสินทร์ 126 ตามเดือนตุลาหนวด เจ้าฟ้ากรมขุนสถาบูรณะวรเดศเจ้าฯ ไป ตรวจราชการหัวเมืองฝ่ายเหนือ ได้ทรงพบว่าวัดคุยวามณีนี้อยู่ที่เมืองพิษณุ โถกทรงพบศิลาจารึกมีข้อ ความเป็นหลักฐานเป็นมาตรฐานตามข้อความในพระราชพงศาวดาร ได้ทรงศึกษาจารึกแผ่น ศิลาส่องแสงเป็นทางแก่หอสมุดวิรญาณ และสำนักคำชาเรกนั้นได้พินท์ไว้ต่อหัวหนังสือ หงษ์สาวหงษ์กรุงก่ออบบันหกวงประเสริฐอักษรนิคิล ตามข้อความที่ชาเรกไว้ในแผ่นศิลานั้น ศักราชพิเศษกับศักราชในพงศาวดารกรุงก่อ ฉบับสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถให้สร้างอาرام วัดคุยวามณี เมื่อจุลศักราช 286 ปีรัตนโกสิก และได้เสด็จออกทรงหนวดเมื่อศักราช 827 ปีรัตน ลับศอก เพราจะนั้นศักราชในพงศาวดารฉบับสมเด็จพระปรมາṇិ᳚ศิลป์ 16 ปี สถาบู หงษ์สาวหงษ์กรุงก่ออบบันหกวงประเสริฐอักษรนิคิ ศักราชทรงกับในค่าชาเรกและเมื่อรู้ด้วยหนังแห่ง วัดคุยวามณีแล้ว ไปพักกอสุขพงศาวดารฉบับหกวงประเสริฐอักษร ก็แสดงเห็นว่าดีได้อ่านพงศาวดารฉบับ

นี้ก่อนแล้ว บางทีจะมีผู้สันนิษฐานที่ตั้งวัดจุฬามณีได้เสียก่อนแล้ว ข้อความในพงศาวดารฉบับนี้มี กล่าวอยู่ว่า “ ศักราช 800 นະເມືອສກ ຄຣົງສາມເຕັ້ງພະບານມະຈົາທີ່ຈຳກັງວັດມະຫຍາພົວພະຈານ ສາມບັດແລະສາມເຕັ້ງພະບານມະຈົາທີ່ໄປມືອງພິມພູໄລກຄຣົງນີ້ເກີນ ນ້ຳພະບານທີ່ ພຣະທຸກຊີນຮາຈທົກອກມາເປັນໄລທິດ ” ຕ່ອດມາເອີກມີຂໍ້ຄວາມວ່າ “ ศักราช 810 ມະໂຮງສາມເຕັ້ງພະບານມະຈົາທີ່ຈຳກັງວັດມະຫຍາພົວພະຈານ ອົງພະບານຄຸມາທ່ານສາມເຕັ້ງພະບານມະຫຍາພົວພະຈານ ” ດັ່ງນີ້ເກີນໄດ້ວ່າພงศาวดารฉบับສາມເຕັ້ງພະບານປ່ຽນມາ ບຸຊືດຄາດເຄື່ອນໄປຢາລາຍື່ ປີທີ່ວ່າທຽງສ້າງພະວັດຈຸຫາມພື້ນ້ຳ ທີ່ແກກເສວຍຮາຈສາມບັດທ່ານ້ຳ ແລະ ຜັກໃນເຖິງອື່ນ ຈຸ່ ໃນແຜ່ນດີນນີ້ເກີດເຄື່ອນກັນຕ່ອງ ຈຸ່ ໄປເປັນຂຶ້ນ ຈຸ່ ທີ່ສູງເກີນໄປ 16 ປີດອດ ກັນມີຂໍ້ຄວາມສໍາຄັນອັນຫິ່ງ ຂ່າງໃນພงศาวดารฉบับສາມເຕັ້ງພະບານມູ້ຊີໄມ້ໄດ້ກ່າວດື່ມຄົບຄົວ “ ศັກຮາຈທີ່ 825 ມະແມສກ ສາມເຕັ້ງພະບານໄຕ້ໄລກນາຄເຈົ້າ ໄປເສວຍຮາຈສາມບັດເມືອງຫຼັບພິມພູໄລກຄຣົງ ໄກ້ພະບານແຜ່ນດີນເສວຍຮາຈສາມບັດພະບານຄຣູອບູຂໍາ ທຽງພະບານມະສາມເຕັ້ງພະບານມະຈາກ ” ໃນປີນີ້ ເອງສັດຍົກທັກໄປໆຂ່າຍມືອງສູໃຫຍ້ ກັບພະບັນທຸາຮາຈ ຕີ່ທັກພະບານຄຣູອບູທີ່ແລກແດ້ວັນຊ້າງກັນໜີ່ນີ້ ນຄຣແລະພະບັນທຸາຮາຈເດັ່ງປິດປັບປຸງທີ່ພະບານທັກ ຄຣົງມະຫາງາພົກທັກໄປໆຂ່າຍແດ້ວັກໍໄມ້ປ່າຍກູງວ່າ ເສັດຍົກຕົນເຫັນເຫັນກູງຮຽບູຂໍາ ພອດ່ອໄປນີ້ອີກຮຽກຮ່ານ້ຳ ກີ່ດ້ວຍດີ່ທຽງສ້າງພະວັດຈຸຫາມພົວພັນ ເຊີ່ວັນໄປໆຮູ່ຈຸ່ ເພະຈະນັ້ນຂ້າພະເຈົ້າຈຶ່ງໄດ້ກ່າວວ່າດ້າໄດ້ອ່ານພงศาวดารฉบับທະບຽນປະກົງຫຼັງ ແຕ່ໄດ້ທຽບຄວາມຂົ້ນນີ້ແລ້ວ ກີ່ພອດຈະນັ້ນຄາໄດ້ບໍ່ຈະວ່າວັດຈຸຫາມພື້ນ້ຳອ່ານຫຼັບພິມພູໄລກໄນ້ຢ່າງກູງກໍາເພະນີ້ປ່າຍກູງອ່ານຫຼັບພື້ນ້ຳໄປໆອ່ານຫຼັບພິມພູໄລກ ແລະ ໄກ້ພະໂຫຍດສະຫະມັດທີ່ ກຽງຮຽບູຂໍາ ແຫນພະບານທີ່ ຈະນັ້ນແດ້ວັກ່ກ່ຽວຂ້ອງຕ້ອງສັນນິຍູ້ຫານໄດ້ຕ່ອໄປ່ວ່າ ສັນຍາສ້າງວັດແລະອອກມາວ່າ ໄກ້ຫານແດ້ວັກ່ ກີ່ຄົງທ່ອງນີ້ມີກີ່ໃກດ້ ຈຸ່ ທີ່ປະທັນອູ່ ແຕ່ກ່າວມ່ວນກວ່າຫຼັມຫຼັງເຊັ່ນນີ້ເປັນອອງຈ່າຍມື້ອກາຮ ແລ້ວໄຟແລ້ວພູຂໍາຍວ່າມີແກນນັ້ນພາຫະລັງທ່ອງໄຫ້ ເມີນແດ້ຂ້າພະເຈົ້ານີ້ກອດເສີຍໄຈໄມ້ໄດ້ເຫັນນັ້ນວ່າ ໄນນີ້ແລ້ວ ກີ່ຄົງທ່ອງນີ້ໄດ້ແລ້ນຫັນຫາທີ່ຈະສັນນິຍູ້ຫານທີ່ຕ້ອງວັດຈຸຫາມພົວພັນ ຈົນໄດ້ມີຜູ້ເອີ້ນໄປພັນເຂົ້າອົງໄຂບົມໄດ້ ຕ້ອງໃຈຈະຫາກະນີ້

ໃໝ່ວັນນີ້ໃນວັດຈຸຫາມພົວພັນມີທີ່ຄູໄດ້ນາກ ຂອງຄວາມຊັ້ນອູ້ໃນຄານອັນຫິ່ງ ກວ້າ 1 ເສັ້ນ 4 ວາ ພາສ 2 ເສັ້ນ 18 ວາ ມີກຳແພັງແກ້ວກ່ອດ້ວຍອື້ສູງປ່ຽນມາພ 2 ຄອກ ຄຄາງຄານມີ ພະປັບປຸງຄີໃໝ່ກ່ອດ້ວຍແລງ ທາງດ້ານທະວັນຄອນມີອູໃນສອດກ່ອດ້ວຍອື້ ດ້ານທະວັນອອກມີວິຫາຣໃໝ່ຜົນໜັງ ອື້ສູງ ແຕ່ສາເປັນແລງ ຕ່ອງວິຫາຣອອກໄປໆທາງນຸມຄານດ້ານທະວັນອອກເນື່ອນໜີ່ມີຄານ ທີ່ພັນຈຳ ຮັບພົມພັນມີແຜ່ນສິດາຈາກີກ່ອດ້ວຍເຈັງແລ້ວຂ້າງນັ້ນນີ້ ມີຊັ້ນແລະກຣອນສ້າຫວັບສິຄານນີ້ດ້ວຍ ສັງເກດຄູ ສັນນິຍູ້ຫານໄດ້ວ່າວັດນີ້ເປັນວັດໂນຣາພ ມີອູ້ແຕ່ກ່ອນສາມເຕັ້ງພະບານໄຕ້ໄລກນາຄ ຈຸ່ ໄດ້ມາທຽງ ປົງສັງບົບົນແລະທ່າພະວິຫາຣເພີ່ມເຕີມຈິ່ນ ພະເຈດີ້ກລາງນີ້ຄວງເປັນອອງມີອູ້ແຕ່ເຕີມ

ทำเลที่ตั้งวัดนี้อยู่ข้างจะเหมาะสม เพราะอยู่ใกล้ลำน้ำ ทางไปมาสะดวก สมเด็จพระบรมไตรโลกนารถเดินทางมาอยู่ที่พิษณุโลกนาน ย่อมจะได้เสด็จประพาลตามที่โภค ฯ เมื่อจังหวัดจะมาโปรดที่ตั้งวัดจุฬามณี จึงได้ทรงปฏิสังขรณ์วัดนี้ขึ้น แล้วเสด็จพระราชดำเนินมาเสด็จออกหนาท วัดนี้เป็นวัดที่สร้างใหญ่กว่าในเมืองนั้นเป็นแย่ การที่มีนครเชียงการทรงออกหนาท อยู่นั้นก็ต้องเข้าใจว่าทรงสนับสนุนมาก จึงทรงหนาทอยู่ถึง 8 เดือน 15 วัน ครั้นนั้นมีผู้บุนนาคโดยเสด็จมาก ตามคำขอรักไข้แผ่นดินมีอยู่ว่า “ แลพระสงฆ์บุนนาคโดยเสด็จทั้ง 4 คณะ 2348 พระองค์ ” ท่านพระ 2348 องค์นี้หันจะไม่ได้อยู่ที่วัดจุฬามณีทั้งนั้นกระมังถ้าไปรวมกันอยู่ที่นั้นหมายจะเกินต้องการ

นอกจากสถานที่กล่าวถึงมาแล้ว ก็ไม่มีอะไรที่เปลกน่าศูนย์ในเมืองพิษณุโลก มีเมืองกี่ในอยุ่แต่ช่างมีชื่อนี้ดี ๆ เหลืออยู่น้อยเหลือ ฯ แต่มีชื่อสำคัญอยู่ท่ามกลางกันนี้ของเมือง ได้แก่ อาย่างซึ่ง ก่อตัวคือพระพุทธชินราช ตั้งแต่ข้าพเจ้าได้เห็นพระพุทธชินราชในนักแห่ง ไม่ได้คุ้นเคยสักว่าดู ปลื้มใจจันทร์ตามท่าพระพุทธชินราชเลย ที่ตั้งอยู่นั้นก็เหมือนจะตั้งอยู่ในวัด วิหารพอเหมาะสมกับพระที่มีศูนย์ให้ด้านดี และองค์พระที่ตั้งต่ำหอยู่ได้ตอกดองก์ ไม่หลงเข้าไปดูจนจ้องกันไป และไม่ต้องเดิน กอดดึงป่าแลดูพะราสาทกพะ ยังพิศไปเขียวสักขันดี ร้าไม่ได้เชิญลงมาเสียจากที่นั้น ถ้าพระพุทธชินราชยังคงอยู่ที่พิษณุโลกครานี้ ไม่ใช่พิษณุโลกจะเป็นเมืองที่ควรไปเที่ยวอยู่คราวนั้น ถึงในเมืองพิษณุโลกจะไม่มีชื่ออะไรเหลืออยู่อีกเลย ขอให้มีพระพุทธชินราชเหลืออยู่แล้ว ยังคงจะอวดได้อยู่เสมอว่าเมืองครูกุฎารามอย่างข้างหนึ่งในเมืองงานนี้ หรือจะว่าในเมืองไทยทั้งหมดก็ได้

สุชน ชานภูนา (2539 : 10 - 14) ให้เพื่อนรักของพระพุทธชินราชไว้ ดังนี้

“.....พระพุทธชินราชเป็นพระที่นั่งขั้นสมาริราบ ปางมารวิชช ชาชีวรส่วนที่พากน้ำ ขาวครุพะนกที่ กำเนิด 2 แรก ชนิดเขี้ยวตะขาบ น้ำพระหัตถ์ทั้ง 4 เส้นอกัน พระเกตุ มาลาเป็นปลวะสูง ไม่ใช่พระศักดิ์ วงพระพัตรเป็นรูปปั้น มีอุณาโนมในระหว่างพระบนเป็นลักษณะพระพุทธปั้นขอกุฎุสูง ให้ขุคหลังคล้ายคลึงกับพระศรีศาสดาอยู่ในวัดมหาธาตุเมืองสุโขทัย ซึ่งเป็นจุดที่ประดิษฐานอยู่ ณ วิหารวัดสุทัศน์เทพวราราม กรุงเทพฯ

ในจารึกสูบไขทับหลักที่ 8 (จารึกษาสุมนฤทธิ) มีความตอนหนึ่งกล่าวถึงพระมหาธรรมราชาที่ 1 ยกท้าไปปราบหัวเมืองต่าง ๆ ได้แล้ว

“..... จึงไปอยู่เมืองสองแคว บุพรมหาธาตุ ปุกพระศรีมหาโพธิ.....”

ความที่กล่าวนี้ น่าจะหมายถึงการสถาปนาวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ซึ่งรวมทั้งการหล่อพระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์และพระศรีศาสดา กับปูดต้นพระศรีมหาโพธิที่หน้าวัด 3 ต้นด้วย

ในจารึกหลักนั้นกล่าวว่า พระมหาธรรมราชาที่ 1 ประทับอยู่ ณ เมืองสองแคว 7 เข้า คือ 7 ปีจึงเด็ดกลับกรุงสุโขทัยทัย 7 ปี ณ เมืองสองแคว ศีорะหว่าง พ.ศ. 1905 ถึงพ.ศ. 1912 ฉะนั้นอนุมานได้ว่าพระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์และพระศรีศาสดาสร้างขึ้นในระยะเวลาดังนี้

ข้อสันนิฐานเดินทิว่า พระพุทธชินราชสร้างราก ณ พ.ศ. 1900 น่าจะไม่จริง เพราะปรากฏในจารึกสุโขทัยทั้งหลักที่ 3 (จารึกครุฑ) ว่าในปี พ.ศ. 1900 พญาล้านทรัพย์อุบัติภารกุศลที่พิบูลโลก เป็นแน่

เป็นสิ่งอัศจรรย์อย่างมากที่พระพุทธชินราช ทรงอยู่คู่เมืองนานกว่า 600 ปี แล้ว ทรงเป็นมิ่งขวัญของชาวพิษณุโลกในยามทุกชั่วโมง ยามสุข ยามศึก ยามสงบ ทำมกถางແสนกพิจ และเสียงระเบิด ไก่ชนไก่ชนนั่งถึงใจสร้างความสะเทือนสะท้านเมืองทั่วประเทศ ลั่นหัวใจชาวพิษณุโลกทั้งเมืองทั่วทั้งความอุดมอุ่นใจ และมั่นใจในหุ่นการมีคุณของพระพุทธชินราชที่จะหัวใจงดงามให้อยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากภัยพิบัติทั้งมวลตลอดไป

เมื่อกรุงสุโขทัยที่เชื่อว่าเป็นเมืองที่มีมนต์เสน่ห์ที่สุดแห่งหนึ่งในเอเชีย เมืองพิษณุโลกกลับเป็นเมืองพระยาท่านคนเดียวที่พิษณุโลกในกรุงศรีอยุธยา ปรากฏเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ว่า เมื่อปี พ.ศ. 1933 ถูกดึงพระรามมาไว้ ณ กรุงศรีอยุธยา กลับจากชนบกศึกเมืองเชียงใหม่ ยกทัพมาถึงเมืองพิษณุโลกได้สำเร็จตามมั่สการพระพุทธชินราช ทรงเปลี่ยนคร่องศั้นทำสักการะบูชาสามไก子เป็นเวลา 7 วัน

ในปี พ.ศ. 1981 อำนวยปักรองของกรุงสุโขทัยทั้งสิ้นไปจ้ากเมืองพิษณุโลก ตามเดิม พระบรมราชาธิราชที่ 2 ให้สมเด็จพระราชน厝วรราชไօรส์เข้ามาปักรองเมืองพิษณุโลกโดยตรงในพระราชพงศาวดารกล่าวว่า “ ครั้งนั้นเห็นน้ำพระเนตรพระพุทธเจ้าพระชินราชตกเป็นโคลน ”

ความนี้อาจจะเป็นความล่าสืบต่อที่เกิดขึ้น เพื่อโฆษณาว่าพระพุทธชินราชเครื่องประทัดในการแตก
สถาบันราชอาณาจักรตุ่นหักได้

พ.ศ. 2124 เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมนสักเมืองรุน เมืองคังกัลจึงพิษณุโลก ทรง
เปลี่ยนเครื่องทรงออกนูชาถวายพระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์ และมีการสมโภช 3 วัน

พ.ศ. 2127 เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมนประทานประกาศอิสรภาพ ฯ เมืองแครงด้วย
จากลับเสด็จเข้าถวายนมัสการพระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์ เปลี่ยนเครื่องสุวรรณผลลงการบดิยา
กรณ์ออกกระทำสักการบูชา

พ.ศ. 2146 สมเด็จพระเอกาทศรุสติจามานมัสการพระพุทธชินราช ตรัสให้อea
ทองนพคุณเครื่องราชไปปะโลกาที่เป็นทางประทัด แต่วันดังของพระพุทธชินราชตัวพระหัตถ์เสริฐ
บริบูรณ์ก็แห่งการฉลอง เด่นมหาสนับน้ำสักการ 7 วัน 7 คืน

พ.ศ. 2203 พระบาทสมเด็จพระนราธิราษฎร์ เสด็จมาถวายสักการบูชาพระพุทธ
ชินราช พระพุทธชินสีห์ และถวายพระพุทธมนไสยาดด้วยการมหรสพ 3 วัน

พ.ศ. 2204 พระบาทสมเด็จพระนราธิราษฎร์เสด็จกลับจากการท้าทายที่เชิงใหม่
ทรงพระกระทำในการถวายสักการพระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์ กระทำมหานุชา เด่นการ
มหรสพ 3 วัน

ในตอนปลายปี พ.ศ. 2204 พระบาทสมเด็จพระนราธิราษฎร์ได้เสด็จมานมัสการ
พระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์อีกครั้งหนึ่ง

พ.ศ. 2283 สมเด็จพระเจ้าบรมโกศเสด็จมาสมโภชพระพุทธชินราช พระพุทธ
ชินสีห์ 3 วัน

พ.ศ. 2299 สมเด็จพระบรมโกศวายนาประดุจมุกขั้นนอกไว้ ฯ พระวิหาร
พระพุทธชินราช มีค่าจารึกอยู่ที่บานประดุจด้านขวาเมื่อ (ของผู้เข้าไปนมัสการ)

พ.ศ. 2313 พระเจ้าตากสินกรุงธนบุรี เสด็จเข้าเมืองพิชัยโดยกนัมสภาราท
ทุหงษ์ในราช ทรงเป็นผู้ประดูษาทรงแต่พัดกอองกรุงทรงหุหงษ์ในราช เมื่อถึงจากการปราบราชเจ้าพระ^๑
ฝ่ายเด็ดขาดถึงเมืองพิชัยโดย ก โปรดให้มีการสมโภษพระหุหงษ์ในราช ๓ วัน

พ.ศ. 2372 กรมพระบวรราชวังนรวมหาศักดิ์พิทักษ์ ซ้อมเชิญพระหุหงษ์ในราชเดือน
ถังแพะอ่องไปประดิษฐานไว้ ณ พระอุโบสถวัดนวนิเวศ กรุงเทพฯ ส่วนพระคริสต์ศาสนานี้
เข้าอาวาสวัดบางอ้อช้าง ซึ่งอยู่ในไว้ที่วัดบางอ้อช้างก่อน ต่อมาสมเด็จเจ้าพระยามหาพิชัยญาดิ
เชิญไปไว้รัตนประดุจครั้นในปี พ.ศ. 2306 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ โปรดให้ถือไป
ประดิษฐานไว้ที่วัดนวนิเวศ

พ.ศ. 2409 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เสด็จมาณัช税率พระหุหงษ์ในราชทรง
เปลื้องก้าไได้หมายจากพระกรรسمนิเวศพระหัตถ์พระหุหงษ์ในราช แม่หุข้าศรีบานาหิรีเป็นตัวรัก^๒
ปิดทองส่ารับ | ปิดเงินส่ารับ | กับดันไม้ทองเงินแกร่งซึ่งถือการะหนามสมควร

พ.ศ. 2444 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เสด็จเดินมพาทธ์ฟ้าพานอประทับ
ที่เมืองพิชัยโดย ก ทรงหล่อสำด_CTL_พระหุหงษ์ในราช ไปเป็นพระประทาน ณ จังหวัดยุจันพิตร
กรุงเทพฯ

พ.ศ. 2454 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เสด็จนามสมโภษพระหุหงษ์ในราช
ตามราชนะเพลีย

พ.ศ. 2469 พระบาทสมเด็จพระปูกเกล้าฯ เสด็จเสียนมพาทธ์ฟ้าเย็นนิธ จวาย
เครื่องราชอิสสิยากรผ้าขาวครพัดพระหุหงษ์ในราช

พ.ศ. 2501 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ฉะสมเด็จพระนางเจ้า
สิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เสด็จนามมัสการพระหุหงษ์ในราช จวายเครื่องราชสักการะตาม
ราชประเพณี

ความจามของพระหุหงษ์ในราชและความสมบูรณ์ในส่วนตัวของพระองค์
พระวิหารเป็นสมบัติอันประเสริฐสมบัติกรุงศรีฯ ให้ทั้ง ชั่งชั่งหนึ่งอัน เมืองพิชัยโดย ก เป็นสิ่ง
ประเสริฐที่จะนำไปสู่ในสากลโลกนี้ แม้เมื่อกองทัพหม่านองจะแยกหุ่นก็ ยังไห้เป็นเมือง

พิมพ์ໄຄกชั่งธรรมคaphระวิหาร และพระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์ พระศรีศาสดาไม่น่าจะ
เกลือรอดมือໄไปได้ ทั้ง ๆ ที่ไฟจุดไนน์ดึงวิหารเด็กห้อง หลังพระวิหารพระพุทธชินราชแล้ว ก็ยัง
ดับลงໄได้ ขออย่างม่าผู้เพาจะมองเห็นพระพักตร์อันเปี่ยมด้วยมหากรุณาธิคุณของพระพุทธชินราช
แล้ว ถูกแสลงจะกระทำก่อ อ่านพิศให้ครวຍห่อองค์พระศรีบูรุษที่ໄได จึงช่วยกันดับไฟเสีย นี่เป็น
สิ่งน่าคิดและน่าเชื่อว่าจะเป็นเช่นนั้น....."

ตุป การสร้างพระพุทธชินราช สร้างขึ้นประมาณ พ.ศ. 1905 ในสมัยพระบาท
ธรรมราชาที่ ๑ ลิไทย พระพุทธชินราชประดิษฐานอยู่ที่พระวิหาร วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ
วรมหาวิหาร พิมพ์ໄຄ ให้ 600 ปีเศษ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔
ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ช่างจำลอง พระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์ และพระศรีศาสดา สิริมงคลเป็น^{พระพุทธรูปขนาดเด็ก อัญเชิญไปประดิษฐานที่วัดราษฎร์ประดิษฐ์ อวงเพทุมานคร จนถึง}
พ.ศ. 2444 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้ทรง
โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระพุทธชินราชจำลองเพื่อนำไปประดิษฐานเป็นพระประธานในพระอุโบสถ
วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพมหานคร

บทที่ 3

การดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัย เรื่อง การศึกษาการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง กรณีศึกษา จ่าสินออกหวี บุรพเมตต์ ได้ดำเนินการตามระเบียบวิธีการวิจัยที่ได้กำหนดไว้

ระเบียบวิธีวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย เรื่อง การศึกษาการสร้างพระพุทธชินราชจำลองกรณีศึกษา จ่าสินออกหวี บุรพเมตต์ มี 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นที่ 1 ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประวัติชีวิต ผลงานชั้น杰 จ่าสินออกหวี บุรพเมตต์ เรื่องการสร้างพระพุทธชินราช ตลอดจนการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง
2. ขั้นที่ 2 รวบรวมข้อมูลจากการศึกษา สังเกตและสัมภาษณ์ จ่าสินออกหวี บุรพเมตต์ เรื่องการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง
3. ขั้นที่ 3 จัดทำร่างรายงานการวิจัย แล้วร่างรายงานไปเสนอให้ จ่าสินออกหวี บุรพเมตต์ ทั้งที่ปรึกษาทางวิจัย ให้ตรวจสอบ ทราบในที่อื่นๆ แนะนำ หรือขอข้อเสนอแนะ ในกรณีจะแก้ไข หรือปรับปรุงข้อมูลต่างๆ ไปให้มีความกระثัดรัดชัดเจน ถูกต้อง เที่ยงตรง เรียบง่าย สมบูรณ์ และตรงกับสภาพความเป็นจริง
4. ขั้นที่ 4 จัดทำรายงานการวิจัย เรื่อง การศึกษา การสร้างพระพุทธชินราชจำลอง : กรณีศึกษา จ่าสินออกหวี บุรพเมตต์ ฉบับสมบูรณ์
5. ขั้นที่ 5 จัดพิมพ์เผยแพร่ผลการวิจัย เรื่อง การศึกษาการสร้างพระพุทธชินราช จำลอง กรณีศึกษา จ่าสินออกหวี บุรพเมตต์

ข้อมูลการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้มีขอบเขตที่จะศึกษาเฉพาะ การสร้างพระพุทธชินราชจำลอง กรณีศึกษา จ่าสินออกหวี บุรพเมตต์ เท่านั้น

ระยะเวลาที่ทำการวิจัย

ระยะเวลาที่ทำการวิจัย 1 ปี ระหว่างวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2541 ถึง วันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2542

แผนการดำเนินการวิจัยตลอดโครงการ

แผนการดำเนินการวิจัยตลอดโครงการ ในรอบ 1 ปี ระหว่างวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2541 ถึง วันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2542 มีดังนี้

1. ศึกษาเอกสาร งานวิจัย ระหว่างวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2541 ถึง วันที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2541
2. ศึกษา สังเกต และสัมภาษณ์ ระหว่างวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2541 ถึง วันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2541
3. ยกร่าง รายงานการวิจัย ระหว่างวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2542 ถึง วันที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2542
4. หารายงานผู้วิจัยสุนอคติที่ยวข้องเพื่อปรับปรุง แก้ไข ระหว่างวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2542 ถึง วันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2542
5. ตัดทำรายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ ระหว่างวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2542 ถึง วันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2542
6. จัดพิมพ์และเผยแพร่รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ ระหว่างวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2542 ถึง วันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2542

สถานที่ที่ทำการศึกษา หรือเก็บข้อมูลการวิจัย

การศึกษา หรือการเก็บข้อมูลการวิจัย เรื่อง การศึกษาการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง กรณีศึกษา จ.สิงห์บุรี บุรีรัมย์ ได้ทำการศึกษา หรือเก็บข้อมูลการวิจัย 4 แห่ง ดังนี้

1. บ้านพัก และ โรงงานผลิตพระบูรณะไทย 1 เลขที่ 26/43 ถนนวิถุทัศน์ชัยรัช ตำบลในเมือง อําเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก รหัสไปรษณีย์ 65000 โทรศัพท์ 055- 258715
2. ร้านบูรณะไทย เลขที่ 55/20 - 23 ถนนศรีธรรมปิฎก ตำบลในเมือง อําเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก รหัสไปรษณีย์ 65000 โทรศัพท์ 055 - 252121
3. โรงงานผลิตพระบูรณะไทย 2 เลขที่ 358 ถนนพิษณุโลก - วังทอง บ้านไอกร้าง ตำบลสามแยก อําเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก รหัสไปรษณีย์ 65000 โทรศัพท์ 055 - 259458
4. พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านช่างศิลป์อุดรธานี - พิมพ์ บุราณเดช เลขที่ 26/138 ถนนวิถุทัศน์ชัยรัช ตำบลในเมือง อําเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก รหัสไปรษณีย์ 65000 โทรศัพท์ 055 - 212749

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูล侈คราม
Pibulsongkram Rajabhat University

บทที่ 4

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัย เรื่อง การศึกษาการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง กรณี ศึกษา จ่าสิมออกหวี บูรณะเขต์ ได้ทำการศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลในเรื่องที่สำคัญ 2 เรื่อง ดังนี้

1. ชิ่วประวัติ และผลงานของจ่าสิมออกหวี บูรณะเขต์
2. การสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ของ จ่าสิมออกหวี บูรณะเขต์

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง การสร้างพระพุทธชินราชจำลอง กรณีศึกษา จ่าสิมออกหวี บูรณะเขต์ ทั้ง 2 เรื่อง มี ดังนี้

1. ศึกษาเอกสาร ที่เกี่ยวข้อง กับชิ่วประวัติผลงานของจ่าสิมออกหวี บูรณะเขต์ และ การสร้างพระพุทธชินราชจำลอง กรณีศึกษา จ่าสิมออกหวี บูรณะเขต์
2. ศึกษา ลักษณะ สัมภាយน์ จ่าสิมออกหวี บูรณะเขต์ ในเรื่องชิ่วประวัติและผลงาน จ่าสิมออกหวี บูรณะเขต์ และการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง
3. ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล สังเคราะห์ มะตุปข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การสังเกต และสัมภាយน์ จ่าสิมออกหวี บูรณะเขต์ ให้มีถูกต้อง ความสมบูรณ์ และเป็นระบบ
4. การเผยแพร่ความสร้างพระพุทธชินราชจำลอง กรณีศึกษา จ่าสิมออกหวี บูรณะเขต์ เพื่อให้เป็นมาตรฐานและรูปแบบของจังหวัดพิษณุโลก และประเทศไทย

ชิ่วประวัติ จ่าสิมออกหวี บูรณะเขต์

ประวัติชีวิต

จ่าสิมออกหวี บูรณะเขต์ เกิดเมื่อวันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2475 ซึ่งเป็นปีที่ประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจาก monarchy ให้เป็นระบอบประชาธิรัฐ ประชาชนเป็นนายบุตรคนที่สองของนายบุญทิพย์ นางอุ่นเรือน (ช่วร) บูรณะเขต์ เกิดที่บ้านคลอง

เตาไห หรือบ้านชี้ปะขาวหาด หรือบ้านดาปะขาวหาด ตำบลหัวรอ อําเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก เชื้อชาติไทย ปัจจุบัน (พ.ศ. 2541) อายุ 67 ปี มีพี่ 1 คน และน้องอีก 10 คน รวม 11 คน ดังนี้

1. นายอุดม บูรณะเขต (พี่) ปัจจุบันมีอาชีพ ทำไร่ ทำสวน ที่กรุงศรีฯ โทรวัลล์ สำเร็จการศึกษาเศรษฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อดีตมีอาชีพทำงานธนาคารพาณิชไทย
2. นายอนันต์ บูรณะเขต สำเร็จการศึกษา ประภาคนียนัตร โรงเรียนอีเลคโตรนิกส์พาณิช เรื่อ อดีตพนักงานธนาคารกรุงเทพ ได้รับทดลองให้ เรียนห้องทดลอง จากนั้นทำงานที่การป่าไม้ และเป็นอย่างเร่ง องค์การส่งเคราะห์ทหารผ่านศึก ปัจจุบันประกอบอาชีพค้าขาย
3. นางสุนันท์ บูรณะเขต สำเร็จการศึกษาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาใบभाषा มหาวิทยาลัยศิลปากร อดีตอาจารย์วิทยาลักษณ์วิชาการศึกษานางแผน ปัจจุบันสมรสกับนายพัฒนา ชื่อ นายเรือง กะ อดีตอุปราชฝรั่งเศส ประจำประเทศไทย
4. นางวนิดา บูรณะเขต สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนสาธิตปานพีญบุญวิทยาลักษณ์วิชาการศึกษานางแผน ปัจจุบันสมรสกับ นายไรมีรุต ไอกุปต์รัฐมนินิชาติ ประเทศไทย สมรสครั้งแรก
5. นายอ่อนนง บูรณะเขต สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนพดวงราษฎร์ พิษณุโลก ปัจจุบันประกอบอาชีพช่างคีโนปี แหล่งล้านนา
6. นางสาวธิดา บูรณะเขต สำเร็จการศึกษาประภาคนียนัตรจาก โรงเรียนบริหารธุรกิจ กรุงเทพฯ ปัจจุบันประกอบอาชีพค้าขาย
7. นางฤาษยา บูรณะเขต สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนเฉลิมชัยวุฒิ ศรี ปัจจุบันสมรสกับชาวอเมริกัน ชื่อ จิมมี่ อเมริกันเชื้อสายอเมริกัน ประจำที่ประเทศสหรัฐอเมริกา
8. นายอาทิตย์ บูรณะเขต สำเร็จการศึกษา ครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาลักษณะพิบูลย์สังคม พิษณุโลก ปัจจุบันเป็นอาจารย์สอนอยู่ที่โรงเรียนพุทธบรินราช พิษณุโลก
9. นางสาวศุภภรณ์ บูรณะเขต สำเร็จการศึกษา พิษณุโลก ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวาระจัดการท่องเที่ยว สาขาวิชาและครุพัฒนาสังคม ทิพย์ โลโก ปัจจุบันรับราชการแทนกตตรพาร์จังหวัดแพร่
10. นางวันใจ บูรณะเขต สำเร็จการศึกษาระดับประภาคนียนัตรวิชาชีพ (ปวช.) จาก วิทยาลัยพิษณุโลก ปัจจุบันประกอบอาชีพช่างคีโนปี
11. นายธีรเทพ บูรณะเขต สำเร็จการศึกษา ระดับประภาคนียนัตรวิชาชีพ (ปวช.) จาก วิทยาลักษณ์พาณิช พิษณุโลก ปัจจุบันทำงานที่กองซ่อม สำนักงานเทศบาลนคร พิษณุโลก

ประวัติการศึกษา

จ้าสินออกหวี บูรณะเดช เรียนรับประสบการณ์ศึกษาปีที่ 1 - 3 ที่โรงเรียนจ่าภารนุญ เรียนรับประสบการณ์ศึกษาปีที่ 4 ที่โรงเรียนอ่านวชิวิทย์ (โรงเรียนสันหมินในปัจจุบัน) เรียนรับมัธยมปีที่ 1 - 3 ที่โรงเรียนพดุงรายฎ์ โรงเรียนที่ 3 โรงเรียนนืออยู่ที่พิษณุโลกทั้งสิ้น สำหรับความรู้ทางด้านช่างศิลป์ปีนี้ ผ่านไปอยู่ จ้าสินออกหวี ได้รับถ่ายทอดมาจากคุณพ่อซึ่งมีอาชีพเป็นครูศิลป์ประจำห้องนั้นในช่วงที่ก่อตั้งห้องหัดศิลป์ที่ 3 จะสร้างพระบรรหารานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เมื่อปี พ.ศ. 2502 พดเอกประพันธ์ ฤทธิพิจิตร อธิศัชช์ชัยศรีนุญาการหารนกมีครั้งด้วย ดำเนินการร่วมกับห้องหัดศิลป์ที่ 3 ให้เรียกว่า “ห้องหัดศิลป์” ชื่นไปพบที่ห้องทำงานและประดิษฐ์ว่าจากจะสร้างพระบรรหารานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช แต่ว่าไม่มีงานฝังเข็มมาด้วย จ้าสินออกหวีจึงทราบเรียนหันว่า ขอให้ส่งคนไปศึกษาอบรมวิธีการหัดโดยหัวหน้าห้องหัดศิลป์ กรรมศิลป์ป่ากร พดเอกประพันธ์ ฤทธิพิจิตร แม่หัดศิลป์ที่ 3 ชื่นสันติปิยะทร์ ได้ไปศึกษาห้องหัดศิลป์ กรรมศิลป์ป่ากรเป็นเวลา 3 เดือน จ้าสินออกหวี บูรณะเดชจะได้มีโอกาสได้ศึกษาวิชาช่างศิลป์ กับศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี อาจารย์เชื่อม พิมพ์ อะอาจารย์กันนั้น ศิลปะช่างเป็นอาจารย์ศิลป์ที่มีชื่อเสียงมากถึงแม้ว่าจะมีไอย่างใดให้รับการอบรมทางช่างหล่อโดยหัวหน้าหัด 3 เดือน แต่เนื่องด้วยจ้าสินออกหวี มีพื้นฐานด้านความรู้ความสามารถและมีพรสวรรค์ทางด้านศิลปะอยู่แล้ว ทำให้จ้าสินออกหวี เป็นผู้ที่หัดอย่างรวดเร็ว และได้รับยกย่องจากคุณในวงการศิลป์ทั้งหลาย ทั่วประเทศ

ชีวิตการสอนและครอบครัว

จ้าสินออกหวี บูรณะเดช สมรสกับนางพิมพ์ (พันธุ์เสน) อาชีพทำอาหารเมื่อวันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2503 มีบุตรชายหนึ่งคน ชื่อ ลัจฉุน

- นางสาวพิมพ์ บูรณะเดช เกิดเมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม พ.ศ. 2505 สานเรื่องการศึกษา การศึกษามาเนี้ยนชีฟ สาขางานออกแบบ จากมหาวิทยาลัยนเรศวร ได้สมรสกับพันธุ์เสนที่วัดโภชาล่อง จังหวัดสุพรรณบุรี
- นางสาวพิมพ์ บูรณะเดช เกิดเมื่อวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2507 สานเรื่องการศึกษา วิชาภาษาอังกฤษ สาขาวิชาวิทยาคลินิก จากมหาวิทยาลัยมหิดล
- นายธรรมศิลป์ บูรณะเดช เกิดเมื่อวันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2509 สานเรื่องการศึกษา การศึกษานักศึกษา สาขานักศึกษาในโภชาล่องการศึกษา จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก

4. นายภิญก บูรณะศต์ เกิดเมื่อวันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2511 สำเร็จการศึกษา วิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาโนโ"isชีวมิเกลส์ จากวิทยาลัยครุพัฒน์ (สถาบันราชภัฏพระนคร) ปัจจุบันเป็นผู้บริหารโรงงานผลิตพลาสติกและกระดาษในประเทศไทย 1 และโรงงานผลิตพลาสติกและกระดาษในประเทศไทย 2

5. นางสาวอกร บูรณะศต์ เกิดเมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม พ.ศ. 2513 (ฝ่ายเพศ) สำเร็จการศึกษาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาและวรรณคดีไทย จากมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

6. นางสาวพรศิริ บูรณะศต์ เกิดเมื่อวันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2513 (ฝ่ายเพศน่อง) สำเร็จการศึกษาสังคมวิชา และมนุษย์วิทยามากบัณฑิต สาขาวิชานิเทศน์ จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปัจจุบันเป็นผู้บริหารพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจ่าสินออกทวี - พิมพ์ บูรณะศต์

ประวัติการทำงาน

จ่าสินออกทวี บูรณะศต์ เมื่อได้สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมปีที่ 3 จากโรงเรียนมหุรงษ์ ในปี พ.ศ. 2490 ขณะนั้น จ่าสินออกทวี บูรณะศต์อายุได้ 15 ปี ต้องออกจากโรงเรียนเพื่อร่วมครอบครัวมีฐานะยากจน และได้ตัดสินใจไปขอเชิญชวนให้มาทำงานในสังคมชุมชนที่ร้านศิลปการ ที่สี่พระยา กรุงเทพมหานคร เมื่อเห็นว่าทำงานได้นุ่นพอดูแล้ว และไม่มีทางก้าวหน้าซึ่งได้สมควรไปทำงานเป็นช่างช่างที่สถานศูนย์คุณภาพชั้นนำ จังหวัดราชบูรี จนอาชญากรรมเกิดขึ้นทำให้ถูกจับไปคดเดือกดูแลรักษาที่บ้านแต่ไม่ถูกคัดเลือกให้เขียนหนังสือ ต่อจากนั้นได้หันมาประกอบอาชีพขับสัตว์เป้าและค้าขายสัตว์เป้าเพื่อนำเงินซื้อห้องพักที่จะทำให้

การรับราชการ

ในปี พ.ศ. 2498 จ่าสินออกทวี บูรณะศต์ ได้สมัครเข้ารับราชการทหาร ชั้นทะเบียนทหารประจำการ เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2498 เครื่องหมาย ทบ. 2498 พล. 155 และมีประวัติการรับราชการ และเลื่อนยศ ดังด่อไปนี้

วันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2498 ได้รับยศเป็นสิบตรี

วันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2500 ปลดเป็นทหารกองหนุนชั้นที่ 1 ประจำที่ 1 ตาม พราราชบัญญัติการรับราชการทหาร

วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2501 ได้รับยศเป็นสิบโท

วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2502 ได้รับยศเป็นสิบเอก

วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. 2504 ได้รับยศเป็นจ่าสิบตรี
 วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. 2505 ได้รับยศเป็นจ่าสิบโท
 วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. 2506 ได้รับยศเป็นจ่าสิบเอก

ตำแหน่งหน้าที่ราชการ

ในระหว่างที่รับราชการทหาร จ่าสิบเอกทวี บูรณะเขต ได้ทำงานในตำแหน่งต่าง ๆ ดังนี้
 1. ช่างเขียนฝ่ายทุทธิ์โยธา ภาคท่านารนกที่ ๓ เมื่อวันที่ ๑๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๘
 2. นายนางานฝ่ายทุทธิ์โยธา จังหวัดท่านารนกพิษณุโลก เมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๐
 3. ช่างเขียนประจำกองบัญชาการ ภาคท่านารนกที่ ๓ เมื่อวันที่ ๑๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๐
 4. ช่างเขียนแผนที่ประจำกองบัญชาการกองทัพภาคที่ ๓ เมื่อวันที่ ๑๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๑

จ่าสิบเอกทวี บูรณะเขต ได้ลาออกจากราชการทหารเป็นนักหางานมุ่นรับ บำเหน็จบ้านบัญชั้งหัวดท่านารนกพิษณุโลก เมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๑ รวมเวลารับราชการ ๒๓ ปี

ความคึกความขบวนทางราชการ

จ่าสิบเอกทวี บูรณะเขต ได้อุทิศวิถีการทำงานเพื่อราชการทหารอย่างแท้จริง ตลอด ความคึกคักที่ให้ผู้บังคับบัญชาพิจารณาขึ้นเงินเดือน ๒ ขั้นต่อ ๔ ปีติดต่อกันต่อ ปี พ.ศ. ๒๔๙๙ ปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ปี พ.ศ. ๒๕๐๑ และปี พ.ศ. ๒๕๐๒ การได้รับเงินเดือน ๒ ขั้นติดต่อกันถึง ๔ ปี ในขณะที่ บ้านเมืองสงบเป็นปกติเป็นเรื่องที่ยากยิ่งที่ไม่ควรจะได้รับเช่นนี้ เหราะโดยปกติผู้บังคับบัญชาเหล่านั้น หน่วยที่มาร่วมการพิจารณาความต้องการของตนให้ผู้บังคับบัญชา ต่างก็พยาบานที่จะให้คนในสังกัดของตนได้ทั้งนั้นแต่เนื่องจากจ่าสิบเอกทวี บูรณะเขต มีคุณงามความดี ความเข้มแข็ง มนãะ อดทน และความรับผิดชอบสูงในการปฏิบัติตามภารกิจที่ได้รับมอบหมายจึงไม่มีข้อเสียทางอันใดที่จะทำให้ผู้บังคับบัญชาตัดสินใจในการขึ้นบานหนึ่งความคึกความขบวน ๒ ขั้น ของจ่าสิบเอกทวี บูรณะเขตได้ เมื่อผู้บังคับบัญชาต้องการลาออกจากราชการทหารผู้บังคับบัญชาซึ่งสูงกว่าได้ขอตั้งไว้ถึง ๓ ครั้ง แต่เมื่อ จ่าสิบเอกทวี บูรณะเขตยืนขึ้นถึงความตั้งใจที่จะลาออกให้ได้ ผู้บังคับบัญชาจึงจ่าขอนุมัติ ให้ลาออกได้ในที่สุด

ผลงานที่มีชื่อเสียง

จ่าสิบเอกทวี บูรณะเขต เป็นศูนย์ที่มีความรู้ความสามารถทางด้านช่างศิลป์หัตถศิลป์ไทยสาขา เช่น ภาครูป เขียนแบบ แกะไม้ และหล่อโลหะ เป็นต้น เพราะฉะนั้นงานช่างที่มีอยู่ภายในค่ายสมเด็จพระพารธรรมราชาชีวะเป็นฝีมือของ จ่าสิบเอกทวี บูรณะเขต โดยตรงหรืออย่างน้อยที่สุดก็มีส่วนร่วมในการทำทั้งสิ้น ผลงานที่สำคัญที่ทำให้ จ่าสิบเอกทวี บูรณะเขต มีชื่อเสียงดังนี้

- พระบรมราชานุสาวริย์พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีบันดาలให้ครั้งของคนจริงประดิษฐานในค่ายสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในคราวที่ ๑๖๗๑ ขอนพักสุณฑ์ ถนนรัชดาภิเษก และทำน้ำสู่ห้วยวิจิตร ถนนรัชดาภิเษก มาตรวจราชการภาคเหนือ ได้เห็นอนุสาวริย์พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีความพอใจ และได้กล่าวชมเชย จ่าสิบเอกกวี บูรพาเพชร์ มาก
 - พระบรมราชานุสาวริย์พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีประดิษฐานอยู่ที่ โรงพยาบาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พิษณุโลก
 - แม่นป้าชื่อกองบัญชาการกองทัพภาคที่ ๓ มีขอนเป็นถิ่นทุ่งไม้ตัวอักษรบุนลงรักปิดทอง
 - หลักศิลปารักษ์พระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระบรมราชชนนีนาถ
 - พระทุทธิชินราชจำลอง รุ่น ก.พ.ร. ซึ่งเป็นรุ่นที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระบรมราชชนนีนาถ ทรงหากหงษ์ประกอบหัวเข็มขัดให้พระทุทธิชินราชจำลอง และสมเด็จพระสังฆราชทรงนำในการสวนห้องประทับห้องหัวใจแห่งห้องพระทุทธิชินราชจำลองรุ่นนี้ถวายให้พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เนื่องจากต้องการใช้ในงาน ต่างๆ และผลเรียนที่ทำกุญแจนี้ให้แก่ประเทศชาติจนได้รับบาดเจ็บทุพพลภาพ และเสียชีวิต เมื่อเปิดให้ผู้สั่งของปรากฎว่ามีผู้สั่งของหมก่อนวันประกอบพิธีทุทธิชินราช กิมภก งานคณะกรรมการต้องบังคับการสั่งของ และคืนเงินแก่ผู้สั่งของนับจำนวนล้านบาท กิมภก
 - พระทุทธิชินราชจำลอง รุ่น ม.ว.ก. ของวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม กรุงเทพมหานคร
 - พระทุทธิชินราชจำลอง รุ่นพระมาลาเมือง ของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร กิมภก
 - รูปเหมือนนายแพทย์เป็นกุล บุญอิจ และภรรยาประดิษฐาน ณ โรงพยาบาลทุทธิชินราช กิมภก
 - พระทุทธิชินราชจำลอง พระประธานพระอุโบสถวัดพุทธบูชา แขวงบางนาด เขต รายภูร์บูชา กรุงเทพมหานคร

การส่งเสริมวิชาการ

จ่าสิบเอกทวี บูรณะเขต เป็นผู้มีความเชี่ยวชาญทางด้านการหล่อพระพุทธรูปเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการหล่อพระพุทธชินราชจำลองถือได้วาเป็นผู้ที่มีฝีมือชั้นยอดหาใครเทียบได้ยาก จนเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปในวงการช่างศิลป์ และกล่าวได้ว่า จ่าสิบเอกทวี บูรณะเขต เป็นบุคคลแรก ที่ดึงโรงงานอุตสาหกรรมหล่อพระพุทธรูปเข้ามาในจังหวัดพิษณุโลก ผลงานทางด้านการส่งเสริมวิชาการของจ่าสิบเอกทวี บูรณะเขต มีดังนี้

1. อาจารย์พิเศษวิชาลักษณะนิค พิษณุโลก
2. อาจารย์พิเศษสถาบันราชภัฏ พิบูลสงคราม
3. กรรมการที่ปรึกษาวิชาลักษณะนิค พิษณุโลก
4. กรรมการมูลนิธิโรงเรียนพิษณุโลกศึกษา
5. ประธานกรรมการมูลนิธิจ่าสิบเอกทวี - พิมพ์ บูรณะเขต ซึ่งเป็นมูลนิธิส่งเสริมการศึกษา ของเด็กด้อยโอกาส
6. ผู้ทรงคุณวุฒิศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก ตลอดจนราชภัฏพิบูลสงคราม
7. กรรมการที่ปรึกษาศูนย์ศึกษาฯ ตลอดจนวัฒนธรรมที่นับว่ามีองค์ประกอบที่สำคัญมาก มหาวิทยาลัยเครือฯ
8. ที่ปรึกษาการวัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก

๑๐๑

นอกจากจะส่งเสริมวิชาการดังกล่าวแล้ว จ่าสิบเอกทวี บูรณะเขต ยังได้รับเชิญให้ไปเป็นวิทยากรบรรยายในเรื่องเกี่ยวกับอาชีพ ถังคำเนินชีวิตของงานช่าง งานพิมพ์ภัณฑ์และวัฒนธรรม ให้แก่สถาบันการศึกษาต่าง ๆ ทั้งในระดับโรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัยอยู่เสมอ ส่วนโรงงานหล่อพระบูรณะ ให้เชิญพิธีกันที่พื้นบ้านจ่าสิบเอกทวี - พิมพ์ บูรณะเขต และที่บ้านของจ่าสิบเอกทวี บูรณะเขตที่เดิม ได้รับเชิญเป็นศูนย์กลางทางวิชาการรุ่นที่นักเรียน และนักศึกษาสามารถนำไปศึกษาเยี่ยมเชิงนักเดินทางเปลี่ยน และเรียนรู้เพื่อการศึกษาหากความรู้ได้เสมอ

ผลงานที่กล่าวมานี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของงานทั้งหมด ซึ่งจะเห็นได้ว่างานเด่น ๆ ที่ได้รับการยกย่องส่วนใหญ่จะเป็นงานในด้านช่างหน้าที่พระพุทธรูป ปัจจุบันนี้ จ่าสิบเอกทวี บูรณะศรี นิยงานทางด้านหล่อพระพุทธรูปราชสำราญที่มีผู้ว่าด้วยชาติจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศ มาก็จ้างอย่างไม่ขาดสาย

การทําอาชีพส่วนตัว

ในระหว่างรับราชการทหาร จ่าสิบเอกทวี บุรพเขต์ ได้ให้ความว่างของการรับราชการรับ
ผู้ที่มีภารกิจทางด้านช่างศิลป์ทุกชนิด เมื่อจากมีฐานะทางด้านและต้องหันตีของครองครัวศิลป์ เมื่อผล
งานหล่อพระบรรหารชาญสร้างไว้พระบานาห์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชาส่วนเรือง วงการช่างศิลป์ต่าง^{กัน}
ยกย่องว่ามีความประทับใจ สวยงามหาที่ติ่มไม่ได้ ด้วยผลงานคีเด่นชื่นแพรกนี้เองท่านได้รับ แต่ละยกขันพา
กันมาหาไปหล่อพระอย่างไม่ขาดสาย ยังมีฐานะคีชื่น จ่าสิบเอกทวี บุรพเขต์ อิงสร้างโรง^{หอ}
หล่อพระบูรพะไทร 1 และม้าน้ำทั้งเศษที่ 26/43 ถนนวิถุทาร์บันดุง จังหวัดพิษณุโลก
ส่วนโรงหล่อพระบูรพะไทร 2 ตั้งอยู่ที่ถนนสาษพะอุไร - วังทองในพื้นที่ 5 ไร่เศษ และได้
ฝึกสอนให้ถูกหลักศิลป์เชิงสถาปัตยกรรมไทย - ประมาน 130 คนให้เป็นถูกมือในการทำงาน
โดยจัดสร้างศิลป์การรักษาพยาบาล และจัดสร้างเมืองเรืองการเงินให้ทุกคนมีเงินฝากและวางแผนการที่จะใช้จ่าย^{กัน}
ในยามจำเป็น เมื่อการดำเนินงานทางด้านช่างหล่อเข้ารูปเข้าร่องศิลป์แล้ว จ่าสิบเอกทวี บุรพเขต์
จึงได้มอบหมายให้ทราบและบูรชาด้วยดินเผาทางด้านช่างศิลป์แทน

งาดีนออกกว่า บูรณะเขตต์ ได้รับงานใหม่叫做การตั้งฟาร์มปศุสัตว์เลี้ยงไก กระเบื้อง พอกพันธุ์ป่านพาฟ้า ดำเนินด้วยตนเอง ข้างหน้าเมือง จังหวัดพิษณุโลก ในเนื้อที่ 200 ไร่ ในระยะนี้มีกระเบื้องที่ชื่อชาหมุนเวียนอีก 2000 ตัว การการตั้งฟาร์มปศุสัตว์นี้ทำขึ้นเพื่อเป็นการส่งเสริมให้รายกรในเขตภาคเหนือเลี้ยงไก กระเบื้อง พันธุ์คุณภาพดีมาก แล้วรับสมัครพนักงาน กระเบื้องให้ในราคากูก ปัจจุบันกิจการล้มเหลว กระเบื้องได้มอบหมายให้อุษาติรับไปดำเนินการแทน ส่วนตัวเสียอกหวี บูรณะเขตต์ก็กลับมาดำเนินกิจการช่างหล่อพระพุทธรูปประจำถ่องอย่างจริงซึ่งครั้งหนึ่ง

ต่อมาเข้าสิบเอกทวี บุญพเนชต์ ได้ร่วมเตรียมการเดินทางและข้าพันธุ์อุนันต์ศิริสาภา ถูบันพันธุ์ หลังจากและอุนันต์พันธุ์บ้างแก้ว เสื้อยืดและขยายพันธุ์นกพิราบแข่งขัน เดินทางและขยายพันธุ์นกเขา ชوانเสียง นกเพาใหญ่ เดินทางและขยายพันธุ์ไว้ก่อน ในปีงบประมาณได้ทำการอนุรักษ์และพัฒนาสายพันธุ์ อุนันต์บ้างแก้ว และจัดตั้งศูนย์อนุรักษ์ไว้ที่เมือง พิษณุโลก (ไว้ชั่วประการพักร) ซึ่ง

การอนุรักษ์ และเผยแพร่รากฐานทางวัฒนธรรม

จ่าสิบเอกทวี บุรณะคดี เป็นผู้ที่มีความรัก และสนใจในศิลป์ปั้นหยาธรรมของไทยอย่างแท้จริง แม้ว่าจะมีประสบการณ์ทางการศึกษาไม่นักนัก แต่ก็ได้หางานศึกษาหาความรู้เพื่อที่จะอนุรักษ์และเผยแพร่ศิลป์ปั้นหยารูป ดังนี้

1. ได้รับรวมเครื่องปั๊ดินพ่า ไคเพจพะเครื่องสังคโลกช้านวนร้อย ๆ ชิ้น แต่ละชิ้นมีความสมบูรณ์ทั้งสิ้น นอกจากนั้นซึ่งปีก ไอยาสไห้นักเรียนนักศึกษาเข้ามาศึกษาหาความรู้
 2. ได้รับรวมพระพิมพ์ที่สำคัญ และมีความงดงามทางศิลปะ ได้อ่องสมบูรณ์จากที่ต่าง ๆ ไคเพจพะพระพิมพ์ของเมืองพิษณุโลก
 3. ได้มอบเครื่องปั๊ดินพ่า และเครื่องสังคโลกให้แก่ศูนย์การศึกษา และวิจัยวัฒนธรรม ที่นี่มีบ้านหัวบอยฝ่ายเหนือ มหาวิทยาลัยราชภัฏ และศูนย์ศิลป์ปั้นหยาช่วงพิษณุโลก สถาบันราชภัฏพิบูลสงครามช้านวนหลายล้านชิ้นเพื่อให้อุบัติรุ่นหลังได้ศึกษาต่อไป
 4. พาขามปฐบัตดินเป็นแบบอย่างแก่บุพคลในครอบครัว และหนังงาน ไคเพจพะในด้านการแต่งกายเมื่อก่อนจะเข้าเสียเอกทวี บูรณะเขต จะแต่งกายด้วยเสื้อม่อส่องอยู่ตลอดเวลา (ปัจจุบันแต่งกายด้วย เสื้อคอกลมสีขาวเป็นส่วนใหญ่) และพาขามรักหวานส์แสริมให้ผู้อ่อนปฐบัตดินตาม เพราะถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของ ไก่ และประทัดด้วย
 5. ขั้คดังพิธีรักษาพื้นบ้านเข้าเสียเอกทวี - พิมพ์ บูรณะเขต อัจฉริยะเครื่องมือ เครื่องใช้พื้นบ้าน เครื่องใช้บ้านพ่า พระพิมพ์ และภาพถ่ายเมืองพิษณุโลก ในอดีต

กฎกฤษฎีกาชาร์บประโยชน์

จ่าสิบเอกทวี บูรณะเดช มีใจดีที่นึกเสมอว่า หัวใจของคนสองเกิดมาจากครอบครัวที่ยากจน
และต้องต่อสู้กับความทุกข์จนมาหากเลือดดากระดื่น เมื่อชีวิตมีความเป็นอยู่ดีขึ้น จ่าสิบเอกทวี
บูรณะเดช ก็ไม่ได้ทอดทิ้งเพื่อนมนุษย์ที่ต้องการความช่วยเหลือ จึงได้เสียสละทั้งทุนทรัพย์ และ
ความคิดเพื่อช่วยเหลือสังคมในด้านต่าง ๆ ที่สำคัญมีดังนี้

1. งานด้านการศึกษา ได้กระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อวงการศึกษาในด้านต่าง ๆ ได้แก่

- 1.1 ก่อตั้งมูลนิธิฯสินออกทวี - พิมพ์ บุรยเมธ์ เพื่อช่วยเหลือการศึกษาของเยาวชนในจังหวัดพิษณุโลก มูลนิธินี้ มีทุนประดิษฐ์ 100,000 บาท และมีการบริจาคเงินเพิ่มขึ้นทุกปี

1.2 บริษัทเงินเพื่อส่งเสริมการศึกษาแก่นักเรียนโรงเรียนต่าง ๆ เช่น โรงเรียนพิษณุโลกศึกษา และโรงเรียนวัดศรีวนาราม เป็นต้น รวมเป็นเงินประมาณ 50,000 บาท

1.3 บริษัทเครื่องดื่มคริปต์แก้โรงเรียนเทศบาล 2 วัดคุหาสวัสดิรรค์ราคากลาง 1,200 บาท

1.4 บริษัทไทรทัศน์สีขันต์ 14 นิ้ว ให้แก่โรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคม ราคาประมาณ 10,000 บาท

1.5 บริษัทเงินสร้างประดุจเด็กโรงเรียนวัดเขาท่า ราคากลาง 4,000 บาท

1.6 บริษัคร่วมกับสโนรัวตันธรรมหมู่บ้านหัววัดพิษณุโลกในโครงการเด็กเด็กประจำบ้าน ที่อำเภอพรหมพิราน เพื่อช่วยให้พ่อแม่ประกอบอาชีพได้โดยไม่ต้องห่วงลูก และเป็นการให้การศึกษาน้องด้วยตัวเอง โดยบริษัทเป็นเงิน 10,000 บาท

1.7 บริษัคร่วมกับสมาคมชาวพิษณุโลกเพื่อน้ำเงินบุญธรรมให้ชุดนิธิสาขไปไทย 10,000 บาท และบริษัทให้แก่สมาคมศิษย์เก่า โรงเรียนแพลตฟอร์มพิษณุโลก จำนวน 5,000 บาท

1.8 บริษัทเงินจำนวน 10,000 บาท ให้แก่ก้มมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก เพื่อซื้อที่ดินจำนวน 1 ไร่ (ปัจจุบันเป็นที่ดินมหาวิทยาลัยราชภัฏ)

1.9 บริษัทเครื่องดื่มคริปต์แก้โรงเรียนวัดไผ่ขออุดม ภาคบูรพา ราคากลาง 3,500 บาท

๔๘๗

2. ทางด้านสังคม ได้เดินทางเที่ยวสังคม ดังนี้

2.1 บริษัทโภ 1 ตัว ให้เช่าห้องพระราชาภุคลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นเงิน 5,000 บาท

2.2 บริษัทเงินสร้างฯ เป็นสถานที่ให้แก้วัดศาลาปะขาวหาย เป็นเงิน 50,000 บาท

2.3 บริษัทเงินสร้างโรงพยาบาลสมเด็จพระบูพราว นครไทย เป็นเงิน 5,000 บาท

2.4 บริษัทเงินโอดพสศจพระราชาภุคลสมเด็จพระบรมราชชนนี เป็นเงิน 5,000 บาท

๔๘๘

3. ทางด้านศาสนา ได้บริจาคและส่งเสริมศาสนา ดังนี้

3.1 บริษัทเงินสร้างบ้านไครวัดศาลาปะขาวหาย อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก เป็นเงิน 40,000 บาท

3.2 บริจาคเงิน เพื่อการสร้างและบูรณะปฎิสังขรณ์วัดต่าง ๆ เป็นจำนวนเงินรวม กันประมาณ 100,000 บาท

3.3 เป็นกรรมการวัดสร้างเก็บปุ่มทอง อําเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

๑๘๑

ความประพฤติคุณธรรมและศีลธรรม

จ่าสินเอกสารที่ บุญเดช เป็นบุคคลที่นับได้ว่าเป็นตัวอย่างอันดีงามทางความประพฤติ คุณธรรม และศีลธรรม ในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ความซัมมาทิษฐ์ เป็นบุคคลที่มีความซัมมาทิษฐ์ ได้สร้างฐานะของตนเองให้พ้น จากความยากจน โดยมีความทรงคอดทน จนสามารถสร้างฐานะเป็นปึกแผ่นคงในสังคม

2. การประทัย เป็นบุคคลที่มีความประทัยด้วยความ หล่อเลี้ยงการใช้จ่ายในการที่ไม่ จำเป็น เช่นการเที่ยวเครื่อง การเดี๋ยงคุกข้างฟุ่มฟือบ การปฏิบัติดูที่ไม่เป็นที่ไม่มีประโยชน์ และ พยายามหลีกเลี่ยงการไปรับประทานอาหารนอกบ้านโดยไม่จำเป็น เป็นต้น

3. ความซื่อสัตย์ เป็นบุคคลที่มีความซื่อสัตย์สุจริตอ่อนไหวเชิงทางคุณธรรม ไม่หลอกลวง ไม่坑害คนใกล้ตัว รักษาภักดีต่อครอบครัว ให้รักษาภักดีต่อภรรยา และทรัพย์สินเพื่อการ พัฒนาสังคม

4. ความอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นผู้ที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตนเป็นที่รักใคร่ของคนทั่วไป โดย เผ่าพະญຸ້ມັງคับນັງชาในระดับต่าง ๆ ได้ให้ความรักและเมตตา ด้วยความจริงใจ อาทิเช่น

พันเอกประลอง มณีสูร เมื่อครั้งเป็นผู้บังคับบัญชาโดยตรงให้ความรักความกรุณาแก่ จ่าสินเอกสารที่ เป็นอันมาก บางครั้งก็ได้ให้เครื่องแบบทหารที่ท่านไม่ใช้แล้ว เพราะจ่าสินเอกสารที่ ในขณะนั้นฐานะยากจนมาก และมีชุดเครื่องแบบทหารแต่งกายเพียงชุดเดียว

พลโทไสุพงษ์ เศร้าดิวงศ์ พ ออยุธยา เมื่อครั้งเป็นผู้บังคับบัญชาโดยตรงให้ความรักความกรุณาแก่ จ่าสินเอกสารที่ เป็นอันมาก แม้ว่าท่านจะเข้าไปทำงานที่อื่นแต่เวลาไปพิษณุโลก เทืน จ่าสินเอกสารที่ จะต้องเข้ามาโอบกอดด้วยความรักใคร่

นอกจากนี้ยังมีนายทหารผู้ใหญ่อีกเป็นจำนวนมากที่ให้ความรัก และความเมตตาแก่ จ่าสินเอกสารที่ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า จ่าสินเอกสารที่ เป็นคนดีและอ่อนน้อมถ่อมตนอย่างมากที่จริง

**6. ขึ้นบันทึกในคุณธรรมทางศาสนา เนื่องด้วยการชี้วิตด้วยการขึ้นบันทึกในศีล 5 และห่างไกลจาก
อบรมุนยาทั่งมวล**

จากประวัติของจ่าสินเอกสารวี บูรณะเขต ที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่าชีวิตส่วน
ใหญ่ของชีวิตท่านอยู่กับงานศิลปะการหล่อพระพุทธรูปมาหลายสิบปีการสร้างผลงานดีเด่นทั้งใน
ศ้านงานศิลป์ และงานเพื่อสังคม ทำให้ จ่าสินเอกสารวี บูรณะเขต เป็นศิลป์มีคุณค่าสมควรแก่
การยกย่องว่าเป็นบุคคลดีเด่นทางด้านวัฒนธรรมของไทย เป็นปุชนียบุคคลของจังหวัดพิษณุโลก
และประเทศไทย โดยจะเห็นได้จากการที่สถาบันราชภัฏพิษณุโลกส่ง過來 ได้กราบบังคมทูลขอ
พระราชทานปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาศิลปศิกรรม ให้ใน ปี พ.ศ. 2527
มหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรฒ ประธานมิตร ได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานปริญญา
ศิลปศาสตรบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาศิลปกรรม ในปี พ.ศ. 2528 และมหาวิทยาลัยศรีปทุมฯ ได้
กราบบังคมทูลขอพระราชทานปริญญาบัตรศิลปศาสตรคุณวีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชานุยงค์วิทยา
ให้ใน ปี พ.ศ. 2541

ที่อยู่และที่ทำงานของ จ่าสินเอกสารวี บูรณะเขต

จ่าสินเอกสารวี บูรณะเขต มีบ้านพักและที่ทำงาน 4 แห่ง ดังนี้

1. บ้านพัก และโรงเรียนพระบรมราชูปถัมภ์ไทย ๑

เลขที่ 26/43 ถนนวิสุทธิกษัตริย์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
รหัสไปรษณีย์ 65000 โทรศัพท์ 055 - 258715

2. ร้านบูรณะไทย

เลขที่ 55/20 - 22 ถนนศรีรัตน์ไชยวัฒน์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
รหัสไปรษณีย์ 65000 โทรศัพท์ 055 - 252121

3. โรงพยาบาลบูรณะไทย ๒

เลขที่ 358 ถนนพิษณุโลก - วังทอง บ้านโภกช้าง ตำบลสอนแข อำเภอเมือง
จังหวัดพิษณุโลก รหัสไปรษณีย์ 65000 โทรศัพท์ 055 - 259458

4. ศิริพิชัยรัตน์บ้าน จ่าสินเอกสารวี - พิมพ์ บูรณะเขต

เลขที่ 26/138 ถนนวิสุทธิกษัตริย์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
รหัสไปรษณีย์ 65000 โทรศัพท์ 055 - 212749

จ้าสินเอกสารวี บูรณะศรี ได้บันทึกชี้วประวัติของท่านไว้ ดังนี้

ข้าพเจ้าจ้าสินเอกสารวี บูรณะศรี เกิดเมื่อวันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2475 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ชื่อเป็นปีที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย เกิดที่บ้านคุณทองตราไฟ หรือบ้านซีปะขาวหาดซึ่งปัจจุบันเรียกว่าบ้านดามะขาวหาด ตำบลหัวรอ อําเภอมีอง จังหวัดพิษณุโลก

บิดาชื่อนายบุญทรัพ นาราชชื่อนางอุ่นเรือน (ช่วง) ปู่จีอนายหาด ตาชื่อ นายยะ ยายชื่อนางสาวคร

เมื่อถึงวันเด็กเล็ก ๆ ข้าพเจ้าจำความได้ว่าตอนครองครัวชาญไปอยู่ที่โรงเรียนหัดอุตุนวัสดุ น้อข เห็นคุณแม่เก็บกระป่องน้ำและกระป่องอย่างอื่นที่เขาทิ้งแล้วนำไปใช้ประโยชน์ต่างๆ มาทำคอกไม้ใส่กระป่องหานเดินไปตามทางเพื่อเที่ยวแกลลูกข้าวตามบ้านค้าง ๆ หลังจากนั้นวิ่งบ้านที่เคยว่าย และริเวณข้างเคียงใกล้บ้านไก่ลับบ้าง ซึ่งไม่มีคนบ้านไหนเห็นเมื่อปัจจุบัน มีแต่ทางเดินแคบเดินตามคันน้ำและทางเกวียน ทั้งคุณแม่ข้าพเจ้าและด้วข้าพเจ้ารุ่งเป็นเด็กเล็ก ๆ เดินด้วยเท้าช้ำร้อน หนึ่งเดินไปไก่ลุมากชวนไก่จะคั่นแม่ลัวเดินด้วยเท้าหักไหัก ลุมหัดแรงข้าพเจ้ามีอย่างเดียว จึงน้ำเสื้อและหัวข้าวมาก ผ่านบ้านคนเดินที่รู้จักกัน คุณแม่พาข้าพเจ้าเดินเข้าไปไก่ลับบ้าน เพื่ออาบน้ำอบผ้าและเข้าห้องน้ำบ้านได้ เวลาไก่กินข้าวข้าพเจ้าดูคล้ายพยายามหินหัวเป็นต้นไปจนวนไว้สีขาว ๆ นิ่กว่า เป็นไก่ตัวเมืองที่ไก่ครัวจะให้กินไก่ตัว แต่ก็ต้องพิศหวังพะระทันทีเมื่อน้ำปี๊บหัวปี๊บ คุณแม่ข้าพเจ้าเป็นคนบ้านลูกนี้ กฎหมาย ซึ่งมีความรู้เกี่ยวกับการทำครัวไม่พอทราบ

ในช่วงของคุณแม่ท่านไม่คุยกับบ้านนี้ ด้วยความไม่เข้าใจ คำข้าวมาก่อน เมื่อท่านมาอยู่กับคุณพ่อที่พิษณุโลก ห้องนอนน้ำหืนจากแม่น้ำมีน้ำฝนบันฉลิล ข้าพเจ้าเห็นท่านกวนยาด้วยน้ำร้อนบ่อกันไม่ให้เข็น นอกจากนั้นคำข้าวและงานอื่น ๆ ท่านทำไม่เปริปักษ์ความชอบธรรมและขันขันเชิง ซึ่งเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ลูก ข้าพเจ้าจึงมีสติและต้องดูแลคิดนิสัยมากจากท่าน

คุณพ่อข้าพเจ้าเป็นอุตุนต์ภาร์ พ่อของท่านเป็นคนโกร้าว เป็นทหารของสินไห้ชัยนาประเจ้า การพ่อศักดิ์ท่านอยู่ที่พิษณุโลก นาไร้ชาติของข้าพเจ้าเป็นกรรชนพระบูฐและย่างของข้าพเจ้าเป็นนกเด่นหอกจึงพบกันในวงเหลือง เมื่อย่างของข้าพเจ้าห้องท่านก็ถูกหักกลับไปโกร้าว ข้าพเจ้าไม่ได้ไปด้วยและปูข้าพเจ้าก็ไม่ได้กลับมาพิษณุโลกอีกเลย เป็นอันว่าคุณพ่อข้าพเจ้าและลูกน้องไม่เคยพบคุณปู่เดช

ปูของข้าพเจ้าเป็นนักเด่นเพลงที่มีชื่อเสียงอยู่บ้านโคกกรวด โคราช มีลูกศิษย์ลูกหามาก ใคร ๆ เขาเรียกท่านว่าครูชา คุณพ่อข้าพเจ้าประกวณอยู่เสมอว่าหากจะไปเยือนปูแต่ไม่สะดวกเมื่อข้าพเจ้ามีฐานะดีขึ้น ได้ชวนคุณพ่อไปเยือนท่านแต่ได้ทราบว่า ท่านได้เสียชีวิตไปแล้ว

ผู้ทัวร์ข้าพเจ้าซื่อ น้อย อินทันทิม เป็นคนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีความรู้ทางด้านคณตรีไทยคนที่ว่าไปเรียกท่านว่าครูน้อย สมัยนั้นทรงพิมพารถของท่านมีชื่อเสียงมากในจังหวัดพิษณุโลก มีถูกกล่าว传หลายคน คนหนึ่งคือข้าพเจ้า เมื่อข่าวของข้าพเจ้าคลอดคุณพ่อออกมานำได้ไม่นานนักก็ป่วยเป็นโรคฝีดาษเสียชีวิตลง ย่ากันรองชื่อนางนพได้เลี้ยงคุณพ่อเรื่องมาเมื่อโสดม สมควรแล้วคุณพ่อเก็บหัดพิมพารถ คณตรีไทยและนา กินทางเดินพิมพารถเรื่อยมา

ต่อมาคุณพ่อได้หนีภัยติดไปกรุงเทพฯ ไปอาศัยพระอยู่ที่วัดอนงค์าราม ที่ชั้นบุรีได้เรียนหนังสือบาลี เรียนวัดเขียนและงานช่างอื่น ๆ กับพระและหม่องญาณพิริ ชาวหมู่บ้านกับคุณแม่ที่นั่นหลังจากนั้นได้พามาอยู่ที่พิษณุโลก คุณพ่อมาสร้างการเป็นเตมีบันมหาด ไทย เมื่อข้าพเจ้าอายุได้ 3 ขวบ คุณพ่อได้มานเป็นครูที่โรงเรียนเทศบาลกรรมศึกษาวัดน้อด (ในสมัยนั้น) โดยมีบุนธรรมญาณวนสอนเป็นศึกษาธิการ เมื่อครุณพ่อรับราชการอยู่ประมาณ 4 ปีเศษ ได้ถูกยกเว้นราชการมาทำงานเทศบาลอู่หัด้ายปีแล้วจึงถ้าอยู่บ้านประกอบอาชีพส่วนตัว

เมื่อคุณพ่อต้องออกจากงาน และออกจากบ้านพักที่โรงเรียนแล้ว จึงมาเข้าบ้านอยู่ที่หลังโรงเรียนและลิมชีวัฒนาสหวิร ซึ่งวัดใหม่มีกับบาราม วันนี้มี ข้าพเจ้าร่วมคิด เพรระเป็นวันที่ข้าพเจ้าหิวมากเกินไปทางได้กินข้าวมื้อเย็น เมื่อเวลาท่ามกลาง 22.00 น. เพรระคุณพ่อเพิ่งได้ข่าวสารมา แม้ว่าข้าวสุกมีสีเหลืองพระ โภงน้ำในบ่อที่วัดใหม่มีกับบารามมีหุบข้าว แต่ข้าพเจ้าเก็บกินอย่างเอร็ดอร่อยด้วยความทิว

งานที่คุณพ่อเชิญท้ามาทำที่นี่นี่คือ ทำยารักษาโรคชาย หาดินทางด้านคนตระหง่าน คนตระหง่าน ทำยากระโภคสำหรับหัวร่วม หัวร่วมกระดาษและร่วมผ้าเขียนลวดลายขาย ทำกระดาษสา (กระดาษขบอช) ทำเครื่องปั้นปือกระเจา ทำเชือกเย็บกระสอบ ในขามสังครามใช้ป้อกระเจาฟอกทอง ผ้าผั่ม สามผั่ม หอยเสือ โดยข้างคนไปตัดดันกอก ทำอิฐ ทำของศึกเล่น เมื่อช่างก่อสร้าง รับทำ พระอุโบสถ พระวิหาร เขียนแบบ เขียนภาพ ทำป้ายชื่อร้าน เขียนฉากลิเก งานปืน แกะไม้ ช่างไม้ แหงหัวกะ แกะมันเทศและฟักทองประดับความงามงานศพโดยใช้ภาพมาว่าจ้างไปทำ ทำดอกไม้ขันธ์ ทำฐาน ทางราชการยกย่องท่านว่าเป็นคนขันหมากพีเรียดต่อเนื่องจากท่านไม่มีทุน เดิมเป็นของตนเอง จึงต้องกู้ขึ้นจากคนอื่นทำให้เสียค่ากู้เบี้ยแทนทุกนาทีหักลดคงค์ ประกอบด้วย

ถูกมากคุณพ่อซึ่งต้องเปลี่ยนอาชีพเรื่อย ๆ บางครั้งจึงกล่าวหาว่าคุณพ่อทำไม่จริง งานบางชนิดไม่เคยมีใครทำมาก่อนในจังหวัดพิษณุโลก แต่คุณพ่อของข้าพเจ้าก็เริ่มทำขึ้น ข้าพเจ้าคิดว่าคงจะหาคนอย่างคุณพ่อได้ยากยิ่ง ขณะนี้ท่านอายุ 80 ปีแล้ว กำลังบวชอยู่ที่วัดราษฎร์ และเป็นกำลังสำคัญช่วยสนับสนุนการพัฒนาวัด โดยร่วมในการสร้างศาลา สร้างมณฑาสันรัฐ ไปแล้ว ขณะนี้กำลังสร้างศาลาชีปะชาด สร้างหอระฆัง และศาลาธรรมสังเวชสำหรับพิธีศพ (เป็นผู้ออกแบบควบคุม และเป็นผู้มีส่วนรักชวนให้คนมาบริจาคเงินที่ใช้ในการก่อสร้าง)

ข้าพเจ้าขออภัยด้วยไปดึงดันใหม่ ตอนคุณแม่ข้าพเจ้าปีงล้วຍ และหอดอกลัวข้าพเจ้าดึงดูดเข้าพรายนางทำดอกไม้ประดับใส่กระป่องไปป้าย และหานไปแลกข้าวตามที่ก่อความเสื่อง

วันหนึ่งข้าพเจ้าบอกกินอ้อยที่คุณแม่ขายอยู่ที่หน้าร้าน (เพิงเล็ก ๆ) ซึ่งหันเป็นห้อง ๆ ขายท่อนละ 1 สตางค์ ชาวประน้ำ 1 สอง ข้าพเจ้าก่ออยู่ เอาเมือดันอ้อยข้าพเจ้าท่อนละ 1 ในขณะที่คุณแม่เหดอ ครั้นเมื่อเชือดคล่องไปสู่ที่นัดแล้ว ข้าพเจ้าก็มีลิขิตที่จะเอามากิน ได้ เพราะฉันว่าเป็นของตอกหล่น ขณะที่ข้าพเจ้าเอื้อมมือไปให้ถุงร้านเพื่อจะเอาก่อนอ้อยน้ำมามากิน ถุงน้ำม้าหัวหนึ่งได้ร้าบแขนท่อนล่างข้างซ้ายของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าหื้อช้อนทายจกรยานผู้อื่นที่เหมือนญาติไปฉลั่วซึ่นป้องกัน พิษสุนัขน้ำที่สุขศาลา ซึ่งเป็นห้องซึ่งหมาล้อมพิษณุโลกในปัจจุบันนี้ (ห้องของข้าพเจ้าซึ่งมีผลเป็นอยู่)

เมื่อปี พ.ศ. 2484 ถึงปี พ.ศ. 2485 เกิดสังหารมิโลกครั้วที่ 2 ครอบครัวข้าพเจ้าต้องอพยพไปอยู่บ้านคล่องมหาดใหญ่ มีคนฝ่ากวัวสูงหนึ่งให้ข้าพเจ้าไปเดียงด้วย โดยให้ค่าจ้างเดียว และมีคนให้หอยเพล แม่แหะแก่คุณพ่อ 3 - 4 ตัว ต่อหนาเพลได้ขยายหันรุ่มมากขึ้นจนมีเพลเป็นสูงใหญ่ คุณป้าของข้าพเจ้า ซึ่งนางแบลก คุณแม่คลอก พลัวคนที่ 2 ให้แหนบทองกับสร้อยทองน้ำหนัก 1 斤 แล้วคุณแม่ซึ่งแหนวนนั้น คุณแม่ขายไปห้อง ล้วนสร้อยทองคำคุณแม่ได้นำไปป้ายภัยหลังให้เงินมาไม่ถึง 100 บาท ห้องซึ่งมีหัวหนึ่งในราคา 130 บาท ให้ข้าพเจ้าที่เพื่อนบ้านที่รีดจากเพลและวัวนำหายในตลาด แต่ข้าพเจ้าไม่โรงเรียนด้วย เมื่ออายุได้ 9 ขวบ ข้าพเจ้าต้องปฏิบัติงานเป็นประจำทุกวัน เพื่อมาจ่ายเดือนค่าครองครัวอีกทางหนึ่ง ในช่วงนี้พ่อทำนาด้วย ข้าพเจ้าจะนอง ๆ ต้องผลักกันໄล นๆ กๆ ๆ วัน

วันนี้ ข้าพเจ้าต้องฝูงแพะ และวัวไปทางทิศเหนือก่อนถึงโรงงานทอผ้าพิมพ์โลก ข้าพเจ้านี้กสบุกจิงไปจีสูกวย ซึ่งไม่เคยถูกคนเข้าก่อนบันตกไว้ในกระโจนลงถูน้ำห้างถนน ทำให้ตัวข้าพเจ้าไม่ลดตามไปด้วย เนื่องจากความกระแทกเข้าที่ใบหน้าแฉ้มข้างขวาของข้าพเจ้าเลือด ไหลอาบ นารคานลีบของข้าพเจ้าชื่อนางรวย บูรณะหต์ ห่านดีและมีพระคุณต่อข้าพเจ้ามากได้ เอาข้าพเจ้าขึ้นมาส่งดึงร้านเหมือนสารักษ์ห้างในตัวเมือง เชิญมาดแหลกหลายเป็นรังเป็นแพลงเป็น อัญชิ่งไบหน้าข้าพเจ้าอยู่จนบัดนี้

อีกครั้งหนึ่งข้าพเจ้าต้องฝูงแพะมาหากินใกล้ๆ กับในเมือง ขณะนั้นเป็นเวลาเช่นนาหายแล้ว เครื่องบินของสหราชอาณาจักร 4 เครื่องชนต์ได้มาย้อมตีทึ่งระเบิดหดหายหาย สถานที่นี้กสบุก พังทลายขณะที่ข้าพเจ้าต้องฝูงแพะไปตามถนนเอกสารครอปไปจังสีแยกบ้านแรก เครื่องบินได้ถูกระเบิดมา 2 ถูกที่พื้นดินกลายเป็นหลุมขนาดใหญ่มาก 2 หลุม แพะแตกกระซิบกระซิบไม่รู้ว่าไปทางไหนบ้าง ส่วนตัวข้าพเจ้าเห็นได้ไปแอบอยู่ใต้กอไผ่ดังบ้านแรกด้วยความกลัวตาย ข้าพเจ้า สวนคนตัวไม่รู้ก็ร้องขอ ในขณะนั้นมีคนอื่น และครอบครัวของแขกหอถูนอยู่ด้วยกันหลายคนทั้งไทย และเบก ต่างกีสวนคนตัวกว่านาถ้นคนละภาษา ข้าพเจ้าจึงรู้จักคนด้วยหรือไม่ถันตรายมาก จะทำอย่างไร เคราะห์ดีอย่างยิ่งที่มีคนเดอกหัวครอปเป็นกันเป็นกันสะเก็ตระเบิด ได้เป็นอย่างดีไม่ เช่นนั้นข้าพเจ้าคงตายไปแล้ว เด็กเสกการซื้อบ้านจราจรขึ้นเป็นเด็กเลี้ยงแพะรุ่นเดียวกับข้าพเจ้าเก็บต้องฝูงแพะไปเดี๋ยงรวมกันแม่อ ซึ่งเป็นที่นอนกันและหอบถูกกระเบิดอยู่ที่เดียวทันที เดี๋ยววันนี้ ไปหากินอยู่จังหวัดชัยภูมิ แต่ไม่เคยพบกันอีกเลย ต่อมาก็อยู่ห้องแพะ และคืนฝูงวัวให้ เจ้าของไป

เมื่อสามวัน ฯพพฯ นายคง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี รัฐบาลได้มีการประกาศให้มีการเล่นสาดน้ำ (การพนัน) ได้ ข้าพเจ้ายังกีบล้อกอยู่ ได้เดินทางรอนแรมติดตามคนละของเจ้ามือการพนัน มีการแหงเป็นหมุนเรียง หมุนเรียง ช้างคำ โดยใช้ถูกดอกหัว หรือมีการเล่นบิงโกและอื่นๆ เป็นคัน ข้าพเจ้าจะมีหน้าที่ดูภาพด้วยหนังสือเชิญชวน ข้อมูลบรรณ ผลงานอื่นๆ (ช่างวาดประจักษ์ฯ) ได้เดินทางไปหลายจังหวัดและป่วยห้องเสียดองไปรักษาที่สุขศalaจังหวัดเพชรบูรณ์

คุณแม่นำถูกคลื่น พี่ข้าพเจ้า ตัวข้าพเจ้าและน้องไปกรุงเทพฯ อยู่ทั่งนานวันรึจะจะนั่นข้าพเจ้า อายุประมาณ 14 - 15 ปี ไปอาศัยคุณป้าชื่อนางจู วรกิจโภคทร ภริยา พระภริกิจโภคทรซึ่งเป็นพี่สาวคุณแม่ ท่านเป็นญาติผู้ใหญ่ที่กรุงเทพฯ มาก เป็นหน้าที่ของข้าพเจ้าในฐานะผู้อาสาชั้นที่ดี จึงต้องช่วยตักน้ำในคลองให้คนในบ้านเกื้อหนอกคนอื่น ข้าพเจ้าทำงานทุกอย่างหนักเอาเสื่อม ที่บ้านนี้ขายสารคดวาย ข้าพเจ้าต้องแบกข้าวสารไปส่งสู่ช่องทางสวนไกส์บัง ไกตบบังตามแม่ผู้ซื้อ

จะซื้อ เช่น 1 ถัง หรือ 1 กระสอบ ข้าวเชื้อทั้งวันก็ต้องไปส่งทั้งวัน หรือผู้คนน้ำหนักของเจ้อ เธอบรeroiy บ้านอยู่ที่ปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งเป็นน้องสาวของคุณแม่ว่านาเชี่ยม ข้าพเจ้าอยากรีบเท่านะแล นานานแล้วจึงสนใจอาสาขออนุญาตศิษย์ตามไปด้วย เมื่อข้าพเจ้ารู้จักกรุงเทพฯ มาเก็บข้อมูลไป ติดต่อบริษัท ห้างร้านต่าง ๆ โดยมากจะเป็นพวกผลิตอาหาร ไปสอบถามเหรอว่าจะซื้อเจ้อให้ตอนไหน ไม่มีครัวจ้างข้าพเจ้าโดยพระเนตรเห็นว่าเป็นเด็ก ข้าพเจ้า เดินทางมาทำอยู่ประมาณ 2 - 3 สัปดาห์ จึงมาถึงชิงสะพานเหล็กถนนเพชรบุรีรุ่งนิลป้ายเขียนว่า ต้องการซื้อเจ้อ ข้าพเจ้าจึงเข้าไปสมัคร คุณอุบลราชรัตน์ ธนังค์ฤทธิ์ เขียนลงได้ให้ทดลองเขียนให้ ดู เมนูอาหารเจ้าจึงทดลองรับไว้ทำงานที่ແ榜นี้ว่า “ห้องแบบแผน” เขายังคงงานเขียนแบบและ พิมพ์เขียวเป็นส่วนใหญ่ ที่นี่คือเป็นที่ทำงานแห่งแรกของข้าพเจ้า และทำงานอยู่ได้พอควร จึงไป ทำงานที่ห้าในหมู่ที่มีรายได้ดีกว่า

แห่งที่ 2 นี้ชื่อว่า “ร้านศิลปการ ” ถนนสีพระยาของกรุงบุรีรุ่งนิลป้าย อดีตครูโรงเรียน เพาะช่าง ที่นี่รับทำป้าย เอกชนภาพ ทำมือถือ ตราษาย กระถางดอกไม้ชนิดต่างๆ และอื่น ๆ ต่อมาได้ถ้าข ไปที่ทำงานใหม่ที่ บริษัทคณะช่าง จำกัด ถนนอุพารัชธรรมบุรีรัชต์ แต่งตั้ง ทำป้ายและแบบ ศิลป์ต่าง ๆ และมีโรงพิมพ์ที่มีเครื่องมือตีม้าโน๊ตมันในสมัยนั้น นอกจากนั้นยังมีการเขียนนิพนธ์พิมพ์ตัว หินเป็นแผ่น ๆ ด้วย เรียกว่าพิมพ์หิน งานหินส่วนใหญ่ข้าพเจ้ามีหน้าที่ออกแบบเขียนถือ ก่อสร้างใช้กับหนังสือพิมพ์ และสั่งพิมพ์ต่าง ๆ ตราษาย และบางครั้งข้าพเจ้าต้องเขียนแม่พิมพ์ หินด้วย ข้าพเจ้าใช้ความรู้ในการออกแบบนื้อเรื่องกว้างขวาง ต้องมาสานักงานยูซิส (USIS) แห่ง ประเทศไทยรัฐอเมริกามาซื้อเจ้อตัวหนังสือข้าพเจ้าด้วยตัวมันเป็นงานเร่งด่วน ข้าพเจ้าจึงต้อง เห็นด้วยกัน แม่พิมพ์สำเร็จแล้วคนขับมานำสีพิมพ์มาทาทับหินด้วยน้ำหมึกไปส่องที่บ้านผู้จัดหนุริไปได้ไม่ เต้าในรัศมีความ แขนข้างขวาท่อนบนของข้าพเจ้าหัก แพทย์ที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์จะตัดแขน ข้าพเจ้าไม่ยอม นอนรักษาตัวอยู่บ้านเรือนเดือนจึงถูกบ้านพักได้ เมื่อหายป่วยแล้วข้าพเจ้าจึงกลับ บ้านที่พิมพ์โลโก ได้รับเงินพูดต่อจากนบุรีมา 1,000 บาท มาลงทุนซื้อตั๊กต่อไป ไปจับเองบ้าง เอา គลุ่มเส้นใหญ่มาตัดหัวเป็นลักษณะเดือนจันทร์ให้ตีกับบ้านพักได้ เมื่อหายป่วยแล้วข้าพเจ้าจึงกลับ บ้านพิมพ์โลโก ให้กับครอบครัวและไม่ได้ก่อตัวไปอีกเลย ต่อมาเมื่อคืนมาส่งข่าวว่าช่างป้ายเขียนขึ้นหังชน หมายเหตุ โลกหมาดทุนและไม่ได้ก่อตัวไปอีกเลย ต่อมาเมื่อคืนมาส่งข่าวว่าช่างป้ายเขียนขึ้นหังชน หมายเหตุ

ต่อมาข้าพเจ้าได้เดินทางไป อํานาจอนคร ไทย จังหวัดพิษณุ โลก โดยติดตามแพทย์ สาธารณสุข 2 คน ซึ่งเดินทางไปราชการที่อํานาจอนคร ไทย ข้าพเจ้าจึงถือโอกาสอาศัยร่วมคณะ ไปด้วย เพราะไม่รู้จักทาง ใช้เวลาเดินจากพิษณุ โลกนอนค้างอ้างแรมเข้าบ้านเป็นเวลา 3 วันกัน 2 คน จึงถึงตลาด อํานาจอนคร ไทย นาเชื้อสัตว์ได้ลูกกลิ้งภาระมาตามด้วย เกาะบนหัว รุงรังไปหมด เมื่อเดินทางกลับมาจึงเข้าสามอยากรถ โนกมือให้รถโดยสารรับรถไม่ยอมรับ จึงต้องแบกภูภาระมา เดินทางกลับจากเดินทางจากนคร ไหยมาถึงพิษณุ โลก ทุนที่มีอยู่ก็หมดไป

วันหนึ่ง มีศูภ์ข้าพเจ้านับถือเสม่อนญาติท่านอยู่ จังหวัดราชบุรี แจ้งข่าวมาว่าสถานทุน คุณโกรกุลประราด จังหวัดราชบุรี ต้องการซ่างภาคเงิน ข้าพเจ้าจึงไปสมัครและทำการสอนผล ปรากฏว่าสอนได้ฯ เงินเดือนฯ ละ 600 บาท (ลูกข้างชั่วคราว) ไม่มีการเขียนเงินเดือนแต่อย่างใด ข้าพเจ้ายัง หน้าที่เขียนทุกอย่างชั่ว คนเป็นรูปคุณประราด รูปแบบค่างๆ ไปสืบทอดไว้และยังอื่นๆ

ต่อมาเกิดคัดเลือกทหาร จับໄได้ใบคำ จึงไม่ถูกเกณฑ์เป็นทหารและกลับไปทำงานที่เดิมต่อ เมื่อไม่มีการเขียนเงินเดือนจึงเบื่อ และได้ลาออกไปทำงานกับนิวเซาเท่นก่อสร้าง เทศบาลเมืองสระบุรี ปั้มน้ำมันไป nale จังหวัดที่เขาประมูลได้ หน้าที่ของข้าพเจ้าในสายอย่าง และเป็นนิสัยยันตัวนี้ ขายครั้งที่ซ่างภาคเงินพิเศษแบบเปลี่ยน จึงต้องซ่างบ้านพูนก้อนกรีฑทั้ง บางครั้งต้องหุบถังก诏 ก็ถ้า ไม่รับหุบก้อนกรีฑะจะบังคับหุบด้วยหุบไว้แล้ว น้อข้าพเจ้าแตก เพราะหุบกินบ่อยๆ

ต่อมาได้รับข่าวจากการพิษณุ โลกว่า ภาคท่าเรือขอที่ 3 (ภายหลังเปลี่ยนเป็นกองทัพภาค ที่ 3) ต้องการรับสมัครซ่างภาคเงิน ข้าพเจ้าจึงเขียนสมัครสอน ได้รับราชการทหารมีชุดเป็น ลับครีมือ พ.ศ. 2498 จนถึงปี พ.ศ. 2500 ในไหยมีวงพิษณุ โลกและบ้านข้าพเจ้าได้ถูกไฟไหม้ หมด เมื่อไฟไหยมีบ้านหมด กระอุนจึงข้าพเจ้าต้องปูถูกเพิงเล็กๆ อาศัยอยู่

ครั้นเมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2503 ข้าพเจ้ามีชุดเป็นสินออกแล้ว ได้แต่งงานกับ นางสาวพิมพ์ พันธุ์เสน อารีห์ทำนา ข้าพเจ้าได้เข้มเงิน ผ่อนส่งทอง และซื้อเข็มขัดนาฬิกา เส้น นิลสอดทองหมื่น เมื่อเพียงงานแล้วก็อาภาร์นา และขายใช้หนี้เงาไป จากนั้นก็ซ้ายมา เช่าห้องแยกอยู่ริมน้ำ ถนนพุทธบูชา ใกล้กับแพงวัดพระศรีรัตนมหาธาตุด้านหนึ่ง มีเวลาว่าง ตอนเย็นหลังจากเลิกงานแล้ว ข้าพเจ้ามักจะมาในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุเสมอเพื่อศูนย์รวม ระเบียงใน พระวิหารคด ศูพระทุกชั้นราช ข้าพเจ้าจำท่านได้จนติดตา ขณะนั้นข้าพเจ้า รับท่า งานพิษณุ ปืน เล็กๆ น้อช ๆ ในอกว่างโดยมีกรรยาเป็นลูกมือ เชนเป็นผู้ช่วยทุกอย่าง ผลักกัน หานน้ำเข็นคลึงมากินและใช้ (ไม่มีน้ำประปา) อญี่ควันน้ำลายปี จึงซ้ายครอบครัวมาช่วยห้องแควร

ไม้ 2 ชั้นริมแม่น้ำน่าน เลขที่ 119/17 ถนนพุทธบูชาตรงข้ามกับชุมสายไทรศพท์ พิษณุโลก รัตนห่างติดปีต่าง ๆ ในเวลากว่า 2 ชั้นตอนเดิมหลังเดิมจากงานแส้ว และตอนกลางกลางคืนวันสาร์ - อาทิตย์ ข้าพเจ้าทำงานหนักมากในที่สุดก็นานเดือนมาตีกัดจน 3 - 4 คน และเริ่มรับงานหล่อและจำนำวนเด็กเพิ่มขึ้นอีกหลายคน โดยรับทำของวัสดุพามพีก่อน ส่วนใหญ่เป็นพระพิมพ์ เช่นพระลีลา เป็นทรงคำแห่งนางฯ และด้านหลังเป็นว่าน 108 ชนิด มีชนิดเป็นเงินด้วย พระพิมพ์เป็นรูปหลวงพ่อเพ็ชรูปทรงเป็นรูปป่าหònน้ำรูปแบบ ทำการหล่อ และประกอบที่วิทยาภัณฑ์เมื่อวันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2511 โดยกรรยาเป็นผู้จัดการดำเนินงานตามคำสั่งของข้าพเจ้า ในระหว่างที่ข้าพเจ้าไปปฏิบัติหน้าที่ราชการทนาการในระยะนี้

หลังจากนั้นได้มารื้อที่คืนที่อยู่ปัจจุบันมีพื้นที่ 3 งาน 26 ตารางวา เป็นที่ถืม ป่าพงขอรา 25,000 บาท ซึ่งคงลงกับผู้ขายว่าจะจ่ายให้ 10,000 บาทก่อน และที่เหลืออีกจำนวน 15,000 บาทนั้นจะจ่ายให้ภายใน 1 ปี เนื่องจากที่คืนก็ขึ้นยอดและให้ทำการถอนที่ดินหนี้ดังไร่องาม และอย่าเสียได้ โดยท่านอาจารย์พระธรรมธาราสี อุดมชรี รองผู้อธิการมหาวิทยาลัยท่านประรง (ต่อมาได้เป็นเจ้าอาวาสวัดสูงน้องปัจจุบันนี้) ได้กุศลไปติดต่อขอไม่ใช้ที่ดิน และท่านประกันให้เพื่อนมาสร้างที่พักอาศัย และโรงทำงานอยู่ในที่เดิมกันจนเพลิ่งครึ่ง โรงงานทำเป็นแฉวยาวใช้ที่น้ำเครื่องมือ เครื่องใช้และอุปกรณ์กับพระที่กำลังสร้าง แต่เป็นบ้านพัก ศีนวันหนึ่งข้าพเจ้าและครอบครัวห้องตอกไข่ถูกขึ้นเมื่อฝนตกหนักคลื่นร้องกันเดิน เปิดไฟฟ้าปรากฏว่าน้ำท่วมที่ข้าพเจ้าและครอบครัวกำลังนอนอยู่ ทำให้ทุกคนเปียกน้ำกันหมด และเกิดการโกรกน้ำตกไฟ (บนบอนครอบครัวข้าพเจ้ามีขอนไม้วางลับที่เดินทางขันด่างแล้วเอามาไว้พื้นไม้เสื่อทันทีอยู่ข้างหน้า) รุ่งเช้าจึงตัดคันกลดด้วยหัวแมพนรุกออกไปฝ่าดงผาดเผาดีไว้

ในช่วงนี้พระครุวินัยสารสุภิทาว เจ้าอาวาสวัดพุทธบูชา (ปัจจุบันนี้คือพระพุทธวิริยากร) มาจากวัดพุทธบูชา เมืองบางมูล อำเภอรายภูรบูรณะ กรุงเทพมหานคร ได้มาริดต่อให้สร้างพระพุทธชินราช ซึ่งเป็นพระประจำที่ว่าอยู่เป็นองค์แรก ขนาดหน้าตัก 2.88 เมตร โดยได้วางมัดจำไว้หนึ่งหมื่นบาท โดยมีลักษณะผู้ไหอยู่มาฝึกหัดงานรุ่นแรก 13 คน แต่ละคนไม่เคยมีใครที่เป็นช่าง หรือเคยรู้เรื่องงานหัตถกรรมมาก่อนเลย

ต่อมาในปี พ.ศ. 2516 ได้สร้างพระพุทธรูปซึ่งเป็นพระประธานและพระพุทธบูชาขนาดต่าง ๆ อีกโดยมากเข้ากับที่มาสั่งสร้างจัดจะหาวสุดและอุปกรณ์มาให้ เช่น สร้างพระพุทธรูปให้ของวัดท่านประรง จังหวัดพิษณุโลก วัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก วัดโโรงช้าง จังหวัดเมือง

จังหวัดพิจิตร วัดบางช้างเนื้อ อำเภอสามพารา จังหวัดนครปฐม และวัดหันอัน จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

งานเด่นอยู่ในความทรงจำของบุคคลที่ว่าไปของ จ่าสินເອກທີ່ ບູຮອບເບດີ້ ກີ່ຄົວ ພະຫຼາມຊັນຮາງ ທີ່ສໍາຄັນມືດັ່ງນີ້

1. ພະຫຼາມຊັນຮາງຈໍາລວັງຮຸນ ພູຖະສາມາຄົມຈັງໄວັພິຍຸລົກ ໂດຍນາຍຕະເມີນ ອັນພະສິ ອີ່ຕົນາຍ່າງເບີດກາທາງແລະນາຍກູຖະສາມາຄົມຈັງໄວັພິຍຸລົກເປົ້າປະກາດສ້າງມືອ ປີ ພ.ສ. 2515 ມີນາດຫຼັກ 5.9 ນິ້ວ ແລະ 9 ນິ້ວ ລົງຮັກປຶກທອງ

2. ພະຫຼາມຊັນຮາງຈໍາລວັງຮຸນ ກອງທັກການທີ່ 3 ຂນາດຫຼັກ 5.9 ນິ້ວ ແລະ 9 ນິ້ວມີຂັ້ນຕົກ ກາໄຫລ່ທອງຄໍາ ແລະລົງຮັກປຶກທອງ ພົດໄທສໍາຮາຍຸ ແພກຫຼຸດ ແມ່ທັກການທີ່ 3 (ໃນນັ້ນ) ເປັນ ປະຫວາງການສ້າງ ໂດຍພະນາກາສມເດືອພະເຈົ້າອຸ່ງຫົງມີພົດຄຸດຍົດຍາ ແລະສົມເຊື້ອພະນາງເຈົ້າສົກລົງ ພະບຽນຮາຊີນິນາດ ເສົ່ງພະຮະຄໍານິນທຽງປະກອບພົບເຫດຫຼັກ ນີ້ ວັດຖຸທັນນີ້ເຫັນວ່າມີການໃນວັນອັງຄານທີ່ 24 ກຣກກູາມ ພ.ສ. 2516 ແລະໄດ້ຮັບພະຈາກຫານພະຖຸກົງຈຸດທີ່ບັນຫຼັງ ແລະໄດ້ມີພົບ ພູຖະກິເຍກມື່ອວັນທຸກສັບຕິທີ່ 18 ກຣກກູາມ ພ.ສ. 2517 ເວລາ 14.04 ນ. - 14.34 ນ. ທີ່ມີນະວັງຫາວ່າ ພະຫຼາມຊັນຮາງ ວັດທະຍົກສົ່ງມາຫາຫຼຸງການໃຫ້ມີງານ ຈັງໄວັພິຍຸລົກ

3. ພະຫຼາມຊັນຮາງຈໍາລວັງຮຸນ ມ.ປ.ຮ. ແລະຮຸນ ນ.ວ.ກ. ຂນາດຫຼັກ 5.9 ນິ້ວ ແລະ 9 ນິ້ວມີ ຂັ້ນຕົກໃນລ່າທອງຄໍາ ແລະລົງຮັກປຶກທອງ ພົບວັດເບີຍຈຸນບົດຄຸດລົງຫາງານ ໂດຍ ພົມອກຄຸນຍົດ ສີວະຮາ ຫຼັບຜູ້ອຸ່ງຫົງກາງຫາວັບກ (ໃນນັ້ນ) ເປັນປະຫວາງໃນການສ້າງ ແລະມີພະຫຼາມຊັງຄຸນນີ້ເຈົ້າ ດ້ວຍເຫັນວ່າ ວັດເບີຍຈຸນບົດຄຸດລົງຫາງານການເປັນປະຫວາງເພື່ອຫຼັງສົ່ງໄວັພິຍຸລົກ ຂອງພະເຈົ້າອຸ່ງຫົງມີພົດ ຂອງພະເຈົ້າອຸ່ງຫົງ ແລະສົມເຊື້ອພະນາງເຈົ້າສົກລົງ ພະນາງຮາຊີນິນາດເສົ່ງພະຮະຄໍານິນທຽງປະກອບພົບເຫດຫຼັກໃນວິໄຮກາສົດລ້າຍວັນທີຮະຫວັດສົມພົບ ສົມເຊິ່ງຈະນະບົມໂອຮສາເຊີຣາຊເຈົ້າທີ່ມາຫາວິຮາສົງກວດ ສາມາມຖຸກຮາຊີນາມ ໃນວັນທີ 29 ກຣກກູາມ ພ.ສ. 2518 ແລະໄດ້ກຳເພີ້ມພູຖະກິເຍກທີ່ພະຊຸໄປສົດ ວັດເບີຍຈຸນບົດຄຸດລົງຫາງານກູ່ຫາກພານຄຣ

4. ພະຫຼາມຊັນຮາງຈໍາລວັງຮຸນພະນາດເບີ່ງ ພົບວັດທະຍົກສົ່ງມາຫາຫຼຸງການໃຫ້ມີງານ ໂດຍ ພ.ດ.ອ. ອົບຮັດ ຈັບຈິດໃຈຄດ ຢູ່ກຳກັບການຕ່າງຈູ້ຮັບຈັງໄວັພິຍຸລົກ (ໃນນັ້ນ) ເປັນປະຫວາງໃນການສ້າງ ແລະທ່ານເຈົ້າຄຸພພະຮະຄໍານິນທີ່ເນື້ອທອງຄໍາ ເນີນ ແລະນວໂລກນະຕ້ວ່າໄດ້ກຳເພີ້ມພູຖະກິເຍກດີຈີ່ 2 ຄຽງໃນພະວັງຫາວ່າພະຫຼາມຊັນຮາງ ແລະທີ່ພະປະກັບ ວັດທະຍົກສົ່ງມາຫາຫຼຸງການ ວັງຫາວັງຫາ ພິຍຸລົກ

5. พระพุทธชินราชจ่ากลอง ซึ่งเป็นพระพุทธรูปประธานโถชัยมีเจ้าภาพมาว่าจังให้สร้าง และได้สร้างพระพุทธชินราชให้วัดอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมากซึ่งโดยมากเจ้าภาพได้จัดหาวัสดุ และอุปกรณ์มาให้จัดสร้างหรือพระวิหารของวัดต่างๆ ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ได้แก่ พระพุทธชินราชจ่ากลอง เมื่อแสวงเสร็จได้นำไปประดิษฐานเป็นพระประธานในพระอุโบสถประเทศไทยเดิม บึงกุ่ม โปรตุเกส ออสเตรเลีย และสาธารณรัฐอเมริกาฯ กษา

อุปสรรคในการทำงาน

เนื่องจากในจังหวัดพิษณุโลก ไม่มีผู้ประกอบการอุตสาหกรรม งานหลักพระพุทธรูปมา ก่อนมีช่างจำนวนเล็กน้อยทำกันบ้านละ 2 - 3 คน มีประมาณ 4 - 5 บ้าน ข้าพเจ้าจึงต้องหาคนค้าขายและ ต้องซื้อมาทำก็คงงานทั้งเดือนและต้องใช้เงิน ขายและหามา เนื่องจากมีคิดแบบเก่าที่ต้องกันภานาน ต้องแต่สมัยโบราณว่า การสร้างพระพุทธรูปถือว่าเป็นการทำปี จะเกิดเช่นที่นี่จะเป็นปีชง และเดือดร้อนใจต่าง ๆ นานา ถูกหลานไครมาทำงานนี้จะถูกทักท้วง โถชัยห่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ของเขามา เสนา บางคนมาหยอดทำให้ครั้งวันนี้ หนึ่งหรือสองวันบ้านจะช้ำช้ำเงินปีชง ต่าง ๆ นา ๆ และในที่สุดออกจากการ กว่าที่จะลบล้างคิดบ่ ที่ซื้อมาอยู่ในราษฎร์ให้หมดไปได้ ต้องไป เวลาหาเช่นนี้ เดี๋ยวที่หนาทำอยู่รีบยกบ่ เมื่อทำงานแล้วมีความรู้ความสามารถดี มีเวลาให้กับมีฐานะ ความเป็นอยู่ดีขึ้นกว่าเดิม จึงเป็นแผนของเรางاهกู้อันที่จะเข้ามาหากินในการทำงานนี้ให้มีเพิ่มขึ้น ในที่สุดเมื่อไม่มีไกรหอกลั่นแล้วเริ่มมีคนขายทำกันมาก เวลาที่มีคนมากก็ต้องใช้คนมากเป็น ครัว ๆ จึงต้องมีการสึกหัวหางที่มีการหล่อพระพุทธรูปกันโดยช่างเก่าสอนช่างใหม่ บุคคลที่ผ่าน กระบวนการช่างไม่มีการหล่อพระพุทธรูป โดยวิธีการนี้จะมีผลเสียอย่าง

พอเด็กฝึกงานพอจะเป็นงานมากหน่อยกว่าไม่มีมากบ้านน้อบบ้าง ที่เริ่มนีบุคคลภายนอกบาง คนเข้ามาทำให้การทำงานเสียหายโดยช่วงกันและระหว่างผู้ว่าจังกันเด็กฝึกงานและตามไปข้าง เด็กอิงบ้านโดยไม่ผ่านใจจะหน เด็กบางคนก็นีกว่าตนมองก่งและมีมีมือ มีความรู้ มีความสามารถพอ แล้วก็สามารถไปหาเชือเครื่องมือท่าน ไม่รู้จักการสร้างพระพุทธรูปให้ความประทับใจ ผู้ว่าจังก็ไม่ได้ ในที่สุดก็ต้องเลิกสร้างพระพุทธรูปไปโดยปริยาย

บางคนที่ฝึกหัดงานจนทำได้ก็จะแล้วก็ไปประกอบอาชีพเอง หรือมีคนรักชวนไปทำงานที่ อื่น ๆ หรือมีนาฬุนคิดอย่างตั้งใจงานหล่อพระพุทธรูปเป็นมาตรฐานเพื่อจะตั้งใจงานก็มี ข้าพเจ้า มีความขันดี และพอใจที่ได้ทดลองเขียนมาให้เป็นช่างฝีมือดีรุ่นแล้วรุ่นเล่าเพื่อรับใช้ลังคน และ ข้าพเจ้าได้ตั้งปณิธานไว้ว่าจะต้องผลิตคนให้เป็นช่างที่มีฝีมือดีเพิ่มขึ้นมาเรื่อยๆ ขณะนี้วิทยาลัย

เทคนิคพิษณุโลกได้ส่งนักศึกษา วิชาช่างกลโรงงานมาฝึกงานที่โรงงานของข้าพเจ้าวันละ 5 คน ทุกวัน โดยมากันเป็นรุ่น ๆ ละ 1 เดือนที่บ้านและโรงงานของข้าพเจ้าซึ่งกลับเป็นสถานที่ฝึกหัด งานและเป็นสถานที่สำหรับ นิสิต นักศึกษา นักเรียน นักทัศนารยชราไทย และชาวต่างประเทศมา เยี่ยมชมเสมอ และข้าพเจ้าได้รับเชิญไปเป็นวิทยากรตามโรงเรียนต่าง ๆ ส่วนมากจะเป็นเรื่องการ แนะนำอาชีพในโรงเรียนในเรื่องเกี่ยวกับวิธีการผลิตพระพุทธรูป และวิธีการค่าเนินการกันเรื่อง ความสำเร็จในชีวิต และในบางครั้งก็ต้องไปบรรยายให้ศูนย์ครองฟังด้วย ทุกครั้งที่ข้าพเจ้าพูดมัก จะให้ข้อคิดเห็นสด แก่ผู้ฟังเสมอตัวอย่างที่ข้าพเจ้าไปให้ไว้ในวันปัจจุบันนี้กับนักเรียนที่ สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลายของโรงเรียนพิษณุโลกศึกษา ในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2525 สรุปโดยย่อได้ดังนี้

นักเรียนทั้งหลายเป็นผู้โชคดีที่ได้สำเร็จการศึกษาเพื่อออกไปประกอบอาชีพ หรือศึกษาต่อ การศ่างชีวิตอยู่ในโลกมนุษย์ในปัจจุบันนี้ ไม่ใช่เป็นต้องสำเร็จการศึกษาสูง ๆ จึงแม่นักเรียนคน ใดไม่ได้ศึกษาต่อ เพราะไม่มีโอกาส ก็อย่าได้เสียใจ เพราะความสุขในชีวิตของคนเราอยู่ที่ความ ตั้งใจจริง ในการทำงานไม่ว่าจะชนิดการศึกษาตนใด ถ้ามีความตั้งใจจริง ขยันหมั่นเพียร ในการทำ งานก็จะพบความสุขในชีวิตได้

แล้วการพัฒนาตัวเอง ของเจ้าต้นยอดวี บุรณะเดช มีข้อปฏิบัติดังนี้

1. ฝึกไม่เลิกจากความรู้ให้ก้าวหน้า และจะปรับตนอยู่ตลอดเวลา
2. ฝึกหัดคนให้เป็นคนมีเหตุผล ช่างคิด พิจารณา และรู้จักปรับเปลี่ยนตัวเอง
3. ต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต อ่อนน้อมถ่อมตน ขยันหมั่นเพียร และอดทน
4. ให้รู้จักพ่ายแพ้แต่เดินต่อ
5. ให้บูชาผู้ที่ควรบูชา
6. ต้องประนัยคำสอน รู้จักใช้ ตามอัคภพ ต้องสมดุล และมีความสันโภ
7. งดออกเท็งงานคนชัว อย่าถือเป็นทางเดินตามผู้อื่นอย่างไม่รู้เหตุผล
8. ไม่เลือกงาน ขอให้เป็นงานสุจริต และไม่ขัดต่อศีลธรรม และประเพณีอันดีของไทย
9. กล้าหาญ กล้าทำในสิ่งที่ถูกต้องโดยไม่ฟังเสียงวิภาคย์วิจารณ์ใด ๆ
10. อุทิศตนให้แก่สังคม และประเทศชาติเท่าที่จะทำได้ และจะใช้เวลาว่างให้เป็น ประโยชน์
11. รักมั่นคุณธรรม และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทยไม่คล้อยตามวัฒนธรรม ของต่างประเทศ

12. ศ้องวีเมตตา ทุ่มเทเพื่อคนบุญชร ที่สอนของมีความสุขจะเพื่อแต่เพื่อคนบุญชรด้วย
13. งดหีบหือศีลห้า เป็นหลักปฏิบัติ และละเว้นจากอนามัยทั้งปวง

สุดท้ายนี้ขออวยพรให้แก่เรียนทุกคนมีความสุข ใช้ชีวิตอย่างมีความสุข และความดีใจให้มากที่สุดในการสอนเข้าศึกษาต่อ หรือประกอบอาชีพ เพื่อจะได้พบความสำเร็จในสิ่งที่พึงปรารถนา

ในสมัยที่ข้าพเจ้าเป็นหนุ่มจนกระทั่งแต่งงานกับภรรยาแล้ว แค่ขันนิธูนานะยากจนมาก ข้าพเจ้ามีแต่แรงกาย และแรงใจช่วยเหลือสังคมให้ไปเป็นกรรมการตามวัดหลายแห่ง และได้ช่วยในการเป็นกรรมการ ตัดสินภาพเขียน ปั้น แกะสูตร และอื่น ๆ ให้แก่โรงเรียนต่าง ๆ เช่นงานประจำปีของโรงเรียน งานวันเด็กแห่งชาติ และงานอื่น ๆ เป็นต้นต่อมาเมื่อพำนิชฯ ออกจากอาชีพที่มีคุณวุฒิทางนี้มีมากแล้วจึงค่อยหางานไป

พอฐานะเริ่มดีขึ้นข้าพเจ้าเริ่มหันไปช่วยงานทางศาสนา โดยการขอครุนศ์ลงทุนทรัพย์ส่วนตัว และช่วยงานทางศาสนาพุทธต่อ ๆ มา กับขัน

วันกีดบุตรข้าพเจ้าออกให้บุตรและภรรยาทำปีจี๊ และอาหาร "ไก่จราจร" กับมุสลิมที่อยู่ห่างไกล และทุกคนดูดี วันนี้เป็นวันข้าพเจ้าจะเลิ่งอากรแก่ช่างและคนงานโดยแยกข้าวสาร น้ำปลา ผ้าห่มกันหนาวหมาชุรา (จะไม่เลี้ยงสุวนเอง) ข้าพเจ้าไม่ขอท่านผู้ร่วมงานตกต่ำ ในชีวิตของข้าพเจ้าไม่เคยประหอบอาชีพที่ทุบติดคิดกฎหมาย "ขัดฟื้นต้องธรรม" และวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม ให้ ๆ เลย และข้าพเจ้าไม่เคยถูกตัวร่วงขัน หรือมีเกียรติความจนต้องขึ้นโรงขึ้นศาลใด ๆ

อาชีพและงาน

นอกจากการทำส่อพระทูปแล้วข้าพเจ้าซึ่งทำไว้ ทำสวนผลไม้ ซึ่งปัจจุบันผลิตทำแล้วต่อมาได้หันมาเลี้ยงปศุสัตว์ ที่บ้านเขาฟ้า ดำเนินด้วยตนเอง อีกสองเมือง จังหวัดพิษณุโลก โดยริบบที่พ่อให้หันมาดีด้วย พ.ศ. 2516 และสั่งซื้อห้อโโค แม่โคพันธุ์บรรمانสีแดงจากประเทศออสเตรเลีย พ.ศ. 2518 และเลี้ยงมานจนถึงทุกวันนี้ในด้านการค้าขายได้จำหน่ายเครื่องสังฆภัณฑ์ พระพุทธรูปที่ร้านบูรณะไทย เลขที่ 55/20-22 ถนนการค้าธุรสีห์ หน้าโรงพยาบาลพุทธชินราช อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

งานอดิเรก

ผู้อื่นร่วมบ้านเป็นของคุณเองในปี พ.ศ. 2515 แล้ว ข้าพเจ้าได้เริ่มงานอดิเรกหลายประการ

- #### 1. เก็บสะสมพิมพ์ และเครื่องรางของขลังต่าง ๆ

2. เก็บสะพานเครื่องใช้สอยของไทยในสมัยโบราณ เช่นเครื่องดื่มยังคงโถก เครื่องดื่มสมัยกรุงศรีอยุธยา และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เครื่องทองเหลืองและของใช้ต่างๆ ที่เป็นของคนไทยใช้ในอดีตหวังว่าจะเป็นประโยชน์ต่อนุชนรุ่นหลังต่อๆ ไป (ข้าพเจ้าไม่นิยมสะสมพระพุทธรูป เทวรูปโดยคิดว่าจะกล้ายเป็นตัวสั่งเสริมให้คนทำลายพระพุทธรูปนามากขึ้น)

3. ปลูกสันไม้คอก ไม้ใบ เช่น ต้นว่านช์นิดต่างๆ เป็นต้น

4. เลี้ยงสัตว์ภายในบ้าน เช่น นกยูนทอง นกพิราบ ไก่ฟ้าหลังขาว นกเขียวช่วงเสียง นกเงา ไหง แม่ค ไก่ ห่าน ไก่เต็ง สุนัขพันธุ์สีสว่าง สุนัขพันธุ์หลังอ่อน สุนัขพันธุ์รุบงแก้ว ไก่ชน พระนารายณ์ เป็นต้น

หลักปฏิบัติและฝึกด้วยของข้าพเจ้าในการทำงาน คือมีความอดทนและตั้งใจ ไม่ทิ้งธุระ ไม่เล่นการพนัน ไม่เที่ยวหรือไปท่องถูก หรือส่วนเริงร腥ที่ห้ามเป็นอย่าง ๆ ไม่เที่ยวครุ่งบุ่งคำคืนที่ไหน ด้วยครอบครัวนี้เป็นข้าพเจ้าหากันทุกเมือง จะเห็นได้เสื่อมม่อช่มทุก ๆ วัน มีนิวลาหาดายปีแล้ว เพื่อเป็นแบบอย่างศรัทธาประหมัด และอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยให้คงอยู่ นักศึกษาทำงาน และอาจจะเป็นศิลปินด้วย

การศึกษาวิธีการสร้างพระพุทธชินราชจำลองของจ่าสินออกทวี บูรณะเขต์

การศึกษาการสร้างพระพุทธชินราชจำลองของจ่าสินออกทวี บูรณะเขต์ มี 2 วิธี คือ จากการศึกษาเอกสาร และจากการศึกษา สังเกต และสัมภาษณ์มีสาระสำคัญดังนี้

1. การศึกษาวิธีการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่และขนาดเล็ก ของจ่าสินออกทวี บูรณะเขต์ จากการศึกษาเอกสาร

การศึกษาการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่และขนาดเล็ก ของจ่าสินออกทวี บูรณะเขต์ ศึกษาได้จากนักความเรื่อง วิธีการหล่อพระพุทธรูปโดยข้อ ในหนังสือเชิดชูศิริจักริ จ่าสินออกทวี บูรณะเขต์ และหนังสือเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่อง ประวัติ ศาสตร์และวัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก มีสาระสำคัญใกล้เคียงกันมาก อาการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง จากนักความเรื่อง การหล่อพระพุทธรูปโดยข้อว่า การสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่ มีขนาดหน้าตักตั้งแต่ 20 นิ้วขึ้นไป ส่วนการสร้างพระพุทธชินราชขนาดเล็กจะมีขนาดหน้าตักไม่เกิน 20 นิ้ว มีขั้นตอนสำคัญ 4 ขั้น ในการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ดังนี้

1. การปั้นหุ่นพระพุทธชินราชจำลอง
2. การเข้าดินพระพุทธชินราชจำลอง
3. การหล่อพระพุทธชินราชจำลอง
4. การขัดผงพระพุทธชินราชจำลอง

1. การปั้นหุ่นพระพุทธชินราชจำลอง

เครื่องมือที่ใช้ในการปั้นหุ่นพระพุทธชินราชจำลอง

เครื่องมือที่ใช้ในการปั้นหุ่นพระพุทธชินราชจำลอง มีดังนี้ ถูกคั่ง ระดับน้ำ ไม้บรรทัด ไม้ขาว วิคได้ปลาเยตต์ ใบเกลือย ไม้เสนียด ผ้าอนและเกือบฟันจะเปี้ย

พระพุทธชินราชจำลอง หรือพระพุทธชูปชีช ได้สร้างเป็นพระประธานองค์ใหญ่ ๆ จะต้อง เตรียมไม้กระคนดีเป็นพื้นที่แข็งแรงพอที่จะรับน้ำหนักได้ จั่นระดับให้ได้โดยใช้ระดับน้ำเป็น หลัก จากนั้นกีเครื่องกราเทียน 3 ส่วน คินหนีชา 1 ส่วน มาผสมกันน้ำให้เข้ากันดี และต่อให้ เนื้อคินละอึด จากนั้นนำมาปั้นให้เป็นก้อน แล้ว瓦ครูปฐานบนไม้พื้นที่เตรียมไว้ ใช้คินที่ผสม วางแผนรูปร่างของฐานพระพุทธชินราชจำลองขึ้น ไปตามรูปที่วางบนไม้กระคนปั้นไปตามแคด

พระองค์ไม่เข้าคินที่ปั้นไว้ก็จะแห้ง เมื่อปั้นได้หั้งอยู่แล้วใช้เครื่องมือแต่งรูปหุ่นพระพุทธชินราช จำลองให้ได้ส่วนทุกส่วนที่ต้องการ แบ่งส่วนของค์พระพุทธชูปให้ถูกส่วนโดยใช้เครื่องมือต่างๆ เช่น เขากวยจับ ถูกดึงและระดับน้ำวัด เป็นต้น ต่อจากนั้นให้ผสมดินเหนียวกับน้ำคินนวลด แกะลง คำนวณให้ละเอียดเริ่กกว่า คินนอม ใช้ฟากที่ผิวรูปหุ่นสัวทึ้งไว้ให้แห้ง นำกระดาษทรายทามหัวขัด ผิวนี้อีกครั้งหนึ่ง ให้รีบขยำแล้วทาเทอก (ปั้นหุ่นดินเหนียวมีส่วนผสมน้ำมันบาง) ทบทวนหุ่นพระพุทธชินราช เหรี่ยวนรีคืบซึ่งเป็นแผ่นๆ กาวงพหครอบนาประมาพ 6 - 8 มิติดมตร แล้วแต่ขนาดของพระพุทธชินราช แล้วอาณาผ่อนซึ่งมาบุคามองค์พระพุทธชินราชจำลอง ให้ทั่ว สำหรับรอยต่อใช้เหล็กผาไฟให้ร้อนและจีไปที่ผิวเพื่อเชื่อมรอยต่อระหว่างแผ่นซึ่งผิวให้ติดกันแล้ว ทนแต่งส่วนต่างๆ ให้เป็นรูปพระพุทธชินราชจำลอง ที่เราต้องการ พระพุทธชินราชจำลองจะสวยงามดี หรือไม่ดีนั้นขึ้นอยู่ในขั้นนี้ (ปั้น หมายถึง สารที่เกิดจากการผสมมวลระหว่างพลาสติก กับขัน และไขว้ หรือน้ำมันมะพร้าว ก็ได้)

2. การเข้าคินพระพุทธชินราชจำลอง

เครื่องมือที่ใช้ในการเข้าคินพระพุทธชินราชจำลอง

เครื่องมือที่ใช้ในการเข้าคินพระพุทธชินราชจำลอง มีดังนี้ ถูกดึง ระดับน้ำ ไม้บรรทัด เขากวย ไม้โต๊ปปลายตัด ใบเลื่อย ไม้ก้านนิยม ต้อน เลือยหินจะระเจี้ย ต้อน แบบคีมตักหัวเหล็ก

เมื่อปั้นหุ่นพระพุทธชินราชจำลอง แล้วก็มีการเข้าคินหุ่น พระพุทธชินราชจำลอง คินที่หัวหุ่นพระพุทธชินราชจำลอง เรียกว่า ดินนวลด ดินนวลดซึ่งเป็นดินละเอียดอยู่ในแม่น้ำ (ดินหัวดอง) ในปัจจุบันจะหาหัวหุ่นพระพุทธชินราชจำลอง นำมากาตากให้แห้งแล้วนำมาเผาที่ไฟ กรอง เอามาต่อส่วนที่ลักษณะมาใช้ โดยผสมน้ำมูกวัว ใช้อัตราส่วน 1 : 1 คือมูกวัว 1 ถุงต่อน้ำ 1 ถุง แล้ว กรองโดยใช้กระสอบข้าวสารแทนกระติกมูกวัวที่ผสมกับน้ำใส่กระสอบแล้วบิดออกเพื่อน้ำ เมื่อได้น้ำมูกวัวแล้วจึงนำไปผสมกับดินนวลดคนให้เข้ากัน ใช้ประทุมือที่รูปหุ่นซึ่งผิวเป็นไว้ นำหุ่น พระพุทธชินราชจำลอง ขึ้นหัวที่หัวคินนวลดปะมาณ 5 ครั้งมาติดชนวนสัน ฯ เรียกว่าชนวนติดตามที่หัว ฯ นัดหัวคอกตะปูที่มีขนาดเหมาะสมกับรูปหุ่นพระพุทธชินราช ที่แต่งเสร็จ โดยหดออกให้ห่างกัน หอดครัวให้ทั่วทั้งองค์พระพุทธชินราชจำลอง หดออกให้ถึงคินในเรียกว่าหดออกหอย (การหดออกจะเป็นหีบ ไม่ใช่คินหุ่นซึ่งในกับคินหุ่นซึ่นนอกเคลือบ เพราะเวลาเผาซึ่งจะทำให้หดออกหมดเป็นที่ว่าง) ต่อไปให้เอาคินนวลดที่กรองแล้ว 1 ส่วนผสมกับทรายละเอียด 3 ส่วน ร่อนตัวจะแกร่งผสมน้ำพอก ประมาณ พสมให้เข้ากัน ใหญ่ให้เข้ากันโดยใช้เหล้าข้าวเรือกว่าคินอ่อน หรือคิน 1 น้ำคิน ไปปอกหุ่นพระพุทธชินราช จำลอง (พระพุทธชูป) ให้ทั่วและลึกทึ้งให้แห้ง

เมื่อคืนชั้นนี้แห่งสนิทดีแล้ว จึงต่อชั่วโมงที่ติดไว้กับองค์พระที่แยกไปตามที่ต่าง ๆ โดยจะมีชั่วโมงสั้นหลังจากไปถึงฐานพระพุทธชินราชจำลอง เพื่อเป็นที่สำหรับให้น้ำทองวิงไหลดลงสู่พิมพ์รูปปูนพระพุทธชินราชจำลอง (ชั่วโมง คือ ขึ้นสิบห้าก่อน ฯ มีความยาวตามที่ต้องการ และตามขนาดที่เหมาะสมกับหุ่นพระพุทธชินราชจำลอง)

ต่อไปในเย็นօาคินหนึ่วะสมกับพระพุทธชินราชจำลอง ให้เข้ากันโดยใช้อัตราส่วนหมา คือ พระพุทธชินราช 3 ส่วนต่อคินหนึ่วะ 1 ส่วน นำพอประมาณผสมให้เข้ากันแล้วเอาไปแบ่งทับคินผิวเมื่อครั้งแรก เรียกว่าคิน 2 หรือคินแก่ แล้วใช้เหล็กเด่นในอยู่เล็กตามขนาดของรูปปูนพระพุทธชินราชจำลอง มาวางทาม ในนี้ให้เข้ารูปร่างของรูปปูนพระพุทธชินราชจำลอง พันให้รอบแม่อนดะแกรง ที่ใช้ในการก่อสร้าง (การที่พันเหล็กหรือลวดนี้เพื่อกันน้ำทองรั่วหรือเมื่อเวลาผ่านไปร้อนจะดี หุ่นขึ้นสิบห้าไหลดออกจากหุ่นพระพุทธชินราชจำลอง หมัดจะทำให้หุ่นพระพุทธชินราชจำลอง กlost ถ้าไม่มีเหล็กรัดไว้ จะเกิดความเสียหาย น้ำทองที่เหลงไป มีน้ำหนักจะเบ่งตื้นคืนให้แตกหรือร้าวออกมาได้)

เมื่อคืน 2 แห้งดีแล้วจึงอาคินหนึ่วะกับพระพุทธชินราชจำลอง ผสมกันให้เข้ากันดีเหมือนคิน 2 น้ำทับเหล็กลง ไม่เรียกว่าคินทับปลอกจากนั้นยกหุ่นพระพุทธชินราชจำลอง ให้คำนฐานอยู่ด้านบน แล้วทำปากชอก 2 - 4 ปาก ที่ฐานด้วยกันชั่วโมงนี้เอง เพื่อใช้มีนที่เททองเต็ยวิรดิน 2 หรือคินทับปลอกยาหันปากชอกให้เข้า ผื่อคืนชั้นนี้แห่งสนิทดีแล้วหุ่นพระพุทธชินราชจำลอง ก็พร้อมที่จะนำไปทางแหล่งได้

3. การหล่อพระพุทธชินราชจำลอง

การหล่อพระพุทธชินราชจำลอง มีอุปกรณ์และวัสดุที่จะต้องเตรียม 8 ชนิด ดังนี้

1. อิฐมอญ อ่อนๆและมัน
2. ห้อมปืนน้ำดามขนาดพิเศษที่เหมาะสมกับขนาดหุ่นพระพุทธชินราชจำลอง
3. ผ้าสะอาด
4. ดินเหนียวะสมพระ
5. หัวลดมหอยโข่ง
6. ทองเหลือง ทองแดง
7. ถุงมัดเหล็ก
8. เครื่องมือในการเททองหล่อพระพุทธชินราชจำลอง เช่น แม่เหล็ก ศิม กะชา ศิมตอน และเหล็กเติมน้ำทอง เป็นต้น

ในการหล่อพระพุทธชินราชจำลอง ขั้นแรกเราต้องเครื่มเทาสำหรับพาหุ่นพระพุทธชินราช โดยการใช้อิฐมอญเรียงสลับกัน สูงประมาณ 50 เซนติเมตร ก่อเป็นแท่นสี่เหลี่ยมใช้รองชนิดของกันสำหรับพาหุ่นพระพุทธชินราชจำลอง โดยหลักอาด้านพระเศษร่องไว้ช้างถ่าง เทินบนอิฐมอญที่ก่อเรียงไว้ ใช้เส้นหลักค้า และขันไม้ให้หุ่นพระพุทธฐานรูปด้านหน้า 4 ด้าน เอาความมัคคุ่นพระพุทธชินราชจำลอง ให้แน่นและก่ออิฐมอญสลับเป็นเตาเป็นไปให้ห่างจากหุ่นพระพุทธชินราชจำลอง พอกครัวด้านเตาตอนถ่างมีปิดทำเป็นประตูเดียว สำหรับใส่ฟืนไว้ 3 ช่องมีสังกะสีเป็นแผ่นปิดฟืน และปีกบนเตาอิฐที่ก่อไว้แล้วทำการก่อไฟสำรองขึ้นเพื่อใช้การใส่ฟืนที่ลະน้อด แล้วใส่ฟืนมากขึ้นตามลำดับ การสำรองขึ้นเพื่อควรจะก่อไฟไว้ที่ปากเตาถ่อน การสูบหุ่นพระพุทธชินราช ขนาดใหญ่ใช้เวลา ประมาณ 12 - 24 ชั่วโมง ส่วนการสูบหุ่นพระพุทธชินราชขนาดเล็ก ใช้เวลาประมาณ 6 - 12 ชั่วโมง

เมื่อขึ้นไปในหุ่นพระพุทธชินราชจำลอง ให้ถอดออกหมดแล้วเข้าไปในดามากนี้ เรื่อยๆ จนหุ่นมีสีแดงเหมือนสีอิฐสุก และจะว่าหุ่นพระพุทธชินราชถูกห้องน้ำรั่วซึมฉุกแล้ว และให้ถูที่แผ่นอิฐที่วางเทินบนปากของโดยอย่างพยายามอยู่บนลักษณะพิเศษหุ่นพระพุทธชินราชจำลอง ถูกดัดแปลงไม่มีคุณค่า หรือแมวคำติดอยู่ (ปากของ คือ ปากกรวยทำจากดินที่ผสมกับทรัพย์น้ำแล้วเป็นปากกรวยสำหรับหน้าห้องลง ไปชั่วนานและทำให้มันหักง่าย) แผ่นอิฐปิดหินบนปากของ เรียกว่า กระเบน ปากกรองจะทำไว้ 4 ปาก คือ ด้านหน้า ด้านหลังและด้านข้างเพื่อจะได้เททองลงไปที่ปากของด้านหน้าให้ด้านหลัง ส่วนปากของด้านข้างไว้เมินหีร้ายอย่าง

ในการหล่อพระพุทธชินราชจำลองด้านเป็นพื้นหินขนาดใหญ่ ด้านเป็นพระที่มีขนาดใหญ่นี้จะต้องเครื่มการตั้งเสาหลัก 4 ด้านเพื่อทำเป็นผู้ร้าน ใช้แผ่นกระดานปูนร้านรองหุ่นพระพุทธชินราชจำลอง เพื่อใช้ยันหหองต่างๆ กันระหว่างด้านลงมาจะทำเป็นลักษณะ โถสี่เหลี่ยมเป็นชั้นๆ มุนแบบขั้นบันไดสำหรับยกน้ำห้องเผา ก่อนที่จะเททองน้ำนี้จะต้องใช้หินลับให้ร้อนแผ่นอิฐรองเตาออก และเอาดินเหนียวอุดด้านร่องหุ่นพระพุทธชินราชจำลอง ที่แตกร้าวถ่าง ๆ เสียก่อน

ในขณะเดียวกันจะต้องเครื่มเทาหลอมน้ำห้อง โดยใช้อิฐมอญก่อเป็นรูปสี่เหลี่ยมกว้างขวางความกว้างสามของขนาดเว้าหลอม โดยให้ห่างจากดัวเว้าประมาณข้างละ 1 ฝ่ามือและด้านดินเหนียวผสมกับทรัพย์ให้เข้ากัน นำไปปิดหองที่อิฐด้านนอกและด้านในพื้อกันไม้ให้เตาพัง เดาที่ก่ออิฐด้องวงกรับ (พื้น) กายในทำเป็นช่องถึกๆ ให้ลมระบายเข้าได้ และปีกช่องตอนถ่างด้านข้างสำหรับใช้เตาพัดลม (พัดลมหอยโนง) เป่า

จากนั้นใช้อธิบายด้วยคำพูดที่อธิบายเป็นเหตุการณ์ที่ถูกต้องในเดา เวิชกวา กรัน และว่า น้ำดินแห้งนี้จะสมควรอยู่ให้ติดกัน เพื่อที่จะได้นำน้ำหลอมทองเหลืองไว้ไม่หลุด น้ำถ่านใส่ช่องในเดาเริ่มร้อน ๆ เมื่อ จากนั้นก็เอาพัดลมเป่าช่องว่างที่จะไว้ใช้ห่อเป็นต่ออุกมาข่าวพอ สมควรห่อเข้ากับพัดลม ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้พัดลมร้อนแสลงเป็นพัดลมเบา ๆ เมื่อถ่านติดดีแล้วก็ ดับพัดลมบ่มเนื้อประมาณ 30 - 60 นาที เพื่อให้เก็บหลอมร้อนที่จะน้อย ๆ ก่อน หลังจากนั้นจึงนำไป พัดลมไว้เรื่อย ๆ

ถ้าถ่านไก่สังฆามดีก็คิมถ่านลงไปทำอ่างน้ำด้วยครั้ง ใบไม้เข้าห้องหตืองที่ใส่ไว้ในน้ำ จะสะอาด เมื่อมีปลาไฟสีเหลืองขึ้นมาแสดงว่าน้ำทองใช้ได้แล้ว หรือจะใช้เหล็กเติมทองเหลือง ไปในน้ำ หลอมทองถ่านนี้ไฟสีเหลืองจะขาว มีครั้นซึ่งขาวติดเหล็กขึ้นมาแสดงว่าน้ำทองสะอาดดี และใช้ไฟได้ เมื่อถูกทุบจนแตกจะว่าสุกแล้วจะจึงดับไฟและเตรียมพังผังรอบ ๆ เตา อาจมีเศษถ่าน ออกจากเตา นำม้าที่มีน้ำทองมากที่ปักของหุ่นพระพุทธชินราชจ้ำลง บนเดิมแล้วก็ไว้ไว้ให้เย็น ลงเอง หุ่นพระพุทธชินราชจ้ำถ่องที่มีขนาดหน้าตัก ตั้งแต่ 1 ศอก อีก 5 ศอก จะต้องที่ไว้ไว้ให้เย็นประมาณ 3 - 7 วัน หากทุ่น พระพุทธชินราชจ้ำถ่อง 5 นิ้วขนาดหน้าตักตั้งแต่ 5 ศอกซึ่นไปจะต้องคล่องคือหัวหุ่นพระพุทธชินราชจ้ำลง เป็นห่อน ทุ่รรณะ 6 - 7 ห่อน เข้าดินแล้วหากห้องหตืองเป็นห่อน ๆ แล้วก็ไว้ไว้เย็นประมาณ 5 - 7 วันเมื่อถูกหุ่นพระพุทธชินราชจ้ำลง ออกน้ำแล้วก็ลวกออก นำไป พระพุทธชินราชจ้ำลง หัวหตือสร้างแล้ว (ในกรณีที่หตือเป็นห่อน ๆ จะต้องปานหินส่วนพระพุทธชินราชจ้ำลง ส่วนหัวหตือจะเชื่อมให้ติดกัน) เพื่อส่งไปชั่งเหมือนกับหัวหตือที่จะนำไป

4. การขัดแต่งพระพุทธชินราช

พระพุทธชินราชจ้ำลง ที่หตือสร้างแล้วจะเริ่มด้านการขัดแต่ง ตั้งแต่การใช้เครื่องขัดหินศักดิ์ หินชวนวนออก ลักษณะของหัวหตือเป็นหัวหตือหินออก ใช้เครื่องเชิงตะตะในขั้นที่หินผิวชนเรียบในตอนนี้จะเห็นน้ำห้องที่เป็นหยุ่น เป็นน้ำขอนหาเดือด หรือขอนหาในญี่ปุ่นจะต้องใช้มีดไบ่ปลา (ทองที่หตือพระเป็นมีดกัดเฉลี่ย ๆ) ไส้ลงไบ่ในหดุน และตัวหัวหตือส่องให้แผ่นน้ำโดยใช้ผ้าห่อหตือ ส่วน ตามหตือ และส่วนด้านจะใช้จะไบ่แต่งน้ำ หรือใช้เครื่องไฟฟ้าขัด ส่วนในหน้า ข้า พระนตร พระ กะรภและหินที่ส่วนโถง เรายจะใช้สกัดหัวไว้กับสกัดหน้าตรงและอื่น ๆ สำหรับส่วนใดหตือไม่ติดหรือ ห้องและไม่เต็มองค์ ชารุค ก็ใช้ลวดทองเหลืองเชื่อมให้เต็ม ถ้าหากมากก็จะต้องหดอยเฉพาะเนื้อ หตือนี้เสียชั้นในญี่ปุ่นลึกตามขนาด ที่ขาดแล้วจะง่ายไปเชื่อมติดกัน (หันนือเข็นใหม่) ใช้หกสกัดแต่ง ตามรอยเชื่อมใช้ในหินงานเชียง ถุงหูใบ ลงของล้วนขัดด้วยกระดานกราฟและอีกด้วย ห่ออบรอง ชุบประไบร์ชัน

การขัดแย้งพระพุทธชินราชจำลอง ส่วนใหญ่เข้ากับนิยมสั่งทำการขัดมันมากที่สุด การขัดมันพระพุทธชินราชจำลอง จะต้องมีการเตรียมวัสดุและอุปกรณ์ 10 ชนิด ดังนี้ คือ

1. เชือกม่านนิลางานาค 1 นิ้ว ตัวให้เป็นห่วงขวางประมาณ 10 - 12 นิ้ว ใช้กวนดัดครองกลางประมาณ 3 - 4 รอบ แล้วบิดที่ปั๊นให้แน่น
2. มองเตอร์ไฟฟ้าขนาด 1 - 2 แรงม้า มีแกนแพลง
3. ขาติ้งเปล่งชนิดแท่งกลม
4. ขาติ้งกรุชนิดแท่งเหลี่ยม
5. ลูกศักข์กลมขนาด 6 นิ้ว และ 8 นิ้ว
6. ลูกหันจอกลมขนาด 6 นิ้ว
7. การหันควาย
8. พงพินกากเพชร (เมื่อนำระดับชายทรายละเอียด)
9. ยาเพ่งเหลี่ยม (ชาบัดเงิน)
10. ชาแดง (ชาบัดนาค หรือชาบัดเมฆ)

การท่าถูกறาย

ให้อาการท่าถูกหันด้วยคิ่งไห้กระดายโดยการตั้งบนคาดไฟฟ้าสูงไว้ เมื่อเข้ากันดีแล้วนำไป กาวหาที่วงรอบดูดหันด้วยร่องกากระหว่างไฟฟ้าไปที่กาว เรียกว่า ถูกறาย หลังจากนั้นนำถูกறาย ไปฝากรูดคลิปให้แน่น

การขัดมันหรือขัดเจาะพระพุทธชินราชจำลอง เริ่มนั้นโดยการใช้เชือกม่านนิลากที่ตัดเป็นห่วง มัดด้วยกวนดัดเข้าไปในแก้มนมอ่อนริมไฟฟ้า ที่ทำไว้ให้เชือกม่านนิลากหมุนเหมือนใบพัดอาจตีเปล่ง ซ่อนไปที่เชือกม่านลวดซึ่งมีห่วงพ่อรอก้าลังหมุนให้เชือกขัดคงที่พระพุทธชินราชจำลอง ให้หมุนด้วย ตะไบ ร่องหันไม่เรียบร้อย ๆ ไม่ช้าผิดพระพุทธชินราชจำลอง จะเรียบมือถึงขั้นนี้แล้วจะมองเห็นว่า ส่วนไหนไม่เรียบร้อย จะต้องนำไปเปล่งใหม่ให้เรียบร้อย ต่อไปใช้ลูกศักข์กลมขนาด 6 และขนาด 8 นิ้ว ทุบชาแดง (ชาบัดนาค) ท้าไปที่ลูกศักข์กลมเหมือนตอนแรกแต่หัวขัด ไม่ช้าผิดพระพุทธชินราชจำลอง จะขึ้นเงาตามตามที่เราต้องการ จากนั้นก็ใส่พระเนตรขาว ตัวขหอยมุกและใช้นิตภานดาด้า หรือจะปืนด้าด่างของพระพุทธชินราชจำลอง แทนก็ได้ จากนั้นก็จะได้พระพุทธชินราชจำลอง ที่ขัดมันเสร็จเรียบร้อยพร้อมที่จะส่งให้วัด หรือสถานที่เข้าสั่งสร้างได้

ด้วยการทำพระพุทธชินราชจำลอง ชนิดลงรักปีกทอง การขัดผิวพระพุทธชินราช จำลอง ไม่ควรขัดให้เรียบเกินไปเมื่อพระพุทธชินราชจำลอง ที่ทำการขัดมัน เพื่อว่าจะให้รักเรือสีทา รองฟัน หรือสีปีกวางจะแน่นหนาแน่น เมื่อปีกวางเรียบร้อยแล้วจะต้องหากแผลให้มันหัก แล้วขัดศูนย์ กระดาษทรายให้เรียบ จากนั้นทาสีรักกัน้ำเกลี้ยงและปีกทองคำน้ำปลัว ซึ่งเป็นทองคำแท้ จากนั้น ก็จะได้พระพุทธชินราชจำลอง ลงรักปีกทองที่มีความงดงามมากขึ้น (จ่าสินเอกสารวี บูรณะวงศ์,
2526 : 27 - 32)

การสร้างพระทุหทຽปองจ่าสินເອກທີ່ ບູຮະເບດຕໍ່ ແຫ່ງເມືອງພິມພູໂຕກ

คณะกรรม การจัดทำหนังสือ開啟พระเกี้ยรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช
เรื่อง ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก (2541 : 36 - 44) ได้ถ่ายทอดการสร้าง
พระพุทธชูปองเจ้าสินเอกสารไว้ บูรณะเพด็ท ไว้ว่า “..... ประวัติที่กล่าวถึงก่อสร้างพระทุทธชูปอง
พิษณุโลกนั้นไม่ปรากฏหลักฐานว่าร่วมขึ้นเมื่อใด แต่การที่คนไทยนับถือศาสนาพุทธ มีพระพุทธ
ชูปองท่านองค์สมเด็จพระสัมมาสุภาพเจ้า ไว้สักการะบุชา ตั้นนั้น บุคคลที่ว่าก็มีอย่างเดียวคือการสร้าง
พระทุทธชูปอง น่าจะมีอยู่แล้วในครุณประชานเริ่มแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองพิษณุโลก ตั้งแต่นั้น
ในสมัยของพระมหาธรรมราชาที่ ๑ (พระยาภิไธ) แห่งกรุงศรีอยุธยาองค์โปรดให้มีการก่อสร้าง
พระทุทธชูปองที่จังหวัดพิษณุโลก นี้ก็ถูกนับถือ องค์ คือ พระทุทธชินราช พระทุทธชินสีห์ และ
พระคริสตศา ธรรมศาบทของก่อสร้างพระทุทธชูปองค์ใหญ่ น่าจะต้องใช้ช่างที่มีความเชี่ยวชาญ
แต่ละประเภทอย่างดี ทั้งจากเมืองพิษณุโลกและเมืองขึ้นจังหวัดร้างๆ โดยเฉพาะพระทุทธ
ชินราชนั้น ต้านทานอย่างถาวร เพราะอินทร์ได้เนรภิทกาพปันเป็นปะยางมาสร้างจึงสำเร็จและคงทนที่สุด
พระมหาธรรมราชาที่ ๑ (พระยาภิไธ) ทรงโปรดยกถือ ให้หาตัวชีปะขาวเพื่อรับรองวัด ข้าราชการ
บริพารได้ติดตามหาตามทันทีบริเวณที่วัดตั้งอยู่ที่บ้านหนองกอก ทันใดนั้นชีปะขาวก็สำเร็จและคงทนที่สุด
ซึ่งแทรกเป็นช่องทางด้านไป ด้วยก่อปะขาวทาง ทันใดนั้นชีปะขาวก็สำเร็จและคงทนที่สุด
วัดค่าปะขาวหาย ประมาณ 1500 เมตร เรียกว่าศาลาซ่องฟ้า

พระพุทธชินราชได้รื้อว่าเป็นพระพุทธชูปที่มีพุทธลักษณะทึ่งดงามอีกนัก ดังที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาญาณเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชชนิพันธ์ไว้ในหนังสือเรื่อง เที่ยวเมืองพิมพ์โดยไก่ไว้ว่า

“..... ตั้งแต่ข้าพเจ้าได้เห็นพระพุทธรูปมานักแล้ว ไม่เคยรู้สึกว่าคุณเป็นใจจริงอย่าง เท่าพระพุทธชินราชเลย.....” ความงามของพระพุทธชินราชสะท้อนให้เห็นถึงฝีมือช่างที่มีความสามารถเป็นอัจฉริยะ

ความรู้เกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปของช่างเมืองพิษณุโลกคงให้มีการถ่ายทอด และพัฒนามาโดยถูกต้อง ตามค่านอกเล่าของจ่าสินออกทวี บูรณะศรี บุคคลที่ได้รับการยกย่องเป็นเพชรน้ำเงินของช่างสร้างพระพุทธรูปของเมืองพิษณุโลกในปัจจุบัน ได้กล่าวถึง ช่างสร้างพระพุทธรูปที่มีชื่อเสียงของจังหวัดพิษณุโลกว่า ก่อนสมัยของท่าน นั้นมีชาดกน เซ่น ถุงเพื่อน ครูด้วน ครูบุญทิว ลุงเป็กและอุ่งเชื่อม ที่ซึ่งมีชีวิตอยู่ ในปัจจุบันนักจากเดียว จ่าสินออกทวี บูรณะศรี แล้วขึ้นมาช่างสร้างพระพุทธรูปที่มีความรู้ และมีฝีมือดีอีกหลายคน เช่น นายประมวล เพื่องเพียร นายบุญส่ง ทองคำ นายนิวตี้ กลั่นรอง นายประพันธ์ พันจะเสน และนายสมาน กลั่นรอง เป็นต้น

เป็นที่น่าสังเกตว่าบุคคลที่เป็นหัวผู้มือในการสร้างพระพุทธรูป ของเมืองพิษณุโลกหมายเป็นที่เจ้าสินเอกสารที่บูรณะเขต กล่าวถึงนั้น ทั้งหมดล้วนมีภูมิลำเนาในท้องที่หมู่บ้านดงปงขาว่าย และหมู่บ้านที่อยู่ติดกันคือ หมู่บ้านบางพยอมทั้งสิ้น และเป็นพื้นที่เดียวกันกับที่ดำเนินการสร้างพระพุทธชินราชกล่าวถึงว่า พระอินทร์ที่เนรมิตกา yeast เป็นรากฐานมาใช้สร้างໄก่เดินทางมาที่บริเวณหมู่บ้านนี้ และหายตัวไปซึ่งนับได้ว่าเป็นสิ่งน่าอศจรรย์เป็นอย่างมาก

วิธีการสร้างพระพุทธรูป

การสร้างพระพุทธรูปของช่างเมืองพิษณุโลกนั้น ให้มีการขับนาการวิธีการ และเปลี่ยนแปลงวัสดุที่ใช้ เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพของสังคม นี้จะถือเป็นมาตรฐานโดยสำคัญ ซึ่งจัดตั้งอย่างทวีบูรณาภรณ์ ได้ให้ความรู้ไว้ว่า การสร้างพระพุทธรูปแห่งองค์นั้น จะต้องใช้ช่างหกคนแต่ละคน ประเมินช้านานๆ เนื่องจากต้องใช้เวลาอย่างมาก ในการสร้างพระพุทธรูปเบ่งงาน ได้เป็น ๕ งาน

1. ດາວໂຫຼດປັນ ແກ້ວຂ່າງຽມ

งานซ่อมปืนหรือซ่อมรูป มีขั้นตอน 3 ขั้นตอน ดังนี้

1.1 การเป็นหุ้นพระพุทธชูป เริ่มต้นด้วยการเตือนคิดเห็นของที่มีคุณภาพเดิชาภัยแห่งคินที่มีการทดสอบนี้อย่างสุดมีอุตุกษา เมื่อได้คิดแล้วนำมาตากแห่งทุนเป็นก้อนเล็ก ๆ ใจลงในอ่างให้พอเด็กันน้ำที่ขัง เรียกว่า “การแซะคิน” ซึ่งต้องใช้เวลานานเมื่อน้ำซึมเข้าไปในคินจนอ่อนตัวแล้วจึงนำมาใช้ โดยผสมกับกระถางหรือกระถางอัตราส่วนคินหนึ่ง 1 ส่วน กระถาง 3 ส่วน น้ำคผสมกับน้ำพอสมควร เรียกว่า “เหลียนคิน” เมื่อขัดลูกเด็กันดีแล้ว นำมารีบเป็นก้อนกลม ๆ เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 6 นิ้ว ใช้กระสอบชูน้ำคุณก้อนคินไว้เพื่อไม่ให้คินแห้ง

1.2 ใช้ไม้กระดานเรียงต่อกัน ชิ้นแพ่นกระดานบนไม้คร่าวให้แน่น โดยให้มีขนาดใหญ่กว่าฐานพะเล็กน้อย คาดขนาดของฐานพะลงบนแพ่นกระดานแล้วนำคินที่เตรียมไว้เป็นก้อน ๆ มาเรียงต่อ กันตามแนวว่าว้าดไว้เป็นฐานพะ เรียกขั้นตอนนี้ว่า “ขึ้นหุ่น” สำหรับพระทุกรูป องค์ในญี่ปุ่น จึงรอบในของหุ่นต้องเรียงด้วยอิฐมอญอีกชั้นหนึ่ง เพื่อประหนัติดิน ทุนเวลา และเพื่อความแข็งแรง จากนั้นปักไม้เป็นเกณฑ์กลางเพื่อความระดับต่อการประกอบดิน และขึ้นองค์พระ ส่วนการทำแผนที่เรียกว่า “ออกแบบ” นั้น จะใช้เหล็กสายบัวดัดเป็นรูปมนทำเป็นโครงเพื่อประกอบดิน เมื่อเสร็จแล้วมีความแข็งแรงหรือแท็งมาก ๆ จึงเริ่มต่อเติมฐานได้ข้างตามที่ต้องการ ซึ่งต้องเพื่อไว้สำหรับหุ่นซึ่งด้วย เมื่อแต่งงานเรียบร้อยแล้ว จะต้องเชาองค์พระเป็นร่อง ๆ ให้เป็นทางเดินของน้ำทอง โดยเชาจะเป็นร่องที่ก่อกลางองค์พระจากฐานไปถึงครึ่งองค์พระ ลักษณะคล้าย ก้างปลา ทั้งด้านหน้า ด้านหลังและด้านข้างทั้งนี้เมื่อเททอง น้ำทองจะไหลลงราษฎร์ทั่วองค์พระ ໄก้ รวมเรียวซึ่งขึ้น ใช้แกลนต์เพาสม์ดินและน้ำ ที่เรียกว่า “ดินมอม” ทำหุ่นเพื่อกรอบรูปพระ เมื่อแห้ง แล้วขัดด้วยกระดาษทรายให้เรียบ ปัจจุบันมักจะไม่มีการเชาองค์พระเรียก ว่า “ชานวนอก” ให้เป็นทางไหลของน้ำทองแทนร่อง

1.3 ทานทีออกที่ทุ่น ซึ่งเป็นวัสดุขวดไวน์เบร์เกิลติคัมเนบลันกี้กับทุ่นคิน นำเฝ่า บีฟส์ลันไก ให้อ่อนทุ้มจนทั่วองค์พระที่เป็นทุ่นคิน ใช้เกลือสับปะรดปีปลา夷ให้แน่น แล้วนำไฟเผาไว้ให้ร้อนนา มาก เพื่อให้รอดต่อของแผ่นบีฟส์ลันไก บุดอกแห่งปีนองค์พระให้เรียบร้อย และถอยงามแล้วใช้ผ้า แผ่นเล็ก ๆ พับ 4-5 ชั้น วางบนแผ่นเกลือที่ร้อนแล้วนำมาถูบท้องค์พระ งานทั่วที่อิ่มเรียบ เสมอถัน บรรจุลงในขันน้ำก้าคลุมแทนแก้วไว้ ถ้าองค์พระมีขนาดใหญ่มาก อาจตัดองค์พระเป็น 6-7 ชิ้น แล้วแต่ขนาดขององค์พระและเพื่อความสะดวกในการทำงานมากขึ้น

2. งานเบ็ดเดิน

งานเข้าคิดไม่ขึ้นตอน 3 ขั้นตอน ดังนี้

2.1 ใช้มูลวิทยาสมน้ำจดหมาย แยกน้ำและส่วนที่เป็นมูลวิทยาออกกัน โดยใช้การพยุงที่เป็นตัวกรองเพื่อคืนเอาส่วนที่เป็นน้ำใช้หมอนดินนวลด้วยน้ำมาหาทุ่นของค์พระที่เป็นด้วยขี้ผึ้ง โดยหากทันประมาณ ๕ ครั้ง เพื่อให้ผึ้งเรียบ ปล่อยทิ้งไว้ให้แห้ง ทดสอบปูดามขนาดที่หุ่นของค์พระ “หอโถหอย” โดยทดสอบปูดามกับประมาณ ๑ ศีรษะ หัวของค์พระเพื่อเป็นเกณฑ์หุ่นชั้นในกับชั้นนอกไม่ໄไปเคลื่อนที่และทำให้ความหนาของห้องอยู่คงที่ด้วย

2.2 ใช้คืนนวัตกรรมทราย ลดเชื้อตัวร่าส่วน 1 : 3 หุ้มจนทั่วองค์พระแล้วทิ้งไว้ให้แห้ง เรียกวันข้าดินหนึ่งหรือคืนอ่อน จากนั้นนำไป “ คินสอง ” โดยใช้คินหนึ่งหุ้มกับกระชอน 1 : 3 นวดให้เข้ากัน แล้วนำไปหับคินหนึ่ง จนมีดีดออกของที่คลอกไว้ทั้งองค์พระปล่อยชั้นทิ้งไว้ให้แห้ง

2.3 ใช้เหตุกีดเส้นกลมดัง ขึ้นรูปเป็นใบเรื่องดังนี้ให้ทุกหุ่นของศพระ แล้วให้หลักเส้นยาวพันให้ร้อนใช้ลวดมัลลเป็นตะแกรงซีดีคลิกกันของศพระให้แน่น ใช้คิน “ คินสองห้องกับให้มีคิบทึក เรียกว่า “ คินทับปดอ ก ” แล้วทิ้งไว้ให้แห้งสนิทการพอกคินตามขั้นตอนนี้ ควรทำพิหน้าของคินที่พอกให้เป็นถูกคิดถึงที่เรียกว่า “ ถูกฟิก ” เพื่อสะดวกในการใช้เชือกมัลลรัดดีคลิกกันจะเข้าเพื่อเตรียมการเคลื่อนย้ายหุ่นพระมาหุงป้าประการประกอบที่รีเทาอย่างต่อไป

3. งานซ่อมแซมทาง หรือการรักษา

งานช่างภาพของ บริษัทการปลดปล่อย มีขั้นตอน 3 ขั้นตอน ดังนี้

3.1 นำทุนพระพุทธรูปเคลื่อนช้าๆ ไปจังสถานที่ท่องเที่ยว การเทหง โดยใช้วิธีการยก การศึกษาเรื่องการใช้รอกของทุนพระพุทธรูป “เข็มกัน” (กัน ตือ อิฐที่ก่อเรียงเป็นฐานรองรับหรือ หุบพระศีรย์รุ่งพระพุทธรูป) โดยกดดันให้หัวร่องค้างแล้ว ขึ้นทุนพระพุทธรูปด้วยกระปุก เสนานี้ก็ แล้วมัคให้แน่น

3.2 ใช้อุปกรณ์ในการให้ข้อมูลทางทางานกันของคหบดีและผู้มาดู ดำเนินการของ เดอะท่านเป็นประจุ สำหรับให้กันทั้งสองค้าน หากเป็นพระทักษิปองศิริให้ผู้ดูองท่า 3 ค้าน

3.3 ท่อไนโตรเจนทุ่นพะทุทรายป์ให้ร้อนที่ต่ำน้อย ๆ ชนชั้งในสังคม เริชกว่า “การดูแลคน” หลังจากนั้นใส่ฟันเพิ่มความร้อนสูงขึ้นให้ระดับอุณหภูมิเดียวกันกับหัวพะทุทรายป์สุดคือไฟเผาเปลวไฟและบนอุกมายาหง่างปากของเริชกว่า “ถูกธรรม” มีอุกคหบงหนดไว้ เริชกว่า “ดับดวง” ใส่ฟันเพิ่มความร้อนไปเรื่อยๆ ถ้าหัวพะทุทรายป์สุดคือเดียวจะไม่มีลมหายใจดีอยู่ทางนั้นตัดความร้อนลง บ่มหุ่นพะทุทรายป์ไว้เพื่อรักษาภัยบ้านแพทของต่อไป

4. សំណើម

งานหกห้อง มีห้องนอน 3 ห้องห้องครัวนี้

4.1 ขยะที่ซ่างก้าสังขามกุ่นอู่นั้น ซ่างท่าน้ำทองกีเริ่มทำงานไปตัวช โภชการทำ เตาและอนทองที่ก่อตัวอยู่ ก่อเตาไฟใหญ่กว่าบ้านเดือน้อย วางกรัน (แผ่นรองหน้า) บนแผ่นอิฐที่วาง ตะแคงไว้ เปิดเป็นช่องลมโดยรอบ เมื่อก่อเตาเสร็จเรียบร้อยแล้วใช้เกลือร่องกัน จึงวางบ้านลงใน หาน้ำต่ำๆ ได้รอบหน้า

4.2 ໄສ່ທອງທະດີອງຄວາມໃນເນົາ ໄຊແພ່ນເກົ່າ ທີ່ຈະແພ່ນເດືອນທານີຂວາມສະແກດນີ້ເຮັດວາ “ກະບານ” ປຶກທີ່ປາກເນົາຕິດໄຟສູນລມເຮົ່າງຫວານຮອນໃຫ້ສູງເຊື່ອ ສັນຍົກອນເປັນສູນລມທີ່ໄຊແຮງຄນປັງຊັບນີ້ໃຫ້ພັດລມຮູບປັບໂຫຍ່ໄຝ່ ວິທີການຂລອມທອງຈະຕ້ອງທະຍອຍໄສ່ທອງຄວາມໃນເນົາທີ່ລະນັອຍ ດັ່ງເປັນກົອນໄຫ້ຜູ້ຕ້ອງນໍາໄປເພາໄກໃຫ້ຮອນກ່ອນທີ່ຈະນໍາໄສ່ສະໄປໃນເນົາ ດ້ວຍໃສ່ຄວ່າໄປບັນຫາທອງຍັງເຊື່ອງໆ ຈະກ່າໄຫ້ນໍາພອງ “ນຸບ” ມີຮົວແຈ້ງຄົວໄກ

4.3 ดับไฟ รื้อเตาสูญญากาศทุกชุดออกให้หมด ใช้น้ำโคลน (น้ำดักดาน) พร้อมที่ถุง เพื่อให้น้ำดีทิ้งเข้าปลอก และเกิดปีกเชือกยุ่นพระเข็มแดง แล้วใช้คินชา (คินเหนียว) ผสานทราบพิเศษ เหนียวคงว่าคินหุ่น ถูกหุ่นพระครองส่วนที่เป็นรองแพกอกให้ทั่ว นำห้องน้ำวางในคินชา เพื่อทุกอย่างพร้อมแล้ว ช่างห้องจะยกเบ้าห้องไปส่องให้ลึกๆ เพื่อเห็นว่าห้องลงใน “ ปากดอก ” ทึ้งด้านหน้า และด้านหลัง การหยอดหินให้ต่อเนื่อง น้ำห้องจะไหลไปตามร่อง หรือชันวนที่ทำไว้กระชากไปทั่วหุ่นพระทุกชุด (ในการหยอดพระประภราณ เจ้าภาพมักจะหยอดยันดีเพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมหรือพิธีพุทธากิเมก ขณะหยอดด้วย)

5. การขัดแย้ง ลงรักปิดทอง

การบีบแบ่งลงรักปีกทอง มีขั้นตอน 3 ขั้นตอน ดังนี้

5.1 การทบทวนเรื่องความเชี่ยวชาญของพระพุทธชูปีนี้เดิ๋ง ซึ่งที่มีท่านให้เกณฑ์ประจำการทุบคืนหุ่นของค์พระพุทธชูปีออก ศัลยนวน ดอนตะภูที่เรียกว่า “ หอย ” ออก แล้วท้าความสะอาดของค์พระพุทธชูปีอุดร และช่อนรอยแพลงต่าง ๆ ขัดด้วยตะไบ ลงชนแก้วน้ำไว้แล้วคร่องลงถูกทราบ เพื่อขัดของค์พระให้เมินเจา เรียกว่า “ พระขัดเจา ”

5.2 การทดสอบเพื่อ การปกติแต่งมี 2 ชั้นเรียนคือ การรวมค่า และการลงรักปีกห้อง การรวมค่านี้จะใช้น้ำยาไฮโดรเจนกับกรดดิบเบอร์ นำมาต้มกับน้ำพอกอุ่น แล้วอาอยู่หงส์จะจุ่มลงไปในถังคัมมมีอีกเป็นว่าค่าคีเแสก์กึ่งนำมารักษาแต่งตัวให้สมอภันอีกครั้งหนึ่ง คือ การรวมค่าด้วยสารเคมีโดยทางค์พระศรีษะสาระดูไฟปีกตัวเข้มชัดได้ เมื่อแห้งคีเแสก์นำมารักษาทำความสะอาด รอให้แห้งแล้วหาค่าวิกฤตดูไฟหรือริกคลอไรด์ ปล่อยให้แห้งแล้วปั๊มน้ำมาล้างด้วยน้ำ ทำหลับกัน 3 - 4 ครั้ง แล้วใช้ยาขัดเงาทา ขัดให้เกิดเงา

5.3 เมื่อตกลงได้ความเห็นที่ต้องการแล้วใช้อัญเชิญเดือยทำเป็นกฎค่าขาว ปืนรัก เป็นกฎกลบทั่วไปค่าเดียว หรือจะใช้นิยสันทำเป็นค่าเดียวก็ได้ ส่วนรับประถมค่าเด้านอกนั้นต้อง คงเหลือเป็นสัดส่วนระหว่างหัวหน้า ครรภ์คื่น ด้วยพราอาการที่อยู่ในสามาชี

การทบทวนเพื่อประเมินบทหนึ่ง คือ การลงรักปิฎกของ โฆษณาเชิงสร้างสรรค์ (รักสุข) ที่เขียน
เตรียมไว้มาบดให้เกินไป ทางด้านองค์พระทั่วทั้งองค์ ที่ไว้ให้เพื่อใช้กระตายน้ำใจขัดให้เรื่อง
แล้วใช้รักนี้กลืนหายกครั้งหนึ่ง ทำกราบไหว้ครององค์พระ เอาสำลีหันดูบันกระโจนเพื่อรักษา
ความชื่นใจเมื่อสามที่ไว้ ๑ ศีน และวันน่าหงอกคำปลุวนานีคิดเห็นต่ออนุสาวงาม ปัจจุบันวิธี
การลงรักปิฎกนิยมใช้การลงรักน้อยอดหน้าวัสดุที่ใช้มาก และใช้วิถีทางน้ำ ปัจจุบันนิยมใช้สี
รองพื้นนำมาปี๊วแล้วขัดแต่ง ซึ่งมีความสวยงามและมีคุณภาพเลิศเด่นกว่ากันจากการลงรัก

พระพุทธชูปีที่ได้ตกแต่งสร้างเรื่องร้อยเล้า จะต้องมีพิธีการบิกพระเนตร เพื่อเป็นองค์พระพุทธชูปีที่สมบูรณ์ นำไปสักการะบูชาต่อไป สำหรับการสร้างพระพุทธชินราชนั้น จะต้องมีการสร้างเรือนแก้วเพิ่มเติมขึ้นอีกค่อนข้างมาก ให้ช่างเสียงทำหุ่นและเททองบ่าวนเดียว ภารกิจสร้างพระพุทธชูปองค์ขนาดใหญ่นั้น ให้บิกจิราถือที่ดินชินส่วน แล้วนำผ้าเชือกคล้องกันภายนลัง แต่ถ้าเป็นพระพุทธชูปองค์เล็ก ๆ ไม่จำเป็นต้องเข้าขึ้นไปที่หุ่นพระพุทธชูป ควรทำพิมพ์เคลือบแล้ว ขึ้นไปให้หลวงพ่องในพิมพ์หุ่นพระพุทธชูปได้เลย

ຄູນມີບໍລິຫານອອກທົ່ວໂລນ

งานสร้างพระพุทธชูปีชุ่งเจริญเพิ่มเติบโต เป็นมงคลทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าต่องกันวัน
ชีวิตของคนไทย ด้วยผลงานให้เช่นส่วนใหญ่เป็นสถาปัตยกรรมไทยที่มีความงามและมีความหมาย
บุชาโภค เช่น พระพุทธชินราช ที่มีความงามและมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ให้รับการยกย่องว่ามีศรัทธา
อย่างแรงกล้า ไม่ใช่แค่สถาปัตยกรรม แต่เป็นเรื่องของการบูรณะและอนุรักษ์ ที่สำคัญมาก
สำหรับประเทศไทย ปัจจุบัน จัดแสดงในหลายประเทศ ไม่ว่าจะเป็นในประเทศไทย จีน ญี่ปุ่น จีนแผ่นดินใหญ่ ฝรั่งเศส
เยอรมนี อังกฤษ ฯลฯ ที่ได้รับการยกย่องและชื่นชมอย่างกว้างขวาง ทำให้เกิดการท่องเที่ยว
และการค้าระหว่างประเทศ ที่มีความต้องการที่สูง ทำให้ประเทศไทยเป็นจุดท่องเที่ยวที่สำคัญมาก
ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ไม่ใช่แค่สถาปัตยกรรม แต่เป็นวัฒนธรรม ศิลปะ ความเชื่อ
และการบูรณะที่สืบทอดกันมา ที่มีความงามและมีความหมายลึกซึ้ง ที่สืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง
ไม่เสื่อมคลาย ทำให้เกิดการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการเดินทาง หรือการสำรวจ
โบราณสถาน หรือการถ่ายภาพ ที่สามารถสัมผัสถึงความงามและความลึกซึ้งของสถาปัตยกรรม
ไทย ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ที่ไม่เหมือนใคร ที่ทำให้เกิดความประทับใจ ที่สืบทอดกันมา¹

2. การสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ของเจ้าสิมเอกกวี บูรณะเขต์ จากการศึกษา สังเกต และสัมภาษณ์

การสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ของเจ้าสิมเอกกวี บูรณะเขต์ โดยการศึกษา สังเกต และสัมภาษณ์ มีสาระสำคัญ 2 ประการ ดังนี้

1. การสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่
2. การสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดเล็ก

1. การสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่ของเจ้าสิมเอกกวี บูรณะเขต์

การสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่ ของเจ้าสิมเอกกวี บูรณะเขต์ จากการศึกษา สังเกต และสัมภาษณ์ เจ้าสิมเอกกวี บูรณะเขต์ ในระหว่างวันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2541 ถึงวันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2541 มีข้อสรุปได้ว่า การสร้างพระพุทธชินราชจำลองขนาดใหญ่ มี 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การปั้นหุ่นพระพุทธชินราชจำลอง
2. การเข้าคิณพระพุทธชินราชจำลอง
3. การหล่อพระพุทธชินราชจำลอง
4. การขัดผั่งพระพุทธชินราชจำลอง

การสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่ของเจ้าสิมเอกกวี บูรณะเขต์ จากการศึกษา สังเกต และสัมภาษณ์ มีรายละเอียดในแต่ละขั้นตอน ดังนี้

1. การปั้นหุ่นพระพุทธชินราชจำลอง

การปั้นหุ่นของพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่มีรายละเอียด 2 ขั้นตอน ดังนี้

- 1.1 การปั้นหุ่นพระพุทธชินราชจำลองขนาดใหญ่ จะมีขนาดหน้าตักตั้งแต่ 20 นิ้ว ขึ้นไปจนถึง 99 นิ้ว จะใช้กระดาษทรายที่ละเอียดมากที่สุด ประมาณ 1000 ลิ้นชัย จากนั้นนำ ดินเหนียวผสมกับกระดาษทรายทามใน อัตราส่วน 1 : 3 มาปั้นเป็นหุ่นพระพุทธชินราชจำลอง โดยค่อยๆ ก่อขึ้นไปปูทุน จากฐานขึ้นไปจนถึงพระศีรษะ ใช้อิฐมอญ หรืออิฐแอง และไม้เทียนแกนกลางแล้วปิดด้วย

ให้มีห้อง ขั้นนี้ใช้เวลา 2 - 3 เดือน จากนั้นจึงแต่งแกนทุ่นให้เรียบง่ายและเป็นทางเดินของน้ำทอง แล้วทบทุ่นด้วยดินออม (ดินเหนียวผสมซีล์ฟลักตันสำเร็จและน้ำ) ทุ่นพระพุทธชินราช จ่ากองจะมีขนาดความกว้างของหน้าตัก เพื่อกับความสูงชาตฐานอีกระหว่างพระชนง (คิว) ความขาว (กราบ) ของตักด้านบนเป็นสี่ส่วน โดยประมาณจะได้รับน้ำฝนเพื่อยกความสูงขององค์พระ ส่วนที่ 1 จะตรง กับพระนาภิ (สะศิอ) ส่วนที่ 2 ตรงกับหัวใจพระอุรุ (อก) ส่วนที่ 3 ตรงกับปลาขพระอนุ (หาง) และส่วนที่ 4 จะตรงกับหัวใจพระชนง (คิว) และความขาว (กราบ) ของพระเพลา (ตัก) จะขาวໄกสี เกียงกับความขาวของพระศีรษะพุทธชินราชข้าหลวง

1.2 การเข้าที่ผัง ใช้ที่สีเรียบให้เป็นแผ่น (ที่ผังแผ่นเป็นสารที่เกิดจากการเผา ระหว่างหาราพีนกับขัน และไขร้อนน้ำกับมะพร้าว) มีความหนาประมาณ 6 - 8 มิลลิเมตร มากทุ่น ให้เดินทุ่นพระพุทธชินราชข้าหลวง แล้วแต่ให้ได้ทุ่นพระพุทธชินราชข้าหลวงที่มีพระพุทธอุ้งตะยะที่ เรียบเรียบและมีความคงทน แล้วติดชนวนที่ทุ่นพระพุทธชินราชข้าหลวงให้พระเพลา (หัว) และพระปุณณญาณ (หลัง) และฐาน เมื่อหลักคร่าวทุ่นพระลงจะถูกแบ่งเป็น “ชานวน” ให้เป็นทางไปสู่ ออกของที่ผัง เมื่อถูกสุมศูนย์ไว้ให้ร้อน

2. การเข้าคินพุทธชินราชข้าหลวง

การเข้าคินพระพุทธชินราชข้าหลวง มีรายละเอียด ดังนี้

2.1 กระบวนการนี้ คินนวลดเป็นคินที่งามมากด้วยไม้ที่ไม่เป็นศินตะเอียด นำมา ผสมกับน้ำมูกวัวที่กรองพักไว้ อัตราส่วน 1 : 1 ใช้แปลงหาดีอุ่นต้นนวงคลานทุ่นเป็นพระพุทธชินราช ข้าหลวงลงทั่วทั้งองค์รวม 5 ครั้ง

2.2 การตอกทอง คือ การตอกตะปูบนทุ่นพระพุทธชินราชข้าหลวง ห่างกัน ประมาณ 6 - 8 นิ้ว เพื่อให้ตะปูดกับแกนในกับคินขันออก และอังทำให้ความหนาของทองคงที่ด้วย การตอกตะปูที่ทุ่นพระไม่ให้เหลืออนที่เวิ้งกว่าตอกทอง

2.3 การเข้าคินหนึ่ง ใช้คินเหนียวผสมกับราษฎรละเอียด อัตราส่วน 1 : 3 สำหรับทุ่นน้ำพอกครองเจ้อไว้ “หนีบคิน” เมื่อคินผสมเข้ากันดีแล้วหยอดทุ่นพระพุทธชินราชข้าหลวง ให้ทั่ว เรียกว่า “คินหนึ่ง” หรือ “คินอ่อน” แล้วทิ้งให้คินแห้งสนิท

จากนั้นจึงเข้าคินสอง การเข้าคินสองใช้คินเหนียวผสมราษฎร เช่น 1 : 3 นวลดมาร์เซนเดียกับคินหนึ่ง เมื่อคินผสมเข้ากันดีแล้วนำไปพอกทุ่นพระพุทธชินราชข้าหลวง ให้พอหักกับการทุ่นคินขันหนึ่งอีกขั้นหนึ่งเรียกว่า “คินสอง” การทุ่นคินสองจะต้องหุ่นคินให้มีค ตะปูหรือทองที่คอกไว้

2.4 การเข้าปีกอก ใช้เกลือกเดือนนาเดือนของทุ่นพระทุทธชินราช จำลอง โดยนำน้ำว่างทานทุ่นพระทุทธชินราชจำลอง แล้วคัดเกลือกให้เป็นโครงข่ายปักกับทุ่นพระทุทธชินราชจำลอง แล้วใช้คลอเล็กมัตเป็นตระแกรงให้รอบทุ่นพระทุทธชินราชจำลอง ให้แน่น จากนั้นใช้คิดเห็นยิ่งสมทรากาหาน อัตราส่วน 1 : 3 หรืออาจใช้ปูนปลาสเตอร์หนาไฟ ผสมกับทรากาหาน อัตราส่วน 1 : 3 แล้วนำดินไปปอกกุ้มตระแกรงเหลือ เรียกดินนี้ว่าดินทับปีกอก ให้มิดลัวๆ กับทุ่นพระทุทธชินราชจำลอง ให้พระเศษปักลงพื้นดินแล้วทำการซางดิน (การซางดิน คือ การใช้ตะเกียงบุดแห่งฐานทุ่นพระ) แล้ว ทำปากจอก 1 - 4 ปาก ที่บริเวณฐานด้านบนเพื่อใช้เททองแล้วทิ้งไว้จนทุ่นพระทุทธชินราชจำลองแข็งตัว

3. การหล่อพระทุทธชินราชจำลอง

การหล่อพระทุทธชินราชจำลอง มีรายละเอียด 6 ขั้นตอน ดังนี้

3.1 ตั้งทุ่นพระทุทธชินราชจำลอง หรือทุ่นพิมพ์พระ ค่าวิ้งให้พระเศษพระทุทธชินราชจำลอง ปักลงพื้นดิน หมายด้านฐานหรือปากจอกที่มีลักษณะทุ่นพระทุทธชินราชจำลอง ให้คิดกันสาหาลือ 4 ตัน ให้แน่น แล้วตั้งร้านเหมาอย่างโดยรอบ

3.2 ตั้งเตาอุ่นทุ่นพระทุทธชินราชจำลอง โดยก่อค่าวิ้งอิฐอยู่เป็นแนวเตา 4 ตัน ถอนองค์พระ ทำปากเตา 3 ช่องสำหรับไส้ด้านและร่างกายอากาศ โดยสร้างให้มีขนาดที่เหมาะสมกับขนาดของทุ่นพระทุทธชินราชจำลองที่จะทำ เทาราบทอนหล่อ

3.3 ถอยไฟฟืนอุ่นทุ่นพระทุทธชินราชจำลองจนสูญและสำรองกับไฟออกจนหมด ใช้เวลาประมาณ 12 - 24 ชั่วโมง ทุ่นพระทุทธชินราชจำลอง ที่สูญและสำรองไว้ตั้งอยู่แล้ว ให้ตั้งนกตุ่นอุ่นไฟเผาอิฐภายในเตาแล้วคุ้ววนไฟที่ปากจอก จะไม่มีเปลมาสีดำจับอิฐที่ปิดปากจอกจากนั้นจะตกลไฟที่อุ่นทุ่นพระทุทธชินราชจำลอง ลดเหลวบ่มไว้ทุ่นพระทุทธชินราชจำลอง ให้ร้อนไว้ก่อนเวลาได้ฤกษ์ยามในการเททองประพัฒรึช่วงโถงแล้วรื้อพังหนังเตา ดับไฟโดยใช้น้ำรารดให้ความร้อนลดลงแล้วอุดห้องเผาร้าวของทุ่นพระเพื่อรอฤกษ์การประกอบพิธีเททอง

3.4 ถอยเตาบนน้ำห้อง ขณะที่อุ่นทุ่นพระร่างเททองจะก่อเตาถ่านอุ่นห้องเหลือง ให้สูกคือยกตะขามาเตา ขนาดน้ำห้อง จำนวนเตาห้องให้หยอดกับการเททองหล่อพระทุทธชินราชจำลอง ตัวร้อนหล่อพระทุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่ จะใช้เตาถ่านอุ่นห้องหลายเตา แต่ถ้าหากหล่อพระทุทธชินราชจำลองขนาดเด็ก จะใช้เตาน้ำมันดีเซลอุ่นห้องแทน) เมื่อห้องเหลืองหลอมละลาย และถูกให้ที่พร้อมที่จะเททองได้แล้วจะสังเกตได้จากสีห้องในน้ำห้องเป็นไฟสีเขียวมีคริบสีขาว

3.5 การเททอง เมื่อเครื่องห้องสูกคือใช้ไฟได้แล้ว จะจะใช้คิมดอนน้ำห้องออกจากเตามาใช้คิมเทา แล้วยกน้ำห้องขึ้นร้านส่งให้ช่างเททองนำไปเททองลงในปากจอก (การหล่อพระทุทธชินราชจำลองขนาดใหญ่ ขนาดเททองเจ้าภาพอาจจะจัดให้มีพิธีเททองหรือพิธีใหญ่คือ

พิธีพุทธาภิเษก พราพุทธชินราชจำลอง เมื่อเททองจันทร์บ้านแล้ว ช่างเททองจะนำน้ำทองในเบ้าอื่นๆ มาเททองจันทร์ลงในเบ้าอื่นๆ ให้สังเกตดูว่า “น้ำทองจะด้านปากของอโถกมา” แล้วทิ้งให้แห้ง พราพุทธชินราชจำลอง ให้เย็นลงซึ่งจะใช้เวลา 3 - 7 วัน แล้วแต่ขนาดของพราพุทธชินราชจำลอง ที่ทำการเททอง

3.6 การทวนทุน เมื่อหุ่นพราพุทธชินราชจำลอง เสื้อผ้าที่ได้รับแต่งทุบคืนทุนทุน พราพุทธชินราชจำลอง ออกแล้วนำพราพุทธชินราชจำลองหรือส่วนประกอบให้เป็นองค์พราพุทธชินราชจำลอง มาขัดแต่งให้มีพุทธลักษณะที่มีความสมบูรณ์เรียบง่าย และมีความงดงาม ต่อไป

4. การขัดแต่งพราพุทธชินราชจำลอง

การขัดแต่งพราพุทธชินราชจำลอง มีรายละเอียด ดังนี้

4.1 การขัดมดง นำพราพุทธชินราชจำลอง มาดูดบนวนแล้วขัดแต่งด้วยหินเจียว (เครื่องไฟฟ้า ใช้ตัดของแข็ง และกระดาษทรายกลม) ตัด ขัด ขูดอย่างๆ ให้สมบูรณ์ แต่งตัวของไปและขัดด้วยกระดาษทราย เมื่อถ่านประกายให้เป็นองค์พราพุทธชินราชจำลอง เรียบร้อยแล้วนำมานำเขื่อนมดองเป็นองค์พระที่สมบูรณ์แล้วแต่จะแต่งต่อจนผิวองค์พระเรียบร้อยดี

4.2 การเผาหัว ภาระพราพุทธชินราชจำลอง มี 4 วิธี ดังนี้

4.2.1 การขัดเงา นำพราพุทธชินราชจำลองที่ขัดกระดาษทรายจนนิ่น เงาแล้วมาใช้ขดนมนิ่วอาบน้ำหมาดๆ ไฟฟ้าใช้ยาขัดหัวหินนิ่วขัดหินยาบานและขัดละเอียดลงให้หัวองค์พระพราพุทธชินราชจำลองตามลักษณะเดิมแล้วใช้มอเตอร์ไฟฟ้าขัดจนนิ่นเงา เรียกว่า “พระขัดเงา”

4.2.2 การรมดำ ใช้น้ำยาโอโซ่ ผสมกรดคินประสาท นำมาน้ำดีมักกับน้ำพอกอุ่น แล้วนำองค์พระพุทธรูป (พราพุทธชินราชจำลองไม่นิยมทำการรมดำ) มาจุ่มน้ำในถังน้ำดีมีเมื่อเห็นว่าพระพุทธรูปค่าเดิมแล้ว ก็นำยาขัดล้างเพ่งศีรษะ ให้คำสอนกัน หรืออาจจะใช้การรมค่าด้วยสารเคมีโดยทางอื่นๆ หัวชาระและลำข้อปิดสายเชิงชั้ตไอล์ด์ เมื่อแห้งดีแล้วนำมาน้ำดีทำความสะอาด รอให้แห้งแล้วนำไปกรอบด้วยฟอยริกคลอไรค์ ปล่อยให้แห้งแล้วถางด้วยน้ำทาสลับกัน 3 - 4 ครั้ง แล้วใช้เชือกผูกเชือกตามเดิมขัดให้เงา

4.2.3 การลงรักปิดทอง การลงรักปิดทองแต่เดิมใช้รัก(สมุก) ลง 2 ครั้งให้แห้งแล้วลงช้ำ งานนี้ทำจากไขมรักกษาความชื้นทิ้งไว้ คือ จึงปิดทองค่าแบบปั๊งๆ บันนี จะใช้เปลจหาสีจุ่มสีทางพื้นท้องชนทั่วองค์พราพุทธชินราชจำลอง แล้วใช้สีไปปักชนทั่วอีกครั้งทิ้งไว้ให้แห้งแล้วสนิทขัดด้วยกระดาษทรายจนเรียบ แล้วจึงลงรักน้ำก็ยัง และปิดทอง ด้วยทองค่าแบบปั๊งๆ บริสุทธิ์ 100 %

4.2.4 การค่าໄລ່ທອງຄໍາ ກາຣຄາໄລ່ທອງສໍາຫຼັກໄລ່ທອນເພພະພະ
ຖຸກຮັບໃຈຮ່າງຈ້າກອງໄດ້ກາຕະນາດ ໄດ້ແກ່ ຂາດແນ້ວເຕັກ 2 ນັ້ນ 3 ນັ້ນ 5.9 ນັ້ນ 9.9 ນັ້ນ ແລະ
12 ນັ້ນ ໂຄດປາກະທຸກຮັບໃຈຮ່າງຈ້າກອງ ທີ່ຂັດມັນແດ່ວ່າປະຫຼວມຕົວພຽງຊັບທອງໄຟຟ້າເຊື່ອມີທັກໄລ່
ທອງຄໍາບໍລິຖຸກທີ່ ແລະກາໄລ່ທອງຄໍາວິທີຍາເຫາສົກ

2. การสร้างพระทุทธิ Naratjalsong ขนาดเด็กของเจ้าสินເອກກົງ ບຽນເຫດຕີ

การสร้างพระพุทธชินราชซ้ำกอง ขนาดเล็กมีขนาดหน้าตัก 5 นิ้ว 9 นิ้ว 12 นิ้ว 16 นิ้ว 20 นิ้ว ของซ่าสีมอกรหวี่ บูรณะหต์ จากการศึกษาเอกสาร การจัดนิทรรศการและจากงานศึกษา สังเกต สัมภาษณ์ พบว่าพระพุทธชินราชซ้ำกองขนาดเล็ก มีขั้นตอนในการสร้าง 4 ขั้น ได้แก่ ๆ กัน เมื่อมีการสร้างพระพุทธชินราชซ้ำกอลองขนาดใหญ่ มีข้อแตกต่างกันเพียงเล็กน้อยในขั้นที่ 1 การปืนหุ่นพระพุทธชินราช เนื่องด้วยที่การปืนหุ่นพระพุทธชินราชซ้ำกอลองขนาดเล็กเป็นหุ่นเฉพาะ องค์พระ ถ้าต้องการพระเข้า膺วนนาครช่างจะใช้กรอบแม่พิมพ์ที่มีลักษณะการปืนหุ่น ส่วนที่มีพระพุทธลักษณะเหมือนกันและขั้นตอนอื่น ๆ ทำเหมือน ๆ กัน แต่เพื่อการสื่อความเข้าใจที่ง่ายขึ้น จ่าสีมอกรหวี่ บูรณะหต์ จึงได้แยกขั้นตอนในทรงท่านเป็น 12 ขั้นตอน ดังนี้

1. เทพิชช์ร้อนๆ ให้เข้มข้นที่หล่อพระพุทธชินราช่าลง
(Pour the hot wax in the mold.)
 2. ให้พระพุทธชินราช่าลง ปั๊ว
(The wax buddha image)
 3. ตอกตะปุ่มๆ ๆ รอบตัวพระพุทธชินราช่าลง ปั๊ว
(Insert some nails around the buddha image.)
 4. หุ้มทุ่นพระพุทธชินราช่าลง ปั๊วด้วยส่วนผสมของปูนปลาสเตอร์ ทรายและน้ำ
(Cover with some mixing of plaster sand and water)
 5. ผูกด้านทุ่นพระพุทธชินราช่าลงให้แน่น
(Tie with some wire.)
 6. หุ้มดินทุ่นพระพุทธชินราช่าลง และทำปากอีก เพื่อเตรียมการเผาอง
(Cover with some mixing of plaster sand and water again.)
 7. นำทุ่นพระพุทธชินราชเข้าเผาให้ปั๊ว ไม่หลุดออกให้หมาย และเกิดช่องว่างในแม่พิมพ์
(Put to the kiln order that wax move out and there is some hole inside.)

8. เทส่วนผสมของน้ำโลหะที่หลอมเหลวเข้าแทนที่พิธีในหุ่นพระพุทธชินราชจำลอง
(Put the hot bronze instead of some wax.)
9. ทบดินหุ้มพระพุทธชินราชจำลอง ออกริ้ห์หมด จะได้พระพุทธชินราชจำลองโลหะ
(Smash the soil out so we will have the bronze Buddha image.)
10. นำพระพุทธชินราชจำลอง มาขัด และตกแต่งให้เรียบ
(Polish and decorate)
11. นำพระพุทธชินราชจำลอง มาปู๊สี และใช้กระดาษทรายขัดให้เรียบ
(Paint with lacquer base and use the sand paper to rub to smooth)
12. นำพระพุทธชินราชจำลอง ไปลงรักปิดทอง
(Paint with black lacquer and cover with gold leaves 100%)

การวิเคราะห์การสร้างพระพุทธชินราช

การวิเคราะห์การสร้างพระพุทธชินราชจำลอง โดยศึกษาภารกิจสาธารณะจากการศึกษา สังเกต และสัมภาษณ์เจ้าสินเอกทวี บุญเมฆด์ มีผลการวิเคราะห์ดังนี้

1. การวิเคราะห์การสร้างพระพุทธชินราช ขนาดใหญ่ของเจ้าสินเอกทวี บุญเมฆด์

การวิเคราะห์การสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่ของเจ้าสินเอกทวี บุญเมฆด์ มีผลการวิเคราะห์ ดังนี้

ตารางที่ 1 การสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่ ขั้นที่ 1 การปืนหุ่นพระพุทธชินราชจำลอง จากการศึกษาเอกสาร และจากการสังเกต ส้มภานุพ์ จ่าสิบเอกทวี บูรณะเดชา

ศึกษาเบื้องต้น	การสังเกต และสัมภัยด้วย	ข้อสังเกต
1. การเตรียมคิน น้ำดื่มน้ำบัวทากาให้ฟันแข็งแล้ว ทุบไปให้แตกเม็ดน้ำไปเม่นๆ ให้ลื่นด้วย แล้วนำมานำเสนอ กับพระพุทธเจ้า ตั้งร่างส่วน 1 : 3 แล้วนวด หรือเที่ยบให้เข้ากันเพิ่มเติมว่า “ เตรียมคิน ” แล้ว นำน้ำที่น้ำเป็นน้ำอ่อนอม ๆ ขนาดเดียวกับกระถาง 6 นิ้ว ใช้กระถางทุบบ่าน้ำคุณคินไว้	1. การสังเกต ที่ทางน้อยของการศึกษาจากเอกสาร 2. การชี้น้ำทุบพระ ที่ทางน้อยของการศึกษาจากเอกสาร ชี้เริ่มต้นก่ออย่าง ๆ มีน้ำคินชี้น้ำทุบพระที่จะน้ำด้วย	1. การเตรียมคิน น้ำการเตรียมคินและวิธีการคินให้ เพียงพอ กับการชี้น้ำทุบพระทุกครั้งที่เข้ามาด้วย
2. การชี้น้ำทุบพระ โดยน้ำไม่กระดายน้ำพื้นเป็น ภูนของทุบพระทุกครั้งที่เข้ามาด้วย แล้วน้ำคินมาเรียบ ต่อ กันเป็นแนวความแน่นที่ทำให้เป็นน้ำวนไว้ คงน้ำไว้ได้ เช่น “ ชี้น้ำทุบ ” ให้อัญญออย หรือหู ให้ลีฟะเรียงเป็นน้ำวน แล้วให้ไม่ปักเป็นภูนกระถาง แล้วใช้ชี้น้ำทุบพระล้วนที่เป็นน้ำใช้กระถางแล้ว พอคืนให้คราวติดแน่น เรียกว่า “ ออกแม่น ” เมื่อ ชี้น้ำทุบจนได้ดูปริมาณและขนาดตามที่จะการส้ว ที่ให้ฟันแข็งแล้วเมื่อไหร่ก็ได้	2. การชี้น้ำทุบพระ โดยใช้คินหมากรายบึ่งทุบไว้ เวลาที่ 2-3 ต่อใน จังหวัดทุบพระทุกครั้งที่เข้ามา จ้าสอง ตามลักษณะ หาดีต้องทราบให้การชี้น้ำทุบ พระเรียบร้อย ชี้งดงามบ้างก้าวต่อเข้มให้ หาย หายใจ ตั้งร่างส่วน 1 : 3 มีน้ำทุบพระระไห้เวลาชี้น้ำทุบพระอยู่ ประมาณ 2-3 นาที บ้าง	2. การชี้น้ำทุบพระ โดยใช้คินหมากรายบึ่งทุบไว้ เวลาที่ 2-3 ต่อใน จังหวัดทุบพระทุกครั้งที่เข้ามา จ้าสอง ตามลักษณะ หาดีต้องทราบให้การชี้น้ำทุบ พระเรียบร้อย ชี้งดงามบ้างก้าวต่อเข้มให้ หาย หายใจ ตั้งร่างส่วน 1 : 3 มีน้ำทุบพระระไห้เวลาชี้น้ำทุบพระอยู่ ประมาณ 2-3 นาที บ้าง
3. ถาวรคิดมอม นำคินหนีชาหมายภูมแยกกลับค่าเจี้ ลีดภูม (น้ำ) และน้ำไว้ให้เหลวค่านฯ เรียกว่า คิดมอม น้ำคินมอมทากุ่นพระทุกครั้งที่เข้ามา จนกว่าล้วนที่ ให้ฟันแข็งแล้วใช้กระถางทุกครั้งที่คิดมอม	3. การถาวรคิดมอม ที่หมายภูมแยกกลับค่าเจี้ ลีดภูม (น้ำ)	3. การถาวรคิดมอม ทากุ่นพระทุกครั้งที่เข้ามา จ้าสอง ขนาดใหญ่
4. ถาวรเจ้าชี้น้ำ ใช้ชี้น้ำ (หาร เส้นผ่านศูนย์กลาง บริเว หรือน้ำผึ้งมะพร้าว) งานบ่มวนตาก 6-8 นิ้ว ลิตติมห หุ่นทุบพระทุกครั้งที่เข้ามา จ้าสอง ให้หัวตีก สนิทตีปลาที่ให้แบบน้ำไปเพื่อให้ไฟฟ้าบนหม้อร้อน หรือชี้น้ำที่ตีกคิดคันลงมาแล้วน้ำทุบมาตีกหุ่นทุบ พระทุกครั้งที่เข้ามา หรือปั้มน้ำจารุ (หัว) หรือปั้มน้ำจารุ (หัว) (หลัง และฐาน หม้อร้อน) หม้อต้มน้ำที่หัวของหัวจะ)	4. ถาวรเจ้าชี้น้ำ ที่หมายภูมแยกกลับค่าเจี้ ลีดภูม (น้ำ)	4. ถาวรเจ้าชี้น้ำ ที่หมายภูมแยกกลับค่าเจี้ ลีดภูม (น้ำ) จ้าสอง ขนาดตื้น ตัวเป็นองค์พระเป็นองค์พระต้อง เจ้าชี้น้ำ แล้วถ้าใช้ริบกการตอกคิดมอมที่ไม่ต้องเจ้าชี้น้ำ ก็จะ ใช้ชี้น้ำที่หัวของหัวกรวยกง ไปในแม่พิมพ์ที่หัว

จากตารางที่ 1 แสดงการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่มีขั้นที่ 1 การปั้นทุ่นพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่จากการศึกษาออกแบบและจากการศึกษา สังเกต สัมภาษณ์ จ่าสินออกทวี บูรณะเขต พนบว่าในการปั้นทุ่นพระพุทธชินราชจำลองนั้น จ่าสินออกทวี บูรณะเขต ได้ทำตามขั้นตอนที่ได้นับทึกไว้ในเอกสาร คือ การเตรียมดิน การขันทุ่นพระ การทำดินมอมและ การเข้ามือผู้ช่างตามลำดับ การสร้างพระพุทธชินราช จำลอง ขนาดใหญ่ ในขั้นที่ 1 นี้เป็นขั้นที่สำคัญ เพราะเป็นการสร้างทุ่นพระหรือสร้างแม่พิมพ์พระ พระพุทธชินราชจำลอง จะมีความสมบูรณ์ ความเรียบร้อย และมีความคงทนนาน ไม่เสื่อมคลาย ที่ขึ้นอยู่ที่ขั้นที่ 1 การปั้นทุ่นพระพุทธชินราชจำลองนี้ ขั้นนี้จึงเป็นขั้นตอนที่มีการทำหนัก และใช้ความประณีตมากที่สุด ซึ่งจะต้องใช้เวลาในการ ขันทุ่น แต่ทุ่นประมาณ 2 - 3 เดือน จากนั้นจะทำดินมอมและเข้ามือผู้ช่างอีก 1 - 2 เดือน จึงจะเสร็จ ขั้นตอนที่ 1 ใน การปั้นทุ่นพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่นี้ หากต้องการให้หุ่นพระมีรูปเรียว ช่างสร้างพระพุทธฐานปูของโรงงานอื่นอาจจะประยุกต์ใช้ปูนปลาสเตอร์แทนไฟเบอร์กลาสหนีษะ ผสม กับกระดาษเยาน อัตราส่วน 1 : 3 ขึ้นทุ่นพระทุ่นพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่แล้วเสร็จภายใน 7 วัน - 15 วัน แต่จ่าสินออกทวี บูรณะเขต ไม่ใช้วิธีการซึ่งนี้คงใช้วิธีการปั้นทุ่นพระพุทธชิน ราชจำลอง แบบโบราณ

มหาวิทยาลัยราชภัฏปิบูลสงคราม
Pibulsongkram Rajabhat University

ตารางที่ 2 แสดงการสร้างพารามิเตอร์ของ ขนาดใหญ่ ขั้นที่ 2 การเข้าคืนพระทุษ
ชั้นราชจำลอง จากการศึกษาเอกสาร และการสังเกต สัมภាយพ์ จ่าสินเอกสาร บูรณะเขต

ตารางที่ 2 แสดงกราฟสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่ ขั้นที่ 2 การเข้าคินพระพุทธชินราชจำลอง จากการศึกษาเอกสาร และการสังเกต สัมภากษณ์ จ่าสิบเอกทวี บูรณะเขต พนว่า ในการเข้าคินพระพุทธชินราชจำลอง นั้น จ่าสิบเอกทวี บูรณะเขต ได้ทำตามขั้นตอนที่บันทึกไว้ ในเอกสาร คือ การหาดินนวลด การตอกหอย การเข้าคินหนึ่ง การเข้าคินสอง และการเข้าปลอก สิ่งที่ จ่าสิบเอกทวี บูรณะเขตได้ประยุกต์ใช้ขั้นนี้ คือ ใช้ปูนปลาสเตอร์ทัน ໄไฟแทนคินแทน เช่น ผู้คนรายหนาน ยัตราส่วน 1 : 3 แทนคินสอง หรือคินทับปลอก

ตารางที่ 3 แสดงการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่ ขั้นที่ 3 การหล่อพระพุทธชินราชจำลอง จากการศึกษาเอกสาร และการสังเกต สัมภาษณ์ ผู้ศิษย์เอกวี บูรณะเขต

ศึกษานอกส校	การสังเกต สัมภาษณ์	ข้อสังเกต
เมื่อจะมาบ้านให้ลืมชา (ดินเหนียวและดินกรวดที่เป็นหินพิเศษที่มีชากว่าเดือนก่อน) อุดส่วนที่เป็นร่องรอยของทุ่นกระเบื้องให้หาย อาจเน้นผ่านไปทางหน้าบ้านที่เป็นหินทรายที่ไม่สามารถซึมน้ำได้ แต่ในบริเวณบ้านที่อยู่ห่างจากบ้านประมาณ 10 เมตร พบหินทรายที่มีลักษณะคล้ายหินทรายที่บ้าน แต่ไม่สามารถซึมน้ำได้ แสดงถึงว่าบ้านหลังนี้ไม่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม		

ตารางที่ 3 แสดงการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่ ขั้นที่ 3 การหล่อพระพุทธชินราชจำลอง จากการศึกษานอกส校 และการสังเกต สัมภาษณ์ จ่าสิบเอกหัว บูรณะเขต หัวว่า การหล่อพระพุทธชินราชจำลอง นั้น จ่าสิบเอกหัว บูรณะเขตได้ดำเนินขั้นตอนที่บันทึกไว้ในเอกสาร คือ การตั้งทุ่นหรือพิมพ์พระ การก่อเตาเผาทุ่น การอุบัตุน์ การก่อเตา หลอมทอง การหลอมทอง และการเททอง สิ่งที่จ่าสิบเอกหัว บูรณะเขต ประยุกต์ใช้ในขั้นนี้ คือ การหล่อพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่ มีหน้าตักขนาด 99 นิ้ว ขึ้นไป จะต้องตัดหุ่นเป็น 6-7 ชิ้น แล้วนำไปประกอบชิ้น แล้วจึงมาเชื่อมต่อ กันเป็นองค์พระพุทธชินราชจำลอง ที่สมบูรณ์ในภาคหลัง ส่วนพระพุทธชินราชจำลอง ที่มีขนาดหน้าตักต่ำกว่า 99 นิ้ว จะหล่อทั้งองค์ (ยกเว้นพระแก้ว พระกรขวา และพระกรซ้าย ซึ่นจะแยกหัวอาหาภัย และหัวเวสสุวรรณและหลังหัวแยกหัวแล้วนำมาเชื่อมต่อ กันกับองค์พระพุทธชินราชจำลองภายหลัง)

ตารางที่ 4 แสดงการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่ ขั้นที่ 4 การขัดแต่งพระพุทธชินราชจำลอง จากการศึกษาเอกสาร และการสังเกต สัมภาษณ์ ผู้สืบทอดทวี บูรณะบทค

การศึกษาต่อไป	การตั้งเกต ลักษณะ	จังหวัด
1. การศึกษา ชั้นมหภาคีระดับบุญกุ่นดี ขนาดศึกษาปูออง ก้าวเดียวจบอาชญากรรม พระครุรุ่ง แบบชั้นบรรยายผลิตตัว ถูกสื่อเชิญชวนพระครุฑ์ขึ้นราชทัศน์แล้วเครื่องขัดไม่ฟื้น ประดิษฐ์ไปได้ให้ก้าวเรียบเร็ว	1. การศึกษา ทำให้มีเสน่ห์ศักดิ์สิทธิ์ ยอดเยี่ยม	1. การศึกษา จะใช้ช่วงชั้นพระที่มีความช้านานอยู่ตลอดกาล
2. การสอนต่อพระนี้ 4 วิธี คือ	2. การสอนต่อพระ	
2.1 การเข้ามาใช้สื่อกวนนิลลพัน มงคลธรรมไฟฟ้า กล่าวใช้ยาเข้ามาต่อพระ แล้วใช้ มงคลธรรมขัดบ่าต่อพระ ให้ก้าวเรียบและเข้มแข็ง เรียกว่า “พระขัดเวลา”	2.1 การเข้ามา ทำให้มีอนุการศึกษา ยอดเยี่ยม	2.1 การเข้ามา นิยมขัดเวลาพระสุกรหินราษฎร์ ขนาดใหญ่ พระที่มีเมืองหลวงไปถึงที่ไร่นาเมืองข้างต่อพระคือชัย ค่าใช้จ่ายมีอยู่เช่นๆ
2.2 การสอนค่า ให้น้ำยาไปให้หมดกัน กรณีประดิษฐ์ นำมาตีนกับน้ำเพื่อถุงผ้าแล้วนำไปต่อพระครุฑ์รุ่งปูอุ่นๆลงในจังหวัด(พระครุฑ์ ขึ้นราชจ้าสօ ไม่นิยมที่การสอนค่า) เมื่อกินน้ำ ว่าพระครุฑ์รุ่งคั่วแล้ว ถ้านำมาขัดด้วย แต่ ต้องได้ให้คนสอนกัน ให้ขับเคลื่อนให้การสอนค่าหัวขอ สารนี้ ให้ยาของต่อพระด้วยสารจะด้วย ไปตัดเชื้อบรรดให้เห็น แล้วกดด้วยกระดิษต่อราก ละลายฟองรักกอโอลิค ปล่อยให้เป็นพุดดี้ ล้าง ลัวน้ำ กะเปลบยั่น ชั่วคราว แล้วใช้ ยาขัดเวลาตามด้วยต้องให้ก็คงจะ	2.2 การสอนค่า จ่ายสิบยอดก็ บุราณพัด ไม่ได้ต่อพระครุฑ์ขึ้นราชจ้าสօ เท่าไหร่ ไม่เป็นที่นิยมสอนค่า	2.2 การสอนค่า ใช้ข้าวหอม และกรรมวิธีเดิม หลักขั้นตอน และการสร้างพระครุฑ์ขึ้นราษฎร์ จ่ายเบี้ยไม่เคยมีการสอนค่า
2.3 ใช้ยาของรักปีศาจอย่าง ใช้รัก (รัก สุก) หมายถึงกินน้ำยา กะเปลบยั่นของต่อพระครุฑ์ ขึ้นราชจ้าสօ ที่ไว้ให้เห็นแล้ว แล้วใช้รักรักษา อิทธิพลทั้งนี้ขัดด้วยกระดิษทรายให้เรียบ แล้วท่ากระ ไข่ในครอบของต่อพระ ใช้รักสุกอย่าง บนกระ ไข่ เพื่อรักษาความชื้นที่ หาย หัก แล้วนำหอกาต่ำไปรวมกับยาแล้วต้องให้ก้าวเรียบ ร้อยก้าวจะดู	2.3 การสอนรักปีศาจอย่างน้ำไม่ใช้รัก (รักสุก) กะเปลบยั่นของต่อพระครุฑ์ ที่ได้ไว้เรื่องพื้น แหล่งน้ำ (น้ำรัก) ของต่อพระครุฑ์ขึ้นราชจ้าสօ เช่นพอกน้ำ กะเปลบยั่น	2.3 การสอนรักปีศาจอย่างน้ำไม่ใช้รัก แหล่งน้ำ ให้ปีศาจหุ่นกระบอกตามทรายก่อน นำไปปีศาจค่าก่อปล่อง
2.4 การสอนต่อให้ลูกเป็นนิยมแต่งเศษะ พระครุฑ์ขึ้นราชจ้าสօอย่างนิดเด็กมีหน้าเด็กไม่ เกิน 12 ขวบ ให้ก้าวเรียบชุมชนที่	2.4 การสอนต่อให้ลูกเป็นนิยมแต่งเศษะ บุราณพัด ไม่ได้ต่อพระครุฑ์ขึ้นราชจ้าสօ ให้รักวิธีการ กะเปลบยั่นที่ไว้รักน้ำเพื่อจะน้ำ พระครุฑ์ขึ้นราชจ้าสօอย่างนี้ต้องก้าวให้ลูกต้องค่าที่ ไว้รักน้ำในครุฑากะเปลบยั่น	2.4 การสอนต่อให้ลูกเป็นนิยม นิยมรักวิธีที่ขัน ขัน และอยู่ทุนมากกว่าการสอนต่อพระครุฑ์ ขึ้นราชจ้าสօ แทนที่นั้น ๆ พระครุฑ์จะต้องรักวิธีการ ก้าวให้ลูกต้องค่าที่ จะต้องรักน้ำและชุมชนชุมชน และจะต้องมีงานมีภาระให้เดินทาง

ตารางที่ 4 แสดงการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่ขึ้นที่ 4 การขัดแต่งพระพุทธชินราชจำลอง จากการศึกษาเอกสาร และการสังเกต ลักษณะ จำสินเอกสาร บูรณะเบตเตอร์ พบว่า จำสินเอกสาร บูรณะเบตเตอร์ ได้ทำตามขั้นตอนที่ได้นับที่ก้าวในเอกสาร คือ การขัดพระ และการตกแต่งพระพุทธชินราชจำลอง การขัดพระนั้นต้องใช้ช่างฝีมือเฉพาะมาขัดพระ ส่วนการตกแต่งพระนั้น จำสินเอกสาร บูรณะเบตเตอร์ ตกแต่งพระ 2 วิธี คือ การขัดมันหรือขัดเงา และการลงรักปิดทอง ส่วนการรวมตัวพระพุทธชินราชจำลอง ไม่นิยมทำกัน และการกษาให้ต้องนั้นต้องส่งพระพุทธชินราชจำลองไปทำการไฟล์ทองที่โรงงานในกรุงเทพมหานคร

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูล侈คราม
Pibulsongkram Rajabhat University

2. การวิเคราะห์การสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่กับพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดเล็ก ของจ่าสิบเอกทวี บุรอมະคต

การวิเคราะห์การสร้างพระทุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่ กับพระทุทธชินราชจำลองขนาดเล็กของจ่าสิบเอกทวี บูรณะศรีมีผลการวิเคราะห์ 4 ประการ ดังนี้

ตารางที่ 5 แสดงการวิเคราะห์การสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่กับพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดเล็ก ขั้นที่ 1 การปืนหุ่นพระพุทธชินราชจำลอง กรณีศึกษาเจ้าสิบเอกทวีบูรณ์เบគต

พระบุทธชินราช จ้าวลงวนาถไหอยู่	พระบุทธชินราชจ้าวลงวนาถเด็ก	ข้อสรุปด้วย
1. การเครื่องดื่ม มีการเครื่องดื่มและเครื่องใช้ในการเขียนที่ญี่ปุ่นพระบุทธชินราชจ้าวลงวนาถเด็ก 2. การเขียนญี่ปุ่น มีการเขียนที่ญี่ปุ่นพระบุทธชินราชจ้าวลงวนาถเด็ก	1. การเครื่องดื่ม ในมีการเครื่องดื่มพระไไม่ตั้งเป็นญี่ปุ่นพระ (ตีก็อเร ใบมีฟูบุ ปลอกเสื้อครั้ง เมะเมะเช็คหลังน้ำ)	1. การเครื่องดื่มนี้จะดูจะการสร้างพระบุทธชินราช จ้าวลงวนาถไหอยู่
3. ตารางเดินแบบ มีการทางเดินแบบที่ญี่ปุ่นพระบุทธชินราชจ้าวลงวนาถเด็ก	2. การเขียนญี่ปุ่น มีการเขียนแบบญี่ปุ่น องค์พัฒนาแบบญี่ปุ่น ใช้กระดาษพิมพ์ญี่ปุ่น ตารางเป้าญี่ปุ่น	2. การเขียนญี่ปุ่นนี้ทั้งการสร้างพระบุทธชินราชจ้าวลงวนาถเด็ก
4. ตารางเด็ก มีการเขียนแบบ ที่ญี่ปุ่นพระบุทธชินราชจ้าวลงวนาถเด็ก	3. การเดินแบบ ใบมีฟูบุ ทางเดินแบบที่ญี่ปุ่น	3. การทางเดินแบบญี่ปุ่นจะดูจะการสร้างพระบุทธชินราช จ้าวลงวนาถไหอยู่
	4. การเขียนเด็ก มีการเขียนเด็กที่ญี่ปุ่นพระเด็กจะญี่ปุ่นเดินแบบเด็กเมือง ใช้กระดาษพิมพ์ญี่ปุ่น	4. กระดาษเด็กที่ญี่ปุ่นพระนี้ทั้งพระบุทธชินราชจ้าวลงวนาถเด็ก

จากตารางที่ 5 แสดงการวิเคราะห์การสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่ กับพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดเล็ก ขั้นที่ 1 การปั้นหุ่นพระพุทธชินราชจำลอง กรณีศึกษา ขั้นตอนเอกสารวิบูรณาจดต์ พนบฯ การปั้นหุ่นพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่ เฉพาะพระพุทธรูปที่มีขนาดหน้าตัก ตั้งแต่ 49 นิ้วขึ้นไป มีกิจขั้นตอนการครบทุกขั้นตอนตามที่บันทึกในเอกสาร คือ การเตรียมดิน การปั้นหุ่นพระ การทำดินอม และการเข้าขี้ผึ้ง ส่วนการปั้นหุ่นพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดเล็ก มีหน้าตักตั้งแต่ 49 นิ้วลงมาจะทำเฉพาะหุ่นพระตัวแบบตามขั้นตอนเพียงองค์เดียวแล้ว คือไม่แกะรากตามขั้นตอนการสร้างพระพุทธชินราชจำลองทุกขั้นตอน แต่หากเข้าภาคต้องการพระพุทธชินราชจำลองขนาดเดียวกันมีพระพุทธศิลป์ใหม่มีอนกันจำนวนมาก ซ่างจะทำการถอดพิมพ์บางเป็นหุ่นพระพุทธชินราชจำลอง จากนั้นนำเข้าผึ้งเหลวมากรอกลงในแบบพิมพ์จะได้พระพุทธชินราชจำลอง ซึ่งผึ้งพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่ที่ปั้นหุ่นพระเฉพาะองค์พระแต่ละองค์ซึ่งมีทุ่งลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ไม่เหมือนกันทุกองค์เพียงแต่ลักษณะมีความคล้ายคลึงกันเท่านั้น ผิดกับพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดเล็ก ซึ่งจำนวนมากๆและเกิดจากการถอดแบบพิมพ์จะมีทุ่งลักษณะเหมือนกันทุกองค์

ตารางที่ 6 แสดงการวิเคราะห์การสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่กับพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดเล็ก ขั้นที่ 2 การเข้าดินพระพุทธชินราชจำลอง กรณีศึกษา จ่าสิบเอกทวีบูรณะเขต

พระทุกธิชนราช จ้าอ่อง ขนาดใหญ่	พระทุกธิชนราช จ้าอ่อง ขนาดเล็ก	ข้อสังเกต
1. ถ้วยกัดนวด มีการกดดันวนที่หุ้น พระทุกธิชนราชจ้าอ่อง	1. ถ้วยกัดนวด ไม่มีการกดดันวนที่หุ้น พระวิริกรไว้ใช้ปูนปลอกเดอร์ ทราบ จะเบี้ยบผสมน้ำ	1. การกดดันวนล็อก มีการกดดันหัวพระทุก ธิชนราชจ้าอ่อง ขนาดใหญ่
2. การดองกอกยื่น มีการดองกอกยื่นพระ ทุกธิชนราชจ้าอ่อง ໄດ້ໃຫ້ประปูนมา ໃກ່ງ ขนาดที่ແມ່ນະກາດຖຸນ່ວຍພະ	2. การดองกอกยื่น มีการดองกอกยื่นพระทุก ธิชนราช โดยໃໝ່ເມວໄຈຂະປະປຶກບະຈານນັດ ຖຸນ່ວຍ	2. การดองกอกยื่นມีการดองกอกยื่นຫຼາຍ ຫຼັກพระทุกธิชนราชจ้าอ่อง ขนาดໄກ່ງມີຂະແໜເລື້ອງ
3. การເຫັນທີ່ນີ້ ມີກວ່າເຫັນທີ່ນີ້ ໄດ້ໃຫ້ ປຸນປັດສເຕ່ອຮົກໄຟ ທ່າງເຫັນເຫັນ ຫຼັກນີ້ ແກ່ນດິນເນີ້ວໜຸນຖຸນ່ວຍພະ (ວິທີ ຄາຣໄກ່ມີ)	3. ດ້ວຍເຫັນທີ່ນີ້ ມີກວ່າເຫັນທີ່ນີ້ ໄດ້ອານ ໄຈປຸນປັດສເຕ່ອຮົກໄຟໄຟຫຼັມທ່ານແລະເຫັນ ຫຼັກນີ້ແກ່ນດິນເນີ້ວໜຸນຖຸນ່ວຍພະ	3. ດ້ວຍເຫັນທີ່ນີ້ໄຟມີກວ່າເຫັນທີ່ນີ້ແລ້ວ ກາຣຕ້າໄຈພະທຸກທີ່ນີ້ຈຳລັງຂະແໜເຫັນຫຼັກ ທຸນ່ວຍພະ
4. การເຫັນສອງ ມີກວ່າເຫັນສອງ ໄດ້ໃຫ້ ປຸນເປົາສເຕ່ອຮົກໄຟທ່າງເຫັນຜົນນີ້ ຖຸນ່ວຍພະທີ່ນີ້ໄໝ.	4. ດ້ວຍເຫັນສອງ ມີກວ່າເຫັນສອງໄຟໃຫ້ ປຸນເປົາສເຕ່ອຮົກໄຟທ່າງເຫັນທຸນ່ວຍພະ(ນີ້ແກ້ໄວ້ ຖຸນ່ວຍພະທີ່ນີ້ໄໝ).	4. ດ້ວຍເຫັນສອງມີກວ່າເຫັນສອງທີ່ກາຣ ຕ້າໄຈພະທຸກທີ່ນີ້ຈຳລັງຂະແໜເຫັນຫຼັກ ທຸນ່ວຍພະ
5. การເຫັນຫຼັກໄອຝອດ ມີກວ່າເຫັນໄອຝອດດ້ວຍ ກາຣໃຫ້ເກີດດັບຫຼັກຖຸນ່ວຍພະ ນັດວ່າໃຫ້ດິນ ສອງ ຖຸນ່ວຍພະບອກຫຼັກ	5. ດ້ວຍເຫັນໄອຝອດດັບຫຼັກ ມີກວ່າເຫັນໄອຝອດດ້ວຍ ຖຸນ່ວຍພະໄຊ້ດິນສອງ ຖຸນ່ວຍພະບອກຫຼັກ	5. ດ້ວຍເຫັນໄອຝອດເຫັນມີກວ່າເຫັນໄອຝອດດັບຫຼັກ ຖຸນ່ວຍພະທີ່ກາຣຕ້າໄຈພະທຸກທີ່ນີ້ຈຳລັງ ຂະແໜເຫັນຫຼັກທຸນ່ວຍພະ

จากตารางที่ 6 แสดงการวิเคราะห์การสร้างพระพุทธชินราชข้าหลวง ขนาดใหญ่กับพระพุทธชินราชข้าหลวง ขนาดเล็ก ขั้นที่ 2 การเข้าคืนพระพุทธชินราช ข้าหลวง กรณีศึกษา จ่าสิบเอกทวีบูรณะฯ พบว่าการเข้าคืนพระพุทธชินราชข้าหลวง ขนาดใหญ่มีการเข้าคืนตามขั้นตอนที่บันทึกไว้ในเอกสาร คือ การทาคินนวลด การตอกทอง การเข้าคืนหนัง การเข้าคืนสอง และการเข้าคืนทับปลอก ส่วนการเข้าคืนพระพุทธชินราชข้าหลวง ขนาดเล็ก ใช้วิธีการใหม่ไม่ทาคินนวลดที่หุ่นหรือพิมพ์พระ ส่วนขั้นตอนอื่นๆ เหมือนการเข้าคืนพระพุทธชินราชข้าหลวง ขนาดใหญ่ คือ การตอกทอง การเข้าคืนหนัง การเข้าคืนสอง และการเข้าคืนปลอก

ตารางที่ 7 แสดงการวิเคราะห์การสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่กับพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดเล็ก ขั้นที่ 3 การหล่อพระพุทธชินราชจำลอง กรณีศึกษา จังหวัดอุดรธานี

พระบุพเจติธรรมเจ้าของ ชนาดใหญ่	พระบุพเจติธรรมเจ้าของ ชนาดเสื้อ	ชัยสังฆต
1. การตั้งรากเรือพิมพ์พระบรมราชโองการตั้งรากในพระ ตามชนกที่รากในพระบุพเจติธรรมเจ้าของ	1. การตั้งรากเรือพิมพ์พระ ไม่การตั้งรากในพระ ให้พิมพ์ที่รากในพระบรมราชโองการเป็นแบบ	1. การตั้งรากเรือพิมพ์พระ นิการตั้งรากในพระ เพื่อจะหกของน้ำอ่าห้าพระบุพเจติธรรมเจ้าของ ชนาดใหญ่ และชนาดเสื้อ
2. การก่อเตาสูญหอย นิการก่อเตาสูญหอย หรือพิมพ์พระบุพเจติธรรมเจ้าของ ก่อเตาสูญหอย	2. การก่อเตาสูญหอย หรือพิมพ์พระบรมราชโองการ ก่อเตาสูญหอย	2. การก่อเตาสูญหอยหรือพิมพ์พระบรมราชโองการ ก่อเตาสูญหอยห้ากกรวยร่วงพระบุพเจติธรรมเจ้าของ ชนาดใหญ่ และชนาดเสื้อ
3. การเผาผู่นาเรือพิมพ์พระ นิการเผาผู่นา พระใช้เวลาประมาณ 12-24 ชั่วโมง	3. การสูญหอยหรือพิมพ์พระ นิการเผาผู่นาพระ ใช้เวลาประมาณ 6-12 ชั่วโมง	3. การสูญหอยพระ นิการสูญหอยพระใช้เวลา ในการตั้งราก พระบุพเจติธรรมเจ้าของ ชนาดใหญ่ และชนาดเสื้อ
4. การก่อเตาเผาลงหอย ก่อเตาเผาลงหอย เพื่อเตรียมหอยลงหอย ให้ติดกันเป็นเตาล่าง	4. การก่อเตาเผาลงหอยก่อเตาเผาลงหอย เพื่อเตรียมหอยลงหอยติดกันให้ติดกัน ให้ติดกัน	4. การก่อเตาเผาลงหอย ก่อเตาเผาลงหอย เพื่อเตรียมหอยลงหอย ให้ติดกัน ต้าหาดพระบรมราชโองการ ใช้เวลาห้านานสีสด
5. การเผาลงหอย ก่อเตาเผาลงหอย ให้ติดกัน	5. การเผาลงหอย ก่อเตาเผาลงหอย ให้ติดกัน ให้ติดกัน	5. การหยอดลงหอย นิการหยอดลงหอยห้องพระบุพเจติธรรมเจ้าของ ชนาดใหญ่ ห้องด้านล่าง ต้าหาดพระบรมราชโองการ ใช้เวลาห้านานสีสด
6. การหยอดลงหอย นิการหยอดลงหอยห้องพระบุพเจติธรรมเจ้าของ บนหน้าร้านปูน ไม่หยอดลงหอยห้องพระบุพเจติธรรมเจ้าของ บนหน้าร้านปูน ๗ นิ้ว หยอดลงหอยห้องพระบุพเจติธรรมเจ้าของ บนหน้าร้านปูน ๖-7 ชั่วโมง หยอดลงหอยห้องพระบุพเจติธรรมเจ้าของ	6. การหยอดลงหอย นิการหยอดลงหอยห้องพระบุพเจติธรรมเจ้าของ บนหน้าร้านปูน ๗ นิ้ว หยอดลงหอยห้องพระบุพเจติธรรมเจ้าของ บนหน้าร้านปูน ๖-7 ชั่วโมง หยอดลงหอยห้องพระบุพเจติธรรมเจ้าของ	6. หยอดลงหอย นิการหยอดลงหอยห้องพระบุพเจติธรรมเจ้าของ หยอดลงหอยห้องพระบุพเจติธรรมเจ้าของ บนหน้าร้านปูน ๖-7 ชั่วโมง หยอดลงหอยห้องพระบุพเจติธรรมเจ้าของ

ตารางที่ 7 แสดงการวิเคราะห์การสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่ กับพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดเล็ก ขั้นที่ 3 การหล่อพระพุทธชินราชจำลอง กรณีศึกษา จ่าสิบเอกทวีบูรณะเบดด์ พบว่าการหล่อพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่ และพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดเล็ก มีขั้นตอนในการหล่อตามขั้นตอนที่บันทึกไว้ในเอกสาร คือ การตั้งทุนพระ การก่อเตาทุนหรือพิมพ์พระ การถมทุน การก่อเตาหลอมทอง การหลอมทอง และการเททอง เนื่องจากขั้นตอนการหล่อพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่ และพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดเล็ก

**ตารางที่ 8 การแสดงการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่พระพุทธชินราชจำลอง
ขนาดเล็ก ข้อที่ 4 การขัดแต่งพระพุทธชินราชจำลอง กรณีศึกษา จ.สิงคโปร์ บูรณะศศิ**

พระพุทธชินราช จำลอง ขนาดใหญ่	พระพุทธชินราช จำลอง ขนาดเล็ก	ข้อตั้งแต่ง
1. การขัดพระ มีการเชื่อมต่อกรอบกับ ข่องร่องช่องเดียวซึ่งต้องใช้หัวขัดตัวเดียว ให้เรียบลื่นและสวยงาม	1. การขัดพระ มีการขัดพระให้เรียบลื่นด้วยสวายงาน	1. การขัดพระ มีการเชื่อมต่อกรอบกับ ข่องร่องช่องเดียว ข่องตัวเดียวให้เรียบลื่นและสวยงามทั้งการสร้างพระพุทธชินราช ขนาดเล็กมีการเชื่อมต่อกรอบช่องเดียว ขัดแต่ง
2. การลอกแต่งพระ มีการแต่ง 2 วิธี คือ การขัด เก็บและการลอกปีกทอง	2. การแต่งพระ มีการแต่ง 2 วิธี คือ การขัด เก็บและการลอกปีกทอง	2. การแต่งพระ การแต่ง พระพุทธชินราช จำลอง ขนาดใหญ่ 2 วิธี คือ การขัดเงาและ การลอกปีกทอง ส่วนการรูปตัว ไม่ต้องแต่ง ภายนอกไม่มีบานทึ่ง สร้างพระพุทธชินราช จำลอง ขนาดเล็กมีการแต่ง 2 วิธี คือ การขัด เก็บและการลอกปีกทอง ภูวนภารกิจทำให้ ห้องน้ำต้องต่อไปท่ากไลฟ์ทอยที่โรงงานใน กรุงเทพมหานคร

ตารางที่ 8 แสดงการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่ กับพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดเล็ก ข้อที่ 4 การขัดแต่งพระพุทธชินราชจำลอง กรณีศึกษา จ.สิงคโปร์ บูรณะศศิ พนักงานนี้ได้ดำเนินการตามที่ได้ระบุไว้ในตาราง โดยการขัดมัน หรือการลอกปีกทอง ส่วนพระพุทธชินราชจำลองขนาดเล็กจะอุดรื้วเล็ก ๆ ที่ชำรุด (ลักษณะมาก จะนำไปหล่อใหม่) แล้วทำการขัดและตอกผัง ให้การขัดและการแต่งโดยเฉพาะการขัดมัน และการลอกปีกทองจะใช้ช่างฝีมือเฉพาะ ไม่ปะปนกับช่างอื่น ๆ ส่วนการทาให้ลื่นจะส่งไปท่า ที่โรงงานในกรุงเทพมหานคร

3. การเผยแพร่ชีวประวัติ ผลงาน และการสร้างพระพุทธศาสนาเจ้าของ กรรมาศึกษา จ่าสินเอกสารวี บูรณะเขต เพื่อให้เป็นมาตรฐานทางวัฒนธรรมของจังหวัดพิษณุโลก และประเทศไทย

การเผยแพร่ชีวประวัติ ผลงาน และการสร้างพระพุทธศาสนาเจ้าของในกรรมาศึกษา จ่าสินเอกสารวี บูรณะเขต เพื่อให้เป็นมาตรฐานทางวัฒนธรรมของจังหวัดพิษณุโลก และประเทศไทย จากการศึกษาเอกสาร ศึกษาค้นคว้าและสัมภาษณ์ จ่าสินเอกสารวี บูรณะเขต มีแนวทางที่จะกระทำได้ 7 ประการ ดังนี้

1. จัดทำเอกสารชีวประวัติ และการสร้างพระพุทธศาสนาเจ้าของ ของจ่าสินเอกสารวี บูรณะเขต เพื่อการเผยแพร่

2. จัดสร้างหลักสูตรห้องเรียน ในกุ่มวิชาการอาชีพ แขนงวิชาการอุตสาหกรรมการผลิต โภชนา เพื่อใช้กับการเรียนการสอน ในการจัดการศึกษาพื้นฐาน 12 ปี โดยจัดเป็นวิชาเลือกให้นักเรียนได้เลือกเรียน ให้สัมพันธ์สอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียน และความต้องการกำลังคนของห้องเรียนและประเทศไทย

3. จัดทำเป็นหนังสือแบบเรียน หรือหนังสืออ่านประกอบเรื่องชีวประวัติ และการสร้างพระพุทธศาสนาเจ้าของ ของจ่าสินเอกสารวี บูรณะเขต ประกอบการเรียนตามหลักสูตรห้องเรียน ในกุ่มวิชาการอาชีพ แขนงวิชาการอุตสาหกรรมการผลิต โภชนา เพื่อใช้กับการจัดการเรียน การสอน ใน การศึกษาพื้นฐาน 12 ปี โดยจัดเป็นวิชาเลือกให้นักเรียนได้เลือกเรียน ให้สัมพันธ์สอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียนและความต้องการกำลังคนของห้องเรียนและประเทศไทย

4. จัดทำชุดการเรียนเรื่องชีวประวัติ และการสร้างพระพุทธศาสนาเจ้าของ ของจ่าสินเอกสารวี บูรณะเขต เพื่อใช้เป็นสื่อการเรียนการสอน หลักสูตรห้องเรียน ในกุ่มวิชาการอาชีพ แขนงวิชาการอุตสาหกรรมการผลิต โภชนา

5. จัดทำวิดีทัฟน์ เรื่องชีวประวัติ และการสร้างพระพุทธศาสนาเจ้าของ ของจ่าสินเอกสารวี บูรณะเขต เพื่อเผยแพร่และให้เป็นสื่อประกอบการเรียน การสอนหลักตามสูตรห้องเรียน ในกุ่มวิชาการอาชีพ แขนงวิชาการอุตสาหกรรมการผลิต โภชนา

6. จัดทำแผนภาพ หรือ ภาพนิ่ง หรือภาพเคลื่อน (สไลด์) เรื่อง ชีวประวัติ และการสร้างพระพุทธศาสนาเจ้าของ ของจ่าสินเอกสารวี บูรณะเขต เพื่อการเผยแพร่และใช้เป็นสื่อประกอบการเรียน การสอน ตามหลักสูตรห้องเรียน ในกุ่มวิชาชีพแขนงวิชาการอุตสาหกรรมการผลิต โภชนา

7. จัดทำชีวประวัติและ การสร้างพระพุทธศาสนาเจ้าของ ของจ่าสินเอกสารวี บูรณะเขต เป็นชีรีรอม เพื่อเผยแพร่ผ่านคอมพิวเตอร์ และอินเตอร์เน็ต

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ชื่อโครงการ

การศึกษาการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง
นรุณเขตต์ (A STUDY IN CONSTRUCTING FOR THE MODEL OF PRA BUDDHACHINNARAJ TIPCHIAL IMAGE PROCESSING CASE STUDY IN THE SERGENT MAJOR TAWEE BURANAKHATE)

หน่วยงานที่รับผิดชอบงานวิจัย และที่อยู่

สำนักวิจัย สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม จังหวัดพิษณุโลก 65000
โทรศัพท์ 055 - 258584 โทรสาร 055 - 241711 แฟกซ์ 055 - 259468

คณะกรรมการ

นายหาญชัย สงวนให้	หัวหน้าโครงการ
นางสุกาการณ์ สงวนให้	ผู้ร่วมวิจัย

ประเด็นของงานวิจัย

การวิจัยประยุกต์

สาขาวิชาที่ทำการวิจัย

การศึกษากรรมพื้นบ้าน : การหล่อพระพุทธรูป

คำล่ากัญของเรื่องที่ทำการวิจัย (Keyword)

1. การศึกษาการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง
2. กรณีศึกษาเจ้าสิบเอกทวี บูรณะเขตต์

ความสำคัญและที่มาของการวิจัย

จังหวัดพิษณุโลก มีมา ก่อนตั้งกรุงศรีฯ ให้กับ โคข ได้อู่ร่วมกับสมัยกรุงสุโขทัย ไปทับ กรุงศรีอยุธยา ต่อเนื่องมาจนถึงสมัยกรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ พิษณุโลกจึงเป็นที่ราชธานี เมืองมหาอุปราช เมืองประเทศราช เมืองออกอุ เมืองอกา มหาด และจังหวัดตามลั่งดัน จังหวัดพิษณุโลกมีอายุกว่า 600 ปีเศษ ตั้งแต่เดือน ๖๐๐ ปีคนนี้มีสิ่งหนึ่งซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญของ พระพุทธศาสนา และจังหวัดพิษณุโลก เป็นที่เคารพสักการะของพระมหาภัยศรีฯ พระมหาอุปราช เจ้าเมือง ชุมนang ข้าราชการ และประชาชนทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศ สิ่งนั้นก็คือพระพุทธ ชินราชซึ่งช่างปักูณากลางหลาดยกย่องว่า พระพุทธชินราช เป็นพระพุทธชูปูร์บันคุ่มีมองพิษณุโลก มีความคงทนที่สุดในประเทศไทย และคงนานที่สุดในโลก และในการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง นั้น จำสิ่งออกหวี บูรณะหดตื้นเป็นช่างศิลป์ที่ได้รับการยกย่องว่าสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ได้อย่าง ประณีต เรียบง่าย สวยงาม และมีพิเศษอยู่ปีกใต้เกียงกับพระพุทธชินราชองค์จริงมากที่สุด

เจ้าสินเอกสารที่ บูรณะเขต เกิดเมื่อวันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2475 รับราชการเป็นพนักงานช่างศิลป์ ในปี พ.ศ. 2498 จนถึงปี พ.ศ. 2506 ได้รับยศเจ้าสินเอกสาร ในปี พ.ศ. 2502 เจ้าสินเอกสารที่ บูรณะเขต ได้ไปศึกษาเรียนรู้และหล่อ彷รูหุที่กองหัตถศิลป์ กรมศิลปากร เป็นเวลา 3 เดือน เมื่อถัดมาเจึงได้ทำการปั้นหล่อพระบรมราชานุสาวรรษ์พระบาทสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประดิษฐานอยู่ในค่ายสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในปี พ.ศ. 2502 วงการช่างศิลป์ค่างยกย่องกันว่า พระบรมราชานุสาวรรษ์พระบาทสมเด็จพระนเรศวรมหาราช องค์นี้มีความละเอียดเรียบลออ สวยงาม หาที่ติดไม่ได้จากนั้นเจ้าสินเอกสารที่ บูรณะเขต จึงได้รับ임งานหล่อพระพุทธชินราชจำลอง พระพุทธชินราช จำลองที่เจ้าสินเอกสารที่ บูรณะเขต สร้างและทำให้เจ้าสินเอกสารที่ บูรณะเขต มีชื่อเสียงมาก คือ

พระบ柩ชิณราชจำลอง รุ่นประดิษฐุวน พะนาນมากิໄຊຍ່ອຂອງ ພະນາກສມເດືອພະເຈົ້າຫຼັງກຸນ
ພລອດຄຸລຍພັດ ກປຣ. ໄວທີ່ຫຼານ ຕ້ຽງມໍອງປີ ພ.ສ. 2517 ຈາກນັ້ນແມ່ວິດີວັນທີ 1 ມកຮາກນ ພ.ສ. 2521
ຈໍາເສີນເອກທີ່ ບູຮັມເບັດຕົ້ນ ໄດ້ລາຍອອກຈາກຮາຊກາງທ່ານ ນາທ່າງນໍາຫຼັງສຶກປິເປັນອາຫຼືພະລັກດ່ອນຈົນ
ປັບຖຸນັ້ນ

จ่าสิบเอกทวี บุรณะเขต์ เป็นศูนย์ที่มีฝีมือในการช่างศิลป์ มีคุณธรรมสูง มีใจคอใบอนุรักษ์ อาร์ มีมหัศจรรย์ ศูนย์ศิลป์ที่อยู่ท่ามกลางธรรมชาติ เป็นกรรมการและอาจารย์พิเศษของสถาบันการศึกษา หลายแห่ง มีโรงพยาบาลต่อพระราชหฤทัยเป็นที่ทำงานช่างศิลป์ เป็นสถานที่ศึกษาดูงาน และศึกษา ของนักศึกษาและประชาชนทั่วไป จัดทำพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านเพื่อเป็นแหล่งการศึกษา หันคว้า วิจัย ทางศิลป์ วัฒนธรรมพื้นบ้าน และจัดตั้งมูลนิธิเพื่อส่งเสริมการศึกษาของเยาวชน จัดซื้อจัดผลิตและ พลิกงานของจ่าสิบเอกทวี บุรณะเขต์ จึงทำให้วิทยาลัยครุพัฒน์ลงความ พิษณุโลก (สถาบันราชภัฏ พิษณุโลกลงความในปีอุบัน) ทราบนังค์ความคุ้มของพระราชทานปริญญาบัตรศิลปศาสตรบัพติศิลปินศักดิ์ สาขาวิชาศิลป์ศึกษา ให้ในปี พ.ศ. 2527 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ได้ทราบนังค์ความคุ้มของพระราชทานปริญญาบัตรศิลปศาสตรดุษฎีบัพติศิลปินศักดิ์ สาขาวิชาศิลปกรรม ให้ในปี พ.ศ. 2527 และมหาวิทยาลัยศิลป์ปารา ให้ทราบนังค์ความคุ้มของพระราชทานปริญญาบัตรศิลป์ไทยศิลป์ ศูนย์ศิลป์ ศิลป์ปารา ให้ในปี พ.ศ. 2541

ชีวิตและผลงานของเจ้าสิบเอกทวี บูรณะเขต เป็นชีวิตที่มีความสุข ภาระเป็นช่างศิลป์ มีชั้นเชิงและเป็นปูทางนิตยกรรมที่หาได้ยากซึ่ง โภเพยพะหลงนาหงษ์ที่ต้องในการหล่อพระพุทธชินราช จิตต์และเจ้าสิบเอกทวี บูรณะเขต สร้างได้คดถูกศรีง นรีอัลธรรมที่เข้มข้นพระพุทธชินราชของคุณมาก ที่สุด ซึ่งเรื่องนี้ถือได้ว่านเป็นเรื่องที่สำคัญและเป็นเรื่องที่น่าจะได้มีการศึกษาการสร้างพระพุทธชินราชช่าล่อง ของเจ้าสิบเอกทวี บูรณะเขต ให้มีองค์ความรู้ในเรื่องการสร้างพระพุทธชินราช ช่าล่อง และเป็นมรดกทางจิตวิญญาณของจังหวัดพิษณุโลก และประเทศไทยสืบไป จากอนุแห่ง ตั้งกล่าวว่าข้างต้นได้อ่านในเกิดพระบันดาลใจให้คุณที่วิจัยมีความสนใจที่จะทำการวิจัยเรื่องนี้ขึ้น

ພັດທະນາ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาชีวประวัติ และผลงานของเจ้าสินเอกสารี บูรณะเขต
 2. เพื่อศึกษาการสร้างพระพุทธชินราชเจ้าตอง ของเจ้าสินเอกสารี บูรณะเขต
 3. เพื่อเผยแพร่การสร้างพระพุทธชินราชเจ้าตอง ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดพิษณุโลก และประเทศไทย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การวิจัยเรื่องนี้มีประโยชน์ 3 ประการ ดังนี้

1. ได้ศึกษาชีวิต และผลงานของ จ่าสินเอกสารวี บูรณะศรี
2. ได้ศึกษาการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ของจ่าสินเอกสารวี บูรณะศรี
3. ได้เผยแพร่ชีวประวัติผลงานของจ่าสินเอกสารวี บูรณะศรี และการสร้างพระพุทธชินราชจำลองอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดพิษณุโลก และประเทศไทย

หน่วยงานที่จะนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

หน่วยงานที่จะนำผลงานวิจัยเรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์ 14 หน่วยงาน ดังนี้

1. สำนักงานสหกรณ์จังหวัดพิษณุโลก
2. สำนักงานพัฒนาการจังหวัดพิษณุโลก
3. สำนักงานหอการค้าจังหวัดพิษณุโลก
4. สำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัดพิษณุโลก
5. สำนักงานพัฒนาช่างมืออาชีวภาพเนื่อง (พิษณุโลก)
6. สถานีน้ำเรือภูพาน้ำตกกระเจา
7. มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
8. จامعةพะเยาบุคคลพิษณุโลก
9. สำนักงานอุดสาครกรรมจังหวัดพิษณุโลก
10. สำนักงานพาณิชย์จังหวัดพิษณุโลก
11. สำนักงานสามัญศึกษาจังหวัดพิษณุโลก
12. สำนักงานประถมศึกษาแห่งจังหวัดพิษณุโลก
13. สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดพิษณุโลก
14. สำนักงานการศึกษา ศาสนา และศิลปวัฒนธรรม เขตการศึกษา

การดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัย เรื่อง การสร้างพระพุทธชินราชจำลอง กรณีศึกษาจ่าสินเอกสารวี บูรณะศรี ได้ดำเนินการตามระเบียบวิธีการวิจัยที่ได้กำหนดไว้

ระเบียบวิธีวิจัย

ระเบียบวิธีการวิจัย เรื่อง การสร้างพระพุทธชินราชจำลองกรีฑาศึกษา จ่าสิบเอกทวี บูรณะเดช มี 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นที่ 1 ศึกษาอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประวัติชีวิต ผลงาน ของจ่าสิบเอกทวี บูรณะเดช และการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง

2. ขั้นที่ 2 รวบรวมข้อมูลจากการศึกษา สังเกต และสัมภาษณ์จ่าสิบเอกทวี บูรณะเดช เรื่องการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง

3. ขั้นที่ 3 จัดทำร่างการวิจัย แล้วนำไปเสนอให้จ่าสิบเอกทวี บูรณะเดช และทีมรักษา การวิจัย ได้ตรวจสอบ ตรวจทานเพื่อขอคำแนะนำ หรือขอข้อเสนอแนะในด้านพื้นฐาน หรือปรับปรุงข้อมูลต่าง ๆ ให้มีความกระثัดรัด ชัดเจน ถูกต้อง เพียงครั้ง เนื่องรัช สมบูรณ์ และตรง กับสภาพความเป็นจริง

4. ขั้นที่ 4 จัดทำรายงานการวิจัย เกี่ยวกับการสร้างพระพุทธชินราชจำลองกรีฑาศึกษา จ่าสิบเอกทวี บูรณะเดช ฉบับสมบูรณ์

5. ขั้นที่ 5 จัดพิมพ์เผยแพร่ผลการวิจัยเรื่องการสร้างพระพุทธชินราชจำลองกรีฑาศึกษา จ่าสิบเอกทวี บูรณะเดช ฉบับสมบูรณ์

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้มีขอบเขตที่จะศึกษาเฉพาะ เรื่องการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง กรีฑาศึกษา จ่าสิบเอกทวี บูรณะเดช เท่านั้น

ระยะเวลาทำการวิจัย

ระยะเวลาทำการวิจัย 1 ปี ระหว่างวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2541 ถึง วันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2542

แผนการดำเนินการวิจัยตลอดโครงการ

แผนการดำเนินการวิจัยตลอดโครงการ ในรอบปีระหว่างวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2541 ถึง วันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2542 มีดังนี้

1. ศึกษาเอกสาร งานวิจัย ระหว่างวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2541 ถึง วันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2541
2. ศึกษา สังเกต และสัมภาษณ์ ระหว่างวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2541 ถึง วันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2541
3. ข้อมูลรายงานการวิจัย ระหว่างวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2542 ถึง วันที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2542
4. ทำร่างรายงานการวิจัยเสนอผู้เกี่ยวข้องเพื่อปรับปรุงแก้ไข ระหว่างวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2542 ถึงวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2542
5. จัดทำรายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ ระหว่างวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2542 ถึง วันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2542
6. จัดพิมพ์ และเผยแพร่รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ ระหว่างวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2542 ถึงวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2542

สถานที่ทำการศึกษา หรือเก็บข้อมูลการวิจัย

การศึกษา หรือการเก็บข้อมูลการวิจัย เรื่องการศึกษาการสร้างพระทุกชนิดของกรีฑีศึกษาจาก จำสินออกหวี บุรพเมตต์ ให้ทำการศึกษา หรือเก็บข้อมูลการวิจัย 4 แห่ง ดังนี้

1. บ้านพัก และโรงงานหล่อพระบูรณะไทย 1
เลขที่ 26/43 ถนนวิสุทธิกษัตริย์ ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
รหัสไปรษณีย์ 65000 โทรศัพท์ 055 - 258715
2. ร้านบูรณะไทย
เลขที่ 55/20 - 22 ถนนศรีธรรมไตรปุก ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
รหัสไปรษณีย์ 65000 โทรศัพท์ 055 - 252121
3. โรงงานหล่อพระบูรณะไทย 2
เลขที่ 358 ถนนพิษณุโลก - วังทอง บ้านโภคช้าง ตำบลสมอนา
อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
รหัสไปรษณีย์ 65000 โทรศัพท์ 055 - 259458

4. พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจ่าสิบเอกทวี - พิมพ์ บูรณะเขต
 เลขที่ 26/138 ถนนวิถุทิกัชตริย์ ตำบลในเมือง
 อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
 รหัสไปรษณีย์ 65000 โทรศัพท์ 055 - 212749

ที่ปรึกษาการวิจัย

ที่ปรึกษาการวิจัย เรื่องการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง กรมศิลปากร จ่าสิบเอกทวี บูรณะเขต มี 3 ท่าน ดังนี้

1. รองศาสตราจารย์ ดร.มังกร ทองสุขดี
 อธิศิลป์ในการศึกษาบันราชนราชนักศึกษาบุคลากร
2. รองศาสตราจารย์สมน ครุฑเมือง
 นายกสภากาชาดย์มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สรรค์ วรอินทร์
 ผู้อำนวยการสำนักวิจัยและบริการวิชาการ และรักษาการผู้อำนวยการ สำนักงานคณะกรรมการบัญชีศึกษาบันราชนราชนักศึกษาบุคลากร

ผลการวิจัย และอภิปรายผล

ผลการวิจัย และอภิปรายผลเรื่องการศึกษาการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง กรมศิลปากร จ่าสิบเอกทวี บูรณะเขต มีดังนี้

1. ชีวประวัติจ่าสิบเอกทวี บูรณะเขต

จ่าสิบเอกทวี บูรณะเขต เกิดเมื่อวันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2575 ที่บ้านเดาไห หรือบ้านตา บังขาวาด ตำบลหัวรอ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก มีค่าชื่อ นายบุญทิว มาตรค่าชื่อนางอุ่นเรือน (ช่วง) มีพี่ 1 คน และน้องอีก 10 คน ครอบครัวมีฐานะยากจน จ่าสิบเอกทวี บูรณะเขตได้สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมปีที่ 3 จากโรงเรียนพดุงรายภูร จ่าสิบเอกทวี บูรณะเขตเป็นผู้ที่มีพรสวรรค์ ในทางศิลปะมากเพระเชื้อสายช่างศิลป์ และมีความสนใจทางศิลปะ ทึ่งซึ้งได้คำสั่งสอนแนะนำที่มีเดิมจากนายบุญทิว ซึ่งเป็นครูสอนศิลปะและช่างศิลป์ที่มีมือดีเช่น จึงทำให้จ่าสิบเอกทวี บูรณะเขต มีฝีมือในการช่างศิลป์ คือ ช่างเขียน ช่างปืน แกะสลักไม้ มือเรียนจบมัธยมปีที่ 3

แล้วจ้าสินเอกสารวี บูรณะเขต ได้ไปสมัครเป็นช่างเชียนที่ร้านห้องແນນແພນ และร้านศิลป์ภากร ที่กรุงเทพมหานคร โดยทำหน้าที่เชียนป้าย ต่อมาได้เป็นช่างเชียนในสถานควบคุมโรคคุณภาพดี จังหวัดราชบุรี ต่อจากนั้นได้ไปทำงานที่บริษัทแสงก่อสร้าง จนถึงปี พ.ศ. 2498 จึงได้มาสมัครเป็น ทนายช่างวัวดีเชียนได้รับยศสินธ์ จนถึงปี พ.ศ. 2500 ไฟไหม้มีเมืองพิษณุโลกเก็บหมาดทั้งเมือง และไฟไหม้บ้านจ้าสินเอกสารวี บูรณะเขต ด้วย ต่อมาในปี พ.ศ. 2502 พลเอกประพันธ์ ฤทธิ์พิจิตร แม่ ทักษิณที่ 3 มีโครงการจะสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ของพระบาทสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เพื่อ ประดิษฐานไว้ในค่ายสมเด็จพระนเรศวรมหาราช แต่มีงบประมาณไม่เพียงพอ จึงได้ส่งจ้าสินเอกสารวี บูรณะเขต ขึ้นบันไดศิลป์ไปศึกษาวิธีการหดตื้นให้หดตื้นเป็นครั้งศิลป์ภากร เป็น เวลา 3 เดือน โดยได้มีโอกาสศึกษาวิชาช่างศิลป์กับศาสตราจารย์ ศิลป์ ศิริ อาจารย์เชิน อิมคิริ และอาจารย์สนั่น ศิลป์ภากร จนสำเร็จวิชาช่างศิลป์ได้นำความรู้มาสร้างพระบรมราชานุ สาวรีย์ พระบาทสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และนำมาใช้หล่อพระพุทธชินราชข้อเลอง จนได้เป็น ช่างหล่อพระที่มีฝีมือดีมีชื่อเสียงและได้รับการยกย่องจากคนในวงการช่างดีอยู่ใน จ้าสินเอกสารวี บูรณะเขต ได้รับราชการทหารได้รับยศ จ้าสินเอกสารใน ปี พ.ศ. 2506 เมื่อถึงวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. 2542 จึงได้ถูกออกจากราชการมาประจำอยู่ที่บ้านของตน หลังจากนั้น ทำให้จ้าสินเอกสารวี บูรณะเขต มีชื่อเสียง ดังนี้

1. พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประดิษฐานในค่ายสมเด็จ พระนเรศวรมหาราช สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2503
2. พระพุทธชินราชข้อเลอง รุ่น กปร. กองทักษิณที่ 3 สร้างช่างพระสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช แต่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จมาทรงประกอบพิธี แหกง สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2516
3. พระพุทธชินราชข้อเลอง รุ่น กน. ก. วัดเกบัญชบุศรุสิตวนาราม สร้างปี พ.ศ. 2517
4. พระพุทธชินราชข้อเลอง รุ่นพระมาลาเบี้ยง วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร พิษณุโลกสร้างปี พ.ศ. 2519
5. พระพุทธชินราชข้อเลอง พระประธานวัดพุทธบูชา ตำบลบางนค เขตฯ บูรณะ ดูรังเขมหานคร

๗๘๗

การส่งเสริมวิชาการ

จ้าสินเอกสารวี บูรณะเขต มีผลงานส่งเสริมวิชาการ ดังนี้

1. อาจารย์พิเศษ วิชาลักษณ์เทคนิคพิษณุโลก

2. อาจารย์พิเศษสถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม
3. กรรมการที่ปรึกษา วิทยาลัยเทคนิคพิมพ์โลก
4. กรรมการมูลนิธิโรงเรียนพิมพ์โลกศึกษา
5. ประธานมูลนิธิ จ่าสินออกทวี - พิมพ์ บูรณะเขต
6. ผู้ทรงคุณวุฒิ สุนีย์วัฒนธรรมจังหวัดพิมพ์โลก สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม
7. กรรมการที่ปรึกษาศูนย์ศึกษา และวิจัยวัฒนธรรมพื้นบ้านหัวเมืองฝ่ายเหนือ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
8. ที่ปรึกษาสภានวัฒนธรรมจังหวัดพิมพ์โลก

๑๖๙

จ่าสินออกทวี บูรณะเขต วิศวานรักษะและสนใจที่จะศึกษา และอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะมรดกวัฒนธรรมพื้นบ้าน ผลงานที่สำคัญมีดังนี้

1. จัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจ่าสินออกทวี - พิมพ์ บูรณะเขต แสดงเครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องปั้นดินเผา พระพิมพ์ และภาชนะดินเผาพิมพ์โลกในอดีต เมื่อปี พ.ศ. 2523 ให้เปิดให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา ศูนย์เรียน นักศึกษาและประชาชน ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เข้าชมโดยไม่เก็บค่าเข้าชม
2. จัดทำเอกสาร ถ่ายเอกสารนำchromเครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องปั้นดินเผา พระพิมพ์ และภาชนะดินเผาพิมพ์โลกในอดีตในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจ่าสินออกทวี - พิมพ์ บูรณะเขต เพื่อเผยแพร่ความรู้

การถ่ายทอด และการเผยแพร่ความรู้

จ่าสินออกทวี บูรณะเขต ทำการถ่ายทอด สาระและภูมิปัญญา ให้กับเยาวชนที่สำคัญ มีดังนี้

1. ลงมูลนิธิจ่าสินออกทวี - พิมพ์ บูรณะเขต ในปี พ.ศ. 2521 เพื่อนำผลประโยชน์มาให้เป็นทุนการศึกษาแก่นักเรียนเป็นประจำทุกปี
2. บริจาคเครื่องดนตรี เครื่องรับโทรศัพท์ และเครื่องเล่นไฟไว้โรงเรียน
3. บริจาคเงินส่งเสริมการศึกษาของโรงเรียนต่าง ๆ
4. บริจาคเงินบูรณะวัดต่าง ๆ และสร้างศาลาป่าสาダメ วัดตาไชยวาน
5. บริจาคเงินโดยเด็ดขาดเพื่อระบบราชการชั้นนี้

คุณธรรม

จ่าสินออกหวี บูรณะเขต เป็นบุคคลดี มีคุณธรรม ความประพฤติเรียบร้อย ถือเป็นแบบอย่างที่ดีได้ คุณธรรมที่จ่าสินออกหวี บูรณะเขต ยึดถือประจำติดใจที่สำคัญมี 8 ประการ ได้แก่ ความขันหมั่นพิธี การประทับซัก ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ ความอดทน ความสม lokale ความอ่อนน้อมอ่อนحن และความเมตตากรุณา

2. การศึกษาการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ของจ่าสินออกหวี บูรณะเขต มีผลการศึกษา 3 เรื่องใหญ่ ดังนี้

2.1 การศึกษาการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ของจ่าสินออกหวี บูรณะเขต มีผลการศึกษา เรื่องขั้นตอนการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง คือ จ่าสินออกหวี บูรณะเขตได้สร้างพระพุทธชินราชจำลอง ตามขั้นตอน 4 ขั้น คือ การปั้นหุ่นพระพุทธชินราชจำลอง การเข้าดินพระพุทธชินราชจำลอง การกล่อพระพุทธชินราชจำลอง และกราดด้วยพระพุทธชินราชจำลอง ตามที่ได้ศึกษาไว้ในการล่อโภหะมาจากแผนที่ช่างศิลป์ กองทัพศึกษา กรมศิลปากร ชั้นสองครั้ง กับขั้นตอนการล่อพระพุทธชูปั้นของ ดร. ฤทธิเดโช (2526 : 48) แต่ดูเหมือนกันยังว่า ที่ กองทัพ (2521 : 2) ที่ 2 ขั้นตอนที่เพิ่งพระพุทธชูปั้นของกรมศิลปากรนี้ ให้มีกระบวนการทางล่อพระพุทธชูปั้นตามที่จ่าสินออกหวีได้พระพุทธชูปั้นแบบโนราตนี่ได้มีความกว้างศึกษา หรือด้วยหอดความรู้ หรือการเรียนรู้อยู่ในวงการช่างศิลป์ หรือเครือญาติของช่างหอพระพุทธชูปั้นที่บ้านช่างหล่อ แม้วจะทราบมาก เหมบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ซึ่งอาจไม้อหล่องพระพุทธชูปั้นที่มีชื่อเสียง ของกรมศิลปากรในปัจจุบันก็เป็นชาวบ้านช่างหล่อทั้งสิ้น

2.2 การศึกษาการสร้างพระพุทธชินราชจำลองขนาดใหญ่ ของจ่าสินออกหวี บูรณะเขต

การศึกษาการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่ ของจ่าสินออกหวี บูรณะเขต มีผลการศึกษาการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ตามขั้นตอน ดังๆ ดังนี้

2.2.1 การสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่ของจ่าสินออกหวี บูรณะเขต มีกระบวนการสร้างในขั้นที่ 1 การปั้นหุ่นพระพุทธชินราชจำลอง จากการศึกษา เอกสาร และการสังเกต สัมภาษณ์ ได้ผลตรงกัน คือ การปั้นหุ่นพระพุทธชินราชจำลอง มี ขั้นตอนย่อย คือ การเตรียมดิน การขันหุ่นพระ การทำดินมอม และการขันที่ดิน ขั้นตอนนี้ใช้

เวลา nanoที่สุดประมาณ 3 - 5 เดือน เพื่อระดับความต้องใช้ความละเอียดอ่อน ความประณีตและความมีจิตใจที่ เป็นสมาร์ทเพื่อถ่ายทอดเจตนาเริมพ์ในจิตใจที่นิรสุทธิ์ และพุทธลักษณะของพระพุทธชินราช จำลอง จากจินตนาการมาเป็นรูปปั้น หรือรูปแบบที่มีความสมบูรณ์ให้ได้รูปทรงที่ถูกต้องตาม พุทธศิลป์ ในวงการช่างศิลป์จะเป็นที่รู้กันทั่วไปว่า บุคลิกลักษณะทั้งทางร่างกาย และจิตใจ (อารมณ์ สังคม ตระพีญญา) ของช่างศิลป์แต่ละคนที่มีคุณลักษณะพิเศษ หรือคือเด่นทางด้านใดก็จะถ่ายทอดคุณลักษณะนั้นมาที่องค์พระพุทธชินราชจำลอง ที่เป็นขึ้น เสมือนดังหุ่นพระที่เป็นขึ้นเป็นตัวแทนของจิตวิญญาณของช่างเป็นนั้นเอง

2.2.2 การสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่ ของจ่าสิมเอกทวี
บูรณะเขตต์ มีกระบวนการสร้างในขั้นที่ 2 การเข้าคืนพระพุทธชินราชจำลอง นำกากาวศึกษา
เอกสาร และการสังเกต สัมภាយณ์ จ่าสิมเอกทวี บูรณะเขตต์ ได้ผลการศึกษาตรวจสอบ คือ การหา
ดินนวลด การดอกหอย การเข้าคืนหนึ่ง การเข้าคืนสอง และการเข้าคืนปลอก ขันตอนนี้ใช้วัวไม่มี
نانนัก แต่ถ้าหุ่นพระมีขนาดใหญ่หรือมีขนาดหน้าตัดดังแม่ 99 นิ้วขึ้นไป จะเลือยตัวคู่กับพระ
ออกเป็น 6-7 ชิ้น คือ พระเกศ พระเศียร พระอุระ พระเพลาซ้าย พระเพลาขวา พระกรซ้าย และ
พระหัตถ์ขวา แล้วจึงดำเนินการตามขั้นตอนในขั้นตอนที่ 2 ต่อไปจนสำเร็จ เรียบร้อย จึงต้องมา
คล้องกับพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช จ้าวปะตู จอมกษัตริย์แห่งชาติ
เข้าอยู่หัว อ้างในสุนทร พานพูน , 2513 : 65) เรื่อง พระพุทธชินราช และการสร้างพระพุทธชินราช
ในปี พ.ศ. 2444 ที่ว่า พระพุทธชินราชจำลอง ที่ทรงประกอบพิธีทำอย่างในวันที่ 20 พฤษภาคม
พ.ศ. 2444 นี้หากจะเมินรื้น ๆ แล้วนำมาราบกวนกันเป็นพระพุทธชินราชดังนี้

.....วันนี้เวลาเข้ารุ่งไปที่วัดมหาธาตุ ทรงซังไม่ได้ที่จะได้เลี้ยงพระเสี้ยก่อน จนเวลาเข้า 2 โมงเช้าได้เทหอง หองที่ตั้งสูนหลอน 60 เม็ด พอดีเพียงพระศิริและพระองค์พระรัตน์กับพระหัตถ์แต่พระเพลากลับพระกรอิกขานั่งหองไม่หองจึงต้องรอไว้หล่อต่อพรุ่งนี้ต่อไป หลวงประสิทธิ ว่าพระศิรินั่นหองเกินที่จะมาก พระเศศที่ต้องแก้ไขมาก แต่ผันวันเป็นด้วຍ คะแนนหองพิตร เผรัวคนอาชญาไม่มีสู้ได้เห็นหล่อของใบญี่ ด้วยไม่ได้หล่อมาถึง 150 ปีกว่าแล้ว จำนวนหองที่จะพิคนั้นดังนี้ พระศิริจะ 15 เม็ด กลายเป็น 25 เม็ด พระองค์จะ 12 เม็ด กลายเป็น 30 เม็ด คิดมากเหลือเกินนัก และพระนั้นเป็นอยู่ข้างจะหนาพระช่างก็ไม่สู้ไว้ใจ ตามพระองค์หนา ถึงน้ำหนึ่งตลอด หนากว่าพระทุกชิ้นราษฎร์ แต่การที่จะเสียหายจะ iron นั้นเห็นจะไม่เสีย เนื้อหอง ก็มีขึ้นมาพอจะต้องใช้อีกถึง 30 เม็ด แล้วไได้หล่อพระองค์เล็ก ๆ อีก 3 องค์ การที่ทำอยู่ข้างจะซ้ำ มากจนเข้า 4 โมงเช้าแล้ว....." มีข้อสังเกต คือ ในปัจจุบันการเข้าคืนหนึ่ง หรือคืนสอง นิยมใช้ ปูนปลาสเตอร์ทันไฟ ทรายละอีกด หรือทรายหินผสมน้ำ แทนการใช้คินเหนียว เพราะ

ปูนปลาสเดอร์ทันໄไฟมีคุณสมบัติพิเศษคือ แห้งเร็ว ทำการเคลื่อนย้ายหุ่นพระได้สะดวก รวดเร็วไม่ช้ำรุค แตกหักง่าย เหมือนการใช้ดินเหนียว

2.2.3 การสร้างพระทุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่ ของจ่าสินออกทวี บูรณะเบดเต็ต มีกระบวนการสร้างในขั้นที่ 3 การหล่อพระทุทธชินราชจำลอง จากการศึกษา เอกสาร และการสังเกต สัมภាយผู้จ่าสินออกทวี บูรณะเบดเต็ต ได้ผลการศึกษาตรงกัน คือ การตั้งหุ่น หรือพิมพ์พระ การก่อเตาสูญหุ่นพระ การสูญหุ่นพระ การก่อเตาหลอมทอง การหลอมทอง และ การเททอง ในกระบวนการนี้จะต้องใช้หัวทองที่มีความรู้ ความชำนาญมาก เริ่มต้นแต่การตั้งหุ่น หรือพิมพ์พระให้มั่นคงแข็งแรง (หุ่นหรือพิมพ์พระขนาดใหญ่จะมีน้ำหนักมาก) การก่อเตาสูญหุ่น พระที่มีขนาดเหมาะสมกับหุ่นพระ การสูญหุ่นที่ต้องใช้หินอ่อนให้หุ่นสูญได้ที่ ซึ่งต้องใช้วิถี ประมาณ 12 - 24 ชั่วโมง การก่อเตาหลอมทองให้พอ กับจำนวนเบ้าทอง การหลอมทองจะต้องมีหัว ทองทุกเบ้าสูกพร้อมกัน และการเททองที่จะต้อง นำน้ำทองไปเทลงในปากช่องให้เต็มหุ่นพระภายในเวลา 5 - 10 นาที มีระยะเวลาและแรงดึงด้วย หัวให้ทองไม่แตก ไม่หักหุ่นพระทุทธชินราช จำลอง ทำให้อัคคีประชารุคไม่สมบูรณ์ดังตัวอย่าง ในการเททองที่หล่อพระทุทธชินราช ของพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎก หรือพระมหาธรรมราชาที่ ๑ พระบาท熹 ไม่อกรั้งทรงโปรดเกล้าฯ ให้ช่างปืน หุ่นและเททองหล่อ พระทุทธชินราช พระทุทธชินสีห์ และพระศรีศาสดา นั่น ปรากฏว่า พระทุทธชินราชหล่อไม่ติดทนบูรณะ ต้องเป็นหุ่นและหุ่นทองหล่อตัวอื่น ๓ ครั้ง ที่หล่อไม่สำเร็จ พระอินทร์ ต้องเนรมิตภาพเป็นชิปะขาวมาช่วยปืนหุ่นและเททองหล่อซึ่งสำเร็จเป็นองค์พระทุทธชินราชที่สมบูรณ์ จึงเป็นได้ การใช้หัวหุ่นทองหล่อพระทุทธชินราชจำลอง นั้นเป็นเรื่องที่สำคัญ และต้องใช้ช่างฝีมือเชิงมีความรู้และความชำนาญเฉพาะช่าง จึงจะให้ผลงานการหล่อพระทุทธชินราชจำลองได้

2.2.4 การสร้างพระทุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่ ของจ่าสินออกทวี บูรณะเบดเต็ต มีกระบวนการในขั้นตอนที่ 4 การขัดแฉ่งพระทุทธชินราชจำลอง จากการศึกษา เอกสาร และการสังเกต สัมภាយผู้จ่าสินออกทวี บูรณะเบดเต็ต ได้ผลการศึกษาตรงกัน คือ การขัดพระ และแฉ่งพระ การขัดพระ การใช้เครื่องเชื่อม เชื่อมรินส่วนของพระที่ช้ำรุคให้สมบูรณ์แล้วใช้หินเจช (เครื่องน้ำดื่มน้ำ) และใช้ตะไบขัดแฉ่งองค์พระให้เรียบร้อย จากนั้นจึงแต่งพระโดยวิธีการขัดมัน หรือใช้การลงรักปิดทอง เพื่อให้ได้พระทุทธชินราช ที่มีพุทธลักษณะหรือพระทุทธศิลป์ที่มีความเรียบร้อยสวยงาม โดยใช้ช่างฝีมือเฉพาะที่มีความรู้ และมีความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษ เพราะเป็นงานขั้นสุดห้ามที่จะทำให้เข้ากาก หรือผู้ที่ได้พบเห็นมีความชื่นชม เคราะห์และเดือนไหว้ครองในองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อจากพระทุทธชินราช ได้รับยกย่องว่าเป็นพระพุทธรูปที่มีความงามที่สุดในประเทศไทย และเป็นพระพุทธรูปที่มีความงดงามที่สุดในโลก

2.3 การศึกษาเบรชเน็ทในการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่กับการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดเล็กกรณีศึกษาของ ของสถาบันอุดมวิทย์ บูรณะเขตมีผลการศึกษาตามขั้นตอน 4 ขั้นตอน มีดังนี้

2.3.1 การศึกษาการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่กับการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดเล็ก ขั้นที่ 1 การปั้นหุ่นพระพุทธชินราชจำลอง กรณีศึกษา จ่าสิบเอกวิทย์ บูรณะเขต พบว่าการปั้นหุ่นพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่เท่านั้นที่สามารถกระบวนการขั้นที่ 1 การปั้นหุ่นพระพุทธชินราชจำลอง ครบถ้วนขั้นตอน คือ พระพุทธชินราชจำลอง ที่มีขนาดหน้าตัก ตั้งแต่ 49 นิ้ว ขึ้นไปเท่านั้นที่สามารถขั้นตอนที่ 1 การปั้นหุ่นพระพุทธชินราชจำลอง ครบถ้วนขั้นตอน คือ การเตรียมดิน การเข้าดิน การหาดินมอม และการเข้าขี้ตึงหุ่นพระพุทธชินราชจำลอง เพื่อทำให้พระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่ มีหุ่นพิมพ์ หรือหุ่นลักษณ์เฉพาะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ส่วนพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดเล็ก ที่มีขนาดหน้าตักตั้งแต่ 1 นิ้ว ถึง 49 นิ้ว ซึ่งจะปั้นหุ่นพระเฉพาะหุ่นพระด้วยแบบ ข้างหน้าด้านข้างเพื่อทำเป็นแม่พิมพ์ที่ใช้ในกระบวนการ พระพุทธชินราชจำลองต่อไป ทั้งนี้เป็นมาตรฐานพระพุทธชินราช หน้าตักตั้งแต่ 49 นิ้ว ขึ้นไปเป็นพระพุทธชินราชจำลองขนาดใหญ่จะใช้เป็นพระประฐาน จึงต้องทำการปั้นหุ่นพระให้มีขนาดตามต้องการที่จะนำไปตั้งบนพระประจำสถานที่มีขนาด และลักษณะที่แตกต่างกัน เช่น พระอุโบสถ พระวิหาร และพระเจดีย์ เป็นต้น และนิยมสร้างที่อยู่ครึ่งละ 1 องค์เท่านั้น ส่วนพระพุทธชินราชจำลอง ที่มีขนาดหน้าตักตั้งแต่ 49 นิ้ว ถึง 1 ถุงนา ถือเป็นพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดเล็ก นิยมสร้างไว้ประจำทึ่งพระ หรือศาสนสถานที่ไม่เน้นความสำคัญของพระประฐาน การสร้างนิยมนิยมสร้างคร่าวๆ เช่น สร้างจำนวน 2542 องค์ (เท่าปี พ.ศ. 2542) หรือสร้างตามจำนวนที่เข้ามาสั่งทำ เป็นต้น อีกความจำเป็นที่จะต้องทำแบบพิมพ์หล่อพระพุทธชินราชจำลอง ขึ้นเพื่อให้สร้างได้คราวเดียวกันเป็นจำนวนมาก และให้พระพุทธชินราชจำลอง ทุกองค์มีหุ่นพิมพ์ หรือหุ่นลักษณ์ที่เหมือนกันและจัดให้เป็นพระรุ่นเดียวกัน

2.3.2 การสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่ กับพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดเล็ก ขั้นที่ 2 การเข้าดินพระพุทธชินราชจำลอง กรณีศึกษา จ่าสิบเอกวิทย์ บูรณะเขต พบว่า พระพุทธชินราชจำลอง ขนาดใหญ่ จัดทำตามกระบวนการขั้นที่ 2 การเข้าดิน พระพุทธชินราชจำลอง ครบถ้วนขั้นตอน คือ การเข้าดินนวลด การตอกหอย การเข้าดินหนัง การเข้าดินสอง และการเข้าปลอก ส่วนพระพุทธชินราชจำลอง ขนาดเล็ก จัดตามกระบวนการขั้นที่ 2 การเข้าดิน พระพุทธชินราชจำลอง ไม่ครบขั้นตอน คือ ไม่มีการเข้าฉะไฟดินนวลด เท่านั้น ส่วนขั้นตอนอื่น ๆ

คือ การตอกทอง การเข้าดินหนัง การเข้าดินสอง และการเข้าปลอก นั้นทำเหมือนกัน ทั้งนี้พระพุทธชินราชจำถ่องขนาดเล็ก ทุ่นพระเกิดจากการหล่อพิมพ์ด้วยหินสีฟ้างold ผิวนีความมันมากไม่จำเป็นต้องทาดินนวลดเพื่อทำให้ทุ่นดินมีศิริวุ่นเรียบอีก จึงไม่ต้องทาดินนวลดช้ำ

2.3.3 การศึกษาการสร้างพระพุทธชินราชจำถ่อง ขนาดใหญ่ กับพระพุทธชินราชจำถ่อง ขนาดเล็ก ข้อที่ 3 การถอดพระพุทธชินราชจำถ่อง การพิศึกษาจ่าสินออกหีบ บูรณะเบ็ดเตล็ด พนวจ การหล่อพระพุทธชินราชจำถ่อง ขนาดใหญ่ และพระพุทธชินราช ขนาดเล็ก มีขั้นตอนในการเททองหล่อพระพุทธชินราชจำถ่อง ไม่มีอนกันทั้งในการตั้งทุ่นพระ การถอดเทาหลอมทุ่นพระ การสุมทุ่นพระ การถอดเทาหลอมทุ่น การหลอมทุ่น และการเททอง มีข้อแตกต่างอยู่ในเรื่องการสร้างเศษและเวลาของการสุมทุ่นพระเท่านั้นที่มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ทุ่นพระพุทธชินราชจำถ่องมีขนาดใหญ่ ต้องตั้งเตาและสร้างร้านเททอง ถ้าพระพุทธชินราชจำถ่อง มีขนาดเล็ก จะตั้งเตาแนวนอน ใช้สถานที่เรียงเป็นคาน แล้วนำทุ่นพระมาวางเรียงกันเป็นแถวๆ ส่วนเวลาที่ใช้ในการสุมทุ่นพระพุทธชินราชจำถ่อง ที่มีขนาดใหญ่ ใช้วลากสุมทุ่นประมาณ 12 - 24 ชั่วโมง ส่วนทุ่นพระพุทธชินราชจำถ่อง ขนาดเล็ก ใช้วลากในการสุมทุ่น ประมาณ 6 - 12 ชั่วโมง

2.3.4 การถอดเทาสร้างพระพุทธชินราชจำถ่อง ขนาดใหญ่ กับพระพุทธชินราชจำถ่อง ขนาดเล็ก ข้อที่ 3 การขัดแต่งพระพุทธชินราชจำถ่อง การพิศึกษาจ่าสินออกหีบ บูรณะเบ็ดเตล็ด พนวจ การขัดแต่งพระพุทธชินราชจำถ่อง ขนาดใหญ่ มีการขัดอุดรอยชำรุดและมีการเชื่อมรอยที่ชำรุดหรือเชื่อมชิ้นส่วนอย่างละเอียดทุกที่กัน แล้วใช้หินเจบ หินบดและหัวไนค์พระให้เรียบ ในการตกแต่งพระนั้นทำ 2 วิธี คือ การขัดมันหรือขัดเงา และการลงรักปิดทอง ส่วนการขัดแต่งพระพุทธชินราชจำถ่อง ขนาดเล็กใช้การเชื่อมรอยชำรุดแล้วขัดด้วยหินเจบ หินบดและตะไบให้เรียบ (พระที่ชำรุดมาก ๆ ไม่นิยมใช้วิธีการซ่อนแต่จะใช้วิธีหล่อใหม่) จากนั้นจึงนำไปปิดด้วย 3 วิธี คือ ขัดมัน หรือการขัดเงา การลงรักปิดทอง และการทาให้ลอกของ จ่าสินออกหีบ บูรณะเบ็ดเตล็ด แต่งพระพุทธชินราชจำถ่อง เช่นการบicum และลงรักปิดทอง ส่วนการทาให้ลอกจะจัดส่งไปท่าที่โรงงานในกรุงเทพมหานครทั้งนี้พระการทาให้ลอกมีกรรมวิธีในการทำให้ผุงขาดชั้นช้อนลงทุนมาก และใช้เวลาหาก จึงส่งไปท่าที่โรงงานที่กรุงเทพมหานคร ซึ่งมีชา奸มีมือและวัสดุ ครุภัณฑ์พร้อม และมีราคามีสูงนักแทน

3. การเผยแพร่ชีวประวัติ ผลงาน และการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง กรณีศึกษา จ่าสิบเอกทวี บูรณะเขต์ เพื่อให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดพิษณุโลก และประเทศไทย มีแนวทางที่จะทำได้ 7 ประการ ดังนี้

3.1 จัดทำเอกสารชีวประวัติผลงาน และการสร้างพระพุทธชินราชจำลองของ จ่าสิบเอกทวี บูรณะเขต์ เมยแพร

3.2 การจัดสร้างหลักสูตรห้องเรียน ในกลุ่มวิชาการอาชีพ วิชาการอุตสาหกรรม แขนงการหล่อโถะเฉพาะพระพุทธชินราชจำลอง หรือพระพุทธรูป

3.3 จัดทำหนังสือแบบเรียน หรือหนังสืออ่านประกอบเรื่องชีวประวัติ ผลงาน และการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ของจ่าสิบเอกทวี บูรณะเขต์

3.4 จัดทำชุดการเรียน เรื่องชีวประวัติ ผลงาน และการสร้างพระพุทธชินราช จำลองของ จ่าสิบเอกทวี บูรณะเขต์

3.5 จัดทำวีดิทัศน์ เรื่องชีวประวัติ ผลงาน และภารกิจสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ของจ่าสิบเอกทวี บูรณะเขต์

3.6 จัดทำแผ่นภาพ หรือ กาวน์ เรื่องชีวประวัติ ผลงาน และการสร้างพระพุทธ ชินราชจำลอง ของจ่าสิบเอกทวี บูรณะเขต์

3.7 แพร่จัดทำชีวประวัติ ผลงาน และการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ของ จ่าสิบเอกทวี บูรณะเขต์ ในรูปของซีดีรอม เพื่อเผยแพร่ทางคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต

ข้อเสนอแนะในการทำการวิจัย

การที่การวิจัยในไอยก้าส์ไป ทั่วมีการวิจัยเพิ่มเติมอีกบ้างนื้อช ๕ เรื่อง ดังนี้

1. ศึกษาความเป็นไปได้ในการที่จะพัฒนาการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง ให้เป็นการอุดสาหกรรมที่มีมูลค่าสูง หรือการอุดสาหกรรมที่มีมูลค่ากลาง ในจังหวัดพิษณุโลก
2. ศึกษาการสร้างชุดการเรียน เรื่องการสร้างพระพุทธชินราชจำลอง เพื่อใช้ในการเรียน การสอนแนวความเชี่ยวชาญ แขนงวิชาช่างโลหะ ในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา หรือการอาชีวศึกษา ในจังหวัดพิษณุโลก
3. ศึกษาพุทธศิลป์พระพิมพ์เมืองพิษณุโลกทุกวัด เพื่อร่วมสร้างองค์กรอนุรักษ์เป็นมรดกทางวัฒนธรรม
4. ศึกษาพุทธศิลป์พระพิมพ์ ห้างเนื้องหง นีอชิน เนื้อคิน แตะเนื้อว่าน ของจังหวัดพิษณุโลก เพื่อสืบสานมรดกทางวัฒนธรรม
5. ศึกษาการสร้างพระพิมพ์ ตามพระพุทธศิลป์ ของพระพิมพ์เมืองพิษณุโลกในเชิงการอุดสาหกรรมที่มีมูลค่าสูง หรือการอุดสาหกรรมเชิงพาณิชย์